

Склярів Р. А., Шанайда В. В.

Інтелектуальна власність
Частина 1. Правові засади, класифікація
та засоби індивідуалізації
Навчальний посібник

Тернопіль
2026

УДК 344.77/78

C44

Автори:

Руслан Склярів – кандидат технічних наук, доцент кафедри конструювання верстатів, інструментів та машин Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

Володимир Шанайда – кандидат технічних наук, доцент кафедри конструювання верстатів, інструментів та машин Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

Рецензенти:

Надія Москалюк – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри безпеки та правоохоронної діяльності Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль.

Катерина Трошкіна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загально правових дисциплін та державного управління Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка, м. Кропивницький

Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України (протокол № 2 від 24.02.2026 р.)

C44 Склярів Р. А., Шанайда В. В. Інтелектуальна власність. Частина 1. Правові засади, класифікація та засоби індивідуалізації: навчальний посібник. Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2026. 288 с.

ISBN 978-966-305-129-1

У посібнику наведена комплексна характеристика системи інтелектуальної власності, історія її становлення в Україні та світі, а також сучасний стан міжнародного правового регулювання. Описана методика використання міжнародних та національних класифікаційних систем для формалізованого опису об'єктів промислової власності та авторського права.

Значна увага приділена засобам індивідуалізації учасників цивільного обороту: комерційним найменуванням, торговельним маркам та зазначенням походження товарів. Розглянуті практичні аспекти реєстрації торговельних марок, алгоритми пошуку в цифрових базах даних WIPO та Укрпатенту, а також правові механізми захисту від недобросовісної конкуренції.

Посібник призначений для здобувачів вищої освіти, викладачів та інженерно-технічних працівників, і може бути використаний у практичній діяльності при підготовці заявочної документації, реєстрації об'єктів інтелектуальної власності та захисті прав суб'єктів господарювання.

УДК 344.77/78

© Склярів Р.А., Шанайда В.В2026

© Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя2026

ISBN 978-966-305-129-1

ЗМІСТ

Вступ	11
Розділ 1. Система інтелектуальної власності	14
1.1. Основні поняття інтелектуальної власності	14
1.2. Основні об'єкти інтелектуальної власності	16
1.3. Об'єкти промислової власності	17
1.4. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності	30
1.5. Об'єкти авторського права та суміжних прав	39
Запитання для самоконтролю	41
Список використаної та рекомендованої літератури	42
Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі	44
2.1. Історія правового регулювання інтелектуальної творчості на українських землях (до 1991 року)	44
2.1.1. «Руська Правда» як джерело ранньофеодального права та її значення для становлення цивільних інститутів	45
2.1.2. Литовський статут у контексті цивільного права	46
2.1.3. Міське право: «Саксонське зерцало», Магдебурзьке і Хелмінське право	47
2.1.4. Кодифікаційні проєкти XVIII–XIX століття	50
2.1.5. Авторське право в імперський та радянський періоди	51
2.1.6. Розвиток та становлення об'єктів промислової власності в імперський та радянський періоди	54
2.2. Формування правових засад інтелектуальної власності в Україні у XX–XXI століттях	56
2.2.1. Законодавство України у сфері авторського права після 1991 року	56

2.2.2. Структура державного управління системою інтелектуальної власності в Україні	58
2.3. Становлення і розвиток основних понять інтелектуальної власності в інших країнах	60
2.3.1. Історичні передумови формування правової охорони інтелектуальної власності	60
2.3.1.1. Звичаєве право як основа визнання творчого результату власністю	60
2.3.1.2. Привілеї як перша форма правової охорони творчості	61
2.3.2. Становлення авторського права як самостійного правового інституту	63
2.3.3. Становлення патентного права в зарубіжних країнах	64
2.3.4. Виникнення та розвиток правового режиму товарних знаків	66
Запитання для самоконтролю	67
Список використаної та рекомендованої літератури	69
Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика	70
3.1. Сучасний стан правової охорони інтелектуальної і промислової власності в міжнародному вимірі	70
3.2. Системоутворюючі (програмні) договори, прийняті під егідою ВОІВ	74
3.2.1. Паризька конвенція про охорону промислової власності	75
3.2.2. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків	76
3.2.3. Конвенція про охорону селекційних досягнень (UPOV)	78
3.2.4. Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ)	80
3.2.5. Будапештський договір про депонування мікроорганізмів	81

3.2.6. Вашингтонський договір щодо інтегральних мікросхем	83
3.2.7. Договір про право на товарні знаки (Trademark Law Treaty – TLT)	84
3.2.8. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків	86
3.2.9. Сінгапурський договір про право товарних знаків (Singapore Treaty on the Law of Trademarks, STLT)	88
3.2.10. Договір про інтелектуальну власність, генетичні ресурси та пов'язані традиційні знання (GRATK)	89
3.3. Коротка характеристика класифікаційних угод	91
3.3.1. Ніщцька угода про класифікацію товарів і послуг (МКТП)	92
3.3.2. Локарнська угода про класифікацію промислових зразків (МКПЗ)	93
3.3.3. Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (МПК)	95
3.3.4. Віденська угода про класифікацію зображувальних елементів знаків (МКЗЕЗ)	97
3.4. Коротка характеристика реєстраційних угод	98
3.4.1. Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків	99
3.4.2. Лісабонська система міжнародної охорони найменувань походження та географічних зазначень	101
3.4.3. Договір про патентну кооперацію (РСТ)	103
3.4.4. Договір про патентне право (PLT)	104
3.4.5. Ер-Ріядський договір про право промислових зразків (RDLT)	106
3.5. Коротка характеристика охоронних (спеціальних) угод	108
3.5.1. Мадридська угода про боротьбу з неправдивими або оманливими зазначеннями походження на товарах	108

3.5.2. Найробський договір про охорону олімпійського символу	110
3.6. Характеристика угод з охорони авторського права і суміжних прав	111
3.6.1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів	112
3.6.2. Всесвітня конвенція про авторське право	114
3.6.3. Римська конвенція про захист права виконавців, виробників фонограм та радіомовних організацій	116
3.6.4. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм	118
3.6.5. Брюссельська конвенція про поширення сигналів, котрі несуть програми, які передаються через супутники	120
3.6.6. Договір ВОІВ з авторського права (WCT / ДАП)	122
3.6.7. Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WPPT / ДАФ)	124
3.6.8. Пекінський договір по аудіовізуальним виконанням	127
3.6.9. Марракеський договір щодо доступу осіб з вадами зору до творів	129
3.7. Угода про торгові аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS)	130
3.8. Інші міжнародні договори та регіональні угоди у сфері охорони прав ІВ	131
Запитання для самоконтролю	133
Список використаної та рекомендованої літератури	135
Розділ 4. Практична реалізація знань: міжнародні угоди і цифрові ресурси ВОІВ	139
4.1. Класифікація міжнародних договорів у сфері промислової власності: функціональні типи та нормативно-інституційна структура	140

4.2. Нормативний аналіз ключових міжнародних договорів у сфері промислової власності	142
4.3. Міжнародно-правове регулювання авторського права, суміжних прав і положень Угоди TRIPS	143
4.4. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ / WIPO): навігація та функціональна структура веб-ресурсу	145
4.5. Аналіз участі України в міжнародних договорах, адміністрованих ВОІВ	148
4.6. Формування звіту про участь України в міжнародних угодах з ІВ: структура, дати, адміністрування	152
Розділ 5. Класифікаційні системи	155
5.1. Класифікація як засіб формалізованого опису інформації	155
5.2. Ідентифікаційно-класифікаційні системи в контексті авторського права	158
5.3. Міжнародна класифікація промислових зразків	166
5.4. Міжнародна класифікація товарів послуг для реєстрації знаків ...	168
5.5. Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків	169
5.6. Особливості національних патентних класифікацій	171
5.7. Міжнародна патентна класифікація	174
Запитання для самоконтролю	176
Список використаної та рекомендованої літератури	177
Розділ 6. Комерційне (фірмове) найменування	179
6.1. Поняття і правова природа комерційного (фірмового) найменування	179
6.2. Законодавче регулювання в Україні	180
6.3. Міжнародна охорона фірмового (комерційного найменування) у відповідності до норм Паризької конвенції	181

6.4. Функції, принципи формування та практичне значення комерційного (фірмового) найменування	182
6.5. Охорона і захист прав на комерційне (фірмове) найменування	184
6.6. Особливості реєстрації комерційного (фірмового) найменування в Єдиному державному реєстрі	185
6.7. Договір комерційної концесії як механізм передачі права на комерційне найменування	186
Запитання для самоконтролю	188
Список використаної та рекомендованої літератури	189
Розділ 7. Торговельна марка (знак для товарів і послуг)	190
7.1. Поняття торговельної марки згідно із законодавством України ...	190
7.2. Види торговельних марок	193
7.3. Технологічні аспекти маркування і захисту торговельних марок	198
7.4. Загальновідомі торговельні марки, поняття про бренд і брендинг	200
7.5. Правова охорона торговельних марок: нормативна основа та межі охороноздатності	202
7.6. Порядок набуття прав на торговельну марку, строк дії, продовження, припинення та втрата чинності	204
7.7. Права та обов'язки, що впливають зі свідоцтва	206
7.8. Особливості ліцензійного договору на торговельну марку	207
Запитання для самоконтролю	209
Список використаної та рекомендованої літератури	211
Розділ 8. Практична реалізація знань: торговельна марка її реєстрація, правова охорона та пошук у цифрових базах	212
8.1. Ознайомлення із законодавчими актами, що регулюють правову охорону торговельних марок в Україні та на міжнародному рівні	214

8.2. Вибір найменування та розробка логотипу умовної торговельної марки	215
8.3. Встановити відповідність заявлених товарів і послуг класифікаційним рубрикам МКТП для умовної торговельної марки ...	218
8.4. Ідентифікація графічних елементів розробленого логотипу згідно з МКЗЕЗ	221
8.5. Пошук зареєстрованих торговельних марок через Спеціальну інформаційну систему УКРПАТЕНТУ	224
8.6. Пошук зареєстрованих торговельних марок через Глобальну базу даних по брэндах на сайті WIPO	226
8.7. Основні етапи реєстрації торговельної марки в Україні	231
8.8. Складання заявки на торговельну марку та вимоги до її оформлення	232
8.9. Приклад заповнення договору на торговельну марку.....	235
8.10. Структурований звіт за результатами виконаної роботи	236
Список використаної та рекомендованої літератури	238
Додаток А	239
Додаток Б	245
Розділ 9. Зазначення походження товару як об'єкт правової охорони	250
9.1. Теоретико-правова характеристика зазначення походження товару	250
9.2. Функції географічних зазначень	252
9.3. Правова охорона та особливості реєстрації географічних зазначень в Україні	254
9.4. Правові наслідки реєстрації географічного зазначення	255
9.5. Зв'язок торговельної марки з географічним зазначенням	256
9.6. Українські попереджувальні маркування щодо захищених географічних зазначень	257

9.7. Системи маркування продукції гарантованої якості в Європейському Союзі	259
9.8. Міжнародні інформаційні ресурси WIPO щодо географічних зазначень	264
Запитання для самоконтролю	267
Список використаної та рекомендованої літератури	268
Розділ 10. Правові аспекти захисту підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції	270
10.1. Історико-правовий розвиток інституту недобросовісної конкуренції	270
10.2. Недобросовісна конкуренція та її основні форми	272
10.2.1. Загальне поняття недобросовісної конкуренції	272
10.2.2. Класифікація форм недобросовісної конкуренції	273
10.2.3. Правові механізми захисту від недобросовісної конкуренції	276
10.3. Приклади порушень, які вважають недобросовісною конкуренцією	277
10.4. Патентний тролінг та кіберсквотинг як прояви недобросовісної конкуренції	280
10.5. Стратегічне значення захисту від недобросовісної конкуренції	282
Запитання для самоконтролю	284
Список використаної та рекомендованої літератури	285

Вступ

У сучасних умовах розвитку цифрової економіки, інноваційного підприємництва та освітньо-наукової комунікації інтелектуальна власність (ІВ) набуває статусу базового регулятора професійної діяльності. Вона охоплює не лише правову охорону результатів творчої праці, а й стандартизовану систему подання, використання та обробки інформації в науково-технічному середовищі.

Це видання є першою частиною комплексного курсу «Інтелектуальна власність», яка присвячена історичним засадам формування правового поля ІВ, міжнародним класифікаційним і нормативним системам, а також комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Друга частина буде зосереджена на методах активізації творчого пошуку та техніко-правових аспектах охорони результатів творчої діяльності. У ній будуть висвітлені: питання правового захисту промислових зразків, винаходів і корисних моделей; методика проведення патентних досліджень. Також ми розглянемо особливості правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності та договорів у сфері науково-технічної діяльності.

В третій частині будуть висвітлені питання, які стосуються основ авторського права; принципів академічної доброчесності в контексті створення та використання об'єктів інтелектуальної власності. Така структура забезпечує послідовне формування компетентностей – від нормативної бази до практичної реалізації інтелектуальних рішень у професійній діяльності.

Частина 1 спрямована на формування базових компетентностей здобувачів технічних і прикладних спеціальностей у сфері інтелектуальної власності. В її межах описано поняттєвий апарат ІВ, історичні засади її становлення, міжнародно-правові стандарти охорони, класифікаційні системи обліку та ідентифікації об'єктів, а також засоби індивідуалізації в підприємницькій діяльності: комерційне найменування, торговельну марку, географічне зазначення. Акцент зроблено на практичних аспектах їх реєстрації, використання

та захисту цих об'єктів ІВ, включно з цифровими ресурсами WIPO, Укрпатенту та механізмами протидії недобросовісній конкуренції.

Посібник побудований за принципом поєднання лекційного (теоретичного) і практичного (прикладного) блоків, що забезпечує не лише поетапне засвоєння знань, а й їхнє застосування в умовах професійної діяльності.

Теоретичний блок охоплює ключові положення про інтелектуальну власність, її історичну еволюцію, систему міжнародно–правового регулювання, класифікаційні системи та принципи патентної інформації, особливості індивідуалізації в підприємницькій діяльності.

Зміст посібника подано у десяти послідовних розділах, кожен з яких виконує важливу функцію у формуванні системного уявлення про інтелектуальну власність як правову та прикладну галузь.

Розділи 1–2 мають загально освітній характер і не передбачають виконання окремих практичних завдань. Їхнє призначення – забезпечити фундаментальне розуміння предметної області ІВ, її термінологічну структуру, типологію об'єктів та суб'єктів правовідносин, а також еволюцію охоронних механізмів у національному та міжнародному контекстах. Саме ці розділи створюють логічну платформу для засвоєння прикладних тем, які розкриті у наступних розділах курсу та мають практичну реалізацію через модулі практичних завдань.

Розділи 3–4 мають прикладний характер і орієнтовані на формування практичних навичок роботи з міжнародно–правовими джерелами у сфері ІВ. У розділі 3 висвітлено структуру багатосторонніх угод, їх класифікація (програмні, реєстраційні, класифікаційні), організаційні механізми, а також функції Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Угоди TRIPS, Паризької та Бернської конвенцій. У розділі 4 описано практичне застосування отриманих знань: аналіз міжнародних договорів, навігацію по електронних ресурсах WIPO, пошук правової інформації в міжнародних базах даних та ідентифікацію статусу договорів, ратифікованих Україною.

Розділ 5 присвячено класифікаційним системам, які мають застосунок у сфері ІВ, авторського права та інформаційного обліку. У ньому розкрито методи

класифікації, принципи побудови класифікаційних моделей, а також функціональну структуру таких систем, як УДК, ISBN, ISSN та ISRC. Значне місце відведено нормативним стандартам, механізмам ідентифікації творів, видань і записів, а також їх ролі у систематизації, пошуку та правовому захисті об'єктів ІВ. Цей тематичний сегмент формує перехід від міжнародних договорів до інструментів обліку та ідентифікації.

Розділи 6–10 утворюють цілісний блок, присвячений засобам індивідуалізації в підприємницькій діяльності та механізмам їх правової охорони. У них послідовно висвітлено комерційне найменування, торговельну марку, географічне зазначення, а також практичні аспекти їх реєстрації, використання та захисту. Акцент зроблено на нормативних підходах до формування бренду, процедурі подання заявки, міжнародних класифікаціях, цифрових ресурсах WIPO та Укрпатенту, а також правових інструментах протидії недобросовісній конкуренції. Цей блок забезпечує як теоретичне розуміння, так і практичну підготовку здобувача освіти до роботи з об'єктами ІВ в умовах ринкової економіки.

Практичні завдання не мають фіксованих номерів і можуть бути адаптованими до змісту освітніх програм, відображаючи прикладну логіку відповідного розділу. Посібник пропонує цілісну модель вивчення інтелектуальної власності, де теоретичне знання слугує основою для професійних дій, а практика – засобом перевірки, формалізації і закріплення отриманої інформації. Такий підхід відповідає сучасним освітнім вимогам до фахівців, здатних працювати з інформаційними, правовими та технічними аспектами ІВ у межах дослідницьких, інноваційних і прикладних сфер.

Розділ 1. Система інтелектуальної власності

1.1. Основні поняття інтелектуальної власності

Право інтелектуальної власності – це сукупність норм цивільного законодавства, що регулюють правовідносини, пов'язані з реалізацією результатів творчої інтелектуальної діяльності.

Творчість – цілеспрямована пошукова діяльність людини, результатом якої є якісно новий, унікальний і оригінальний продукт, здатний до практичного або теоретичного застосування.

Залежно від характеру результатів розрізняють п'ять основних видів творчості:

- *духовна творчість* – передбачає створення естетичних, образних або емоційно-насичених результатів, вона характерна для літератури, музики, живопису, театру, при цьому отриманий твір має культурну або художню цінність;

- *науково-технічна творчість* – спрямована на вирішення прикладних або теоретичних завдань у виробничій, інженерній чи науково–дослідній діяльності. Її результати мають практичну значущість та новизну, а також можуть набувати правового статусу як об'єкти інтелектуальної власності, знаходять своє втілення у формі винаходів, корисних моделей, а також через технологічні рішення та програмне забезпечення;

- *виконавська творчість* – полягає в інтерпретації, озвученні або відтворенні вже створених творів через особисту майстерність виконавця. Така діяльність є унікальною за способом передачі змісту та емоційного впливу, характерна для сценічного мистецтва, музичного виконання, дикторської роботи, хореографії;

- *комбінована творчість* – передбачає поєднання технічних, інформаційних, культурних та освітніх елементів з метою створення комплексних, міждисциплінарних продуктів, результатом цього можуть бути інтерактивні платформи, мультимедійні презентації, адаптивні навчальні середовища або комунікаційні рішення, що охоплюють декілька сфер одночасно;

- *управлінська та організаційна творчість* – зосереджена на розробці нових форм і методик організації, координації або взаємодії у соціальному чи

бізнесовому середовищу. Вона включає створення ефективних управлінських стратегій, механізмів комунікації, оптимізаційних моделей або суспільно значущих проєктів та стартапів.

Інтелектуальна власність (ІВ) – це сукупність прав на результати розумової, наукової, виробничої, інформаційно-технологічної та іншої інтелектуальної діяльності людини, які підлягають охороні в межах цивільного законодавства. Вона є юридичною формою реалізації права особи на створене нею інтелектуальне благо.

Зміст права ІВ складається з особистих немайнових прав (право авторства, на ім'я, на недоторканність твору) та пов'язаних з ними майнових прав (право використання, передавання, отримання винагороди). Майнові права базуються на немайнових правах, які виникають у зв'язку з творчою діяльністю, що має індивідуальний характер та духовну основу.

Інтелектуальна власність може бути майнова і немайнова.

Майнова ІВ – це право, що виникає у творця на досягнутий результат творчої діяльності, подібне до права власності, яке виявляється в особі, працею котрої створено матеріальну річ (пристрій, прилад, механізм, нові інформаційні технології тощо).

Немайнова ІВ – це сукупність особистих прав морального, духовного та етичного характеру, що не можуть бути відчужені, передані або змінені іншим суб'єктом (наприклад: право на ім'я, визнання авторства).

У межах теорії цивільного права об'єктом визнається те, з приводу чого виникають права. Згідно зі ст. 177 Цивільного кодексу України, до об'єктів цивільних прав належать речі, гроші, майно, майнові права, послуги, результати інтелектуальної діяльності, комерційна таємниця, особисті немайнові блага.

Результати інтелектуальної діяльності – це будь-який творчий продукт, незалежно від форми його реалізації. Право на інтелектуальну власність поширюється не на матеріальний носій, а на ідеї, образи, думки, символи, втілені у певних носіях. Сам термін «intellectus» у перекладі з латини означає пізнання, розуміння, мислення – основу творчої діяльності та суб'єктивного права.

1.2. Основні об'єкти інтелектуальної власності

Поняття «результати творчої діяльності» охоплює ряд конкретних результатів: твори у галузі науки, літератури і мистецтва, виконання фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення, інформацію, компонування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, комерційні найменування, торговельні марки, географічне походження товарів та інші результати інтелектуальної діяльності, що можуть приносити користь людям.

Перелічені об'єкти права інтелектуальної власності, як правило, розділяють на три основні групи (див. рис. 1.1): об'єкти авторського та суміжного права, об'єкти промислової власності та інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності.

Рисунок 1.1 – Об'єкти права інтелектуальної власності

1.3. Об'єкти промислової власності

Більш вузьким стосовно «інтелектуальної власності» є поняття «промислова власність» як результат науково–технічної творчості.

Промислова власність – це вид інтелектуальної власності, який охоплює права на такі об'єкти: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та географічні зазначення. Вона також включає припинення недобросовісної конкуренції, відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності (1883 р.).

Винахід – це рішення утилітарного завдання (продукт творчої діяльності) в будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно-корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони і визнане як винахід компетентним державним органом.

Правову охорону винаходу здійснюють відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (№ 3687-ХІІ від 15.12.1993, із змінами станом на 01.11. 2025 року). Закон визначає умови набуття правової охорони, процедури подання заявки, проведення експертизи, права та обов'язки заявника, а також строки дії патенту.

Норми правового режиму охорони винаходу закріплені у Цивільному кодексі України в межах спеціальної глави (ст. 459–463), що регламентує статус винаходу як об'єкта права інтелектуальної власності, визначає умови надання правової охорони, ознаки технічної творчості, зміст прав авторів та правонаступників, порядок реєстрації, передачі прав, а також строки чинності правової охорони і підстави для її припинення.

Відповідно до зазначених нормативних актів, охоронним документом винаходу є патент на винахід (див. рис. 1.2), строк правової охорони якого становить 20 років.

До винаходів відносять технічні рішення, які реалізуються у формі пристроїв, машин, апаратів, хімічних речовин і композицій, біотехнологій, способів медичної діагностики та лікування, технологічних процесів тощо.

Рисунок 1.2 – Зразок патенту України на винахід

Для відмежування винаходів від інших результатів інтелектуальної діяльності встановлено перелік винятків: не визнаються винаходами наукові теорії, математичні методи, програми для ЕОМ, правила і методи ігор, рішення щодо зовнішнього вигляду виробів тощо. Це не означає, що такі об'єкти не мають правового захисту – вони охороняються відповідно до інших режимів, як-от авторське право або право на промисловий зразок.

Корисна модель – це результат творчої діяльності людини в галузі технології, пов'язаний з конструктивним виконанням пристрою.

Правову охорону корисної моделі здійснюють відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (№ 3687–ХІІ від 15.12.1993, із змінами станом на 01.11. 2025 року). Закон визначає умови патентоспроможності, порядок подання заявки, обсяг охорони, права та обов'язки заявника, а також строки дії патенту. Норми щодо корисної моделі також закріплені у Цивільному кодексі України, у розділі, що регламентує об'єкти права інтелектуальної власності технічного характеру.

Охоронним документом корисної моделі є патент на корисну модель (див. рис. 1.3). Строк дії патенту становить 10 років з моменту подання заявки до Національного органу інтелектуальної власності.

Корисна модель, відповідно до чинного законодавства, це технічне рішення, що стосується тільки конструкції пристрою. Якщо технічне рішення охоплює функціональні ознаки пристрою, але не методи чи речовини, то його можна віднести і до винаходу, і до корисної моделі.

Правову охорону корисної моделі здійснюють на підставі патенту, що видається за результатами формальної експертизи заявки. На відміну від винаходу, під час розгляду корисної моделі не проводиться кваліфікаційна експертиза по суті, що значно спрощує процедуру отримання охоронного документа. Формальна експертиза охоплює перевірку наявності необхідних матеріалів, правильність оформлення, дотримання строків подання та факт сплати зборів.

Рисунок 1.3 – Зразок патенту України на корисну модель

З огляду на спрощеність процедури, вимоги до рівня технічної новизни та обґрунтування заявленого рішення є менш жорсткими порівняно з винаходом. Це дозволяє реалізувати право на конструктивне рішення пристрою з нижчим обсягом доказовості – без оцінки винахідницького рівня.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у сфері художнього конструювання, який виражається у формі, малюнку або забарвленні виробу (або їх поєднанні) та визначає його зовнішній вигляд. Візуальна характеристика промислового зразка формує цілісне естетичне враження та підлягає багаторазовому відтворенню в умовах серійного або індивідуального виробництва.

Правову охорону промислового зразка здійснюють відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» (№ 815–ІХ від 21.07.2020, із змінами станом на 01.11. 2025 року), який встановлює умови надання охорони, процедури подання заявки, права заявника, обсяг охорони та механізм продовження строку чинності.

Нормативне визначення та правовий режим також закріплено у Цивільному кодексі України, у розділі про об'єкти інтелектуальної власності, в якому визначено зміст прав, підстави набуття та припинення правової охорони.

Охоронним документом є свідоцтво на промисловий зразок (див. рис. 1.4). Строк його чинності становить 5 років з дати подання заявки із можливістю продовження на один або кілька п'ятирічних періодів – але не більше ніж до 25 років, за умови належного клопотання та сплати зборів (відповідно до ст. 16 Закону).

У практичному застосуванні до промислових зразків відносять художньо-конструкторські рішення виробів, які реалізовані у сфері промислового або кустарно-ремісничого виробництва. Вони охоплюють форму, конфігурацію, декоративні елементи, колірне оформлення та інші візуальні ознаки, що сприяють естетичному сприйняттю та забезпечують індивідуалізацію товару.

Промислові зразки мають особливе значення в сфері дизайну та споживчого ринку. Вони забезпечують візуальну впізнаваність, формують споживчі переваги і впливають на конкурентоспроможність продукції як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Рисунок 1.4 – Зразок патенту України на промисловий зразок

Товарний знак (знак для товарів і послуг) – це позначення, що слугує для індивідуалізації товарів або послуг одного суб'єкта та вирізняє їх серед аналогічної продукції інших осіб. Товарний знак виконує ідентифікаційну функцію у комерційному обігу, закріплюючи асоціативний зв'язок між товаром, його якістю, виробником або постачальником. Позначення має бути таким, що може бути відтворене через зорове сприйняття, сприйняття на слух або іншим способом, який дозволяє його чітко означити і фіксувати у реєстраційних документах.

Правову охорону товарного знаку в Україні здійснюють відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689–ХІІ від 15.12.1993 (із змінами станом на 01.11. 2025 року). У законі визначено ознаки охороноздатності позначення, вимоги до заявки, порядок проведення експертизи, правовий статус власника свідоцтва, а також строки чинності охоронного документа. Нормативне регулювання також міститься у Цивільному кодексі України, зокрема в розділі, що охоплює засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання та об'єктів комерційної діяльності.

Охоронним документом товарного знаку є свідоцтво на знак для товарів і послуг (див. рис. 1.5). Строк його чинності становить 10 років з дати подання заявки, з можливістю неодноразового продовження кожного наступного десятирічного періоду, за умови подання клопотання і сплати відповідного збору.

Хоча товарний знак не є результатом творчої діяльності, він входить до складу об'єктів права інтелектуальної власності як елемент, що забезпечує виключні майнові права. Ці права включають право використання знаку, передавання права, ліцензування, а також право заборони використання позначення третіми особами без згоди власника.

У якості товарного знаку можуть бути зареєстровані різні види позначень, зокрема: словесні (слова, словосполучення, аббревіатури), зображувальні (емблеми, логотипи), комбіновані (поєднання тексту і графіки), кольорові

(комбінації кольорів або окремі колірні рішення), звукові (мелодії, джінгли), а також інші засоби ідентифікації, придатні для сприйняття і технічного відтворення.

Рисунок 1.5 – Зразок свідоцтва на знак для товарів і послуг

Реєстрація товарного знаку здійснюється в Національному органі інтелектуальної власності, після чого за заявником визнається право інтелектуальної власності на зареєстроване позначення. Власник знаку має можливість його використання у господарській діяльності та юридичного захисту від неправомірного посягання.

Фірмове найменування (комерційне найменування) – це офіційна назва юридичної або фізичної особи підприємця, яку використовують у господарській діяльності з метою її ідентифікації в економічному обігу. Найменування має відокремлювати суб'єкта серед інших учасників ринку та не вводити споживача в оману щодо характеру, масштабів чи виду його діяльності.

У найменуванні юридичних осіб, як правило, поєднуються організаційно-правова форма (ТОВ, АТ, ПП, Громадська організація тощо) та розпізнавальний компонент, який забезпечує індивідуалізацію суб'єкта. Таке фірмове найменування виконує комплексну функцію, воно формує ділову репутацію, закріплює публічний авторитет, виражає інформаційну спадковість і становить елемент правової та комунікаційної ідентичності підприємства або організації.

Правову охорону фірмового (комерційного) найменування здійснюють відповідно до Цивільного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Право інтелектуальної власності на найменування виникає з моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру (ЄДР). Із 2016 року окремі свідоцтва втратили чинність, і підтвердженням правового статусу суб'єкта господарювання слугує саме реєстраційний запис у ЄДР (див. рис. 1.6), який має юридичну силу.

Строк охорони прав на фірмове найменування не обмежується конкретним періодом. Право чинне протягом усього існування зареєстрованої юридичної або фізичної особи підприємця і автоматично припиняє дію після виключення суб'єкта з ЄДР.

В окремому випадку фірмове найменування може бути зареєстроване як товарний знак відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (див. рис. 1.7), що дозволяє розширити правовий режим охорони, включно з правом заборони використання аналогічного або схожого позначення третіми особами у комерційному обігу.

На відміну від товарного знаку, що слугує засобом ідентифікацію товару або послуги, фірмове найменування ідентифікує самого суб'єкта господарювання як носія ділового статусу, правової історії та комерційної відповідальності. Воно функціонує як юридичний інструмент легалізації підприємницької діяльності, а також як символ надійності та корпоративної ідентичності.

Серія АБ № 762265

ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЕСТР ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

**ДЕРЖАВНА РЕЕСТРАЦІЙНА
ВІТЯГ
СЛУЖБА УКРАЇНИ**

**з Єдиного державного реєстру юридичних осіб
та фізичних осіб-підприємців**

Відповідно до статті 20 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" на запит: **САНЖАРОВСЬКА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА** від **07.02.2013** за № **15812164** станом на **07.02.2013** відповідно до наступних критеріїв пошуку:

Ідентифікаційний код: 38578397

надається інформація з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ЄДР) у кількості **1** записів:

Запис 1

Повне найменування юридичної особи та скорочене у разі його наявності:
ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "МАКСІ-ПЛАСТ", ТОВ
"МАКСІ-ПЛАСТ"

Повне та скорочене найменування англійською мовою у разі їх наявності:
відомості відсутні

Реєстраційний номер юридичної особи ЄДР:
10107452173

Ідентифікаційний код юридичної особи:
38578397

Місцезнаходження:
03049, М.КИЇВ, СОЛОМ'ЯНСЬКИЙ РАЙОН, ПРОСПЕКТ ПОВІТРОФЛОТСЬКИЙ,
[REDACTED]

Дата державної реєстрації юридичної особи:
04.02.2013

Статус відомостей про юридичну особу:
підтверджено

Стан юридичної особи:
zareestrovano

Керівник юридичної особи та наявність обмежень щодо його повноважень:
ЧАБАНІВСЬКИЙ МАКСИМ ВІТАЛІЙОВИЧ

Дані про розмір статутного фонду (статутного або складеного капіталу) та дата закінчення його формування:
400000.00 грн.

№ 15812164 Стр. 1 з 2

Рисунок 1.6 – Зразок витягу з ЄДР про реєстрацію юридичної особи

Рисунок 1.7 – Зразок свідоцтва на торговельну марку

Географічне зазначення – це позначення, яке ідентифікує товар як такий, що походить з певного географічного місця (країни, регіону, населеного пункту, місцевості), де його якість, репутація або інші характеристики істотно зумовлені географічним походженням. Таке походження може формуватись як під впливом природних чинників (клімат, ґрунти, вода), так і людських факторів (традиційні технології, місцеві знання, навички, культурна специфіка) або їх поєднання.

Правову охорону географічних зазначень в Україні здійснюють відповідно до Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» № 123-ІХ від 20.09.2019 (у редакції станом на 01.11. 2025 року), Цивільного кодексу України (глава 42) та міжнародних договорів, учасником яких є Україна, зокрема Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Право на використання зареєстрованого географічного зазначення підтверджується свідоцтвом, що видається Національним органом інтелектуальної власності (див. рис. 8). Строк чинності свідоцтва становить 10 років з дати подання заявки, з можливістю неодноразового продовження на кожні наступні десять років за умови подання клопотання та сплати державного збору.

Географічне зазначення не має індивідуального власника – правова охорона реалізується в колективному режимі. Позначення може реєструватися за заявкою виробника, який виготовляє товар із документованими характеристиками, що відповідають географічному походженню. Інші виробники, що здійснюють виробництво в межах визначеної території та дотримуються затвердженої специфікації, мають право подати заявку на отримання дозволу на використання зареєстрованого географічного зазначення.

Реєстрація географічного зазначення надає правовим користувачам можливість здійснювати захист проти неправомірного використання зареєстрованого позначення іншими суб'єктами, які не здійснюють виробництво у межах визначеного географічного місця, не дотримуються затвердженої специфікації товару або використовують схожі (тотожні) позначення для продукції, які не відповідають заявленим характеристикам походження, якості чи репутації. Такий захист ґрунтується на встановлених законодавством критеріях охороноздатності

позначення та реалізується в межах чинної системи контролю за правомірністю використання об'єктів інтелектуальної власності у комерційному обігу.

Рисунок 1.8 – Зразок свідоцтва на географічне зазначення

1.4. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності

Є окрема група об'єктів, які можна назвати нетрадиційними результатами інтелектуальної власності: наукові відкриття, топографії (компонування) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, селекційні досягнення у рослинництві та тваринництві (сорти рослин, породи тварин), комерційні таємниці, «ноу-хау» тощо.

Національне законодавство України визнає наукове відкриття об'єктом інтелектуальної діяльності (ст. 45–458 Цивільного кодексу України).

Наукове відкриття – встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Право на наукове відкриття засвідчують дипломом та підлягає охороні у порядку, визначеному законом. Дипломи не видають на географічні, археологічні та палеонтологічні відкриття, а також на відкриття корисних копалин і результати досліджень у галузі суспільних наук.

Водночас, на сьогодні процедура оформлення та охорони прав на наукові відкриття в Україні нормативно не визначена. Основні закони України у сфері інтелектуальної власності не регламентують окрему форму охорони відкриття і не передбачають порядку його офіційного засвідчення. Практичне застосування положень Цивільного кодексу України щодо охорони наукового відкриття є декларативним.

Охорону результатів наукового відкриття реалізують через комплекс інтелектуально-правових та академічних засобів, що відповідають природі такого результату. Саме по собі відкриття не має охорони як об'єкт права інтелектуальної власності. Водночас його текстове викладення, обґрунтування, методологія та експериментальні матеріали, що супроводжують публікацію, підлягають охороні відповідно до авторського права.

Якщо відкриття набуває технічного застосування, наприклад через формулювання способу, пристрою або речовини, створених на його основі,

можливе оформлення заявки на винахід або корисну модель, із подальшим набуттям правового режиму промислової власності. У цьому випадку саме технічне рішення, а не відкриття як таке, стає об'єктом правової охорони.

Крім того, фіксація пріоритету відкриття може бути здійснена шляхом опублікування у фахових наукових виданнях або включенням до реєстрів наукових результатів, що має етичне та академічне значення для визнання авторства, у межах стандартів наукової доброчесності.

Компонування напівпровідникових виробів (топографія інтегральної мікросхеми (ІМС)) – відображає просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними, зафіксоване на матеріальному носії, а також визначає електронну функцію мікросхеми і є об'єктом права інтелектуальної власності відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України.

Топографія ІМС підлягає правовій охороні за умови її оригінальності, тобто якщо вона не була відома у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки або першого використання. Права інтелектуальної власності на топографію ІМС належать особі, яка створила або зареєструвала її у встановленому порядку. Власник прав може надати ліцензію на використання топографії іншому суб'єкту або використовувати її виключно у власному виробництві.

Виключне право на використання топографії ІМС засвідчують свідоцтвом про державну реєстрацію, що видається Національним органом інтелектуальної власності України, відповідно до Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Строк дії свідоцтва становить десять років з дати подання заявки або з дати першого комерційного використання топографії (за умови, що з моменту використання до подання заявки пройшло не більше ніж два роки).

Документи на правовий захист топографії ІМС оформляють у вигляді заявки, яка містить: заяву про реєстрацію; реферат; матеріали, які ідентифікують топографію (тексти, графічні матеріали); документ про сплату збору.

Форма охорони охоплює лише одне компонування. У випадку використання базового матричного кристалу допускається подання варіантів на його основі в межах однієї заявки.

У національній та міжнародній практиці свідоцтва про реєстрацію топографій інтегральних мікросхем, як правило, не оприлюднюються у відкритому доступі. Такий режим пов'язаний із необхідністю забезпечення охорони технічно вразливої інформації, яка може становити комерційну або інженерну таємницю. Надання охоронного документа стороннім особам можливе виключно за добровільною згодою заявника, автора або законного правовласника, оскільки саме ці суб'єкти володіють правом визначати допустимий обсяг розкриття змісту документа. Такий підхід відповідає моделі правової охорони, що спрямована на збереження інноваційного потенціалу, технічної оригінальності та стратегічної конкурентоспроможності розробленого рішення.

Раціоналізаторська пропозиція – це пропозиція, визнана юридичною особою, яка містить технологічне або організаційне рішення у будь-якій сфері діяльності. Вона може передбачати зміну або удосконалення конструкції виробу, технології виробництва, складу матеріалу або організації процесу. Пропозиція не є об'єктом патентного права, але визнається об'єктом права інтелектуальної власності.

Регулювання стосовно раціоналізаторської пропозиції здійснюють відповідно до глави 41 Цивільного кодексу України (ст. 481–484), Закону України «Про інноваційну діяльність», наказу Держпатенту України № 129 від 22.08.1995, наказу № 131 від 27.08.1995.

Оформлення авторської пропозиції здійснюють відповідно до внутрішніх нормативних документів юридичної особи. Розгляд проводиться уповноваженою комісією, яка надає висновок щодо доцільності впровадження. У разі прийняття позитивного рішення оформлюють свідоцтво встановленого зразка, яке засвідчують підписом керівника та печаткою підприємства (рис. 1.9). Факт використання пропозиції підтверджують відповідним актом впровадження, форму якого встановлює підприємство згідно з внутрішнім порядком.

Рисунок 1.9 – Зразок свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію

Термін зберігання заяв на прийняті раціоналізаторські пропозиції становить 15 років. Заяви на відхилені раціоналізаторські пропозиції зберігаються протягом 5 років. Журнали реєстрації заяв на раціоналізаторські пропозиції підлягають постійному зберіганню. Разом із заявою зберігаються акт про використання раціоналізаторської пропозиції, розрахунок економічної ефективності або оцінки іншого позитивного ефекту, договір між автором (співавторами) та підприємством про розмір винагороди за використання раціоналізаторської пропозиції, а також угоди співавторів про розподіл між ними винагороди та про порядок користування правами на раціоналізаторську пропозицію, створену у співавторстві.

Селекційне досягнення – це результат науково-практичної діяльності, спрямованої на створення порід тварин або сортів рослин із визначеними генетичними ознаками.

У тваринництві селекційним досягненням визнають породну групу племінних тварин (порода, тип, лінія, родина, внутрішньопородний або зональний тип, заводська лінія, спеціалізований тип чи крос, а також окрема тварина), яка має нові спадкові ознаки, стабільно передає їх потомству і перевищує попередні типи за продуктивністю.

Відповідно до чинного законодавства, правове регулювання здійснюють на підставі Закону України «Про племінну справу у тваринництві» № 3691–ХІІ (редакція від 26.10.2023). Стаття 11 Закону передбачає державну реєстрацію селекційних досягнень шляхом внесення даних до Державного реєстру селекційних досягнень у тваринництві. Станом на сьогодні реєстр не створено, а у сфері нормативного регулювання є лише проект наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження положень щодо проведення апробації та реєстрації селекційних досягнень у тваринництві».

Майнові права інтелектуальної власності на породу тварин визначені статтею 488 Цивільного кодексу України (ред. від 16.11.2022). Строк чинності виключних майнових прав становить 30 років і обчислюється з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації.

Сорт рослин – це окрема група (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в межах нижчого з ботанічних таксонів, яку характеризують сукупністю ознак, обумовлених генотипом або комбінацією генотипів; відрізняється від інших груп хоча б однією ознакою; є стабільною у процесі відтворення рослин у межах сорту.

У межах правової охорони сортів рослин, важливе місце займають спеціалізовані форми насіннєвого матеріалу, зокрема гібридні та генно-модифіковані сорти, які мають розширені селекційні ознаки та особливості юридичного статусу.

Гібридне насіння формується на основі схрещування генетично різних ліній і характеризується стабільними проявами продуктивності, однорідності за морфологічними ознаками та стійкістю до зовнішніх чинників. Як правило, у виробництві використовуються гібриди першого покоління (F_1), які не придатні до повторного висіву через розщеплення ознак у наступних поколіннях.

Генно-модифіковані сорти створюють з використанням методів генної інженерії шляхом інтеграції нових елементів у геном рослини. Такі сорти можуть мати ознаки стійкості до вірусів, гербіцидів, комах або інших факторів середовища. Їх використання регулюється спеціальним законодавством, що передбачає державну апробацію, реєстрацію, дотримання вимог біобезпеки та охорону прав інтелектуальної власності.

Охоронний документ на сорт рослин – патент (див. рис. 1.10), який підтверджує надання виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт, створений в результаті селекційної діяльності. Патент засвідчує право автора (або правовласника) на використання, розпорядження та поширення сорту, а також можливість заборони третім особам його комерційного використання без дозволу.

Серед охоронних документів, які засвідчують права на новий сорт рослин, а також підтверджує авторство певної особи стосовно цього сорту, є свідоцтво про авторство на сорт рослини (рис. 1.11). Цей охоронний документ видають після державної реєстрації сорту рослини і він закріплює немайнові права автора.

Рисунок 1.10 – Зразок патенту на сорт рослин

Рисунок 1.11 – Зразок свідоцтва про авторство на сорт рослини

Свідоцтво про авторство на сорт рослини необхідне для виконання наступних процедур: засвідчення авторського права (свідоцтво підтверджує, що саме зазначені в ньому особи є творцями зазначеного у свідоцтві сорту рослини і набули не майнових прав, тобто прав, які підлягають охороні безстроково і не можуть бути відчуженими); захисту прав на сорт (свідоцтво є одним з документів, які підтверджують авторство і відповідні права на цей сорт. Такий підхід дозволяє власникам сорту контролювати його використання сторонніми особами); отримання майнових прав (підтвержене авторство є підставою для отримання майнових прав на сорт рослини і це дає можливість розробникам отримувати прибуток від його подальшого господарського використання).

Строк чинності виключних майнових прав на сорти рослин, включно з гібридними та генно-модифікованими, становить 30 років; щодо сортів деревних і виноградних культур – 35 років. Відповідно до ст. 41 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» (ред. 19.04.2025), право на поширення сорту діє безстроково за умови підтримання чинності відповідного правового статусу.

«Ноу-хау» – це інформація наукового, технічного, виробничого, адміністративного, фінансового або комерційного характеру, що має практичну цінність і не стала загальновідомою. Вона застосовується у діяльності суб'єкта господарювання як елемент переваги, і не підлягає розкриттю без згоди власника.

Охорона здійснюється через режим конфіденційності, відповідно до статей 506–508 Цивільного кодексу України. «Ноу-хау» охороняється у тому обсязі, в якому власник вжив заходів для обмеження доступу до відповідної інформації, зокрема шляхом визначення переліку конфіденційних матеріалів, введення внутрішнього режиму доступу та укладення договорів про нерозголошення.

Строк охорони «ноу-хау» не обмежений у часі і діє до моменту втрати конфіденційності. «Ноу-хау» не підлягає державній реєстрації, право на охорону виникає з моменту створення і початку застосування відповідного рішення за умови забезпечення таємності.

Комерційна таємниця – це інформація технічного, виробничого, фінансового, адміністративного або іншого характеру, яка має комерційну

цінність, є невідомою третім особам і застосовується суб'єктом господарювання для досягнення конкурентних переваг. Правовий захист такої інформації здійснюється через режим конфіденційності, за умови вжиття власником належних заходів щодо обмеження доступу та збереження секретності.

Відповідно до статті 505 Цивільного кодексу України, комерційна таємниця визнається об'єктом права інтелектуальної власності. Умови та порядок охорони визначені статтями 506–508 ЦКУ, які регламентують правовий режим, підстави надання захисту та механізми реалізації права.

Охорона комерційної таємниці не обмежена будь-яким строком. Права інтелектуальної власності на відповідну інформацію діють доти, доки вона зберігає ознаки конфіденційності: має комерційну цінність, є невідомою третім особам та підтримується в режимі обмеженого доступу.

1.5. Об'єкти авторського права та суміжних прав

Авторське право – це інститут цивільного права, що забезпечує охорону творів науки, літератури та мистецтва, які мають оригінальну форму вираження і створені в результаті інтелектуальної діяльності автора. Право виникає автоматично з моменту створення твору незалежно від його жанру, способу фіксації чи публічного використання. Реєстрація твору не є обов'язковою, проте передбачена як добровільна процедура, що виконує підтверджувальну функцію. Відповідні положення закріплені у Цивільному кодексі України (глава 36) та Законі України «Про авторське право і суміжні права» № 2811–ІХ, чинному з 01.01.2023.

Авторське право охоплює як особисті немайнові, так і майнові права. Немайнові права, зокрема право авторства, право на ім'я, право на недоторканність твору є безстроковими та непередаваними. Майнові права чинні протягом життя автора та 70 років після його смерті. У разі створення твору у співавторстві строк охорони обчислюється від дня смерті останнього із співавторів.

Для підтвердження авторського права застосовують знак ©, який супроводжують ім'ям автора (або правокористувача) та роком першої публікації твору. В Україні існує процедура внесення твору до Державного реєстру

Склярів Р. А., Шанайда В. В. Інтелектуальна власність. Частина 1.

авторських прав, котра проводиться НОІВ (Укрпатент). Свідоцтво про реєстрацію авторського права (див. рис. 1.12) не обмежене строком чинності, так само, як і немайнові права автора і виконує функцію фіксації авторства, дати створення або публікації твору, з можливістю використання у разі виникнення спору.

Рисунок 1.12 – Зразок Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір

У межах системи авторського права діє інститут суміжних прав, що забезпечує охорону процедури виконання, фонограм і передач мовлення як результатів творчої діяльності, пов'язаної з використанням охоронюваних творів. Згідно із Законом № 2811-ІХ, строк охорони суміжних прав становить 50 років – з дати першого публічного використання фонограми, виконання або трансляції передачі. Для маркування об'єктів суміжних прав застосовується знак ©, із зазначенням імені правовласника та року оприлюднення.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття інтелектуальна власність.
2. Які категорії (інститути) об'єктів виділяють у системі права інтелектуальної власності?
3. Що належить до об'єктів промислової власності?
4. Які елементи включають нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності?
5. Дайте характеристику об'єктів авторського права та особливостей їх правового режиму.
6. Що таке суміжні права? Назвіть результати творчої діяльності, які охороняються в межах цього інституту.
7. Що розуміють під винаходом, який документ засвідчує право на нього, та який строк його охорони?
8. Що таке корисна модель, як засвідчується право на неї та який строк правової охорони встановлено?
9. Дайте визначення промислового зразка, охоронного документа на нього та строку чинності правової охорони.
10. Що таке товарний знак (знак для товарів і послуг), як оформлюється охорона права та на який строк вона надається?
11. Що становить собою фірмове (комерційне) найменування, як воно охороняється та скільки триває строк дії права?
12. Що таке географічне зазначення, чим воно засвідчується та який строк його правової охорони?

13. Що таке наукове відкриття, чи охороняється воно як об'єкт права інтелектуальної власності та які механізми засвідчення передбачені?

14. Дайте визначення компонуванню напівпровідникових виробів, який документ посвідчує право та строк його дії.

15. Що таке раціоналізаторська пропозиція, як вона засвідчується та який строк правової охорони встановлено?

16. Що охоплює поняття селекційного досягнення у тваринництві, зокрема породи тварин, чим засвідчується право та який строк охорони?

17. Що таке сорт рослин, як підтверджується право на нього та який строк його правової охорони?

18. Як законодавство визначає «ноу-хау» та комерційну таємницю, і якими засобами здійснюється їх захист?

19. Що охоплює поняття авторське право, на які об'єкти воно поширюється та який документ може засвідчувати це право?

20. Який зміст мають суміжні права, хто є їх суб'єктами та які результати діяльності підлягають охороні?

21. У яких випадках використовуються знаки © та ®, яка їх функція та правове значення?

22. Які органи влади України реалізують державну політику у сфері інтелектуальної власності?

23. Які міжнародні угоди в галузі інтелектуальної власності є обов'язковими для України?

24. Які способи судового захисту порушених прав інтелектуальної власності передбачені законодавством?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права»: Закон України від 01 січня 2023 року № 2811–ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 5.
2. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687–ХІІ (із змінами станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.

3. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» : Закон України від 16 червня 1999 року № 752–XIV (у чинній редакції станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.
4. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3689–XII (із змінами станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.
5. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688–XII (у чинній редакції станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.
6. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»: Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116–XII (у чинній редакції станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.
7. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» : Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97–ВР (із змінами станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.
8. Закон України «Про племінну справу у тваринництві» : Закон України від 21 грудня 1999 року № 1348–XIV (у чинній редакції станом на 2025 рік). Відомості Верховної Ради України.
9. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січ. 2003 р. № 435–IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text>.
10. Кузнєцов Ю. М. Патентознавство та авторське право : підручник. Київ : Кондор, 2005. 426 с.
11. Склярів Р. А., Луців І. В., Шанайда В. В. Інтелектуальна власність. Частина 1. Система охорони інтелектуальної власності : посібник. Тернопіль : Вид-во ТНТУ, 2015. 112 с.

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі

2.1. Історія правового регулювання інтелектуальної творчості на українських землях (до 1991 року)

Законодавство України про інтелектуальну власність є порівняно новим правовим явищем, що продовжує формуватися в межах національної правової системи суверенної держави. Тривала відсутність державної незалежності була одним із основних стримувальних чинників для розвитку повноцінної національної правової традиції, проте, історичні факти засвідчують існування українських державних утворень та правових інституцій, які заклали фундамент сучасного нормативного мислення. Особливо важливою є органічна спадкоємність у сфері цивільного регулювання, адже саме цивільне право виконує системо-утворюючу функцію, визначаючи загальні правові принципи, механізми захисту прав і моделі приватноправових відносин.

Складовою частиною цивільного права є інтелектуальне право – галузь, спрямована на охорону результатів творчої та інноваційної діяльності: авторських творів, технічних рішень, комерційних позначень та інших нематеріальних об'єктів. Правове регулювання на українських землях у різні історичні періоди здійснювалося згідно з законодавством держав, до складу яких вони входили: Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської імперії, Австро-Угорщини та СРСР. Це зумовило поєднання різних правових традицій та застосування елементів римського, германського, слов'янського, церковного (канонічного) права, сформованого у межах Візантійської і латинської традицій, а також радянського законодавства.

Матеріал цього розділу дозволяє виявити ключові етапи становлення інституту інтелектуальної власності як результат еволюції цивільного права.

2.1.1. «Руська Правда» як джерело ранньофеодального права та її значення для становлення цивільних інститутів

«Руська Правда» – найдавніше зведення правових норм Київської Русі, що почав формуватись у XI столітті і надалі зазнавав доповнень та адаптації відповідно до змін соціально-економічних умов. Документ представлений у трьох основних редакціях: Короткій, Розширеній та Скороченій, кожна з яких відображає окремий етап розвитку правового регулювання в умовах становлення ранньофеодального суспільства.

Коротка редакція об'єднує норми «Правди Ярослава», «Правди Ярославичів», «Покону вирного» та «Уроку мостникам». У ній охоплено питання захисту життя і здоров'я, тілесних ушкоджень, порядку спадкування, власності, а також застосування грошових штрафів замість кровної помсти. Ці положення засвідчують поступову еволюцію від звичаєвих форм відшкодування шкоди до кодифікованих норм, що мають значення для розвитку відповідальності та формування поняття приватної власності.

Розширена редакція, створена в період князювання Володимира Мономаха, включає доповнені положення щодо захисту феодальної власності, регламентації боргових зобов'язань, обмеження лихварства, визначення статусу залежного населення. В «Уставі Володимира Мономаха» простежуємо зачатки договірних норм, а також елементи регулювання економічних відносин, які поступово набувають більшої складності.

Скорочена редакція, що з'явилася у XV–XVII століттях, є результатом адаптації давніх положень до умов пізньофеодального суспільства. Її зміст демонструє збереження правової традиції, водночас відображаючи вплив польських і литовських кодифікаційних стандартів.

Попри те, що інтелектуальна власність як окрема правова категорія не існувала в період Київської Русі, норми Руської Правди заклали основи подальшого розвитку інститутів цивільного права, в межах яких згодом сформувались положення про охорону нематеріальних благ.

З історико-правової точки зору «Руська Правда» є не лише джерелом локального феодального права, а й нормативною основою для еволюції цивільного права на українських землях. Її положення справили вплив на формування Литовських статутів, Псковської судової грамоти, Судебників XV–XVI ст., а також окремих положень Соборного Уложення 1649 р., які діяли на українських територіях у період імперського правління.

2.1.2. Литовський статут у контексті цивільного права

Після періоду застосування норм «Руської Правди» важливим джерелом правового регулювання на українських землях став *Статут Великого князівства Литовського* (старорус. *Статутъ Великого Князства Литовского*, лат. *Statuta Magni Ducatus Lithuaniae*) – систематизований збір правових норм, укладений у трьох редакціях: 1529, 1566 та 1588 років та відомих під загальною назвою Литовські статuti. Їх поява стала результатом поступового розвитку правових уявлень у межах діяльності князівства, а також запозичення положень з інших джерел, що застосовували на території Литви й Русі.

Джерелами положень Статуту виступали звичаєве литовське, білоруське та українське право, місцева судова практика, норми «Руської Правди», польські судебники, а також елементи римського, німецького та церковного права, які здебільшого були включені через судову практику та рецепцію правових формулювань. Статут охоплював широке коло правових інститутів, що в сучасній класифікації відповідають сферам державного, цивільного, сімейного, кримінального та процесуального права. Його структура демонструє високий рівень нормативної систематизації, ієрархічну побудову матеріалу, чітке розмежування видів правовідносин і формалізований юридичний стиль викладу.

Норми Литовських статутів діяли на території Великого князівства Литовського, Руського та Жемантійського, а також на українських землях, що входили до складу цих державних утворень. На практиці вони застосовувались фактично до середини XIX століття. Так, 25 червня 1840 року їх чинність була припинена на території Київської, Подільської та Волинської губерній, а

4 березня 1843 року – в межах Лівобережної України, де їх замінив Звід законів Російської імперії (рос. *Свод законов Российской империи*).

Литовський статут містив низку положень, які на той час мали характер нормативної новизни: проголошення рівності шляхти перед законом, віротерпимість, відповідальність суддів, заборону поневолення вільних осіб. Водночас він фіксував стану ієрархію суспільства, надаючи розширені юридичні привілеї князям, магнатам і шляхті, включно з правом закріпачення селян.

Як джерело історико-правового значення, Литовський статут став одним із ключових елементів у формуванні вітчизняної правової системи. Його положення були використані під час укладання Соборного уложення 1649 року, лягли в основу кодифікації **«Прав, за якими судиться малоросійський народ»** (рос. *Права, по которым судится малороссийский народ*), а також відіграли важливу роль у створенні приватних українських кодифікаційних проєктів XVIII–XIX століть, зокрема в межах упорядкування судової та старшинської практики Гетьманщини.

2.1.3. Міське право: «Саксонське зеркало», Магдебурзьке і Хелмінське право

На окремих територіях сучасної України, зокрема в містах, що користувалися Магдебурзьким правом, джерелом місцевого правового регулювання вважалося **Саксонське зеркало** (нім. *Sachsenspiegel*, лат. *Speculum Saxorum*) – середньовічне зведення норм звичаєвого німецького права, укладене у першій третині XIII століття. Цей пам'ятник права відображав соціальну структуру Саксонії відповідного періоду і справив безпосередній вплив на формування правових засад міського самоврядування, яке поширювалося на українські землі, передусім у межах автономії міського населення.

Зміст «Саксонського зеркала» охоплював норми, які в сучасній класифікації корелюють з інститутами цивільного, кримінального, спадкового, сімейного та процесуального права. Крім того, до складу документа включено

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі

положення, що регулювали феодальний порядок. Структурно пам'ятка складалася з трьох частин: передмови, земського права, викладеного середньовічною німецькою мовою, та ленного права, сформульованого переважно латиною. У передмові проголошується сакральне походження правових норм: «Веління Бога – це право», що демонструє характерне для середньовічної епохи поєднання релігійного світогляду з нормотворчістю.

Земське право включало три книги в яких врегульовували питання земельної власності, спадкування, шлюб, добросусідства, відповідальності за злочини та організації судового процесу. Норми земського права мали стосунок переважно до вільних осіб, включно із вільним селянством, і за своїм змістом наближені до сучасного приватного права.

Ленне право, яке складалося з 78 статей, регламентувало взаємовідносини між учасниками феодального ладу: васалами і сеньйорами. Воно визначало умови володіння ленами, правила їх спадкування, юридичний статус шляхти і структуру привілеїв. У межах сучасного правового дискурсу ці положення співвідносяться з нормами, що стосуються станової організації влади, правового статусу земельної власності та інституту васальної залежності.

Магдебурзьке право (нім. *Magdeburger Recht*, лат. *Ius municipale Magdeburgense*) поширилося на руські землі в період активної колонізаційної політики, яка провадилася князем Данилом Романовичем (Данилом I) та його наступниками. У межах цієї політики німецьким колоністам надавався дозвіл на заснування самоврядних громад (війтівств) у містах Галичини та Волині, що супроводжувалося формуванням автономних судово-адміністративних структур. Історичні джерела засвідчують існування таких структур уже в 1287 році, зокрема у Львові, Володимирі та Луцьку, а згодом і в інших містах Галицько-Волинської держави. Застосування Магдебурзького права на цьому етапі було локалізованим і обмеженим, зосередженим переважно у середовищі німецького населення, тоді як вплив на руське міське населення залишався незначним.

Після переходу Галичини, на той час Руського королівства, під політичну юрисдикцію Польської корони, було здійснено формалізацію та розширення дії

Магдебурзького права. У 1356 році місто Львів першим серед руських міст отримало це право в повному обсязі, відповідно до грамоти польського короля Казимира III. Відтоді започатковується нормативне закріплення принципів міського самоврядування в межах правової моделі, що поєднувала автономні органи управління, окрему судову юрисдикцію та звільнення від феодалного підпорядкування.

Норми Магдебурзького права регламентували порядок управління міським простором, визначали статус і повноваження органів місцевої влади, порядок їх формування та відповідальності, закріплювали суспільно-правові механізми самоврядування. Крім того, право охоплювало положення про судочинство, включно з процедурою вирішення спорів, визначенням санкцій за порушення правових норм, а також окреслювало межі юрисдикції міського суду. У межах економічної сфери регулювалися питання внутрішньої діяльності купецьких об'єднань, ремісничих цехів, торговельних угод, визначення вартості майна та його правонаступництва.

У контексті правового розвитку українських земель Магдебурзьке право виступає як нормативна модель міського самоврядування, яка заклала основу для розбудови локального громадського устрою, забезпечення автономії міських спільнот і утвердження принципів юридичної відповідальності в межах самостійної судової системи.

Різновидом міського права, що застосовувалося в межах польських міст, було *Хелмінське право* (нім. *Kulmer Recht*, лат. *Ius Culmense*) – адаптована редакція Магдебурзького права, сформована на основі правових звичаїв міста Хелмно. Переклад латинського тексту польською мовою та практичне закріплення окремих положень у муніципальній правозастосовній практиці сприяли його поширенню на північні та центральні терени Корони Польської. Згодом це право частково інтегрувалося і в правову систему українських земель, які перебували в її складі.

Попри формальне запровадження в міському середовищі, модель самоврядування, закріплена в Магдебурзькому та Хелмінському праві, не

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі

забезпечувала рівного доступу до участі в управлінні для всіх верств населення. Історичні джерела засвідчують системне обмеження участі українського міщанства в правових і адміністративних процесах. Особи руського походження стикалися з перешкодами у набутті нерухомості, особливо якщо майно раніше належало представникам польської, німецької, вірменської чи єврейської громад. У сфері ремісництва українські об'єднання опинялися в менш сприятливих умовах, оскільки цехи були під контролем домінуючої етнічної спільноти, котра користувалася правовими привілеями та підтримкою міської адміністрації.

Після остаточного приєднання Галичини до складу Корони Польської, у другій половині XIV століття, ситуація ускладнилася. Православне населення поступово усувалося від участі в міському управлінні, втрачало доступ до посад війтів і лавників, а також, фактично, було виключеним з системи міського судочинства. Унаслідок цього католицьке населення здобуло монопольний контроль над органами місцевої влади.

Запроваджені правові й соціальні обмеження щодо українців набули системного характеру: регламентувалася участь у торговельній діяльності, встановлювалися перепони щодо спадкування майна, зазнавали утисків релігійні обряди, а в окремих випадках, навіть обмежувалося право проживання в конкретних районах міста. Вказана правозастосовна практика закріплювала стану й релігійну нерівність у межах формально уніфікованої правової системи.

2.1.4. Кодифікаційні проєкти XVIII–XIX століття

У добу XVIII першої половини XIX століття на українських землях сформувалась низка юридичних документів, які виконували роль регіональних нормативних джерел. Серед них: «Права, за якими судиться малоросійський народ» (рос. «Права, по которым судится малороссийский народ», 1743), «Екстракт малоросійських прав» (рос. «Экстракт малороссийских прав», 1767), «Екстракт з указів, інструкцій і постанов» (рос. «Экстракт из указов, инструкций

и постановлений», 1786), «Зібрання прав Малоросії» (рос. «Собрание прав Малороссии», 1807), а також «Звід місцевих законів західних губерній» (рос. «Свод местных законов западных губерний», 1837). Ці акти становлять важливу частину правової спадщини України, зберігаючи сліди нормативної практики, що функціонувала в умовах імперської юрисдикції.

У межах кодифікаційної діяльності, очолюваної Ф. Давидовичем, було ухвалено рішення про створення окремих збірників, які систематизували чинні форми кримінального та цивільного права. Цей напрям роботи розглядається як одна з перших спроб підготовки цивільного кодексу України. Зокрема, «Зібрання прав Малоросії» було укладене на основі правових джерел, чинних на українських теренах: «Зерцала саксонів» (1536), «Артикулів права магдебурзького» (1557), «Порядку прав цивільних магдебурзьких» (1559), «Права цивільного хелмського» (1584). Таке поєднання свідчить про прагнення узгодити місцеву правову традицію з європейськими правовими нормами, які були запозичені із зовнішніх джерел у межах спільної законодавчої бази.

Збірник діяв до 1843 року і охоплював переважно цивільно-правові норми. Його застосування було припинене внаслідок політики правової централізації, яку здійснювала царська адміністрація. Відтоді провідне значення набуває «Звід законів Російської імперії» (рос. «Свод законов Российской империи») у редакції 1842 року, десятий том якого був присвячений цивільному праву.

Водночас слід підкреслити, що системного цивільного кодексу в Російській імперії на той час не існувало, отже Україна в її складі не мала можливості сформувавши власну кодифікацію на рівні загального законодавства. Правове регулювання здійснювалося на основі окремих актів, без комплексної структурованої системи, яка вже почала формуватись у країнах Західної Європи.

2.1.5. Авторське право в імперський та радянський періоди

Інститут авторського права в Російській імперії сформувався лише на початку ХІХ століття і на початковому етапі мав переважно адміністративне спрямування. Первинне його закріплення відбулося у Цензурному статуті від

22 квітня 1828 року, де за автором визнавалося виключне право на відтворення власного твору шляхом друку. Такий підхід був пов'язаний із практикою державного нагляду і не охоплював загальні засади охорони творчого результату як об'єкта приватного права.

Зміни відбулися у законі від 8 січня 1830 року, де авторське право стало розглядатися як форма власності, яка могла бути предметом цивільного обігу. Твір прирівнювався до «майна благонабутого», і автору або перекладачу надавалося довічне право на його видання і продаж. Після смерті автора ці права переходили до спадкоємців строком на 25 років, а з 1857 року – на 50 років.

У ході подальшого перегляду законодавства авторське право було вперше включено як додаток до статті 420 десятого тому Зводу законів Російської імперії, де його трактували як майнове право. Така концепція закріплювала сприйняття творчого результату як об'єкта цивільного регулювання. Остаточне законодавче оформлення відбулося 20 березня 1911 року, коли було ухвалено окремий закон «Про авторське право». Він докладно регламентував структуру авторських правовідносин, хоча водночас передбачав низку обмежень для автора, зокрема, щодо можливості передачі прав, меж охорони та умов комерційного використання твору.

Не було повністю сформованого цивільного законодавства в Українській Народній Республіці. У Законі УНР «Про порядок видання законів» від 8 грудня 1917 року було проголошено: «Усі закони і постанови, які мали силу на території Української Народної Республіки до 7 жовтня 1917 року, якщо вони не змінені і не скасовані Універсалами чи постановами Української Центральної Ради, мають силу і надалі як закони і постанови Української Народної Республіки». До таких належали, зокрема, норми цивільного права зі Зводу законів Російської імперії, що поширювалися на територію України. Відсутність власного цивільного кодексу, на цьому етапі, може бути тлумачено як історичною ситуацією, так і політичною нестабільністю, що супроводжувала процес державного формування. Законодавча діяльність Центральної Ради і Генерального Секретаріату була зосереджена переважно

на утвердженні національних правових інституцій, запровадженні державного суверенітету та перегляді імперської спадщини, тоді як питання систематизації приватного права залишалося другорядним.

Разом із тим, у сфері цивільного регулювання було здійснено окремі нормативні кроки. Видавали акти, що мали стосунок до регулювання права власності, спадкування, земельних відносин, договірних зобов'язань. Укази Генерального Секретаріату й постанови народних міністерств закріплювали загальні принципи приватного права: рівність учасників, свободу договору, охорону власності та особистої недоторканності. Однак ці положення мали фрагментарний характер, а їх застосування було утруднене умовами правового паралелізму – одночасною чинністю імперських, тимчасових і національних актів.

На практиці суди та адміністративні органи продовжували застосовувати імперське цивільне законодавство, зокрема норми десятого тому Зводу законів Російської імперії, у тих випадках, коли вони не суперечили нормативним актам УНР. Такий підхід дозволяв забезпечити мінімальну стабільність приватноправових механізмів, але водночас свідчив про незавершеність кодифікаційних процесів і перехідний характер правотворчості доби Української Народної Республіки.

У перші роки радянської влади було ухвалено низку нормативних актів, які регулювали авторські правовідносини, переважно на рівні союзного законодавства. Лише 30 січня 1925 року були затверджені «Основи авторського права» – перший загальносоюзний акт, що окреслював базові положення правової охорони творчого результату. Саме тому в Україні в період з 1925 по 1929 роки не було прийнято окремого закону про авторське право. У цей час правове регулювання здійснювалося через поодинокі нормативні акти, серед яких, зокрема, постанова Ради Народних Комісарів УРСР від 8 грудня 1925 року «Про авторський гонорар за публічне виконання драматичних і музичних творів».

Багато положень загальносоюзного акту 1925 року пізніше були імплементовані в українське законодавство. Водночас, термін охорони авторського права після смерті автора було скорочено до 25 років, а в редакції Основ авторського права СРСР від 16 травня 1928 року авторське право взагалі

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі обмежувалося строком життя автора. Ці положення передбачали можливість охорони творів як на рівні союзного, так і республіканського законодавства, і діяли до другої хвилі кодифікації цивільного права. В Україні в цей час застосовували норми Закону від 6 лютого 1929 року.

Відчутні зміни у правовому статусі авторського права відбулися після ухвалення Цивільного кодексу УРСР 18 липня 1963 року та Цивільного кодексу РРФСР 11 червня 1964 року. У цих актах інститут авторського права був структурно виділений як самостійний розділ: у ЦК УРСР – розділ IV «Авторське право» (статті 472–516), у ЦК РРФСР – розділ IV (статті 475–516). Це стало першим прикладом включення авторського права у загальну систему цивільного законодавства радянських республік.

2.1.6. Розвиток та становлення об'єктів промислової власності в імперській та радянський періоди

Правове регулювання результатів технічної творчості, таких як винаходи, промислові зразки, корисні моделі, формувалося поступово в межах еволюції інституту промислової власності. У Російській імперії перші нормативні акти мали фрагментарний адміністративно-дозвільний характер. Зокрема, у 1723 році було ухвалено «Правила видачі привілеїв на заснування фабрик» (рос. «Правила выдачи привилегии на заведение фабрик») – документ, що частково упорядковував механізм надання привілеїв. Наступним етапом стало прийняття закону «Про привілеї на різні винаходи й відкриття в мистецтві та ремеслах» (рос. «О привилегиях на разные изобретения и открытия в художестве и ремеслах») від 17 червня 1812 року. Він передбачав можливість видачі привілеїв як на власні технічні рішення, так і на імпортовані винаходи, строком на 3, 5 або 10 років. Привілей мав факультативний характер, а його надання залежало від розсуду державної адміністрації.

Спроба перегляду цієї системи відбулася у 1833 році, однак механізм правового регулювання залишався непрозорим. Поступ до системності розпочався із пореформеного законодавства, передусім із закону від

30 березня 1870 року, що був орієнтований на західноєвропейські правові моделі. Закон від 20 травня 1896 року запровадив перевірочну модель патентування, яка передбачала обов'язкову експертизу новизни, можливість передачі патенту за договором або шляхом спадкування, а також строк його чинності до 15 років.

Паралельно формувалося право на засоби індивідуалізації. Закон Російської імперії «Про спеціальні клейма» (рос. «О специальных клеймах») від 1830 року передбачав обов'язкову систему маркування для виробництв окремих галузей. У 1838 році було ухвалено перший закон «Про товарні знаки» (рос. «О товарных знаках»), який вводив кримінальну відповідальність за їх підробку. Остаточне нормативне закріплення статусу товарного знаку як самостійного об'єкта промислової власності відбулося в межах закону від 26 лютого 1896 року «Про товарні знаки», яким товарний знак було виокремлено з загального поняття клейма: клейма проби, гарантійного, якісного тощо.

Першим нормативним актом радянського періоду став декрет «Про винаходи» від 30 червня 1919 року, який запровадив авторське свідоцтво як форму охорони технічного рішення, визнаючи винахід державною власністю. Закон про патенти, прийнятий у 1924 році, частково повернув інститут патентування, але встановив можливість примусового вилучення патенту на користь держави у випадку недосягнення домовленості з власником прав. Із цього моменту законодавство у сфері охорони технічної творчості набуло виключно загальносоюзного характеру, що унеможливило формування автономної нормативної бази в УРСР.

Положення про винаходи і технічні удосконалення 1931 року відновило авторське свідоцтво як охоронний документ і закріпило новий об'єкт охорони – технічне удосконалення. Його редакція 1941 року діяла до 1959 року, коли термін «технічне удосконалення» було замінено поняттям «раціоналізаторська пропозиція». Положення 1973 року «Про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» стало завершальним етапом нормативної еволюції цієї сфери в межах радянської моделі.

Останнім союзним нормативним актом став Закон «Про винаходи в СРСР» від 31 травня 1991 року. У цьому документі винахід кваліфікувався як товар – об’єкт цивільного обігу і єдиним охоронним документом визнавався патент. Закон набрав чинності з 1 липня 1991 року, однак через фактичний розпад радянської імперії не отримав належного застосування. Водночас його концептуальні положення, орієнтовані на ринкову модель охорони технічної творчості, стали основою для розробки законодавства пострадянських країн, зокрема України.

2.2. Формування правових засад інтелектуальної власності в Україні у XX–XXI століттях

2.2.1. Законодавство України у сфері авторського права після 1991 року

Становлення інституту права інтелектуальної власності в Україні розпочалося лише після проголошення державної незалежності у 1991 році. До цього часу на її території діяло законодавство колишнього СРСР, сформоване на засадах централізованого правового регулювання, що не передбачало національної нормативної автономії. У межах радянської правової моделі регулювання технічної творчості та авторських прав здійснювалося відповідно до єдиного союзного законодавства, що фактично унеможливило розвиток самостійної системи права інтелектуальної власності в Українській РСР.

Перші кроки в напрямі правової модернізації були здійснені через ухвалення загальних нормативних актів, які заклали концептуальне підґрунтя для визнання та охорони результатів інтелектуальної діяльності. Зокрема, Закон України «Про власність» (1991 р.) у статтях 13 і 41 закріпив два ключові положення: по–перше, результати інтелектуальної діяльності були офіційно визнані об’єктами права власності; по–друге, визначено перелік об’єктів, що підлягають правовій охороні. Тимчасове положення «Про правову охорону об’єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій», затверджене Указом Президента України від

18 вересня 1992 року, визначило первинну процедуру захисту технічних рішень на перехідному етапі становлення законодавства.

Поступово нормативна база інтелектуальної власності доповнювалася тематичними законами, які сформуvalи загальну доктрину національного інтелектуального права. Важливе значення мав Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» (1991 р.), який вперше визнав науково-технічну продукцію як об'єкт права власності, проголосив необхідність формування інноваційного ринку та заклав основи державної підтримки наукових досліджень і розробок. Ці підходи були розвинуті у Законі України «Про науково-технічну інформацію» (1993 р.).

Знаковим етапом у процесі модернізації стало ухвалення у грудні 1993 року пакета спеціальних законів України у сфері промислової власності, серед яких: Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». До цього пакета також було включено суміжні нормативні акти: «Про охорону прав на сорти рослин» і «Про племінне тваринництво». Зазначені ініціативи остаточно виокремили промислову власність як самостійну складову інституту інтелектуальної власності. Об'єкти такої власності були юридично визначені, а порядок їх охорони детально врегульовано на рівні національного законодавства, незалежного від попередньої союзної моделі.

У подальшому розвиток законодавства продовжено через ухвалення актів, які розширили існуючу нормативну конструкцію. Серед них: закони «Про державну таємницю» (1994 р.), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994 р.), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995 р.). Водночас до Цивільного кодексу України, Кодексу законів про працю, Митного кодексу та низки інших нормативно-правових актів були внесені відповідні зміни, які забезпечили інтеграцію інституту інтелектуальної власності в загальну систему приватного права.

Законодавство, сформоване в цей період, виходило за межі поточної регуляторної функції. Його прийняття стало свідченням здатності української

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі

держави розробити самостійну нормативну модель, котра є орієнтованою на ринкові механізми. Вперше в історії України результати інтелектуальної діяльності були визнані повноцінним товаром, що може перебувати у вільному цивільному обігу. Нормативно-правова база в цій сфері не лише наблизилася до стандартів Європейського Союзу, але й заклала основу для подальшої гармонізації з міжнародним правом. Водночас у процесі правозастосування виявили певні суперечності, редакційні неточності та техніко-юридичні неузгодженості, які потребували подальшого нормативного вдосконалення.

Фінальним етапом становлення сучасної доктрини інтелектуальної власності стало прийняття Цивільного кодексу України у 2003 році, де в окремій Книзі IV було системно викладено норми, що регулюють сферу права інтелектуальної власності. У цьому розділі зафіксовано визначення ключових понять, перелік охоронюваних об'єктів авторського і технічного характеру, засади набуття, реалізації та захисту прав, а також правовий статус відповідних суб'єктів.

Таким чином, процес нормативної модернізації у сфері інтелектуальної власності в Україні перетворився з інструмента правового становлення на механізм інтеграції у європейський та міжнародний правовий простір. Об'єкти інтелектуальної діяльності, включно з результатами технічної творчості, набули статусу юридично захищеної цінності, що визначає їхнє місце у системі приватноправового регулювання та підтверджує інституційну самостійність українського права

2.2.2. Структура державного управління системою інтелектуальної власності в Україні

Сучасна архітектура державного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні постає як багаторівнева система, що сформувалася у відповідь на виклики цифрової економіки, потреби виконання міжнародних зобов'язань та завдання європейської інтеграції. Ця система поєднує функції стратегічного регулювання, надання адміністративних послуг, забезпечення правового захисту та представництва інтересів правовласників.

Формування та реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності, інновацій та технічного регулювання покладені на *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. До його компетенції належить розроблення законодавчих і нормативних актів, визначення стратегічних пріоритетів та національних програм розвитку, координація міжнародного співробітництва з такими інституціями як Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), Європейське патентне відомство (EPO) та Відомство Європейського Союзу з питань інтелектуальної власності (EUIPO). Міністерство здійснює загальний нагляд за діяльністю національного патентного відомства та забезпечує акредитацію організацій колективного управління.

Адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності надає *Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ)*, який функціонує за принципом «єдиного вікна». Цей орган є правонаступником ліквідованого Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). Він приймає заявки, проводить експертизу та здійснює державну реєстрацію об'єктів промислової власності, реєструє авторське право та суміжні права, видає патенти і свідоцтва, а також веде відкриті державні реєстри.

У межах системи функціонують спеціалізовані органи для досудового врегулювання конфліктів. *Апеляційна палата* при УКРНОІВІ розглядає оскарження рішень експертизи щодо відмови у реєстрації та заперечення проти виданих охоронних документів. Додатково діє *Центр медіації та альтернативного вирішення спорів*, який сприяє досягненню мирових угод між сторонами та дозволяє уникати тривалих судових процесів.

У сфері колективного управління правами діють *організації колективного управління*, що функціонують на підставі акредитації Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства. Вони здійснюють збір, розподіл та виплату винагороди авторам і виконавцям за публічне використання їхніх творів у засобах масової інформації та культурних закладах.

На рівні Верховної Ради України державна політика у сфері інтелектуальної власності забезпечується діяльністю профільних комітетів. Комітет з питань економічного розвитку опрацьовує питання правової охорони власності, інвестиційного клімату та захисту прав бізнесу. *Комітет з питань освіти, науки та інновацій* відповідає за політику у сфері інновацій та правові аспекти охорони результатів наукової і творчої діяльності.

Сучасна українська модель управління у сфері інтелектуальної власності є інтегрованою системою, що поєднує державне регулювання, сервісні функції та залучення громадських інституцій. Вона розвивається у напрямку гармонізації з правовими стандартами Європейського Союзу та міжнародними нормами, демонструючи поступове зміцнення інституційної спроможності держави у сфері захисту інтелектуальних прав.

2.3. Становлення і розвиток основних понять інтелектуальної власності в інших країнах

Інститут інтелектуальної власності в міжнародному контексті формувався поступово, від періоду звичаєвого визнання і авторитетного захисту результатів творчості до становлення сучасної нормативної системи охорони прав. Його еволюція охоплює чотири основні етапи: переднормативний період, етап привілеїв, перехід до патентної та авторської охорони, а також інтернаціоналізацію правових моделей.

2.3.1. Історичні передумови формування правової охорони інтелектуальної власності

2.3.1.1. Звичасве право як основа визнання творчого результату власністю

Ідея інтелектуальної власності виникла разом із людиною і її здатністю творити. Ще в найдавніші епохи результати творчої діяльності, а саме створені речі, пісні, будівлі, зображення, сприймалися як щось особисте, пов'язане з конкретною особою. Це було інтуїтивне розуміння приналежності – те, що створено, належить тому, хто це створив.

Це підтверджено маркуванням виробів, майстри Греції, Риму, Єгипту чи Месопотамії наносили на амфори, тканини або металеві вироби особисті знаки, які засвідчували походження та підкреслювали індивідуальний вклад. Таке маркування виконувало не лише ідентифікаційну, а й соціальну функцію, демонструючи зв'язок з певною ремісничою спільнотою та засвідчуючи авторитет творця. У Стародавньому Римі й Греції відомі випадки осуду плагіату або присвоєння чужих текстів, що свідчить про вже сформовані уявлення щодо належності творчого результату.

Період звичаєвого права, який охоплює часовий проміжок приблизно до XII століття, не залишив системних правових актів, але демонструє існування фундаментального принципу – результат людської творчості визнавався за творцем. Ця ідея проймає всю історію, від маркувань асирійських будівель до авторства у давньогрецькій літературі. З часом вона стане основою для виникнення авторського, патентного та інших форм права інтелектуальної власності.

2.3.1.2. Привілеї як перша форма правової охорони творчості

Після епохи звичаєвого права поступово формується інша модель захисту, яка отримала назву система привілеїв. У XII–XVIII століттях вона забезпечувала юридичну охорону результатів творчої діяльності в межах конкретних правових традицій. Привілей, наданий монархом чи князем, засвідчував виключне право на використання певного технічного рішення, створення виробництва або друк літературного твору.

Найдавнішим прикладом нормативного закріплення прав на новачію вважається венеційський акт 1474 року, відомий як «*Парте Венеціана*» (італ. *Parte Veneziana*). У цьому документі містилося правило про переважне право винахідника на використання власного технічного рішення. Подібні грамоти, видані у Франції, Німеччині та Англії, також засвідчували охорону інтелектуального внеску. В Англії перший відомий патент датований 1449 роком і був наданий Джону Уітнаму за технологію виготовлення кольорового скла.

У період становлення економічного регулювання позначення товарів також набувало рис правового маркування. Так, в Англії ще у 1266 році було ухвалене положення, згідно з яким кожен пекар зобов'язувався маркувати хліб власним тавром для забезпечення прозорості ціни, ваги та походження. Це правило поєднувало виробничий контроль із ранньою формою комерційної відповідальності, що поступово підготувало основу для виникнення концепту товарного знаку. У XVI–XVII століттях, із розширенням колоніальної торгівлі, маркування почало відігравати роль захисту від фальсифікації, формуючи потребу в нормативному регулюванні на рівні привілеїв і грамоти.

У сфері книговидавництва привілеї насамперед захищали друкарів і розповсюджувачів творів. Королівські грамоти передбачали виключне право на друк і поширення книги, встановлювали покарання за підробку, штрафи та конфіскації. Водночас самі автори тривалий час залишалися поза межами правового захисту, що викликало суспільне невдоволення. Відповіддю стало ухвалення *Статуту Анни* 1709 року (англ. *Statute of Anne*), який вважається першим англійським нормативним актом, що визнав авторство джерелом права на публікацію та комерціалізацію твору. Документ закріпив строк правової охорони тривалістю 14 років з можливістю продовження ще на 14, якщо автор залишався живим після завершення першого терміну. Загальна тривалість охорони могла становити до 28 років, а для вже опублікованих творів встановлювався окремий термін у 21 рік.

Порушення наданих привілеїв або неправомірне використання творів, права на які були закріплені відповідними грамотами, вважалися серйозними правопорушеннями. У Франції за підробку знаків чи самовільне друкування книги могли накладатися значні штрафи, проводити конфіскацію матеріалів, позбавляти права на ремесло, а в окремих випадках застосовували кримінальне покарання. Королівські едикти XV–XVI століть іноді передбачали смертну кару за фальсифікацію маркування або зловживання привілеєм, що свідчить про важливість інтелектуального внеску в очах держави.

Привілеї виконували функцію монопольного захисту, сприяли розвитку виробництва й науки, але водночас породжували зловживання з боку владних структур. У зв'язку з цим в Англії було ухвалене *Положення про монополії* 1628 року (англ. *Statute of Monopolies*), яким було встановлено граничний строк дії патенту тривалістю 14 років для нових виробництв, впроваджених саме винахідником.

Система привілеїв поступово заклала засади сучасної моделі інтелектуального права через визнання авторства, обмеження використання чужого продукту, а також утвердження ідей виключності та новизни. Вона продемонструвала перехід від стихійної охорони до регламентованої форми правового визнання творчості.

2.3.2. Становлення авторського права як самостійного правового інституту

Упродовж тривалого часу охорону творів науки, літератури й мистецтва здійснювали переважно через систему привілеїв, що надавалися друкарям, видавцям або торговцям книгами. Самі автори залишалися осторонь правової системи й фактично не мали юридичного механізму для захисту власних інтересів. Твори продавали одноразово, а надалі вони могли бути в комерційному обігу без участі або згоди творця.

Із розвитком друкарства та зростанням доступу до літератури проблема правової охорони творчого внеску автора загострилася. Виникла потреба у визнанні не лише морального, а й майнового права автора на результат своєї праці. Поштовхом до нормативних змін стало англійське законодавство. Ухвалення Статуту Анни 1709 року, стало поворотним моментом: документ закріпив принцип авторського права як особистого права творця, незалежного від видавця чи друкаря.

У Франції Велика французька революція остаточно скасувала систему привілеїв і започаткувала нову модель правового захисту творчості. Декретами 1791 та 1793 рр. автору було надано виключне право на публічне виконання та відтворення твору, причому строк охорони поширювався на все життя автора та

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі
визначений період після його смерті. Вперше права автора були прямо визнані формою власності, що заклало підґрунтя для подальших доктринальних і законодавчих формулювань.

Упродовж XIX століття, у більшості країн Європи та Америки, почали формувати самостійні законодавчі акти в галузі авторського права. У США відповідні положення були закріплені у Конституції та подальших федеральних законах. Зокрема, у 1976 році встановлено охорону авторського права протягом життя автора та 50 років після смерті. Водночас зберігалася вимога обов'язкової реєстрації чи депонування творів для набуття правового захисту, що відрізняло американську систему від континентальної європейської, де правова охорона виникала автоматично з моменту створення твору.

Завершальним етапом інституалізації авторського права стало укладення у 1886 році *Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів* (фр. *Convention de Berne pour la protection des œuvres littéraires et artistiques*), яка стала першим міжнародним договором, що закріпив засади охорони авторського права на глобальному рівні. Документ визначив три ключові принципи: національний режим, автоматичну охорону твору з моменту його створення, а також незалежність захисту від дотримання формальностей у країні походження. Відтоді авторське право вийшло за межі внутрішніх правопорядків і перетворилося на повноцінний елемент міжнародного правового регулювання.

2.3.3. Становлення патентного права в зарубіжних країнах

Із другої половини XVIII століття система привілеїв у сфері технічної творчості поступово втрачала провідне значення. Її почала витісняти більш раціональна та системно врегульована модель охорони інноваційної діяльності, а саме патентне право. Першими країнами, які запровадили національні патентні системи, стали Сполучені Штати Америки та Франція: у США відповідний закон було ухвалено у 1790 р.; у Франції – 1791 р.

Французьке законодавство заклало основоположний принцип: технічна новація є власністю її автора, а держава зобов'язана гарантувати виключне право

на використання результатів його праці протягом визначеного строку. У преамбулі закону 1791 року прямо зазначалося, що будь-яке нове відкриття належить тому, хто його створив, і підлягає охороні як об'єкт особистої інтелектуальної власності. Схожі положення закріплені і в правових актах окремих американських штатів: зокрема, законодавство Массачусетсу 1789 року стверджувало, що «немає власності, яка більше належить людині, ніж та, що є результатом її розумової праці».

Упродовж XIX століття патентне законодавство поступово впроваджувалося в інших європейських державах: Саксонії, Пруссії, Данії, Норвегії. Водночас перші системи патентування мали низку недоліків. Наприклад, у США протягом тривалого часу право на отримання патенту мали лише власні громадяни, а у Франції патент вважався недійсним, якщо аналогічне технічне рішення вже охоронялося за кордоном.

Промислова революція сприяла інтенсифікації винахідницької діяльності, що призвело до різкого зростання кількості патентних заявок. Якщо в період 1815–1820 років США, Франція і Велика Британія видавали лише кілька сотень патентів на рік, то вже в середині XIX століття ці показники сягали тисяч і продовжували зростати.

Розширення міжнародної торгівлі та активне застосування технічних рішень за межами країн-реєстраторів створили потребу у міждержавному регулюванні прав інтелектуальної власності. Важливим кроком у цьому напрямі став Митний союз німецьких держав (Zollverein), заснований у 1834 році. Його досвід продемонстрував, що економічна інтеграція є неможливою без узгоджених підходів до охорони прав на технічні досягнення. У межах Zollverein розглядали питання промислової стандартизації, тарифної політики та захисту винаходів, що засвідчило потребу у правовому врегулюванні таких аспектів на міжнародному рівні.

Усі ці передумови стали підґрунтям для укладення в 1883 році *Паризької конвенції про охорону промислової власності* (фр. *Convention de Paris pour la protection de la propriété industrielle*), яка стала першим міжнародним договором,

Розділ 2. Історія становлення та розвиток права інтелектуальної власності в Україні та світі

що закріпив основи патентного права у глобальному масштабі. Документ визначив три ключові принципи: національний режим, право пріоритету та незалежність охорони в кожній державі, започаткувавши нову епоху міжнародного співробітництва у сфері промислової власності.

2.3.4. Виникнення та розвиток правового режиму товарних знаків

У XIX столітті товарні знаки поступово трансформувалися з ремісничої практики у повноцінний об'єкт правової охорони. Правовий статус маркування змінився в умовах індустріалізації, стрімкого зростання обсягів торгівлі та формування міждержавного ринку. Знак виробника перестав бути лише візуальним маркером ремісничої традиції, він почав сприйматися як економічно цінний актив, що репрезентує походження товару, засвідчує його якість та забезпечує конкурентну присутність на ринку.

У Франції Закон 1857 року визнав товарний знак об'єктом майнового права, що підлягає охороні в межах комерційної діяльності. Цей акт став важливою віхою на шляху формалізації правової охорони комерційної ідентичності виробника. В Англії у 1862 році був ухвалений *Закон про товарні знаки* (англ. *Trademark Act*), який став першим нормативним документом, що запровадив кримінальну відповідальність за неправомірне використання чужого товарного знаку. Цей крок був реакцією на збільшення випадків підробок у період бурхливого промислового розвитку. У 1875 році у Великій Британії була створена система державної реєстрації товарних знаків, що дозволила власникам офіційно закріпити права та ефективно захищати знак у судовому порядку. У США відповідний акт було ухвалено в 1881 році, який забезпечив федеральний захист знаків у сфері міждержавної торгівлі. Подальші законодавчі зміни запровадили механізми чіткої реєстрації, доказування права та правозастосування, що гарантували стабільність охорони бренду на національному рівні.

На міжнародному рівні ключовим етапом розвитку системи охорони товарних знаків стало укладення в 1891 році *Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків* (фр. *Arrangement de Madrid concernant l'enregistrement*

international des marques). У межах цього договору була створена централізована система реєстрації через Міжнародне бюро у Женеві, що суттєво спростило процедуру для транснаціональних компаній та започаткувало глобальне управління брендами. Документ закріпив принципи єдиної процедури подання заявки, міжнародної дії реєстрації та рівності правової охорони для всіх учасників системи.

У ХХ–ХХІ століттях товарний знак остаточно перетворився на комплексний правовий інструмент, який поєднує інтелектуальні, комерційні, маркетингові та культурні функції. Історичні приклади, як-от знаки Соса-Сола, Levi's або Nokia, ілюструють, як бренд формує довіру споживача, закріплює репутацію на ринку та створює додану вартість у глобальному обігу.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні держави, законодавство яких діяло на українських землях до 1991 року.
2. Які три редакції «Руської Правди» вам відомі та чим вони відрізнялися?
3. Які основні галузі права регулювали Литовські статuti?
4. До якого століття на території України формально діяли норми Литовських статутів?
5. Що таке «Саксонське зерцало» та який вплив воно мало на українські землі?
6. Які права та свободи надавало містам Магдебурзьке право?
7. Чим відрізнялося Хелмінське право від Магдебурзького?
8. Назвіть основні українські кодифікаційні проєкти ХVІІІ–ХІХ століть.
9. На основі яких правових джерел було укладено «Зібрання прав Малоросії» (1807)?
10. Коли та чим було замінено місцеве право на території Лівобережної України в імперський період?
11. Який імперський закон вперше в Російській імперії регулював авторське право?

12. На якому законодавстві базувалося цивільне право в Українській Народній Республіці (УНР)?
13. Чому УНР не встигла створити власний Цивільний кодекс?
14. Який перший загальносоюзний акт СРСР регулював авторське право та коли його було прийнято?
15. Яким декретом радянської влади було вперше запроваджено авторське свідоцтво на винахід?
16. Який новий об'єкт інтелектуальної власності з'явився в СРСР згідно з Положенням 1931 року?
17. Які закони України 1991-1992 років вперше визнали результати інтелектуальної діяльності об'єктами права власності?
18. Який «пакет» законів з промислової власності було прийнято в Україні у грудні 1993 року?
19. У якому році та в якому документі право інтелектуальної власності в Україні вперше було системно кодифіковано на найвищому законодавчому рівні?
20. Що таке «Парте Венеціана» (1474 р.) та яке її історичне значення?
21. Назвіть рік прийняття та основну ідею англійського Статуту Анни.
22. Які три ключові принципи встановила Бернська конвенція про охорону авторських прав (1886)?
23. У яких країнах та в якому столітті були прийняті перші національні закони про патенти?
24. Які три основоположні принципи заклала Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883)?
25. Для чого була створена Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (1891)?
26. Назвіть основну відмінність радянського авторського свідоцтва на винахід від класичного патенту.
27. Яку роль у формуванні світової системи інтелектуальної власності відіграла Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)?

28. Хто є центральним органом виконавчої влади, що формує політику у сфері ІВ в Україні?

29. Який орган в Україні є національним патентним відомством та надає адміністративні послуги у сфері ІВ?

30. Для чого призначена Апеляційна палата при УКРНОІВІ?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Луців І. В., Склярів Р. А., Шанайда В. В. Інтелектуальна власність. Ч. 1. Система охорони інтелектуальної власності : навч. посіб. Тернопіль : Вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2015. 112 с.
2. Кузнецов Ю. М. Патентознавство та авторське право : підручник. К. : ТОВ «Кондор», 2005. 426 с.
3. Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2004. 672 с.
4. Дахно І. І. Історія держави і права : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 658 с.
5. Романюк І. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2018. 238 с.
6. Лало В., Ферчук А. До історії становлення державної системи охорони промислової власності України. Інтелектуальна власність. 2005. № 6. С. 11–17.
7. Гелеверя Є. М. Еволюційні передумови розвитку та сучасний стан системи інтелектуальної власності в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С. 142–147.
8. Гладь Ю. О., Тарасенко Л. Л. Становлення та розвиток законодавства про промислову власність в Україні. Форум права. 2020. № 3 (62). С. 6–17.
9. World Intellectual Property Organization. WIPO-administered treaties. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/>.

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика

3.1. Сучасний стан правової охорони інтелектуальної і промислової власності в міжнародному вимірі

Система міжнародної охорони інтелектуальної і промислової власності сформована поступово, шляхом укладення багатосторонніх договорів, створення спеціалізованих інституцій і унормування механізмів правового співробітництва між державами. Перші угоди охоплювали ключові сфери, а саме промислові винаходи, товарні знаки та літературні твори. Це свідчило про прагнення країн-підписантів до уніфікації правових стандартів.

Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883 р.) започаткувала нормативне регулювання патентів, знаків, промислових зразків і фірмових найменувань у міжнародному масштабі. Документ закріпив принципи національного режиму, права пріоритету та незалежності охорони.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.) забезпечила правовий режим автоматичної охорони авторських прав без необхідності реєстрації. Її положення стали основою нормативної автономії культурного внеску.

Мадридська угода щодо міжнародної реєстрації знаків (1891 р.) започаткувала централізовану систему реєстрації товарних знаків, що згодом була модернізована Протоколом 1989 року, який став єдиною чинною основою Мадридської системи.

Для координації реалізації положень згаданих угод у 1893 році було створено міжурядову структуру *BIRPI (Bureaux Internationaux Réunis pour la Protection de la Propriété Intellectuelle)*, назва якої перекладалась як Об'єднані міжнародні бюро з охорони інтелектуальної власності.

Всесвітня конвенція про авторське право (1952 р.), укладена в Женеві під егідою ЮНЕСКО, стала альтернативною моделлю міжнародної охорони

авторських прав, орієнтованою на ширший спектр правових систем, зокрема тих, що не приєдналися до Бернської конвенції.

У 1967 році в межах дипломатичної конференції у Стокгольмі було утворено *Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ)*, (англ. *World Intellectual Property Organization, (WIPO)*). Ця міжурядова інституція набула чинності у 1970 році, а з 1974 року розпочала діяльність як спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй.

ВОІВ визначає своєю місією зміцнення взаєморозуміння та розширення співпраці між країнами світу на основі принципів суверенітету, рівноправності та взаємної вигоди. Її діяльність спрямована на стимулювання творчого потенціалу людства та надання всебічної підтримки механізмам охорони інтелектуальної власності у глобальному масштабі. Особливу увагу організація приділяє удосконаленню адміністративних процесів в рамках міжнародних союзів, які були створені для охорони об'єктів промислової власності, а також творів літературного й художнього характеру, водночас зберігаючи автономію кожного з цих союзів.

На сучасному етапі Всесвітня організація інтелектуальної власності об'єднує 193 держави-члени та адмініструє понад 25 міжнародних договорів, котрі формують уніфіковану систему правової охорони інтелектуального та творчого внеску на глобальному рівні.

Відповідно до Конвенції про заснування ВОІВ, поняття «інтелектуальна власність» охоплює два ключові напрями: промислову власність (винаходи, промислові зразки, товарні знаки тощо) та авторське право, що охоплює твори літератури, музики, образотворчого й аудіовізуального мистецтва.

У межах діяльності ВОІВ міжнародні договори у сфері промислової власності умовно поділяють на:

- програмні – встановлюють міжнародну систему охорони;
- класифікаційні – закладають міжнародні класифікаційні системи;
- реєстраційні – полегшують набуття охорони промислової власності в кількох країнах;

- охоронні (спеціальні) – містять особливі норми щодо специфічних об’єктів чи випадків охорони.

Окрему групу становлять договори у сфері авторського права та суміжних прав. Інформація про ці угоди зведена в таблицю 3.1.

Таблиця 3.1 – Міжнародні договори у сфері ІВ прийняті під егідою ВОІВ

№	Назва договору	Рік	Характеристика
1	2	3	4
Програмні угоди			
1	Паризька конвенція про охорону промислової власності	1883	Принципи: національний режим, пріоритет, незалежність охорони
2	Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків	1891	Створення централізованої системи міжнародної реєстрації торговельних марок через одну заявку; адмініструється ВОІВ
3	Конвенція про охорону селекційних досягнень (UPOV)	1961	Захист прав на сорти рослин
4	Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ)	1967	Заснування ВОІВ як міжурядової організації для адміністрування системи охорони ІВ
5	Будапештський договір про депонування мікроорганізмів	1977	Умови депонування для патентування
6	Вашингтонський договір щодо інтегральних мікросхем	1989	Охорона топографій напівпровідникових виробів
7	Мадридський протокол про міжнародну реєстрацію знаків	1989	Єдина чинна основа Мадридської системи
8	Договір про право на товарні знаки (Trademark Law Treaty – TLT)	1994	Гармонізація формальних вимог до реєстрації товарних знаків
9	Сінгапурський договір про право товарних знаків	2006	Гармонізація процедур реєстрації
10	Договір ВОІВ про ІВ, генетичні ресурси та традиційні знання	2024	Розкриття джерел генетичних ресурсів і традиційних знань

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Класифікаційні угоди			
11	Ніщцька угода про класифікацію товарів і послуг	1957	Класи для реєстрації знаків
12	Локарнська угода про класифікацію промислових зразків	1968	Класифікація промислових зразків
13	Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію	1971	Система класифікації для патентної документації
14	Віденська угода про класифікацію зображувальних елементів	1973	Система класифікації графічних елементів
Реєстраційні угоди			
15	Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків	1925	Міжнародна реєстрація промислових зразків
16	Лісабонська угода про охорону географічних зазначень та Женевський акт до неї	1958, 2015	Оновлює Лісабонську угоду, охоплює як географічні зазначення, так і найменування місць походження
17	Договір про патентну кооперацію (РСТ)	1970	Механізм міжнародної патентної заявки
18	Договір про патентне право (PLT)	2000	Спрощення формальних вимог до заявок
19	Ер-Ріядський договір про право промислових зразків	2024	Уніфікація процедур реєстрації
Охоронні (спеціальні) угоди			
20	Мадридська угода про боротьбу з неправдивими або оманливими зазначеннями походження на товарах	1891	Захист від неправдивих або оманливих географічних позначень на товарах
21	Найробський договір про охорону олімпійського символу	1981	Охорона олімпійської символіки
22	Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів	1886	Автоматична охорона авторських прав

Закінчення таблиці 3.1

1	2	3	4
Угоди в сфері авторського права і суміжних прав			
23	Всесвітня конвенція про авторське право	1952	Адмініструє ЮНЕСКО, ВОІВ лише співпрацює
24	Римська конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і мовників	1961	Міжнародна охорона суміжних прав
25	Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм	1971	Захист від незаконного копіювання фонограм
26	Брюссельська конвенція про поширення супутникових сигналів	1974	Регулювання ретрансляції сигналів програм
27	Договір ВОІВ з авторського права (WCT)	1996	Цифрова охорона авторських прав
28	Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WPPT)	1996	Цифрова охорона суміжних прав
29	Пекінський договір про аудіовізуальні виконання	2012	Захист прав акторів у аудіовізуальних творах
30	Марракеський договір щодо доступу осіб з вадами зору до творів	2013	Механізм винятків із авторського права з метою забезпечення доступності

3.2. Системоутворюючі (програмні) договори, прийняті під егідою ВОІВ

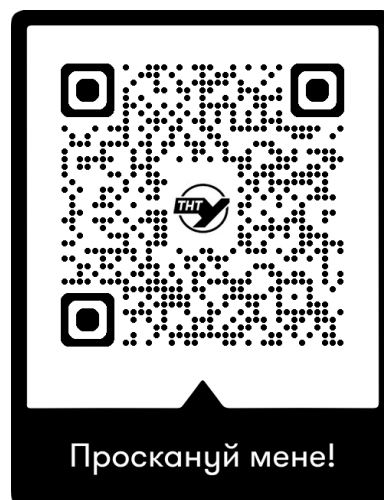
Програмні договори, прийняті під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності, становлять нормативну базу глобальної системи охорони прав на результати інтелектуальної та технічної творчості. Їхні положення визначають ключові принципи правового регулювання, окреслюють формат міжнародної співпраці між державами та задають напрям діяльності міжурядових об'єднань. У структурі договірної системи ВОІВ ці програмні акти виконують системоутворюючу функцію, оскільки закладають фундаментальні підходи до захисту промислової власності, регламентують

правовий захист традиційних знань, біоресурсів і культурних символів, а також сприяють уніфікації процедур на глобальному рівні.

3.2.1. Паризька конвенція про охорону промислової власності

Паризька конвенція, укладена 20 березня 1883 року в Парижі, є першим міжнародним договором, що започаткував системне правове регулювання охорони промислової власності. Станом на 2024 рік до її складу входять 180 держав, що свідчить про високий рівень міжнародного визнання та ключове значення документа у формуванні глобальної нормативної системи охорони прав інтелектуальної і технічної творчості [1].

Офіційний текст чинної редакції Паризької конвенції про охорону промислової власності оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/index> або за QR-кодом:

Метою Конвенції є створення міжнародного Союзу з охорони промислової власності, а також встановлення уніфікованих засад правового захисту таких об'єктів, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, комерційні найменування, географічні зазначення і найменування місць походження товарів. Додатково вона окреслює загальні підходи до запобігання недобросовісній конкуренції.

Основні положення Конвенції класифікуються за такими напрямками:

– **національний режим**: громадяни держави-члена Союзу користуються на території інших учасників такими самими правами, які надаються їхнім власним громадянам у сфері охорони промислової власності;

- **право пріоритету**: заявник має можливість, протягом визначеного строку (12 місяців для патентів, 6 – для знаків), подати заявку в інших державах з дати, яка вважається датою першої заявки;
- **матеріальні норми**: визначають загальні засади щодо меж використання виключних прав, а також підходи до запобігання зловживанням у сфері технічної та комерційної охорони;
- **адміністративні положення**: регулюють структуру Союзу, включно з функціонуванням Секретаріату, який нині адмініструється Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ).

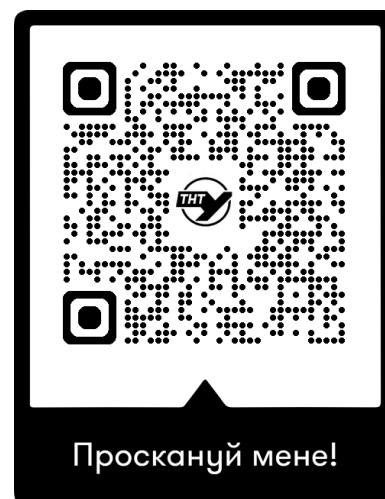
Хоча Конвенція не створює єдиної системи реєстрації, її основні принципи заклали фундамент договірної архітектури в межах ВОІВ. Саме на основі її положень розроблено механізми, які діють у межах Договору про патентну кооперацію (РСТ), у Мадридській системі міжнародної реєстрації знаків та інших спеціалізованих актів.

3.2.2. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків

Мадридська угода про міжнародну реєстрацію торговельних марок, укладена 14 квітня 1891 року, є одним із ключових міжнародних договорів, що заклали фундамент для створення уніфікованої транснаціональної системи охорони торговельних марок. Вона встановила принцип подання єдиної міжнародної заявки, завдяки чому власники торговельних марок отримали інструмент одночасного набуття правової охорони у кількох державах-учасниках.

Протягом ХХ століття положення угоди неодноразово піддавали переглядам та коригуванням, які проводили на дипломатичних конференціях у Брюсселі (1900 р.), Вашингтоні (1911 р.), Гаазі (1925 р.), Лондоні (1934 р.), Ніцці (1957 р.) та Стокгольмі (1967 р.). Ці правки свідчать про адаптацію договору до динамічних змін у міжнародній правовій системі та економічних реаліях. Станом на 2025 рік Угоду ратифікували 55 держав-членів, що підтверджує її стратегічну роль у системі міжнародного захисту торговельних марок [2].

Офіційний текст чинної редакції Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/madrid/index> або за QR-кодом:

Адміністрування угоди здійснює Міжнародне бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яке розташоване у Женеві. Власник зареєстрованої торговельної марки або заявки на знак у країні-учасниці Мадридського союзу має право подати міжнародну заявку через відповідне національне відомство. Після перевірки формальних вимог Міжнародним бюро заявка реєструється у Міжнародному реєстрі та публікується у спеціалізованому «*Бюлетені міжнародних знаків ВОІВ*» (англ. *WIPO Gazette of International Marks*).

Подальший етап передбачає проведення національної або регіональної експертизи в країнах, обраних заявником. Кожне патентне відомство самостійно оцінює заявку відповідно до чинного законодавства, що може завершитися як наданням правової охорони, так і частковою або повною відмовою.

Процедура міжнародної реєстрації містить послідовні етапи, які передбачають подання заявки через національний орган, її формальну перевірку Міжнародним бюро ВОІВ, публікацію в офіційному бюлетені, а також проведенні експертизи у відповідних юрисдикціях.

Мадридська угода має ряд переваг. Вона дозволяє спростити процедури оформлення охорони торговельних марок у кількох країнах одночасно, що істотно скорочує адміністративні зусилля заявника та уніфікує комунікацію з відомствами.

Важливою перевагою є можливість централізованого управління правами. Будь-які зміни стосовно заявки, від оновлення даних власника до розширення обсягу охорони або продовження строку дії, здійснюються через єдину процедуру в Міжнародному бюро.

Угода також оптимізує часові ресурси та фінансові витрати, пов'язані з реєстраційними процедурами, оскільки відпадає необхідність подавати окремі заявки у кожній країні.

Додатковою перевагою є прозорість та уніфікація процедур оформлення на міжнародному рівні, що полегшує моніторинг і захист прав.

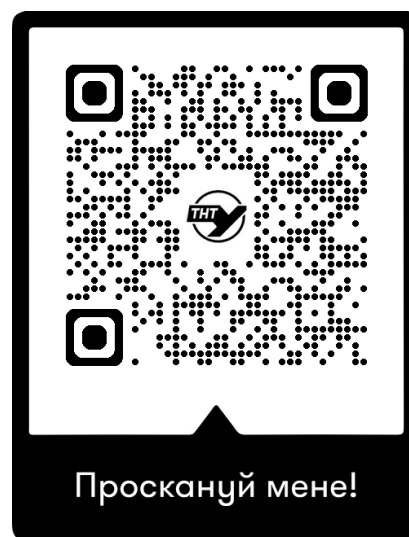
Нарешті, Мадридська угода зміцнює правову визначеність статусу торговельної марки та захисту інтересів правовласника завдяки єдиному механізму подання та адміністрування міжнародних реєстрацій.

Мадридська угода формує дієвий механізм для забезпечення охорони торговельних марок у міжнародному обігу, сприяючи розвитку міжнародної торгівлі та захисту інтелектуальної власності.

3.2.3. Конвенція про охорону селекційних досягнень (UPOV)

Прийнята 2 грудня 1961 року в Парижі, *Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин, (UPOV)* (англ. *International Convention for the Protection of New Varieties of Plants, UPOV*) стала основою для формування міжурядового Союзу з охорони селекційних досягнень. У подальшому її положення переглядали на дипломатичних конференціях у Женеві у 1972, 1978 та 1991 роках. Чинною редакцією для більшості країн-учасниць є Акт 1991 року, який набув юридичної сили 24 квітня 1998 року.

Офіційний текст чинної редакції Конвенції про охорону нових сортів рослин оприлюднено на вебпорталі Міжнародного союзу охорони нових сортів рослин за адресою: <https://www.upov.int/about/en/> або за QR-кодом.

Станом на 2025 рік, членами UPOV є 80 держав і регіональних організацій [3]. До цієї угоди приєдналась також Україна, впровадивши відповідні положення у сферу правової охорони селекційних досягнень.

Конвенція встановлює загальний режим охорони для селекційних досягнень, який сформований на принципі виключного права селекціонера. Таке право надається за умови відповідності сорту чотирьом базовим вимогам:

- відмінність (сорт має виразно відрізнятися від усіх загальновідомих сортів);
- однорідність (ознаки мають бути стабільно притаманні всім рослинам цього сорту);
- стабільність (характеристика сорту зберігається після кількох циклів розмноження);
- новизна (сорт не може бути присутнім у комерційному обігу до певної дати, яка визначається залежно від дати подання заявки на охорону).

Право селекціонера охоплює всі основні способи розпорядження сортом, включно з його виробництвом, розмноженням, продажом, експортом, імпортом, зберіганням та маркетинговим використанням. Тривалість охорони становить щонайменше 30 років, а для деревних і виноградних сортів – не менше 35 років.

Конвенція також передбачає винятки з дії охоронного режиму:

- дослідницький (дозволяє використання сорту для наукових досліджень);
- селекційний (дає змогу застосовувати охоронюваний сорт як основу для створення нових);
- фермерський (обмежено допускає повторне висівання сорту для власного споживання, з урахуванням інтересів правовласника).

Місія UPOV полягає не у створенні єдиної світової бази даних сортів, а у гармонізації національних систем охорони прав селекціонерів. Для реалізації цього завдання Конвенція UPOV, переважно в редакції Акту 1991 року, встановлює уніфіковані міжнародні стандарти. Основним стрижнем цих стандартів є вимога до нових сортів відповідати критеріям *DUS* (*Distinctness, Uniformity, Stability* – *Відмінність, Однорідність, Стабільність*), що перевіряється

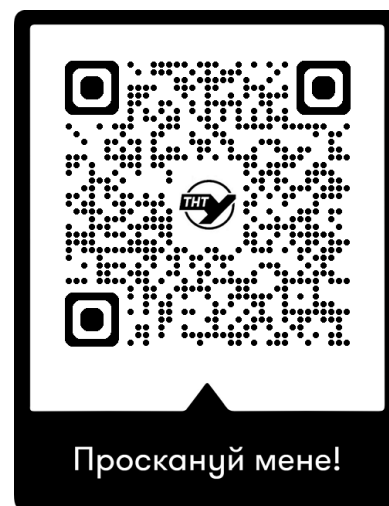
Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика за єдиною методикою. Таким чином, країни-учасниці зобов'язані адаптувати своє законодавство до загальних принципів, формуючи сумісні, але водночас національні правові системи охорони селекційних досягнень.

Конвенція UPOV є прикладом спеціалізованого (*sui generis*) правового інструменту у системі інтелектуальної власності. Її положення не лише уможливають правове визнання інноваційної діяльності у галузі рослинництва, а й слугують засобом виконання міжнародних зобов'язань – передусім в межах Угоди TRIPS і двосторонніх торговельних домовленостей, що передбачають охорону результатів біологічної творчості в рамках цивільного обігу.

3.2.4. Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ)

Установча Конвенція, що заклала основу для створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності, була укладена 14 липня 1967 року в Стокгольмі та набрала чинності 26 квітня 1970 року. Її прийняття забезпечило перехід від розмежованого договірною регулювання, сформованого на основі Паризької та Бернської конвенцій, до формалізованої інституційної моделі багатосторонньої взаємодії у сфері охорони прав на результати творчої діяльності. У 1974 році ВОІВ отримала статус спеціалізованої агенції системи ООН, що надало їй повноваження координування глобальної правової політики в галузі інтелектуальної власності.

Офіційний текст Стокгольмської конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності оприлюднено на вебпорталі за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/convention/index> або за QR–кодом.

Станом на 2025 рік, державами-учасницями Конвенції є 193 країни, що забезпечує їй майже універсальне застосування в сучасній міжнародно-правовій практиці [4].

Також дана Конвенція задає структуру організаційного управління ВОІВ, вона визначає їх основні функції:

- *Генеральна асамблея* (головний політичний орган, що ухвалює стратегічні рішення та затверджує бюджет);
- *Конференції* (виконують роль дорадчого форуму, що охоплює питання поза межами чинних договорів);
- *Координаційного комітету* (визначає адміністративну та кадрову політику);
- *Міжнародного бюро з постійним Секретаріатом* (відповідає за виконання поточних завдань і документаційне забезпечення договірної системи).

Всесвітня організація інтелектуальної власності адмініструє 28 міжнародних договорів, які охоплюють усі ключові напрями правового регулювання. Їхня сфера дії поширюється від патентного права, торговельних марок і авторських прав до комплексних механізмів охорони географічних зазначень, топографій напівпровідникових виробів, а також нематеріальних елементів культурної та технічної спадщини, зокрема традиційних знань і генетичних ресурсів. Сукупність цих договорів формує нормативну основу глобальної системи охорони інтелектуальної власності та забезпечує гармонізацію національних законодавств.

3.2.5. Будапештський договір про депонування мікроорганізмів

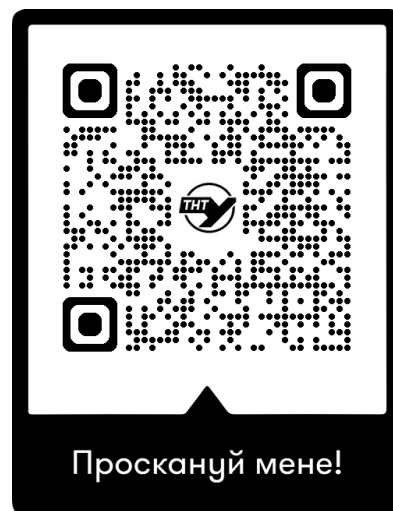
Будапештський договір, повна назва якого «*Договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів для цілей патентної процедури*» (*Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purposes of Patent Procedure*), був підписаний 28 квітня 1977 року та змінений 26 вересня 1980 року. Адміністрування цього договору здійснює Всесвітня

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика організація інтелектуальної власності. Станом на червень 2025 року його учасниками є 91 держава, серед яких і Україна [5].

Офіційний текст чинної редакції
Будапештського договору оприлюднено на
вебпорталі ВОІВ за адресою:

[https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/
budapest/index](https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/budapest/index)

або за QR-кодом:

Основна мета Будапештського договору полягає у вирішенні проблеми розкриття сутності винаходу, коли його об'єктом є мікроорганізм або інший біологічний матеріал, опис якого неможливо здійснити виключно в письмовій формі. У таких випадках замість текстового опису допускається депонування зразка у визнаній науковій установі, якою виступає *Міжнародний орган по депонуванню (International Depositary Authority, IDA)*. Такий депозит визнається достатнім для патентної процедури у всіх країнах-учасницях договору.

IDA є спеціальною установою, яка відповідає технічним критеріям Будапештського договору та затверджується Генеральним директором Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Міжнародний орган по депонуванню повинен:

- забезпечувати збереження депонованого зразка в життєздатному стані;
- надавати доступ до нього для компетентних органів відповідно до патентного регулювання;
- дотримуватися вимог конфіденційності згідно з положеннями договору та національного законодавства країни, на території якої розміщено установу.

Україна приєдналася до Будапештського договору і його положення імplementовано через Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», а також нормативні акти, що визначають порядок подання заявки з посиланням на відповідний депозит.

Функціональне призначення договору передбачає:

- зменшення витрат шляхом виключення потреби в багаторазовому депонуванні зразка в кожній країні;
- забезпечення визнання однієї дати депонування усіма патентними відомствами;
- уніфікацію підходів до охорони біологічного матеріалу як об'єкта винаходу, що підвищує юридичну визначеність у патентній системі.

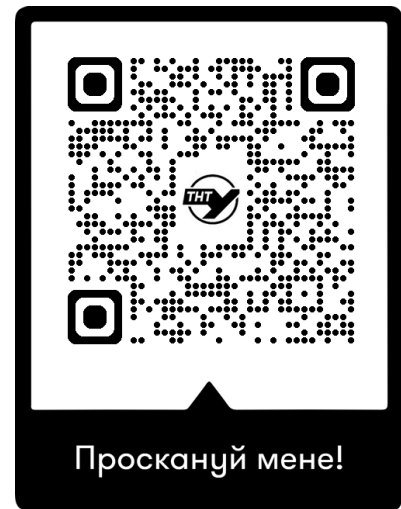
Будапештський договір є прикладом міжнародного техніко–правового інструменту, який стандартизує механізми патентного регулювання у сфері біотехнологій. Його застосування створює умови для спрощення процедур, зниження вартості патентування та розширення доступу до захисту результатів біологічної творчості.

3.2.6. Вашингтонський договір щодо інтегральних мікросхем

Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних мікросхем (Washington Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits) було укладено 26 травня 1989 року в місті Вашингтон (США) за участі Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Основним предметом його правового регулювання визначено охорону топографій інтегральних мікросхем (*layout designs*) як самостійного об'єкта права інтелектуальної власності, що потребує спеціалізованого режиму захисту у транснаціональному контексті [6].

Текст Договору містить вимогу до держав–учасниць щодо впровадження відповідного законодавства на рівні національних правових систем. Водночас сам по собі він не є актом прямої дії, реалізація його положень потребує імплементації на рівні внутрішніх нормативно-правових актів, що відображають мінімальні стандарти охорони, закріплені в Договорі.

Офіційний текст чинної редакції
Вашингтонського договору оприлюднено на
вебпорталі ВОІВ за адресою:
[https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/washington/
index](https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/washington/index)
або за QR–кодом.

Станом на 2025 рік договір не набрав чинності, оскільки вимога щодо мінімальної кількості ратифікацій залишилася невиконаною. На момент зазначеної дати участь у договорі підтвердили лише три держави, а саме Боснія і Герцеговина, Єгипет та Сент-Люсія, що не забезпечує необхідної кількості для набуття документом юридичної сили. Водночас провідні технологічні держави, а саме США та Японія, утрималися від ратифікації, аргументуючи свою позицію недоліками змісту договору. На їх переконання Договір є ліберальним в контексті обов'язкового ліцензування, має коротким строк охорони (8 років), в ньому відсутній захист права на імпорт та неадекватні санкції у випадках ненавмисного порушення.

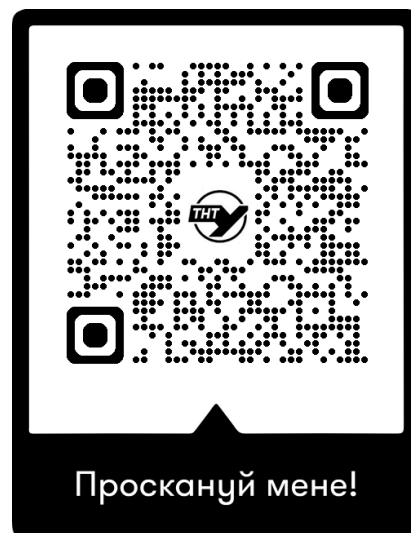
Таким чином, незважаючи на відсутність чинності Вашингтонського договору як джерела міжнародного договірного права, його змістовне наповнення суттєво вплинуло на формування глобального підходу до охорони мікроелектронної продукції, забезпечивши нормативне підґрунтя для гармонізації правового режиму у межах системи світової організації торгівлі.

3.2.7. Договір про право на товарні знаки (Trademark Law Treaty – TLT)

Договір про право на товарні знаки (Trademark Law Treaty, TLT) був укладений 27 жовтня 1994 року у місті Женева під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Його основні положення спрямовані на уніфікацію та спрощення процедур, що регулюють реєстрацію, підтримання чинності та

управління правами на знаки для товарів і послуг. В основу документа покладено принцип гармонізації національного правозастосування без створення централізованої системи. Станом на 2025 рік учасниками ТЛТ є 54 держави та міжурядові організації, серед яких і Україна [7].

Офіційний текст чинної редакції Договору про право на товарні знаки оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/tlt/index> або за QR-кодом.

ТЛТ не запроваджує механізм міжнародної реєстрації, але встановлює стандартизовані вимоги до основних елементів процедури:

- зміст та форма заявки на реєстрацію знаку;
- вимоги щодо призначення представника та адреси для кореспонденції;
- порядок внесення змін до реєстрації (зміна власника, виправлення помилок, продовження строку чинності);
- застосування класифікації товарів і послуг відповідно до Ніщської угоди;
- використання типових форм документів та стандартних позначень у процедурних діях.

Сфера застосування договору обмежена позначеннями, котрі мають візуальне відображення, включно з тривимірними формами, за умови їх допустимості у національному праві. Водночас ТЛТ не охоплює колективні, сертифікаційні та гарантійні знаки, а також знаки, які не мають видимого графічного вираження (звукові, ароматичні тощо).

Характерною особливістю договору є впровадження модельних форм, що сприяє уніфікації документообігу між патентними відомствами різних країн. Договір також закріплює спільні правила щодо визначення дати подання заявки,

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика розділення заявок, а також внесення змін до реєстрації та продовження строку охоронного режиму.

Договір TLT заклав основу для подальшого нормативного розвитку у сфері міжнародного регулювання товарних знаків. На його положеннях ґрунтується текст Сінгапурського договору про право на товарні знаки (STLT) 2006 року, який доповнив та актуалізував TLT з урахуванням потреб цифрової комунікації, електронного документообігу та визнання нових типів знаків.

3.2.8. Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків

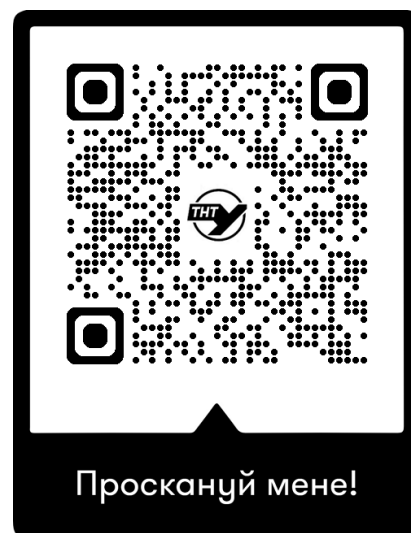
Мадридська угода, укладена 1891 року, запровадила централізований механізм міжнародної реєстрації торговельних марок шляхом подання єдиної заявки до Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Первісно процедура передбачала використання лише французької мови та фіксованого розміру збору.

З метою модернізації системи та розширення її функціональної доступності 27 червня 1989 року було прийнято *Протокол до Мадридської угоди (Madrid Protocol)*. Його поява стала реакцією на необхідність адаптації механізмів міжнародної реєстрації до нормативних реалій держав, які раніше не могли долучитися до Угоди. Одним із ключових спрощень стало дозволене використання не лише французької, але й англійської та іспанської мов. Такий підхід істотно розширив географічне охоплення системи [8].

На відміну від базової Угоди, Протокол надає заявникам право подавати міжнародну заявку не лише на основі чинної національної реєстрації, а й на підставі національної заявки. Крім того, кожна договірна сторона може встановлювати 18–місячний строк для заявлення відмови в охороні, який, за певних умов, може бути продовжений. Передбачено також можливість запровадження індивідуальних розмірів зборів, котрі перевищують стандартні ставки, визначені Мадридською угодою.

Офіційний текст чинної редакції Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/madrid_protocol/index або за QR-кодом.

Важливим нововведенням Протоколу є положення про перетворення міжнародної реєстрації на національні заявки у випадку її анулювання протягом перших п'яти років, із можливістю збереження дати подання міжнародної заявки та, за відповідних умов, дати пріоритету. Така опція, відсутня в тексті Угоди, забезпечує додаткову гнучкість процедур і стабільність правового статусу знаку.

Мадридська угода та Протокол функціонують паралельно як два автономні міжнародні договори. Відповідно до цього, договірні сторони системи поділяються на три категорії:

- учасники лише Мадридської угоди;
- учасники винятково Протоколу;
- юрисдикції, що приєдналися до обох актів одночасно.

Станом на травень 2025 року Протокол має 115 договірних учасників, серед яких представлені як держави, так і міжурядові організації, зокрема Європейський Союз. Загальна кількість юрисдикцій, на які поширюється застосування процедур Мадридської системи, перевищує 130, оскільки участь регіональних організацій автоматично поширює дію Протоколу на держави-члени відповідних об'єднань.

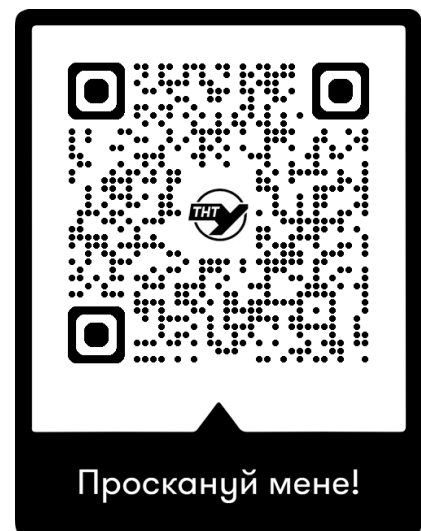
Мадридська угода та Протокол разом формують Мадридську систему міжнародної реєстрації знаків, правову модель, що поєднує класичні принципи централізованої охорони з гнучкими процедурами, узгодженими з національними законодавствами. Завдяки цьому система забезпечує ефективне оформлення прав на знаки в міжнародному обігу, підвищує прозорість

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика нормативних процедур, сприяє економії витрат та зміцнює стабільність охоронного режиму брендів у більшості юрисдикцій світу.

3.2.9. Сінгапурський договір про право товарних знаків (Singapore Treaty on the Law of Trademarks, STLT)

Сінгапурський договір про право товарних знаків (Singapore Treaty on the Law of Trademarks, STLT) був прийнятий 27 березня 2006 року в місті Сінгапур на дипломатичній конференції під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Документ набрав чинності 16 березня 2009 року після набуття необхідної кількості ратифікацій, передбаченої його положеннями. Текст договору розроблено на основі Договору про право на товарні знаки 1994 року, із врахуванням практики адміністративного регулювання у сфері охорони товарних знаків та технологічних змін, пов'язаних із цифровізацією правових процесів. Станом на 2025 рік Сінгапурський договір ратифіковано 55 державами та міжурядовими організаціями, серед яких і Україна [9].

Офіційний текст чинної редакції Сінгапурського договору про право товарних знаків оприлюднено на ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/singapore/index> або за QR-кодом.

Метою договору є уніфікація процедур, що стосуються реєстрації, підтримання чинності, передачі прав, внесення змін, анулювання записів і ліцензування знаків. Його положення мають рамковий характер та передбачають можливість адаптації до особливостей національного законодавства кожної договірної сторони. Разом із договором прийнято Правила, котрі деталізують адміністративні механізми та містять типові міжнародні форми для взаємодії відомств ІВ.

Серед нормативних оновлень STLT варто виокремити можливість використання різних форм подання документів (паперова, електронна або інша), залежно від технічних та правових умов, установлених державою-учасницею. Це положення забезпечує відповідність сучасним форматам документообігу, включно з системами електронної подачі заявки.

Сфера застосування Договору охоплює:

- традиційні видимі знаки (словесні, зображувальні, тривимірні);
- спеціалізовані форми знаків (кольорові, голографічні, позиційні, рухові);
- нетрадиційні об'єкти (звукові, ароматичні, тактильні та інші позначення, реєстрація яких допускається національним правом відповідної держави).

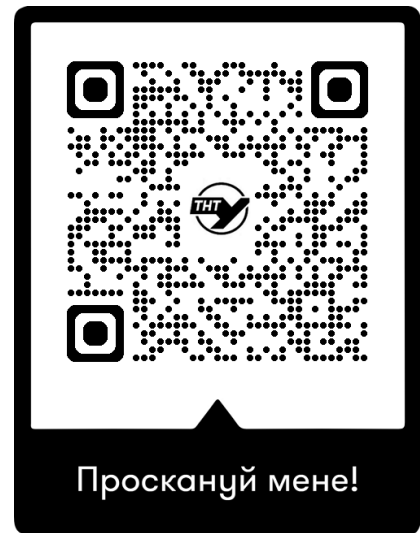
У розділі, присвяченому ліцензуванню, передбачено процедури реєстрації ліцензії, внесення змін, анулювання записів та визначення наслідків нерегульованого використання знаку. Також, Договором визначено три типи ліцензій: виключна, невиключна та одинична. Пропоновані уніфіковані форми сприяють узгодженості адміністративних дій та забезпечують юридичну визначеність для правовласників і користувачів.

Сінгапурський договір став продовженням концепції TLT та адаптував її до умов цифрового документообігу, розширивши обсяг правової охорони та підвищивши ефективність адміністративного регулювання в системі товарних знаків.

3.2.10. Договір про інтелектуальну власність, генетичні ресурси та пов'язані традиційні знання (GRATK)

Договір щодо інтелектуальної власності, генетичних ресурсів та пов'язаних з ними традиційних знань (WIPO Treaty on Intellectual Property, Genetic Resources and Associated Traditional Knowledge, (GRATK)) було офіційно ухвалено 24 травня 2024 року на дипломатичній конференції в Женеві. Його прийняття стало результатом понад двадцятирічного переговорного процесу, який розпочався в межах Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 2001 році [10].

Офіційний текст чинної редакції Договору щодо інтелектуальної власності, генетичних ресурсів та пов'язаних з ними традиційних знань оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/gratk/index> або за QR-кодом:

Це перший міжнародно-правовий документ, котрий системно регулює взаємозв'язок між патентною системою, генетичними ресурсами та традиційними знаннями, зокрема тими, які належать корінним народам і місцевим громадам.

Основною метою договору є запровадження прозорого та обов'язкового механізму розкриття джерел використання генетичних ресурсів і традиційних знань у патентних заявках. Договір не створює нових об'єктів ІВ, однак передбачає обов'язок заявників зазначати у своїх патентних документах:

- країну походження або джерело отримання генетичних ресурсів, залучених до створення винаходу;
- корінний народ або місцеву громаду, що надали традиційні знання, пов'язані з такими ресурсами.

У разі відсутності такої інформації заявник має подати декларацію про її невідомість. Відповідно до положень договору, у випадках ненавмисного порушення вимог розкриття, надається можливість внесення змін або уточнень до заявки. При цьому, документ не передбачає автоматичну відмову у патенті або його анулювання виключно на підставі порушення цієї вимоги, але зобов'язує держави-учасниці реалізувати пропорційні правові чи адміністративні заходи реагування.

Договір відповідає міжнародним стандартам і дає визначення ключовим термінам. Так під генетичними ресурсами розуміють біологічні матеріали рослинного, тваринного, мікробного або іншого походження, що містять

функціональні одиниці спадковості. В якості традиційних знань приймають знання, навички, практики та інновації сформовані в автентичному культурному контексті та передані в межах громади між поколіннями.

Документ не створює реєстраційної системи для традиційних знань, проте визнає їх важливість у контексті винахідницької діяльності.

Станом на липень 2025 року договір підписали 30 держав [10], а для набуття ним чинності потрібна ратифікація або приєднання щонайменше 15 країн. Україна бере участь у процесі обговорення та оцінки положень договору, враховуючи національні інтереси у сфері охорони біорізноманіття, розвитку традиційної медицини та захисту нематеріальної культурної спадщини.

Таким чином, Договір щодо інтелектуальної власності, генетичних ресурсів та пов'язаних з ними традиційних знань є важливим етапом розвитку міжнародного регулювання у напрямку інклюзивності, прозорості та справедливості. Він сприяє протидії біопіратству, зміцненню правової відповідальності в межах патентної системи та визнанню цінності знань, якими володіють у спільнотах та мають інноваційний потенціал.

3.3. Коротка характеристика класифікаційних угод

Класифікаційні угоди, адміністрацію яких здійснює ВОІВ, становлять нормативно-правову основу для гармонізації підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності в міжнародному правозастосуванні. Вони дозволяють узгодити процедури на етапах подання, реєстрації, експертизи та статистичної обробки даних, а також полегшують взаємодію між національними органами та міжнародними системами охорони ІВ.

До основних класифікаційних угод, чинних у межах договірної системи ВОІВ, належать:

– Ніццька про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніццька класифікація);

- Страсбурзька про міжнародну патентну класифікацію (яка засновує систему МПК);
- Локарнська про міжнародну класифікацію промислових зразків;
- Віденська про міжнародну класифікацію зображувальних елементів знаків.

Згадані угоди використовують для:

- формування патентних і заявочних формулярів;
- проведення пошуку за аналогами технічних рішень;
- ведення реєстрів та баз даних;
- розробки аналітичних та статистичних інструментів.

Оновлення класифікацій здійснюється відповідно до затверджених редакцій, із регулярною актуалізацією змісту (у деяких системах – щорічно).

3.3.1. Ніщцька угода про класифікацію товарів і послуг (МКТП)

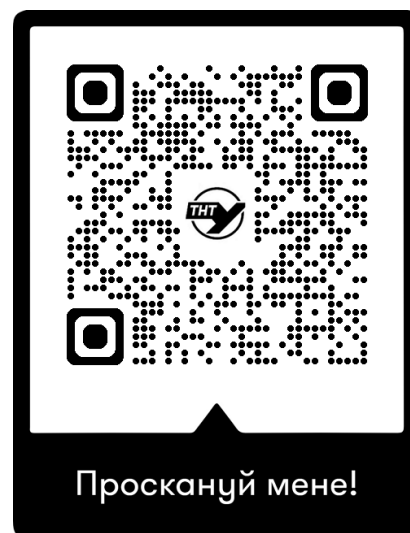
Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для цілей реєстрації знаків (Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Purposes of the Registration of Marks) була укладена 15 червня 1957 року у місті Ніцца та переглянута на дипломатичних конференціях у Стокгольмі (1967 р.) та Женеві (1977 р.). До її положень було внесено низку поправок у 1979 році. Адміністративне забезпечення реалізації угоди здійснює Всесвітня організація інтелектуальної власності. Станом на липень 2025 року до угоди приєдналося 91 держава, серед яких і Україна [11].

Цей міжнародний договір встановлює стандартизовану систему, а саме *Міжнародну класифікацію товарів і послуг (МКТП)*, яку використовують при складанні заявки на реєстрацію знаку та проведенні експертизи. Структура класифікації охоплює 45 класів, з яких класи 1–34 віднесені до товарів, а класи 45 до послуг. Також він містить алфавітний перелік з понад 11000 найменувань товарів і послуг, узгоджених із чинною редакцією класифікації.

Офіційний текст чинної редакції Ніццької угоди оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/nice/index>

або за QR-кодом.

Інституційна модель договору включає створення Союзу Ніццької угоди, керованого Асамблеєю, до якої входять держави, що ратифікували Стокгольмський або Женевський акт. Технічне управління класифікацією здійснює Комітет експертів, який сформований з представників країн-учасниць. Цей комітет затверджує зміни до редакцій МКТП.

До 2013 року класифікацію оновлювали з інтервалом у п'ять років. Починаючи з 10-го видання, впровадженого у 2013 році, редакції класифікацій оприлюднюються щорічно, виключно в електронному форматі.

МКТП є обов'язковим елементом заявки на реєстрацію знаку в усіх країнах-учасницях угоди, включно з використанням у Мадридській системі міжнародної реєстрації знаків. Її впровадження забезпечує правову узгодженість, структурну сумісність між національними реєстрами та ефективну комунікацію між відомствами ІВ на міждержавному рівні.

3.3.2. Локарнська угода про класифікацію промислових зразків (МКПЗ)

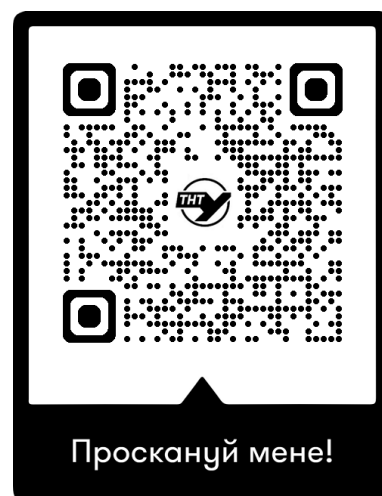
Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків (Locarno Agreement Establishing an International Classification for Industrial Designs) була укладена 8 жовтня 1968 року в місті Локарно (Швейцарія) та набрала чинності 27 квітня 1971 року. Вона є багатостороннім міжнародним договором, адміністрування якого здійснює ВОІВ. Станом на липень 2025 року учасниками угоди є 58 держав, серед яких і

Україна [12], що застосовує класифікацію МКПЗ у процедурі реєстрації промислових зразків відповідно до статті 11 Закону України «Про правову охорону промислових зразків».

Офіційний текст чинної редакції
Локарнської угоди оприлюднено на вебпорталі
ВОІВ за адресою:

[https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/
locarno/index](https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/locarno/index)

або за QR-кодом.

Угода встановлює єдину міжнародну класифікацію, котра базується на функціональних та естетичних ознаках виробів, класифікованих за формою, призначенням і сферою застосування. Впровадження такої класифікації дозволяє гармонізувати процедури подання та розгляду заявок, оптимізує процес експертизи, полегшує пошук аналогів та формування реєстрів.

Згідно зі статтею 2 договору, у патентній документації, яка стосується реєстрації або публікації промислових зразків, обов'язково зазначають відповідний клас і підклас згідно з МКПЗ. Держава-учасниця має право самостійно визначати юридичні наслідки такої класифікації у межах національної правозастосовної практики. При цьому, угода не встановлює обсяг правової охорони і не обмежує можливість застосування додаткових класифікацій, у тому числі національних, за умови їх узгодженості з міжнародними нормами.

Структура МКПЗ включає три основні частини: структурований перелік класів та підкласів (загалом 32 класи і 223 підкласи), котрі охоплюють основні групи виробів; алфавітний покажчик найменувань виробів, які перебувають під охороною як промислові зразки (понад 6600 позицій) та пояснювальні примітки щодо класифікаційних критеріїв та методики їх застосування.

Перегляд класифікації здійснює спеціалізований Комітет експертів, до складу якого входять представники держав-учасниць. Починаючи з 10-ї

редакції, чинної з 1 січня 2014 року, ВОІВ запровадила щорічне оновлення МКПЗ. Актуальні версії публікують виключно в електронному форматі. Офіційними мовами угоди є англійська та французька.

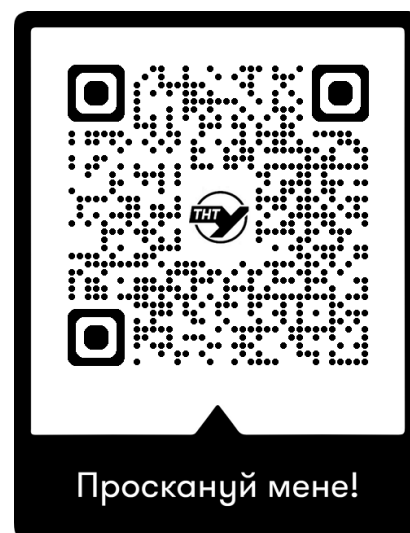
Застосування класифікації відповідно до Локарнської угоди є ключовою технічною передумовою для впорядкування міжнародного обігу прав на дизайн. Реалізація її положень сприяє правовій узгодженості між національними системами реєстрації та забезпечує структурну сумісність об'єктів промислової власності у транснаціональному контексті.

3.3.3. Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію (МПК)

Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію (Strasbourg Agreement Concerning the International Patent Classification) була підписана 24 березня 1971 року в місті Страсбург (Франція) та набрала чинності 7 жовтня 1975 року. Її адміністрування здійснює Всесвітня організація інтелектуальної власності. Станом на липень 2025 року учасниками угоди є 66 держав [13], хоча сама класифікаційна система (Міжнародна патентна класифікація) використовується значно ширшим колом країн. Україна застосовує МПК відповідно до статті 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

МПК є уніфікованим техніко-галузевим класифікаційним механізмом, який призначений для ідентифікації та систематизації об'єктів патентного права (винаходів і корисних моделей) за ознаками їх технічної суті.

Офіційний текст чинної редакції Страсбурзької угоди оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:
<https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/strasbourg/index>
або за QR-кодом:

Основні функції класифікації включають:

- проведення пошуку патентної інформації та аналіз рівня техніки (prior art);
- упорядкування технічних рішень за сферами технологій;
- складання заявкових формулярів;
- формування патентної документації та цифрових реєстрів;
- отримання достовірних статистичних даних про інноваційну активність.

Структура класифікаційних ознак МПК передбачає 8 розділів (А–Н), котрі охоплюють базові технологічні напрями, а також 129 класів, 643 підкласи та понад 70000 класифікаційних позицій, з яких близько 18000 належать до основних груп, а решта до деталізованих підгруп.

Кожен патентний документ супроводжується класифікаційним символом МПК, який точно відображає галузеву характеристику заявленого технічного рішення. Відповідність символів забезпечує коректну індексацію об'єкта у відповідних патентних базах.

МПК має виключно регуляторну функцію, яка не надає правової охорони, але є обов'язковою для застосування країнами-учасницями Страсбурзької угоди. Разом з тим, класифікацію використовують й в інших юрисдикціях як основний або допоміжний класифікаційний інструмент у процедурах патентування.

Офіційні редакції Міжнародної патентної класифікації публікує ВОІВ англійською та французькою мовами. В Україні адаптацію МПК на національному рівні, що включає переклад основних рубрик, ведення класифікаторів та їх інтеграцію у систему реєстрації, забезпечує *Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ)*, який діє у складі Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності у межах науково-методичної співпраці може долучатися до аналітичного супроводу та експертного опрацювання питань класифікацій, проте не виконує функцій органу, що здійснює технічну реалізацію класифікаційних систем.

Страсбурзька угода та впроваджена нею система МПК відіграють ключову роль у стандартизації технічної інформації на міжнародному рівні. Вони сприяють сумісності патентних систем, забезпечують надійний технічний обіг та формують основу для аналітичної оцінки тенденцій інноваційного розвитку.

3.3.4. Віденська угода про класифікацію зображувальних елементів знаків (МКЗЕЗ)

Віденська угода про міжнародну класифікацію зображувальних елементів знаків (Vienna Agreement Establishing an International Classification of the Figurative Elements of Marks) була укладена у 1973 році та переглянута у 1985 році. Вона належить до багатосторонніх міжнародних договорів, адміністрування яких здійснює ВОІВ, і спрямована на уніфікацію класифікації візуальних компонентів знаків. Станом на середину 2025 року до Віденської угоди приєдналося 39 держав [14]. Документація класифікації публікується офіційно англійською та французькою мовами у цифровому вигляді.

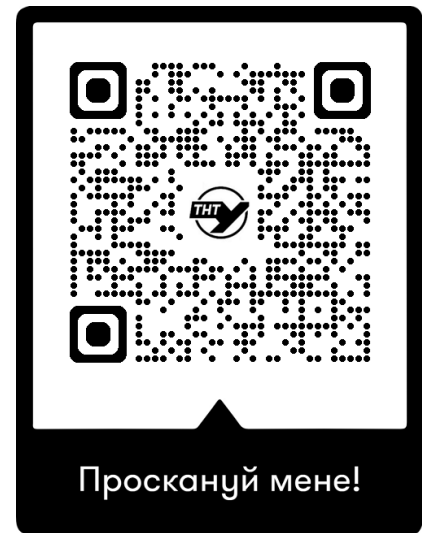
Класифікація, запроваджена відповідно до положень угоди, охоплює знаки, що містять образотворчі елементи або повністю з них складаються. Її структура має ієрархічну побудову та передбачає поділ знакових елементів за зовнішніми характеристиками на категорії, групи та підгрупи. Це забезпечує впорядкованість при: експертизі, пошуку схожих зображень і веденні національних та міжнародних реєстрів.

Згідно зі статтею 2 угоди, компетентні органи держав-учасниць зобов'язані зазначати номери відповідних категорій, груп і підгруп Віденської класифікації в офіційній документації, яка стосується реєстрації знаків або продовження дії прав на них. Застосування цієї класифікації є обов'язковим для членів Союзу, створеного на основі угоди, однак не впливає на обсяг прав, що надаються власникам знаків.

Офіційний текст чинної редакції Віденської угоди оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/vienna/index>

або за QR-кодом:

Організаційна модель передбачає функціонування Асамблеї, до складу якої входять держави, котрі приєдналися до угоди. Асамблея затверджує дворічні програми діяльності, визначає бюджет Союзу і слідкує за реалізацією технічних змін.

Активно діючою, станом на липень 2025 року, є дев'ята редакція Віденської класифікації, яка набула чинності 1 січня 2023 року. Вона включає 29 категорій, 145 підкласів, 806 основних рубрик та 903 допоміжні рубрики. ВОІВ вже оголосила про підготовку десятої редакції, яка офіційно набуде чинності з 1 січня 2026 року.

Застосування Віденської класифікації відіграє ключову роль у стандартизації опису образотворчих елементів знаків. Вона дозволяє забезпечити точність у процесі ідентифікації графічних компонентів, підвищує ефективність пошуку аналогів і сприяє гармонізації правозастосовної практики у сфері інтелектуальної власності на міжнародному рівні.

3.4. Коротка характеристика реєстраційних угод

Реєстраційні угоди, адміністровані Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, становлять окремий сегмент міжнародно-правової договірної системи, спрямованої на впровадження централізованих механізмів підтвердження прав на об'єкти інтелектуальної власності. Їх нормативна функція полягає в забезпеченні ефективного та узгодженого регулювання

процедур подання, реєстрації, продовження строку охорони й адміністрування прав у транскордонному юридичному контексті.

Відмінною рисою таких договорів є створення єдиної реєстраційної системи, що функціонує через Міжнародне бюро ВОІВ. Вона дозволяє здійснювати подання документації за єдиною процедурою із можливістю охоплення кількох юрисдикцій однією заявкою. Такі угоди передбачають диференційований режим правової охорони, який може бути реалізованим лише в межах тих держав-учасниць, котрі визнають міжнародну реєстрацію за власним законодавством.

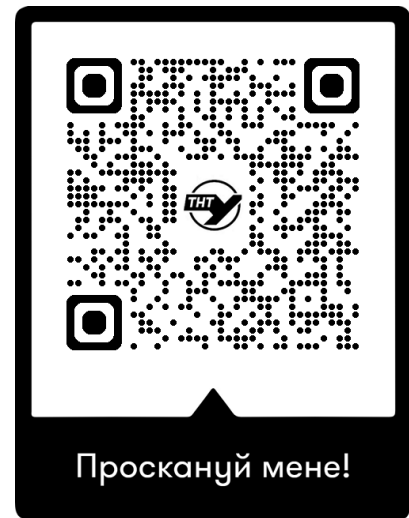
Застосування реєстраційних угод сприяє істотному зменшенню адміністративного навантаження, скороченню витрат на оформлення прав, прискоренню процедур охорони та інтеграції національних механізмів у єдиний міжнародний простір захисту інтелектуальної власності.

3.4.1. Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків

Гаазька система міжнародної реєстрації промислових зразків є ключовим механізмом у сфері глобальної охорони дизайну. Вона ґрунтується на *Гаазькій угоді* 1925 року (*Hague Agreement Concerning the International Deposit of Industrial Designs*), яка з часом була доповнена окремими актами, а саме Лондонським 1934 року, Гаазьким 1960 року та Женевським 1999 року. Кожен із цих актів регулює взаємовідносини у межах визначеного кола договірних сторін. Адміністративне управління угодою здійснює Всесвітня організація інтелектуальної власності.

Станом на 2025 рік Гаазька система об'єднує 82 договірні сторони, в тому числі й Україна [15]. Приєднання до Угоди дозволило національним заявникам подавати міжнародні заявки на реєстрацію промислових зразків через механізми Гаазької системи, а іноземним правовласникам отримувати охорону своїх об'єктів дизайну на території України відповідно до чинного законодавства.

Офіційний текст чинної редакції Гаазької угоди оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/hague/index>
або за QR-кодом:

Міжнародну заявку подають одним пакетом документів до Міжнародного бюро ВОІВ (напрямую заявником або через уповноважений національний орган, якщо таке подання передбачено внутрішнім правом держави походження). В одну заявку можна включати до 100 зразків, за умови належності всіх об'єктів до одного класу МКПЗ (згідно Локарнської класифікації).

Участь у системі надає низку істотних переваг учасникам:

- уніфікована процедура подання заявок на дизайн в різних країнах;
- скорочення адміністративних витрат та часових затрат;
- централізована публікація відомостей у електронному бюлетені ВОІВ;
- можливість охорони промислового зразка строком до 15 або 25 років, залежно від національного режиму.

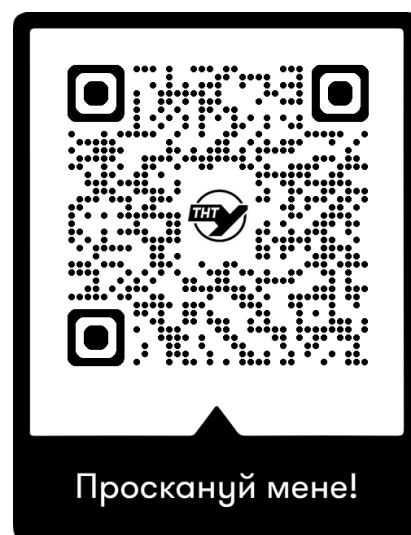
У рамках угоди функціонує спеціальний союз, керівним органом якого є Асамблея. Вона визначає стратегічну програму розвитку, ухвалює фінансові документи, а також затверджує зміни до процедур та регламентів. Окремо функціонує Комітет експертів, до складу якого входять представники договірних сторін. Його роль полягає у технічному супроводі системи, який передбачає оновлення формулярів, перегляд правил і гармонізацію класифікацій.

Участь України у Гаазькій системі складає вагомий крок до інтеграції у міжнародну інфраструктуру правового захисту промислових зразків. Це не лише спрощує доступ на глобальні ринки для українських дизайнерів і виробників, а й сприяє підвищенню конкурентоспроможності національного інноваційного середовища.

3.4.2. Лісабонська система міжнародної охорони найменувань походження та географічних зазначень

Лісабонська система міжнародної реєстрації найменувань походження товарів є спеціалізованим міжнародно-правовим механізмом, що забезпечує охорону географічно зумовлених позначень, які підтверджують зв'язок між товаром і місцем його виробництва [16]. Вона ґрунтується на *Лісабонській угоді* 1958 року (*Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration*), переглянутій у Стокгольмі 1967 року з поправками 1979 року. Із прийняттям Женевського акту 2015 року система перейшла на новий етап розвитку, відображаючи сучасні підходи до охорони географічних зазначень у глобальному правовому полі.

Офіційний текст чинної редакції Лісабонської угоди оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:
<https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/lisbon/index>
або за QR-кодом:

Процедура міжнародної реєстрації здійснюється компетентним органом держави-учасниці шляхом подання заявки до Міжнародного бюро ВОІВ. Зареєстроване найменування походження або географічне зазначення вноситься до Міжнародного реєстру та офіційно публікується в *Бюлетені найменувань походження* (*Appellations of Origin*).

Охорона, що надається, поширюється на території договірних держав, які визнають відповідну реєстрацію і діє доти, доки зазначене найменування охороняється в державі походження.

Прийнятий у 2015 році Женевський акт істотно модернізував систему. Здійснено розширення кола об'єктів для охорони: поряд із найменуваннями

походження він охоплює також і географічні зазначення. Це дозволяє захищати позначення, які засвідчують походження товару, навіть якщо назва не є буквальною географічною назвою. Акт також відкрив можливість участі у системі міжурядових організацій, таких як Європейський Союз, Африканська організація інтелектуальної власності та інші інтеграційні об'єднання.

Організаційна структура системи побудована на основі діяльності спеціального союзу, керівним органом якого є Асамблея. Вона ухвалює програму роботи, затверджує бюджет та координує внесення змін до регламентів і класифікацій. Технічне адміністрування здійснюється Міжнародним бюро ВОІВ, яке забезпечує ведення реєстру, публікацію реєстраційних даних та підтримку електронного пошукового інтерфейсу Lisbon Express. Цей ресурс дозволяє оперативно переглядати інформацію про зареєстровані позначення, включно з датами реєстрації, статусами охорони, списками учасників і змістовними характеристиками позначення.

Станом на 2025 рік до Лісабонської угоди 1958 року приєдналися 30 держав, а до Женевського акту 2015 року 25 учасників, включно з регіональними організаціями. Загалом Лісабонська система охоплює 44 договірні сторони, при цьому 11 країн мають подвійний статус, оскільки вони ратифікували обидва договори та забезпечують повноцінне використання усіх механізмів охорони, передбачених системою.

Україна наразі не є договірною стороною Лісабонської системи, однак її законодавство в сфері охорони географічних зазначень узгоджене з положеннями Паризької конвенції та вимогами Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Діюча модель охорони передбачає адміністративну процедуру реєстрації та превентивні механізми правового захисту, що перешкоджають неправомірному використанню позначень і сприяють просуванню автентичної продукції з територіально обумовленими властивостями на національному та міжнародному рівнях.

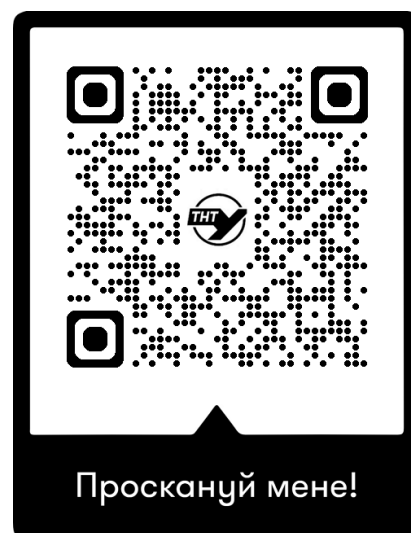
3.4.3. Договір про патентну кооперацію (РСТ)

Договір про патентну кооперацію (Patent Cooperation Treaty, РСТ) є одним із основних міжнародно-правових механізмів у сфері охорони промислової власності. Укладений у межах Паризької конвенції, він покликаний оптимізувати глобальну систему патентування та усунути проблеми дублювання заявок на один винахід у різних країнах. На той час доведені факти дублювання призводили до надлишкових фінансових витрат, фрагментації процедур та перевантаження національних патентних установ. Договір було підписано 17 липня 1970 року у Вашингтоні та він набув чинності 1 червня 1978 року [17].

Офіційний текст чинної редакції Договору про патентну кооперацію оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/pct/index>

або за QR-кодом:

РСТ упровадив концепцію єдиної міжнародної заявки, що дозволяє заявнику одночасно ініціювати патентування в кількох державах-учасниках, не звертаючись до кожного національного відомства окремо. Водночас договір не замінює національну чи регіональну процедуру, а створює єдину процесуальну рамку для її подальшого здійснення.

Процедура патентування за РСТ включає дві стадії: міжнародну та національну (або регіональну). На міжнародному етапі заявку подають до компетентного органу (національного відомства або ВОІВ), далі вона проходить формальну перевірку, міжнародний пошук, також, за бажанням заявника, може бути проведена міжнародна попередня експертиза. Публікація заявки відбувається через 18 місяців від дати пріоритету. Після завершення міжнародної

фази заявник переходить до національної, звертаючись до патентних відомств обраних держав для розгляду заявки згідно з місцевим законодавством.

Міжнародний пошук здійснює уповноважена пошукова установа *International Searching Authority (ISA)*, яка формує звіт із релевантною інформацією, що дає змогу заявнику оцінити перспективи патентування і за потреби ввести зміни до формули винаходу. Попередня експертиза не є обов'язковою, однак дозволяє здійснити глибший аналіз відповідності об'єкта критеріям патентоспроможності.

Основні переваги застосування системи Договору про патентну кооперацію полягають у її багатовимірному ефекті. Для заявників вона забезпечує можливість подання однієї міжнародної заявки однією мовою з поширенням на декілька юрисдикцій, що дозволяє відтермінувати витрати та отримати аналітичну інформацію ще до початку національного розгляду. Для патентних відомств система зменшує обсяг первинної експертизи завдяки проведенню міжнародного пошуку та попередньої оцінки. Для міжнародної системи загалом вона сприяє гармонізації процедур, посиленню прозорості процесу та підтримці глобального обігу інноваційних рішень.

Станом на 2025 рік до Договору про патентну кооперацію приєдналися 158 держав, охоплюючи практично всі провідні патентні юрисдикції світу. Україна також є учасницею РСТ і це відкрило національним заявникам доступ до міжнародних процедур пошуку, публікації та подальшої правової охорони і, окрім того, посилило інтеграцію національної патентної системи до глобального патентного простору.

3.4.4. Договір про патентне право (PLT)

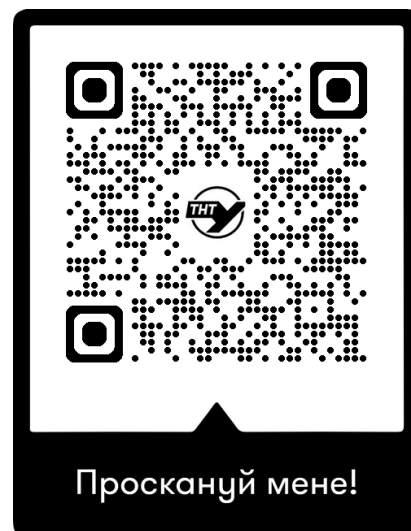
Договір про патентне право (Patent Law Treaty, PLT) – багатосторонній міжнародно-правовий акт, укладений 1 червня 2000 року в місті Женева (Швейцарія) під егідою ВОІВ. Його мета полягає в уніфікації та гармонізації

формальних процедур, пов'язаних із поданням, оформленням, розглядом та підтриманням чинності патентних заявок у державах-учасницях [18].

Офіційний текст чинної редакції Договору про патентне право оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/plt/index>

або за QR-кодом:

Станом на липень 2025 року до числа учасників РЛТ входять 43 держави та регіональні організації, включно з Україною, яка приєдналася до договору у 2005 році.

РЛТ орієнтований на формування міжнародно узгоджених мінімальних процедурних стандартів у сфері патентування. Його положення застосовують як у національній фазі процедур за Договором про патентну кооперацію (РСТ), так і в рамках автономних національних чи регіональних систем охорони прав на винаходи. Основні напрями регулювання охоплюють:

- подання патентних заявок, зокрема в електронному форматі;
- процедури представництва заявника через патентного повіреного;
- механізми поновлення прав у разі недотримання строків або порушення формальних вимог;
- зменшення ризику втрати прав через процедурні або адміністративні порушення.

На відміну від міжнародних матеріально-правових актів, що визначають зміст патентної охорони, РЛТ не встановлює єдиної обов'язкової процедури, а окреслює граничний набір формальних вимог, які можуть бути застосованими національним патентним відомством. При цьому держави-учасниці мають право передбачити менш обтяжливі або більш гнучкі правила, якщо це не суперечить загальним стандартам, закріпленим у договорі.

Таким чином, PLT виконує функцію процедурного нормативного мінімуму, сприяючи уніфікації адміністративної практики, зниженню регуляторних бар'єрів та забезпеченню передбачуваності для суб'єктів патентування у міжнародному контексті.

Стабільна тенденція до розширення кола учасників договору підтверджує його актуальність як універсального інструмента гармонізації патентних процедур та інтеграції держав у глобальну систему охорони технічних рішень.

3.4.5. Ер-Ріядський договір про право промислових зразків (RDLT)

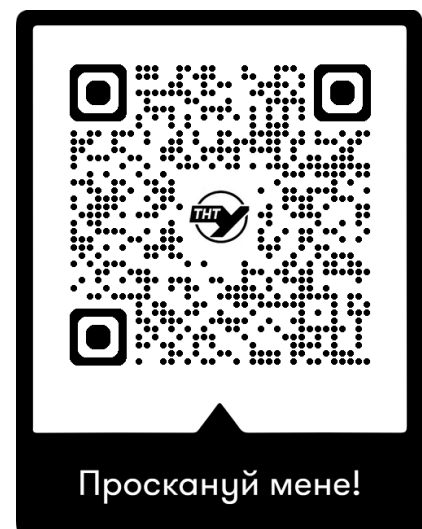
Ер-Ріядський договір про право промислових зразків (Riyadh Design Law Treaty, RDLT) – багатосторонній міжнародно-правовий інструмент нового покоління, укладений 22 листопада 2024 року в місті Ер-Ріяд (Королівство Саудівська Аравія) за ініціативи ВОІВ [19]. Його формування стало завершальним етапом тривалого процесу, який охоплював консультації експертів, тематичні засідання та дипломатичну конференцію, присвячену уніфікації процедур охорони промислових зразків у глобальному вимірі.

Метою договору є систематизація процесуальних норм, підвищення передбачуваності й спрощення адміністрування заявок на охорону дизайну, без регулювання матеріально-правових параметрів, як-от критерію новизни чи індивідуального характеру. Водночас його положення встановлюють єдині стандарти подання та розгляду документів, що мають застосовуватись у державах-учасницях.

Офіційний текст Ер-Ріядського договору про право промислових зразків оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/rdlt/index>

або за QR-кодом:

Основні положення RDLT передбачають:

- визначення максимально допустимого обсягу інформації, що може вимагатися в заяві на охорону промислового зразка;
- можливість подання зображень зразка у варіативних форматах, таких як фото, графічні схеми, відеозаписи тощо;
- дозвіл на реєстрацію кількох зразків у межах однієї заявки за умови належної класифікації;
- встановлення допустимого 12-місячного строку з моменту першого публічного розкриття, протягом якого це не впливає на патентоспроможність зразка;
- право на відстрочення публікації зразка щонайменше на пів року після дати подання;
- механізми поновлення прав у випадку порушення строків або технічних збоїв;
- спрощення процедури продовження охоронного строку зареєстрованого зразка;
- стимулювання електронного документообігу, зокрема в частині обміну пріоритетними документами.

Окрему увагу в процесі розробки договору було приділено використанню традиційних знань та елементів культурної самобутності у промисловому дизайні. Підсумковий текст надає країнам-учасникам право інтегрувати відповідні положення до національного законодавства, не запроваджуючи при цьому обов'язкового нормативного припису, що дозволяє зберегти баланс між інтересами корінних спільнот і процедурною нейтральністю для заявників.

Станом на липень 2025 року договір відкритий до ратифікації, а його набуття чинності передбачено після приєднання щонайменше п'ятнадцяти держав. У дипломатичній конференції взяли участь представники 193 країн, що підтверджує високий рівень міжнародного консенсусу та потенціал широкої імплементації положень договору.

Отже, Ер-Ріядський договір становить нормативну основу нового покоління для охорони промислових зразків – універсальний процедурний механізм, котрий забезпечує рівні умови доступу до правової охорони дизайну, мінімізує адміністративні обтяження та створює передумови для сталого розвитку креативного сектору в умовах правової глобалізації.

3.5. Коротка характеристика охоронних (спеціальних) угод

Охоронні (спеціальні) міжнародні договори – це угоди, що стосуються окремих випадків або видів правової охорони, які не повністю охоплені загальними договорами у сфері інтелектуальної власності. Вони доповнюють основні міжнародні системи, уточнюючи правила захисту для специфічних об'єктів – наприклад, географічних назв або особливих символів.

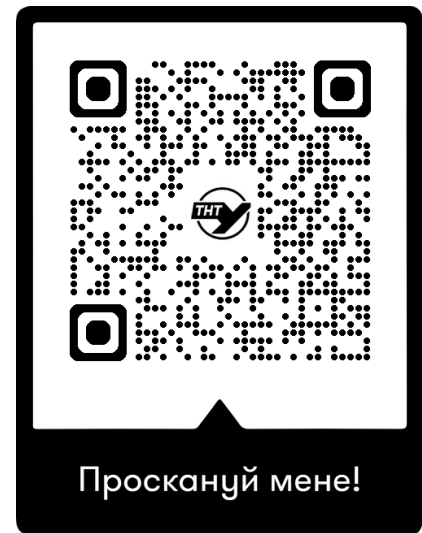
Такі договори створені з метою запобігання недобросовісному використанню товарних позначень або знаків, які мають важливе культурне, економічне або спортивне значення. Їх застосування допомагає країнам встановлювати спільні підходи до охорони таких об'єктів, робить правову систему більш зрозумілою та послідовною.

3.5.1. Мадридська угода про боротьбу з неправдивими або оманливими зазначеннями походження на товарах

Мадридська угода про недопущення неправдивих або оманливих зазначень походження товарів (Madrid Agreement for the Repression of False or Misleading Indications of Source on Goods), укладена 14 квітня 1891 року в межах дипломатичної конференції, є однією з перших міжнародних ініціатив, спрямованих на нормативне врегулювання використання географічних позначень у товарному обігу [20]. Її ключове призначення полягає у запобіганні застосуванню недостовірних або таких, що вводять в оману, географічних назв, які неправомірно асоціюють товар із певною місцевістю за відсутності фактичного зв'язку.

Офіційний текст чинної редакції Мадридської угоди про боротьбу з неправдивими або оманливими зазначеннями походження на товарах оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/madrid/index>
або за QR-кодом:

Угода покладає на держави-учасниці зобов'язання заборонити виробництво, імпорт та реалізацію продукції, яка маркується географічними позначеннями, здатними формувати у споживача хибне уявлення про походження, якість або властивості товару. Застосування такої назви визнається порушенням незалежно від того, чи охороняється вона в межах інших режимів інтелектуальної власності.

Особливістю договору є його превентивна спрямованість, оскільки він не передбачає процедур реєстрації географічних зазначень, натомість визначає нормативну обов'язковість обмеження неправдивого маркування через національне митне, торговельне або конкурентне законодавство. Такий механізм є актуальним передусім для секторів, де репутація пов'язана з автентичністю місця походження – виноробство, сільськогосподарські вироби, гастрономічні продукти тощо.

Станом на липень 2025 року учасниками Мадридської угоди є 36 держав, до складу яких входять країни Європи, Південної Америки, Близького Сходу, Африки, а також деякі юрисдикції Азії та Океанії. Така географічна конфігурація демонструє міжрегіональний консенсус щодо необхідності захисту правдивих географічних вказівок, які відіграють роль маркерів якості, культурної ідентичності та конкурентної репутації.

Попри хронологічну віддаленість, договір зберігає нормативну значущість, особливо у контексті розвитку брендів, локалізованої продукції та викликів глобального ринку, де географічні позначення дедалі частіше

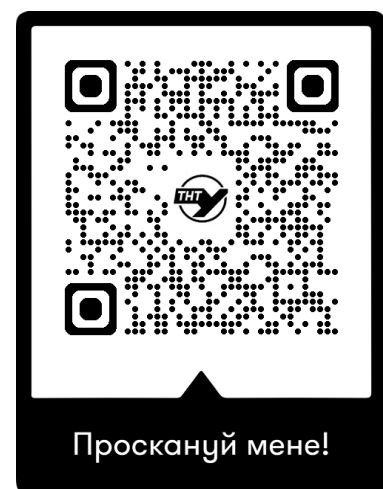
Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика використовуються як елемент маркетингової стратегії. У цьому контексті Мадридська угода виступає своєрідним юридичним фільтром, що захищає як виробника, так і споживача від маніпулятивного маркування.

3.5.2. Найробський договір про охорону олімпійського символу

Найробійський договір про охорону олімпійського символу (Nairobi Treaty on the Protection of the Olympic Symbol), укладений 26 вересня 1981 року в столиці Кенії, є спеціалізованим міжнародним договором, що визначає стандарти правової охорони олімпійської символіки у контексті її комерційного використання. Адміністрування договору здійснює ВОІВ. Приєднання до Найробійського договору можливе для будь-якої держави, яка є членом ВОІВ, Паризького союзу або входить до ООН чи її спеціалізованих агентств. Станом на 2025 рік договір ратифіковано 56 державами, включно з Україною, яка є учасником з 1983 року [21].

Договір зобов'язує держави-учасниці встановити правові обмеження щодо реєстрації та використання позначень, які містять офіційну емблему Міжнародного олімпійського комітету (МОК), а саме п'ять переплетених кілець. Вимоги поширюються як на точне відтворення символу, так і на його часткові чи стилізовані варіанти, які можуть ідентифікуватися з Олімпійським рухом.

Офіційний текст чинної редакції Найробського договору оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/nairobi/index> або за QR-кодом:

Відповідно до положень договору, держави-учасниці зобов'язані:

– відмовляти в реєстрації як знаку для товарів і послуг будь-якого позначення, що містить або відтворює олімпійську символіку;

- скасовувати реєстрації, які суперечать договору, навіть у випадках попередньої їх чинності;
- забороняти використання таких позначень з комерційною метою без письмового дозволу МОК.

Правова охорона передбачає спеціальний дозвільний режим. Будь-яке використання зазначених позначень, включно з маркетингом, етикетками, рекламними слоганами або графічним брендуванням, можливе лише за згодою МОК.

Разом із тим договір містить винятки:

- правовий режим не застосовують до позначень, зареєстрованих до дати набрання договором чинності для відповідної держави;
- особи або підприємства, які почали використовувати символи до цієї дати, мають право продовжувати таке використання;
- засоби масової інформації можуть без дозволу застосовувати олімпійську символіку в цілях інформування про діяльність Олімпійського руху.

Найробійський договір виконує функцію вузькоцільового міжнародного механізму, котрий поєднує охорону інтелектуальної власності з елементами правового захисту культурного надбання. Він гарантує не лише контроль за використанням олімпійського символу, але й його захист в міжнародних масштабах.

3.6. Характеристика угод з охорони авторського права і суміжних прав

Міжнародні договори у сфері охорони авторського права та суміжних прав становлять одну з фундаментальних складових системи міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності. Ця група угод спрямована на уніфікацію правових підходів до охорони немайнових і майнових прав авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення, а також інших учасників процесу створення й поширення творчого контенту.

До об'єктів, що підпадають під дію цих угод, належать літературні, музичні та художні твори, аудіовізуальна продукція, фотографії, комп'ютерні програми, а також елементи виконавської діяльності, фонограми і радіо- чи телепередачі, які охоплюються режимом суміжних прав.

На відміну від міжнародних актів у галузі промислової власності, відповідні угоди у сфері авторського права мають більш гуманітарно орієнтований характер і враховують не лише техніко-правові аспекти, а й культурні, етичні та соціальні виміри використання творчих результатів. Вони покликані забезпечити динамічний баланс між інтересами суб'єктів прав: авторів, виконавців, продюсерів, мовників та правами кінцевих споживачів, що особливо актуально в умовах цифрової трансформації та глобалізації інформаційного простору.

У зазначених угодах значну увагу приділено питанням визначення строку правової охорони, правового статусу суб'єктів, порядку передачі прав, обмежень і винятків із авторського права, а також трансграничного характеру правового захисту. Така увага до правової гармонізації сприяє ефективному міжнародному обігу об'єктів авторського права та забезпечує адаптацію правових механізмів до новітніх технологічних реалій, включно з цифровими платформами та інтернет-середовищем.

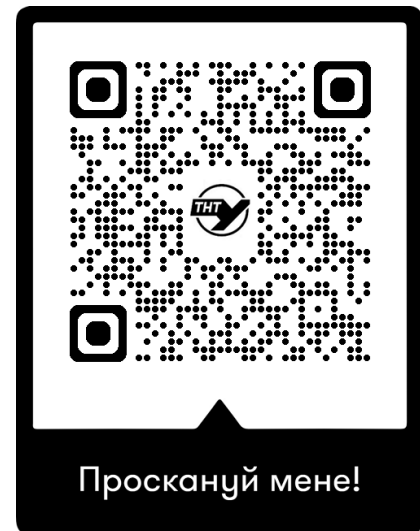
3.6.1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works), укладена 9 вересня 1886 року в місті Берн, Швейцарія, стала вихідною точкою формування міжнародної системи охорони авторських прав. Її ухвалення започаткувало етап узгодження правових підходів до захисту літературних і художніх творів як нематеріальних результатів інтелектуальної діяльності, що заклало основу подальшого розвитку універсальних стандартів у сфері авторського права [22].

Офіційний текст чинної редакції Бернської конвенції оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/berne/index>

або за QR-кодом:

Станом на 2025 рік Конвенція налічує 181 державу-учасницю, що свідчить про її усталений статус як основоположного документа міжнародного авторського права. Адміністративне ведення Конвенції здійснює Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), а її остання редакція затверджена на Паризькій конференції 1971 року.

Нормативна модель Бернської конвенції побудована на трьох базових принципах, а саме: національного режиму, автоматичної та незалежної охорони.

Принцип національного режиму передбачає, що кожна держава-учасниця зобов'язується надавати творам, що походять з інших країн договору (тобто автор є громадянином такої держави або твір вперше опублікований на її території), ідентичну правову охорону, як творам власних громадян.

Принцип автоматичної охорони гарантує надання авторських прав з моменту створення твору без вимоги проходження будь-яких формальних процедур, таких як реєстрація чи депонування, що засвідчує природний характер авторського права як особистого немайнового права.

Принцип незалежності охорони визначає, що обсяг та дійсність охорони у приймаючій державі не залежать від правового статусу твору в державі його походження, що запобігає правовому релятивізму між юрисдикціями.

Окрім базових положень, Бернська конвенція визначає мінімальні стандарти охорони авторських прав, зокрема у частині їхньої строкової тривалості. Згідно із загальним правилом, строк охорони має становити щонайменше 50 років *після смерті автора (post mortem auctoris)*, водночас

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика положення Конвенції допускають можливість встановлення довшого терміну охорони відповідно до внутрішнього законодавства держави-учасниці.

У випадку, якщо твори були правомірно оприлюднені анонімно або під псевдонімом, строк їх правової охорони становить 50 років з дати такого оприлюднення, за умови, що протягом зазначеного періоду особа автора не була достеменно ідентифікована.

Для аудіовізуальних творів мінімальний строк охорони становить 50 років, відрахованих від дати їх першого правомірного випуску або створення, залежно від того, яка з подій настала раніше. Щодо фотографічних зображень і творів прикладного мистецтва, Конвенція встановлює строк охорони не менше ніж 25 років з моменту їх створення, однак низка національних правопорядків може передбачати більш тривалу охорону відповідно до власного законодавства.

У сучасному цифровому середовищі Бернська конвенція набуває нової значущості, адаптуючись до викликів, пов'язаних із транснаціональним поширенням контенту, розвитком генеративних технологій, зокрема штучного інтелекту, а також посиленням ролі електронних платформ як каналів комунікації й творчої реалізації.

З-поміж додаткових положень заслуговують на увагу статті V–VI Додаткового акту 1971 року, які стосуються держав, що розвиваються, і дозволяють їм вживати спеціальні режими обмеження виключних прав з метою задоволення національних потреб у сфері освіти, науки та культури.

Бернська конвенція виконує не лише функцію правового регулятора, а й слугує інституційною основою для формування етичних та справедливих підходів до охорони інтелектуальної праці у глобальному вимірі, закріплюючи принципи рівності, доступності та міждержавної солідарності.

3.6.2. Всесвітня конвенція про авторське право

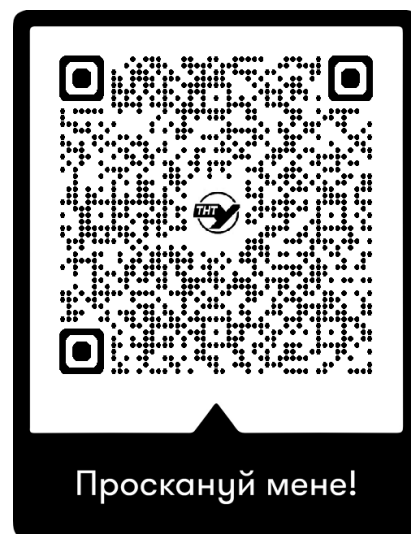
Всесвітня конвенція про авторське право (Universal Copyright Convention, UCC), прийнята 6 вересня 1952 року в місті Женева під егідою ЮНЕСКО, постала як альтернативний міжнародно-правовий механізм охорони авторських прав для

держав, які не приєдналися до Бернської конвенції. Її ухвалення було спрямоване на створення більш гнучкої моделі захисту творчих результатів у межах правових систем, що мали інші традиції та механізми формалізації [23].

Офіційний текст чинної редакції Всесвітньої конвенції про авторське право оприлюднено на вебпорталі ЮНЕСКО за адресою:

<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/standard-setting/conventions?hub=66535>

або за QR-кодом:

Всесвітня конвенція про авторське право, на відміну від Бернської моделі охорони, допускає застосування окремих формальних процедур, зокрема таких, як реєстрація, депонування творів, а також використання авторського знаку ©, що виконує інформаційну функцію щодо наявності охорони авторських прав. Ще однією характерною рисою є застосування принципу *національного режиму* (*national treatment*) щодо охорони іноземних творів, водночас із збереженням права кожної держави-учасниці на запровадження внутрішньодержавних умов, які можуть істотно модифікувати або обмежити обсяг наданої охорони порівняно з тим, що передбачено для власних громадян.

Суттєвою відмінністю Всесвітньої конвенції є регламентація строку охорони авторських прав, який за редакцією 1971 року повинен становити щонайменше 25 років після смерті автора або іншої події, визначеної у правопорядку відповідної держави. Конкретні параметри тривалості охоронного режиму, як і умови його реалізації, визначаються національним законодавством країн-учасниць, що зумовлює розбіжності в практиці застосування положень Конвенції на міждержавному рівні.

Історично Всесвітня конвенція виконувала перехідну функцію для тих держав, які не визнавали положень Бернської конвенції. Наприклад, Сполучені Штати Америки ратифікували УСС у 1955 році, але приєдналися до Бернської

конвенції лише у 1989 році. Для СРСР Конвенція стала основним форматом міжнародного авторсько-правового співробітництва впродовж кількох десятиліть.

Станом на 2025 рік редакцію Всесвітньої конвенції від 1952 року ратифікували 105 держав, а редакцію 1971 року – 59 держав. Це засвідчує обмежене поширення Конвенції в сучасному міжнародному правовому просторі. Більшість держав-учасниць надали перевагу більш універсальним та деталізованим системам охорони авторських прав, зокрема Бернській конвенції, Угоді TRIPS та стандартам ВОІВ. Серед учасниць Всесвітньої конвенції є й Україна, яка приєдналася до її положень як у редакції 1952 року, так і до Паризького акта 1971 року, забезпечивши міжнародну охорону прав українських авторів у межах відповідних юрисдикцій.

Адміністративне супроводження положень Всесвітньої конвенції покладено на ЮНЕСКО. Водночас, попри її формальну чинність, реальна присутність УСС у правозастосовній практиці держав-учасниць поступово втрачає актуальність. Це зумовлено переважанням у міжнародному правовому середовищі комплексних систем авторсько-правової охорони, насамперед таких, як Бернська конвенція, а також механізмів, закріплених Угодою TRIPS і стандартами Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

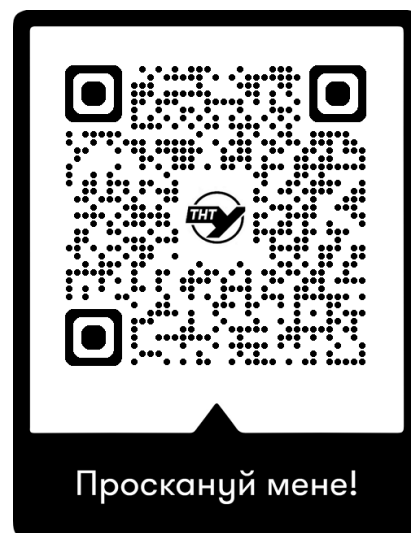
3.6.3. Римська конвенція про захист права виконавців, виробників фонограм та радіомовних організацій

Римська конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations), ухвалена 26 жовтня 1961 року в місті Рим, стала першим міжнародним інструментом, що сформулював концептуальні засади суміжних прав як самостійного інституту інтелектуальної власності [24]. До її прийняття ці правовідносини залишалися фрагментарно врегульованими і не були належним чином інтегровані в більшість національних систем.

Офіційний текст чинної редакції Римської конвенції оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/rome/index>

або за QR-кодом:

Конвенцію можна характеризувати як акт, котрий передував формалізації суміжних прав у національних законодавствах. Вона не спиралася на усталені доктрини, а натомість ініціювала становлення міжнародної нормативної рамки для охорони прав виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. Це відрізняє її від Бернської конвенції, яка насамперед закріпила вже існуючі практики у сфері авторського права.

У межах Римської конвенції визначено три основні категорії суб'єктів суміжних прав: виконавці, виробники фонограм та організації ефірного мовлення, кожна з яких отримує окремий обсяг правового захисту. Так, виконавці (музиканти, актори, диригенти) мають право дозволяти або забороняти фіксацію, відтворення та трансляцію своїх виконань. Виробники фонограм здійснюють контроль над прямим чи опосередкованим відтворенням записаних ними фонограм. Організації ефірного мовлення, у свою чергу, володіють правом регулювати ретрансляцію, фіксацію та публічне сповіщення своїх передач.

Крім того, Конвенція визначає мінімальний строк охорони суміжних прав, який становить не менше 20 років, відрахованих від 31 грудня року, в якому відбулося виконання, здійснено запис фонограми або проведено першу трансляцію ефірної програми, залежно від конкретного об'єкта охорони.

Україна приєдналася до Римської конвенції в 2001 році, що стало вагомим кроком до гармонізації національного законодавства із міжнародною системою охорони суміжних прав і сприяло адаптації до європейських стандартів у контексті євроінтеграції.

Станом на липень 2025 року Римську конвенцію ратифікували 96 держав, що свідчить про її помірний рівень універсалізації у сфері міжнародної охорони суміжних прав. Попри історичне значення, охоплення Конвенції поступається більш комплексним договорам, таким як Бернська конвенція чи Угода TRIPS.

Адміністративне забезпечення Римської конвенції здійснюється у співпраці трьох міжнародних організацій, а саме *ЮНЕСКО*, *ВОІВ* та *Міжнародної організації праці (МОП)*. ЮНЕСКО опікується культурним та освітнім виміром охорони суміжних прав. ВОІВ відповідає за координацію правових і технічних аспектів у сфері інтелектуальної власності та забезпечення процедурної узгодженості. МОП зосереджується на захисті трудових і соціальних інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення.

Упродовж останніх десятиліть Римська конвенція була предметом доктринальної критики, насамперед через обмежений перелік правочинів, що надаються суб'єктам суміжних прав, а також відсутність механізмів, здатних реагувати на виклики цифрової трансформації. Попри свою роль у становленні міжнародної охорони суміжних прав, Конвенція поступово втрачає прикладне значення – її нормативний потенціал дедалі частіше поступається більш технологічно адаптованим міжнародним договорам, які враховують інтерактивні форми використання контенту, особливості цифрової дистрибуції та потреби нових моделей комунікації.

3.6.4. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм

Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (*Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Unauthorized Duplication of Their Phonograms*), прийнята 29 жовтня 1971 року в місті Женева, є спеціалізованим міжнародно-правовим актом, який уперше закріпив нормативну конструкцію захисту виробників звукових записів від несанкціонованого відтворення, імпорту та поширення їх

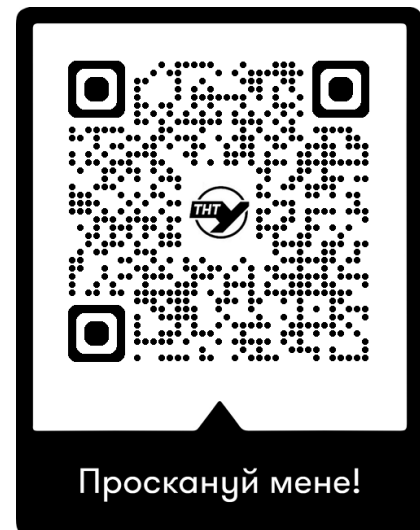
фонограм. Її прийняття стало реакцією на зростання масштабів фонографічного піратства у другій половині ХХ століття, що загрожувало інституційній стабільності музичної індустрії, підривало охорону авторських і суміжних прав та створювало ризики для легального обігу контенту.

Україна приєдналася до Конвенції в 1999 році, взявши на себе відповідні міжнародно-правові зобов'язання у сфері охорони інтересів виробників фонограм. Станом на 2025 рік Конвенцію підписали 78 держав, однак вона набула чинності лише для 30-ти, що свідчить про обмежений ступінь реальної інтеграції її положень у національні правові системи держав-учасниць порівняно з універсальними міжнародними договорами у сфері авторського і суміжних прав [25].

Офіційний текст чинної редакції Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/phonograms/index>

або за QR-кодом:

Конвенція покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечити правовий захист іноземних виробників фонограм від трьох основних форм порушення їхніх прав: виготовлення копій без дозволу правовласника, ввезення таких копій з метою публічного розповсюдження, а також поширення незаконно виготовлених фонограм незалежно від способу реалізації.

У термінах Конвенції поняття «фонограма» охоплює лише звукові записи, незалежно від формату матеріального носія – зокрема вініл, магнітну стрічку, компакт-диски тощо. Водночас аудіовізуальні компоненти, як-от звукові доріжки фільмів, відеокасет чи іншого мультимедійного контенту, до цього визначення не включаються.

Визначення механізмів охорони залишено на розсуд держав-учасниць: застосовувати норми авторського права, регулювання у сфері суміжних прав,

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика положення про недобросовісну конкуренцію або кримінально-правові санкції. Такий підхід забезпечує гнучкість імплементації відповідно до внутрішньої правової системи кожної держави.

Конвенція встановлює мінімальний строк охорони у 20 років, який обчислюється з дати першого запису фонограми або її першої публікації, залежно від того, яка з подій настала раніше. Водночас національне законодавство може передбачати довші строки охорони, і в багатьох державах уже впроваджено 50-річну тривалість, що узгоджується з тенденціями до гармонізації строків у межах Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та відповідних міжнародних договорів, укладених під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Стаття 6 Конвенції передбачає можливість застосування примусової ліцензії, проте її використання дозволяється лише за умови одночасного дотримання трьох критеріїв: фонограма може використовуватись виключно з навчальною або дослідницькою метою; її застосування обмежується територією держави, яка видала ліцензію; передбачено виплату справедливої винагороди на користь виробника фонограми.

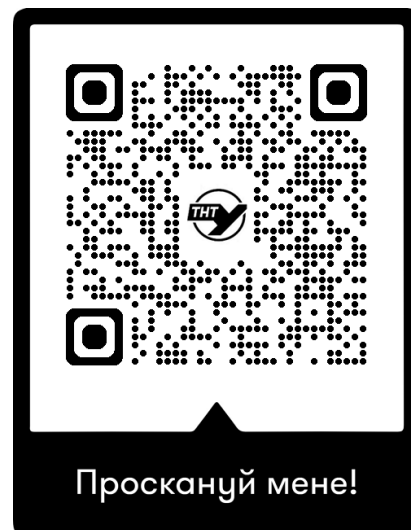
Адміністративні функції щодо реалізації положень Конвенції виконуються трьома міжнародними організаціями: ЮНЕСКО, ВОІВ та МОП, без створення окремого Союзу, постійних керівних органів або власного бюджету, що принципово відрізняє її від більш універсальних договорів, таких як Бернська або Паризька конвенції. Право приєднання надано всім державам-членам ООН або її спеціалізованих установ, а документи ратифікації передаються на зберігання Генеральному секретарю ООН.

3.6.5. Брюссельська конвенція про поширення сигналів, котрі несуть програми, які передаються через супутники

У 1970-х роках, із розширенням технологічних можливостей супутникового зв'язку, виникла потреба у формуванні міжнародно-правових механізмів захисту програмного контенту, що транслюється супутниковими каналами. Реакцією на ці виклики стало укладення *Брюссельської конвенції про поширення сигналів, котрі*

несуть програми, які передаються через супутники (*Brussels Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite*). Відповідну Конвенцію було підписано у місті Брюссель 21 травня 1974 року. Це перший міжнародний договір, спеціально орієнтований на протидію несанкціонованому перехопленню та розповсюдженню супутникових сигналів із програмами.

Офіційний текст Брюссельської конвенції оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:
<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/brussels/index>
або за QR-кодом:

Україна ратифікувала Брюссельську конвенцію в 2001 році, взявши на себе міжнародне зобов'язання у сфері недопущення несанкціонованого розповсюдження супутникових сигналів, що містять програми, на території держави. Станом на 2025 рік Конвенцію ратифікували 40 держав, хоча її підписали лише 35, що зумовлено спеціалізованим характером документа та наявністю альтернативних міжнародних механізмів охорони у сфері мовлення і ретрансляції програмного контенту [26].

Конвенція передбачає обов'язок кожної держави-учасниці вживати заходів, спрямованих на запобігання поширенню будь-якого сигналу, що несе програму, якщо такий сигнал походить із її території або розповсюджується з неї без дозволу правовласника чи відповідного органу-розповсюджувача. Йдеться переважно про вторинні сигнали, які утворені після технічного перетворення первинного супутникового сигналу й можуть бути використані для ретрансляції з комерційною метою, без погодження з правовласником програмного контенту.

Сфера дії Конвенції не охоплює пряме супутникове мовлення для прийому загальною публікою, що чітко розмежовує її із положеннями новітніх міжнародних договорів, прийнятих під егідою ВОІВ. Водночас документ

Розділ 3. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності: загальна характеристика передбачає низку винятків, зокрема для використання з навчальною, інформаційною або науковою метою, а також для країн, що розвиваються у контексті сприяння доступу до культурного та освітнього контенту.

Конвенція не створює постійних інституцій чи організаційного механізму реалізації. Її адміністративне забезпечення здійснює Секретаріат ООН. Це надає договору міжурядового характеру без формування окремого Союзу, керівних органів чи власного бюджету.

3.6.6. Договір ВОІВ з авторського права (WCT / ДАП)

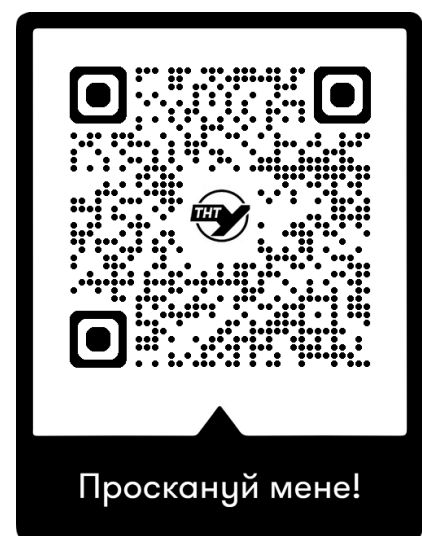
Інтенсивне зростання цифрових технологій та трансформація способів створення і розповсюдження творів інтелектуальної творчості зумовили необхідність розроблення нового міжнародного нормативного інструмента, який би доповнив положення Бернської конвенції в умовах мережевої доби. Такою відповіддю стало прийняття 20 грудня 1996 року в місті Женева *Договору ВОІВ з авторського права (ДАП) (WIPO Copyright Treaty, WCT)*.

Цей спеціалізований договір відкритий для участі держав-членів Всесвітньої організації інтелектуальної власності, а також Європейського Союзу, та покликаний розширити і модернізувати підходи до охорони авторських прав у цифровому середовищі. WCT не замінює, а доповнює положення Паризького акта (1971 р.) до Бернської конвенції, зберігаючи її основоположні принципи [27].

Офіційний текст Договору ВОІВ з авторського права оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/wct/index>

або за QR-кодом:

Україна ратифікувала ДАП у 2001 році, офіційно долучившись до кола держав, які підтримують оновлений міжнародно-правовий режим охорони авторського права в цифрову епоху. Станом на 2025 рік Договір набув підтримки понад 110 держав, що свідчить про його глобальне визнання як ключового нормативного інструмента у сфері охорони творів інтелектуальної творчості у цифровому середовищі.

Основна мета ДАП полягає у запровадженні уніфікованих правових норм для захисту творів, поширюваних через електронні мережі, зокрема Інтернет, а також у визначенні нових категорій об'єктів авторського права, що не мали чіткого регулювання в попередніх угодах.

У контексті об'єктів охорони ДАП визнає правовий захист комп'ютерних програм незалежно від способу чи форми їх вираження, як об'єктів, які розглядають на рівні літературних творів відповідно до статті 2 Бернської конвенції. Також договором охоплено бази даних (компіляції фактів, інформації або інших елементів), які за структурою, добором і логікою розташування демонструють ознаки інтелектуальної творчості та, відповідно, підлягають охороні згідно зі статтею 5 WCT.

У сфері авторського права ДАП закріплює три фундаментальні правові норми, що охоплюють сучасні способи використання творів:

- право на розповсюдження (дозволяє автору вирішувати питання продажу, передачі у власність або іншого розповсюдження примірників твору);
- право на комерційний прокат (стосується комп'ютерних програм, кінематографічних творів та творів, втілених у фонограмах);
- право на повідомлення твору до загального відома, включно з інтерактивним доступом через Інтернет (твір стає доступним для користувачів будь-де і будь-коли на їхній вибір).

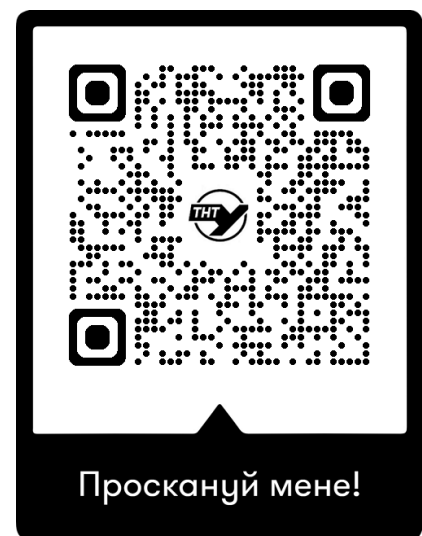
Особливу увагу в ДАП приділено захисту технічних засобів обмеження доступу (DRM, шифрування) та інформації про управління правами (метадані, електронні позначення). Держави-учасниці зобов'язалися впроваджувати ефективні механізми запобігання обходу таких засобів і протидіяти їх спотворенню або несанкціонованому видаленню.

На відміну від низки попередніх угод, WCT має власний інституційний механізм. Контроль за дотриманням положень договору здійснює Асамблея Договірних Сторін, яка функціонує за підтримки Міжнародного бюро ВОІВ, уповноваженого на адміністративний супровід договору.

3.6.7. Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WPPT / ДАФ)

З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій та трансформацію способів фіксації, передачі й комерціалізації аудіоконтенту, 20 грудня 1996 року в місті Женева було укладено *Договір ВОІВ про виконання і фонограми (ДАФ)* (*WIPO Performances and Phonograms Treaty, WPPT*). Цей міжнародний акт заклав основу сучасної практики охорони суміжних прав, орієнтованої на цифрове середовище звукозапису, поширення та трансляції виконань. Договір забезпечує нормативну визначеність і адаптивність під нові формати використання контенту [28].

Офіційний текст чинної редакції Договору ВОІВ про виконання і фонограми оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:
<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/wppt/index>
або за QR-кодом:

Україна приєдналася до ДАФ у 2001 році, засвідчивши готовність інтегрувати сучасні стандарти охорони прав виконавців і виробників фонограм у національну правову систему. Станом на 2025 рік, Договір підтримали понад 110 держав, що підтверджує його статус як одного з провідних міжнародно-правових інструментів у сфері охорони суміжних прав у цифрову добу.

ДАФ спрямований на регулювання правового статусу двох ключових категорій суб'єктів суміжних прав – виконавців та виробників фонограм. Під

першими розуміють осіб, які реалізують творчий задум через публічне виконання, інтерпретацію або інші форми художнього втілення творів. Виробниками фонограм, своєю чергою, вважаються фізичні або юридичні особи, відповідальні за ініціювання, організацію та фінансування процесу звукозапису, включно з контролем його технічної та редакційної якості.

Особливістю ДАФ є його сфокусованість винятково на звукових виконаннях, зафіксованих у формі фонограм. Це означає, що норми договору не поширюються на аудіовізуальні записи, що виключає його застосування до кінофільмів або інших відеоформатів.

У межах правового регулювання виконавці отримують чотири ключові майнові правомочності щодо записаних виконань, а саме: право на відтворення, розповсюдження, комерційний прокат і надання до загального ознайомлення. Так, право на відтворення охоплює можливість дозволяти пряме або опосередковане копіювання фонограми будь-якими технічними засобами. Право на розповсюдження передбачає передачу власності на примірники твору шляхом продажу, обміну чи іншого типу правочину. Право на комерційний прокат реалізоване з урахуванням національного режиму та передбачених законодавством винятків, зокрема щодо механізму виплати справедливої винагороди. Право на надання твору до загального ознайомлення охоплює інтерактивну передачу виконання через мережу Інтернет, що забезпечує доступ до контенту будь-де і будь-коли, залежно від вибору користувача.

У контексті незаписаних, тобто «живих», виконань ДАФ закріплює три окремі майнові правомочності, які забезпечують виконавцям контроль над використанням їх творчого втілення в момент публічного звершення. Йдеться про право дозволяти ефірне мовлення виконання (за винятком ретрансляції), право на повідомлення виконання для загального ознайомлення (крім випадків, коли воно передається в ефір), а також право на фіксацію виконання (право дозволяти запис у будь-якій технічній формі, що дозволяє його відтворення в майбутньому).

У межах правового регулювання ДАФ також передбачає окрему категорію особистих немайнових прав виконавців, що мають на меті захист їх творчої

ідентичності та репутації. Виконавцю гарантовано право на визнання авторства (його ім'я повинно вказуватись у зв'язку з виконанням), а також право заперечувати будь-яке спотворення, перекручення або інше втручання у виконання, яке за своїм характером або наслідками здатне завдати шкоди його професійній репутації.

Для виробників фонограм ДАФ передбачає аналогічний набір чотирьох майнових прав: на відтворення, розповсюдження, прокат і інтерактивне надання фонограм до загального ознайомлення.

ДАФ встановлює принцип національного режиму, відповідно до якого кожна держава-учасниця зобов'язана надавати громадянам інших країн права, ідентичні тим, що гарантуються власним громадянам. Водночас договір допускає можливість обмеження окремих прав, зокрема права на одноразову справедливу винагороду за використання фонограм у комерційних цілях (наприклад, у межах ефірного мовлення). У разі внесення відповідного застереження, інші договірні сторони мають право застосовувати принцип взаємності, відмовляючи у наданні аналогічного режиму державі, яка реалізувала таке обмеження.

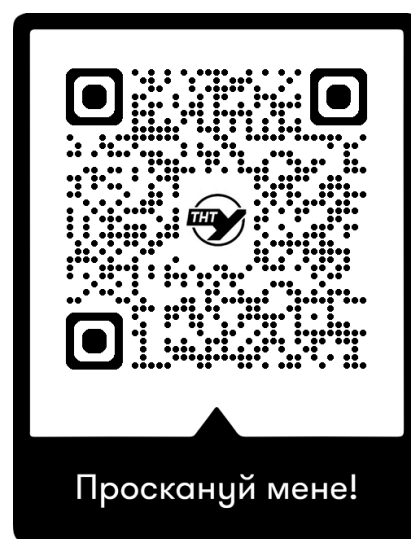
Строк охорони прав, закріплених у ДАФ, становить не менш як 50 років, причому обчислення починається з моменту фіксації виконання або офіційної публікації фонограми – залежно від того, яка з подій настала першою. Такий часовий параметр забезпечує мінімальний рівень захисту, дозволяючи універсалізувати термін дії прав у різних правових системах.

Як і ДАП, ДАФ покладає на держави-учасниці зобов'язання щодо впровадження ефективних правозахисних механізмів, зокрема запобігання обходу технічних засобів контролю доступу до контенту, а також збереження достовірності інформації про управління правами, включаючи метадані та цифрові ідентифікатори. Реалізація положень договору забезпечена на інституційному рівні через Міжнародне бюро ВОІВ, яке координує роботу Асамблеї Договірних Сторін, уповноваженого органу, що здійснює нагляд, тлумачення та подальший розвиток нормативного змісту договору.

3.6.8. Пекінський договір по аудіовізуальним виконанням

Тривала відсутність міжнародно-правового регулювання статусу виконавців аудіовізуальних творів стала передумовою ухвалення *Пекінського договору щодо аудіовізуальних виконань* (*Beijing Treaty on Audiovisual Performances, ВТАР*), який було прийнято 24 червня 2012 року в м. Пекін [29]. Документ став першим міжнародним актом, що системно охоплює охорону прав виконавців аудіовізуального контенту, усуваючи прогалини, не врегульовані Римською конвенцією 1961 року та Договором ВОІВ про виконання і фонограми (WPPT).

Офіційний текст чинної редакції Пекінського договору про аудіовізуальні виконання оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/beijing/index> або за QR-кодом:

Пекінський договір набув чинності 28 квітня 2020 року. Станом на липень 2025 року до числа держав-учасниць договору входить 48 країн, що свідчить про поступове зміцнення його ролі як міжнародного інструмента у сфері охорони прав виконавців аудіовізуального контенту [29]. Україна підписала договір 4 липня 2012 року, однак на сьогоднішній день його ратифікація на національному рівні не здійснена.

Пекінський договір гарантує виконавцям контроль над основними способами використання їх аудіовізуальних виконань. Вони мають можливість дозволяти або забороняти копіювання зафіксованого виступу, незалежно від формату носія. Також Договір регламентує використання примірників твору (шляхом продажу, обміну чи іншого відчуження). Якщо виконання надається у тимчасове користування в комерційних цілях, це підлягає окремому врегулюванню. Згідно положень, що містить Договір доступ до контенту через

цифрові платформи не може здійснюватися без їхнього дозволу, незалежно від часу або місця використання. Схожі вимоги стосуються трансляції виконання через телебачення, кіно чи інші канали масової комунікації, такі дії повинні узгоджуватися з виконавцем.

Пекінський договір визнає за виконавцями аудіовізуальних творів не лише виключні майнові правомочності, а й особисті немайнові права, які спрямовані на збереження творчої ідентичності та захист професійної репутації. Це передбачає можливість вимагати зазначення імені у зв'язку з виконанням, а також право заперечити проти будь-якого втручання, спотворення чи іншої дії, що може вплинути на сприйняття творчого втілення або завдати виконавцю моральної шкоди. Договір також допускає передання виключних прав виробнику аудіовізуального твору за умови добровільної згоди виконавця на фіксацію його виконання. При цьому держави-учасниці можуть вводити додаткові гарантії, зокрема забезпечувати виплату справедливої винагороди чи роялті навіть після передання майнових прав.

Пекінський договір, як і інші «цифрові» акти ВОІВ (WCT та WPPT) передбачає низку зобов'язань, що мають на меті адаптацію охорони прав до умов цифрового середовища. Зокрема, держави-учасниці повинні вживати заходів для запобігання незаконному обходу технічних засобів захисту прав, а також забезпечувати точність, цілісність і збереження інформації про управління правами, включно з метаданими, цифровими ідентифікаторами та іншими пов'язаними елементами.

Пекінський договір передбачає чітко визначену інституційну модель реалізації, що включає створення Асамблеї Договірних Сторін – постійного органу, відповідального за оперативне функціонування механізму договору. Діяльність Асамблеї координується Міжнародним бюро ВОІВ, яке забезпечує адміністративну підтримку та міждержавну комунікацію. Асамблея має повноваження тлумачити положення договору, розглядати пропозиції щодо їх перегляду або доповнення, а також контролювати виконання державами-учасницями взятих зобов'язань у сфері охорони прав виконавців аудіовізуальних творів.

3.6.9. Марракеський договір щодо доступу осіб з вадами зору до творів

Марракеський договір про полегшення доступу до опублікованих творів для осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями сприйняття друкованої інформації (Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled), підписаний 27 червня 2013 року в місті Марракеш, уперше на міжнародному рівні системно врегулював доступ осіб з порушеннями зору та іншими обмеженнями сприйняття друкованої інформації до опублікованих творів. Основною метою акта стало подолання так званого «книжкового голоду», тобто глобального дефіциту літератури у форматах, адаптованих до потреб незрячих, слабоворих осіб або осіб з порушеннями читання [30].

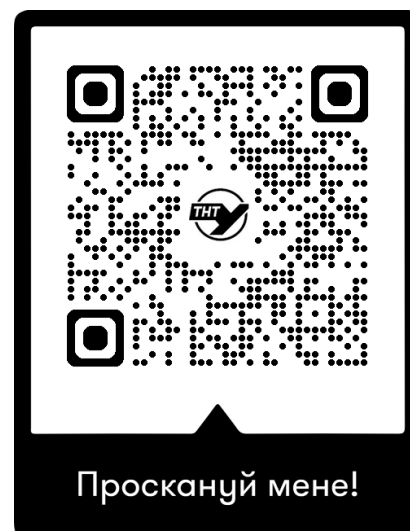
Договір набув чинності 30 вересня 2016 року після ратифікації двадцятьма державами. Станом на квітень 2025 року до нього приєдналося сто сторін, що охоплюють 126 держав, включно з усіма країнами-членами ЄС, який виступає окремою договірною стороною. Україна приєдналась до договору у 2023 році.

Учасники зобов'язані запровадити у своїх правових системах положення, що дозволяють створення і поширення адаптованих примірників творів без необхідності отримання попереднього дозволу від правовласника, за умови дотримання передбачених обмежень і винятків. Адаптація може охоплювати такі формати, як шрифт Брайля, аудіозаписи, збільшений друк, цифрові копії та інші засоби, що забезпечують повноцінний доступ до змісту.

Офіційний текст Марракеського договору оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/marrakesh/index>

або за QR-кодом:

Ключовим механізмом реалізації договору визначено транскордонний обмін адаптованими творами між уповноваженими установами, які надають послуги відповідним категоріям осіб. Такий обмін дозволяє уникати дублювання зусиль при створенні доступних версій і сприяє ефективному поширенню контенту між країнами.

У фокусі договору перебуває гармонізація винятків із авторського права, адже національні практики істотно відрізняються. Деякі держави допускають копіювання для особистого користування, інші лише для освітніх або бібліотечних потреб. При цьому більшість таких винятків не виходять за межі національної юрисдикції, що ускладнює транскордонну циркуляцію адаптованих творів.

Документ також містить гарантії для авторів і видавців, передбачаючи, що адаптовані примірники можуть розповсюджуватись лише серед визначених бенефіціарів і лише за умов, які не суперечать нормальному використанню твору та не порушують законні інтереси правовласника.

Установчі положення договору закликають держави до міждержавного співробітництва, спрямованого на розширення глобального доступу до адаптованих творів. Таку співпрацю розглядають як стратегічний інструмент для забезпечення рівного доступу до знань і інформації для усіх осіб незалежно від стану зору чи здатності до читання.

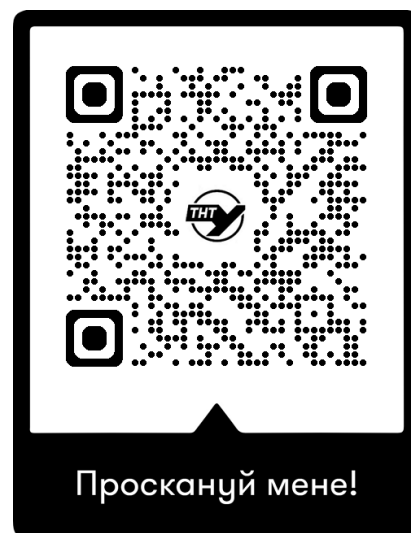
3.7. Угода про торгові аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS)

Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність, ТРІПС (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS), укладена 15 квітня 1994 року в межах Марракеської угоди про створення Світової організації торгівлі (СОТ), стала ключовим етапом у формуванні глобальної системи охорони інтелектуальної власності. Вона набула чинності 1 січня 1995 року та запровадила обов'язкові стандарти правової охорони для всіх держав-членів СОТ, кількість яких станом на 2025 рік становить 164. Україна приєдналась до угоди у 2008 році, після завершення процедури вступу до цієї організації [31].

Офіційний текст Угоди ТРІПС оприлюднено на вебпорталі СОТ за адресою:

https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm

або за QR-кодом:

ТРІПС визначає мінімальні вимоги до охорони авторського права і суміжних прав, товарних знаків, географічних зазначень, промислових зразків, патентів, топографій інтегральних мікросхем та нерозголошеної інформації, включно з комерційними таємницями. При цьому окремі об'єкти, як-от корисні моделі, залишаються поза сферою обов'язкового регулювання, що дозволяє державам самостійно визначати правовий режим їх охорони.

Угода базується на принципах національного режиму та найбільшого сприяння. Перший передбачає рівне ставлення до іноземних і національних правовласників, а другий передбачає автоматичне поширення будь-яких пільг, наданих одній державі, на всіх інших учасників СОТ. Важливою особливістю ТРІПС є її інтеграція в систему врегулювання спорів СОТ, що забезпечує реальний механізм примусу до виконання зобов'язань, на відміну від більшості інших міжнародних договорів у сфері ІВ.

ТРІПС включає положення Бернської та Паризької конвенцій, визнаючи комп'ютерні програми літературними творами, що підлягають авторсько-правовій охороні. Так, згідно Угоди, термін охорони авторських прав становить не менше 50 років після смерті автора, а строк дії патенту – щонайменше 20 років.

3.8. Інші міжнародні договори та регіональні угоди у сфері охорони прав ІВ

Поряд з універсальними договорами, адміністрування яких здійснюють ВОІВ та СОТ, вагоме місце в системі міжнародної охорони прав інтелектуальної

власності посідають регіональні угоди. Їхнє значення полягає в уніфікації правових норм, у спрощенні процедур реєстрації та формуванні єдиного механізму правового захисту в межах окремих інтеграційних об'єднань.

У світовій практиці побудови систем управління інтелектуальною власністю особливого значення набуває досвід регіональної інтеграції країн Африки. У 1962 році група франкомовних африканських держав, які раніше перебували під адміністративним контролем Франції, заснувала Афро-Мальгашське відомство промислової власності. Ця регіональна структура забезпечувала централізовану реєстрацію об'єктів промислової власності на рівні кількох держав.

У 1977 році орган було реорганізовано в *Африканську організацію інтелектуальної власності, АОІВ (Organisation Africaine de la Propriété Intellectuelle, OAPI)*, яка функціонує на основі *Бангійської угоди (Bangui Agreement)* [31]. Документ встановлює уніфікований правовий режим охорони патентів, товарних знаків, промислових зразків і географічних зазначень, що поширюється на всю територію держав-учасниць. Важливою особливістю Бангійської системи є відсутність національних патентних відомств у країнах-членах: реєстрація об'єктів здійснюється виключно на рівні організації, що значно спрощує процедури для іноземних інвесторів.

Станом на 2025 рік до організації входять 17 країн: Бенін, Буркіна-Фасо, Камерун, Центральноафриканська Республіка, Конго, Кот-д'Івуар, Габон, Гвінея, Гвінея-Бісау, Екваторіальна Гвінея, Малі, Мавританія, Нігер, Сенегал, Чад, Того та Коморські Острови.

У 1976 році група англomовних країн африканського регіону, більшість з яких раніше перебували під колоніальним управлінням Великої Британії, заснувала *Африканську регіональну організацію інтелектуальної власності (African Regional Intellectual Property Organization, ARIPO)* [33]. Її діяльність базується на положеннях Лусацької угоди (*Lusaka Agreement*), що стали правовим фундаментом функціонування організації. Нормативна база була доповнена Харарським протоколом у сфері патентів і промислових зразків (*Harare Protocol*), Банджувльським протоколом щодо товарних знаків (*Banjul*

Protocol), а також Свакопмундським протоколом, який охоплює питання охорони традиційних знань і елементів фольклору (*Swakopmund Protocol*). Станом на липень 2025 року до складу АРІПО входять двадцять дві держави, серед яких новим учасником стала держава Маврикій, що приєдналася як окрема патентна юрисдикція.

У Європі координація системи патентної охорони здійснюється на основі положень *Європейської патентної конвенції* (*European Patent Convention*), підписаної 5 жовтня 1973 року в місті Мюнхен [34]. Документ заклав правове підґрунтя для функціонування *Європейського патентного відомства* (*European Patent Office, EPO*), яке проводить експертизу заявок і видає патенти з можливістю їх підтвердження у визначених державах. Починаючи з 1 червня 2023 року в межах Європейського Союзу запроваджено модель *Єдиного патенту* (*Unitary Patent*) та *Єдиного патентного суду* (*Unified Patent Court*). Ці інститути забезпечують централізовану охорону прав і єдину систему судового захисту на території сімнадцяти держав ЄС, що беруть участь у механізмі поглибленої співпраці.

На концептуальному рівні інтеграцію патентної системи в межах Європейського Союзу було започатковано ще в 1975 році *Люксембурзькою конвенцією року про патент Співтовариства* (*Luxembourg Convention on the Community Patent*) [35]. Хоча положення цього документа не набули повної чинності, запропонована модель створила підґрунтя для формування сучасної системи уніфікованої охорони патентних прав.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні положення містить Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів?
2. У чому полягає зміст Римської конвенції та який термін охорони вона передбачає?
3. Які аспекти охоплює Брюссельська конвенція щодо розповсюдження супутникових сигналів?

4. Що регламентує Найробська конвенція про охорону олімпійського символу?
5. Які норми містить Мадридська угода про припинення неправдивих або оманливих вказівок про походження товару?
6. У чому полягає зміст Будапештської угоди щодо депонування мікроорганізмів для цілей патентної процедури?
7. Які об'єкти охоплює Вашингтонська угода з охорони інтегральних мікросхем?
8. Які положення передбачає Женевська угода про законодавство щодо товарних знаків?
9. Які положення закладені в Паризькій конвенції про охорону промислової власності?
10. Які основні положення містять класифікаційні угоди: Страсбурзька, Локарнська та Віденська?
11. Які процедурні механізми закріплені в Угоді про патентну кооперацію (РСТ)?
12. Які положення передбачає Угода про патентне право (PLT)?
13. Як функціонує Мадридська система міжнародної реєстрації товарних знаків?
14. Які положення закладені в Гаазькій системі міжнародної реєстрації промислових зразків?
15. У чому полягає зміст Лісабонської угоди щодо найменувань місця походження товарів?
16. Які особливості має Договір ВОІВ з авторського права (WCT)?
17. Які положення передбачає Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WPPT)?
18. Які гарантії охорони містить Пекінський договір щодо виконавців аудіовізуальних творів?
19. Як Марракеський договір регулює доступ осіб з порушеннями зору до опублікованих творів?

20. Які об'єкти охоплює Угода TRIPS та які правові стандарти вона встановлює?

21. У чому полягає взаємозв'язок TRIPS з конвенціями ВОІВ?

22. Які положення Дохійської декларації 2001 року конкретизують режим охорони здоров'я в межах TRIPS?

23. Які регіональні механізми охорони ІВ діють в Африці (ОАПІ, АРІПО)?

24. Які функції виконують Бангійська та Лусацька угоди?

25. У чому полягає правова специфіка Харарського, Банджувського та Свакопмундського протоколів АРІПО?

26. Яке призначення має Європейська патентна конвенція та яке відомство функціонує на її основі?

27. Які засади охорони закріплені в моделі Єдиного патенту та Єдиного патентного суду в межах ЄС?

28. Який правовий статус має Люксембурзька конвенція про патент Співтовариства?

29. У чому полягає процедура охорони товарних знаків за Мадридською системою?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. World Intellectual Property Organization. Paris Convention for the Protection of Industrial Property. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/index>.
2. World Intellectual Property Organization. Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/madrid/index>.
3. International Union for the Protection of New Varieties of Plants. About UPOV. URL: <https://www.upov.int/about/en/>.
4. World Intellectual Property Organization. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/convention/index>.

5. World Intellectual Property Organization. Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purposes of Patent Procedure. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/registration/budapest>.
6. World Intellectual Property Organization. Washington Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits. <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/washington/index>.
7. World Intellectual Property Organization. Trademark Law Treaty. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/tlt/>.
8. World Intellectual Property Organization. Protocol Relating to the Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks. URL: https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/madrid_protocol/index.
9. World Intellectual Property Organization. Singapore Treaty on the Law of Trademarks. URL: <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/singapore/>.
10. World Intellectual Property Organization. WIPO Treaty on Intellectual Property, Genetic Resources and Associated Traditional Knowledge. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/gratk/index>.
11. World Intellectual Property Organization. Nice Agreement Concerning the International Classification of Goods and Services for the Purposes of the Registration of Marks. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/nice/index>.
12. World Intellectual Property Organization. Locarno Agreement Establishing an International Classification for Industrial Designs. <https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/locarno/index>.
13. World Intellectual Property Organization. Strasbourg Agreement Concerning the International Patent Classification. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/strasbourg/index>.
14. World Intellectual Property Organization. Vienna Agreement Establishing an International Classification of the Figurative Elements of Marks. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/classification/vienna/index>

15. World Intellectual Property Organization. Hague Agreement Concerning the International Registration of Industrial Designs. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/hague/index>.
16. World Intellectual Property Organization. Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/lisbon/index>.
17. World Intellectual Property Organization. Patent Cooperation Treaty (PCT). URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/pct/index>.
18. World Intellectual Property Organization. *Patent Law Treaty (PLT)*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/plt/index>.
19. World Intellectual Property Organization. *Riyadh Design Law Treaty (RDLT)*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/rdlt/index>.
20. World Intellectual Property Organization. Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source on Goods. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/madrid/index>
21. World Intellectual Property Organization. Nairobi Treaty on the Protection of the Olympic Symbol. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/nairobi/index>.
22. World Intellectual Property Organization. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/berne/index>.
23. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *Universal Copyright Convention*. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/standard-setting/conventions?hub=66535>.
24. World Intellectual Property Organization. *Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/rome/index>.
25. World Intellectual Property Organization. *Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Unauthorized Duplication of Their Phonograms*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/phonograms/index>.

26. World Intellectual Property Organization. *Brussels Convention Relating to the Distribution of Programme–Carrying Signals Transmitted by Satellite*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/brussels/index>.
27. World Intellectual Property Organization. *WIPO Copyright Treaty (WCT)*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/wct/index>
28. World Intellectual Property Organization. *WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/wppt/index>.
29. World Intellectual Property Organization. *Beijing Treaty on Audiovisual Performances*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/beijing/index>
30. World Intellectual Property Organization. *Marrakesh Treaty to Facilitate Access to Published Works for Persons Who Are Blind, Visually Impaired or Otherwise Print Disabled*. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/marrakesh/index>.
31. World Trade Organization. *Agreement on Trade–Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)*. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm.
32. Organisation Africaine de la Propriété Intellectuelle. *Site officiel de l'OAPI*. URL: <https://www.oapi.int>.
33. African Regional Intellectual Property Organization. *ARIPO Official Website*. URL: <https://www.aripo.org>.
34. European Patent Office. *EPO – Official Website*. URL: <https://www.epo.org>.
35. European Patent Office. *European Patent Convention – Legal Texts*. URL: <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/epc.html>.
36. Луців І. В., Скляр Р. А., Шанайда В. В. Інтелектуальна власність. Ч. 1. Система охорони інтелектуальної власності : навч. посіб. Тернопіль : Вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2015. 112 с.
37. Кузнєцов Ю. М. Патентознавство та авторське право : підручник. К. : ТОВ «Кондор», 2005. 426 с.
38. Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2004. 672 с.

Розділ 4. Практична реалізація знань: міжнародні угоди і цифрові ресурси ВОІВ

Мета роботи: Забезпечити опрацювання класифікаційної структури міжнародних договорів у сфері ІВ та формування навичок користування цифровими ресурсами Всесвітньої організації інтелектуальної власності для інформаційно-правового аналізу договорів, ратифікованих Україною.

Цілі практичної роботи:

- **змістовна:** сформувати системне уявлення про договірну архітектуру ВОІВ у сфері ІВ;

- **методологічна:** навчитися класифікувати договори (програмні, класифікаційні, реєстраційні, охоронні) за їх функціональними та нормативними характеристиками;

- **аналітична:** забезпечити освоєння інструментів пошуку, навігації та джерельного аналізу в межах офіційного сайту ВОІВ;

- **прикладна:** розвинути уміння практичного застосування інформаційно-правових ресурсів для дослідження ратифікованих Україною міжнародних угод у сфері ІВ.

Завдання до практичної роботи:

1) ознайомитись із класифікаційним поділом договорів у сфері промислової власності (див. табл. 3.1 Розділу 3);

2) проаналізувати зміст ключових міжнародних договорів у сфері промислової власності;

3) вивчити положення міжнародних договорів у сфері авторського права, суміжних прав і договору ТРІПС;

4) ознайомитись із структурою сайту ВОІВ, його основними розділами та вкладками;

5) здійснити аналіз участі України в міжнародних договорах (дати ратифікації, чинність);

б) побудувати класифікаційну таблицю договорів, із зазначенням: типу договору; назви угоди чи договору; року укладення, дати ратифікації Україною; та орган, який здійснює адміністрацію (ВОІВ, СОТ, ЮНЕСКО тощо).

Матеріальне забезпечення:

- комп'ютер або ноутбук з доступом до інтернету;
- посилання на офіційний сайт ВОІВ: www.wipo.int ;
- посилання на інформаційні портали: Верховної Ради України та Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій.

Порядок виконання роботи:

1. Прослухати інструктаж викладача перед виконанням практичної роботи.
2. Отримати індивідуальне завдання.
3. Провести аналіз завдання, уточнити окремі аспекти щодо його виконання.
4. Виконати поставлене викладачем завдання.
5. Підготувати звіт про виконання індивідуального завдання.
6. Представити результати викладачу та, за потреби, захистити висновки.

4.1. Класифікація міжнародних договорів у сфері промислової власності: функціональні типи та нормативно-інституційна структура

У межах ознайомлення з класифікаційним поділом міжнародних договорів у сфері промислової власності студенту необхідно здійснити систематичне опрацювання відповідних нормативних документів, спираючись на матеріали підрозділу 3.1 та таблицю 3.1. У даному контексті доцільно виділити чотири типологічно самостійні категорії договорів, що репрезентують різні аспекти міжнародного регулювання інтелектуальної власності.

До програмних договорів належать акти, які визначають фундаментальні засади функціонування глобальної системи охорони промислової власності, закладаючи ідеологічну та методологічну основу для подальшого нормативного розвитку. Такі договори мають стратегічну цінність та виконують роль рамкових документів.

Класифікаційні договори забезпечують єдність методів систематизації об'єктів промислової власності, запроваджуючи загальноприйняті міжнародні класифікації. Серед них вирізняються Міжнародна класифікація товарів і послуг (МКТП), Міжнародна класифікація промислових зразків (МКПЗ), Міжнародна патентна класифікація (МПК) та Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (МКЗЕЗ). Такі договори сприяють уніфікації правозастосовної практики та транскордонного співробітництва.

Реєстраційні договори регламентують процедури централізованої міжнародної реєстрації об'єктів ІВ, забезпечуючи юридичне визнання у кількох юрисдикціях на підставі єдиної заявки. Прикладами слугують Договір про патентну кооперацію (РСТ), Гаазька угода щодо промислових зразків та Мадридська система міжнародної реєстрації знаків. Їх нормативна функція полягає в спрощенні адміністративних процедур і мінімізації транзакційних витрат.

Охоронні (спеціальні) договори охоплюють вузькоспеціалізовані об'єкти промислової власності, такі як географічні зазначення, державні символи, емблеми, а також окремі аспекти естетичного чи технічного оформлення. Ці договори доповнюють основні рамкові акти, уточнюючи специфіку правового регулювання.

З методологічного погляду, класифікація договорів ґрунтується на трьох ключових критеріях: предметі правового регулювання, процедурних механізмах реалізації та інституційній компетенції органу, який здійснює адміністрування відповідного договору. Основними адміністративними структурами, що реалізують положення згаданих договорів, виступають ВОІВ, СОТ та ЮНЕСКО.

Такий класифікаційний підхід не лише сприяє формуванню системного бачення договірної архітектури міжнародного регулювання промислової власності, а й дозволяє застосовувати аналітичні інструменти для дослідження правових режимів окремих категорій об'єктів інтелектуальної власності.

4.2 Нормативний аналіз ключових міжнародних договорів у сфері промислової власності

Аналіз ключових міжнародних договорів у сфері промислової власності передбачає системне вивчення нормативного змісту актів, котрі становлять ядро договірної архітектури ВОІВ. Ці документи формують уніфіковану систему охорони прав на технічні рішення, дизайнерські форми, комерційні позначення та біологічні об'єкти, забезпечуючи стандартизований режим правозастосування у міждержавному вимірі.

Провідну позицію серед них посідає *Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883)* – перший багатосторонній договір, що закріпив принципи національного режиму, права пріоритету, та незалежності охорони, заклавши фундамент для подальшого розвитку міжнародного патентного права.

Інституційно важливим є *Договір про патентну кооперацію (РСТ, 1970)*, який запровадив єдину міжнародну заявку як механізм спрощення доступу до патентної охорони в понад 150 державах. Його двофазна процедура (міжнародна та національна) дозволяє заявникам відтермінувати витрати та отримати аналітичну оцінку до початку національного розгляду.

Мадридська угода (1891) та *Протокол до неї (1989)* регулюють міжнародну реєстрацію знаків. Власник національної заявки або реєстрації може оформити заявку до Міжнародного бюро ВОІВ, яке публікує дані у бюлетені WIPO Gazette of International Marks, забезпечуючи уніфіковане адміністрування прав на знаки.

Охорона дизайну у транскордонному контексті реалізується через *Гаазьку систему міжнародної реєстрації промислових зразків*, яка базується на актах 1925, 1960 та 1999 років. Вона дозволяє включити до 100 зразків в одну заявку, за умови їх належності до одного класу Локарнської класифікації.

Конвенція UPOV (1961) унормовує правовий режим захисту нових сортів рослин. Основні критерії кваліфікації включають: відмінність, однорідність, стабільність та новизну. Методологічно важливим є застосування системи DUS-тестування, що визначає біологічну ідентичність сорту.

Будапештський договір (1977) забезпечує міжнародне визнання депонування мікроорганізмів як альтернативу текстовому опису в патентній заявці. Зразок депонується у Міжнародному органі по депонуванню, що визнаний усіма учасниками договору.

Вашингтонський договір (1989) визначає нормативну базу охорони топографій інтегральних мікросхем. Хоча він не набув чинності, його положення були враховані у формуванні стандартів ВОІВ та СОТ щодо мікроелектронної продукції.

Договори про товарні знаки (TLT, 1994; STLT, 2006) встановлюють процедурні стандарти подання, управління та продовження строку чинності знаків у міжнародному обігу, впроваджують типові форми документів, сприяють цифровізації та адаптації до нетрадиційних форм знаків.

Низка договорів регулює питання охорони специфічних об'єктів:

- *Лісабонська угода + Женевський акт (1958/2015)* – географічні зазначення;
- *Найробіський договір (1981)* – олімпійська символіка;
- *Мадридська угода (1891)* – боротьба з неправдивими географічними зазначеннями.

Таким чином, ключові договори у сфері промислової власності не лише забезпечують правову охорону, а й формують єдине нормативне поле, що інтегрує національні системи в глобальну інфраструктуру інтелектуальної власності. Вони закріплюють стандарти охорони, адміністрування, класифікації та реєстрації об'єктів, формуючи основу для ефективної взаємодії між державами та суб'єктами права.

4.3. Міжнародно-правове регулювання авторського права, суміжних прав і положень Угоди ТРІПС

У сучасному міжнародному праві авторське право та суміжні права регламентовані низкою ключових договорів, що закріплюють уніфіковані принципи охорони результатів творчої діяльності. Вивчення їхніх положень є необ-

хідною передумовою для формування системного уявлення про транснаціональні механізми охорони інтелектуальної власності в умовах цифрової епохи.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886) складає основу міжнародного регулювання авторського права. Цією конвенцією передбачено автоматичну охорону творів без необхідності формальної реєстрації та встановлено принцип національного режиму, що гарантує авторам однаковий рівень захисту на території будь-якої держави-учасниці. Конвенція визначає мінімальний строк охорони не менше 50 років після смерті автора. До об'єктів охорони належать не лише традиційні твори, а й фотографії, комп'ютерні програми, музичні та аудіовізуальні твори.

Всесвітня конвенція про авторське право (1952), ухвалена під егідою ЮНЕСКО, забезпечила правове регулювання для держав, які не є учасниками Бернської конвенції. Вона допускає застосування формальних ознак охорони, таких як знак ©, і спрямована на забезпечення універсальної охорони прав авторів із дотриманням культурно-правових особливостей окремих країн.

Римська конвенція (1961) закріплює правовий статус суб'єктів суміжних прав – виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення. Основні положення визначають правомочності щодо фіксації виконання, ретрансляції та повідомлення творів публіці. Строк охорони за конвенцією становить щонайменше 20 років.

Із метою адаптації правового регулювання до вимог цифрового середовища були прийняті так звані «цифрові договори» ВОІВ:

– *Договір ВОІВ про авторське право (WIPO Copyright Treaty, 1996)* регламентує охорону творів у цифровій формі, включаючи комп'ютерні програми, бази даних, інтерактивне повідомлення творів через мережу;

– *Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WIPO Performances and Phonograms Treaty, 1996)* закріплює цифрові права виконавців та виробників фонограм, визначає немайнові та майнові права на інтерактивне повідомлення виконань;

– *Пекінський договір про аудіовізуальні виконання (2012)* вперше визнав

правовий статус виконавців відео-творів;

– *Марракеський договір (2013)* унормував винятки з авторського права, спрямовані на полегшення доступу до творів для осіб з порушенням зору.

Угода ТРІПС (1994), прийнята в рамках Світової організації торгівлі, є найбільш комплексним багатостороннім актом у цій сфері. Вона встановлює мінімальні стандарти охорони для всіх основних об'єктів ІВ – авторського, патентного та знакового права. Угода інтегрує положення Бернської та Паризької конвенцій і містить зобов'язання держав-учасниць щодо забезпечення дієвих механізмів правозахисту. Окремі положення ТРІПС охоплюють новітні об'єкти правової охорони, такі як бази даних, комп'ютерні програми, технічні засоби захисту прав (DRM), а також інформацію про управління правами.

Ці договори створюють цілісну архітектоніку міжнародної охорони авторського права та суміжних прав, визначаючи межі правового регулювання та сприяючи ефективному захисту творчих результатів у транснаціональному вимірі.

4.4. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ / WIPO): навігація та функціональна структура веб-ресурсу

Всесвітня організація інтелектуальної власності є спеціалізованим органом ООН, заснованим у 1967 році, з мандатом сприяти глобальному розвитку системи охорони інтелектуальної власності. Організація адмініструє близько 30 міжнародних договорів у сфері ІВ, включно з ключовими угодами промислової власності, авторських та суміжних прав.

Після переходу за офіційною адресою www.wipo.int, користувачу відкривається головне вікно сайту, яке демонструє базову архітектуру навігації та тематичні розділи інформаційного ресурсу (рис. 4.1).

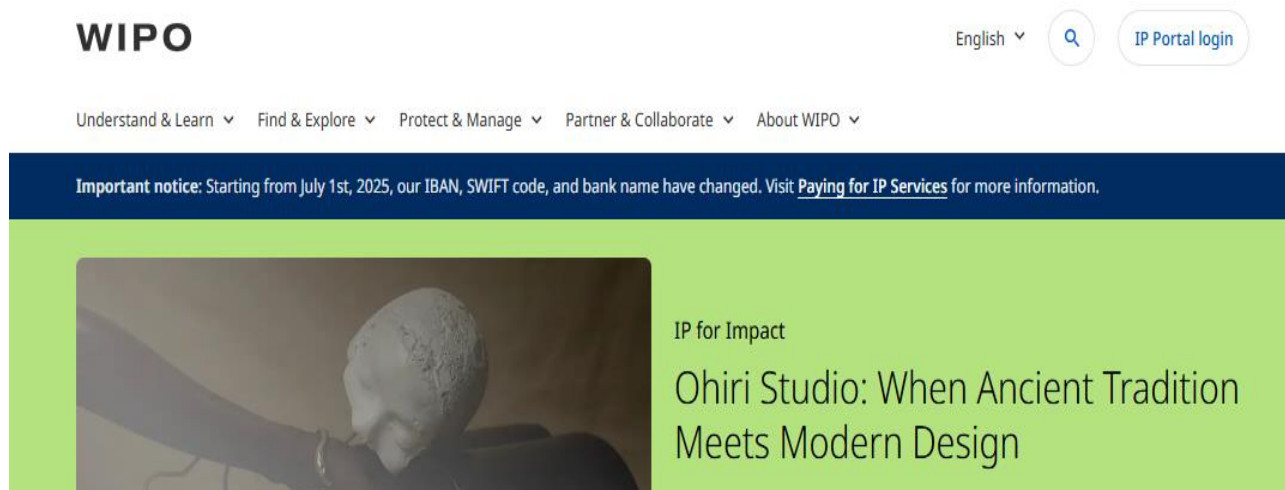

Рисунок 4.1 – Головне вікно сайту

Інтерфейс WIPO підтримує багатомовність (див. рис. 4.2), доступні арабська, китайська, англійська, французька, російська та іспанська мови. Це забезпечує користувачам можливість працювати з даними в комфортному мовному середовищі.

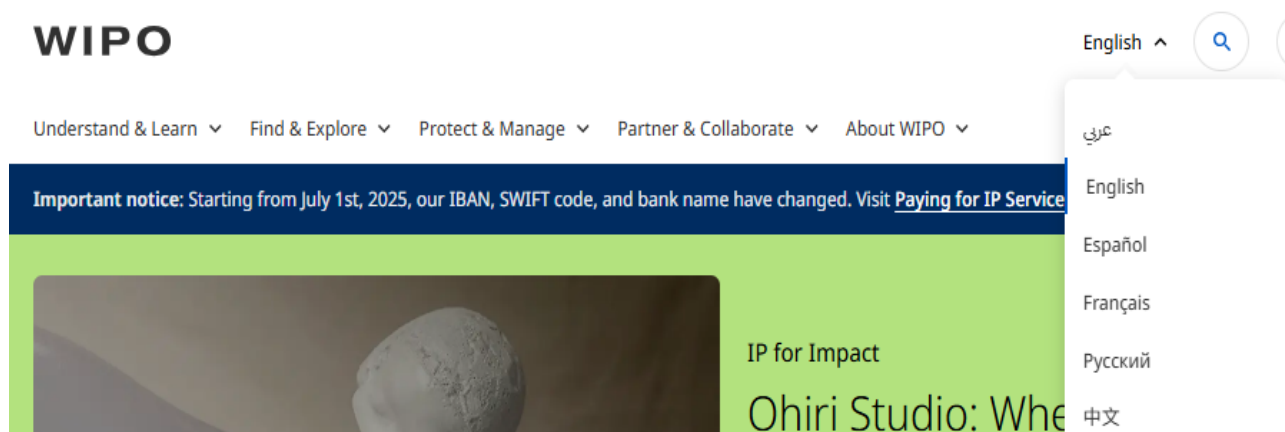

Рисунок 4.2 – Мовні налаштування головної сторінки WIPO

Альтернативно, для перегляду сайту українською мовою користувач може скористатися вбудованими засобами перекладу, доступними у браузері. У такому випадку всі наступні інтерфейсні елементи та вікна відобразатимуться українською мовою, що сприяє зручності навігації та опрацюванню матеріалів.

Інтерфейс головної сторінки сайту WIPO, представлений на рис. 4.3, містить п'ять тематично структурованих вкладок: «Зрозуміти та навчитися»,

«Знайти та досліджувати», «Захист і керування», «Партнерство та співпраця» і «Про ВОІВ». Ці розділи реалізують функціональну логіку роботи сайту та дозволяють здійснювати доступ до навчальних матеріалів, баз даних, механізмів реєстрації прав ІВ, перегляду договорів та організаційної інформації.

Рисунок 4.3 – Інтерфейс основного меню сайту WIPO українською мовою

Коротку характеристику функцій вкладок наведено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Структура навігаційного меню сайту ВОІВ та функціональні зони

Вкладка	Опис функціональної зони
<i>Understand & Learn</i> / Зрозуміти та навчитися	Освітні ресурси: курси, вебінари, публікації, загальні відомості про ІВ
<i>Find & Explore</i> / Знайти та досліджувати	Доступ до баз даних: PATENTSCOPE, Global Brand Database, статистика, дослідження. Міжнародні угоди в рамках ВОІВ
<i>Protect & Manage</i> / Захист і керування	Інструменти реєстрації та управління ІВ: подання заявок, управління портфелем, договірна інформація
<i>Partner & Collaborate</i> / Партнерство та співпраця	Платформи для взаємодії: інноваційні хаби, технічна допомога, ініціативи співпраці між державними та приватними структурами
<i>About WIPO</i> / Про ВОІВ	Освітні ресурси: курси, вебінари, публікації, загальні відомості про ІВ

Кожен студент має самостійно ознайомитись зі структурою згаданих вкладок для ефективного орієнтування в цифровому ресурсі ВОІВ.

При виконанні практичних робіт студенти будуть використовувати розміщені на сайті WIPO бази даних та пошукові системи, доступ до яких організовано у другій вкладці меню «Find & Explore».

4.5. Аналіз участі України в міжнародних договорах, адміністрованих ВОІВ

Для виконання даної практичної роботи студентам необхідно перейти у вкладку «Find & Explore», яка відповідає розділу «Знайдіть і досліджуйте». У цьому розділі слід обрати пункт «WIPO–Administered Treaties», тобто «Договори, адміністрацію яких здійснює ВОІВ». На рисунку 4.4 представлено навігаційний інтерфейс сайту, що ілюструє процес переходу до відповідної вкладки, де користувач отримує доступ до повного переліку міжнародних угод, які регламентують сферу інтелектуальної власності.

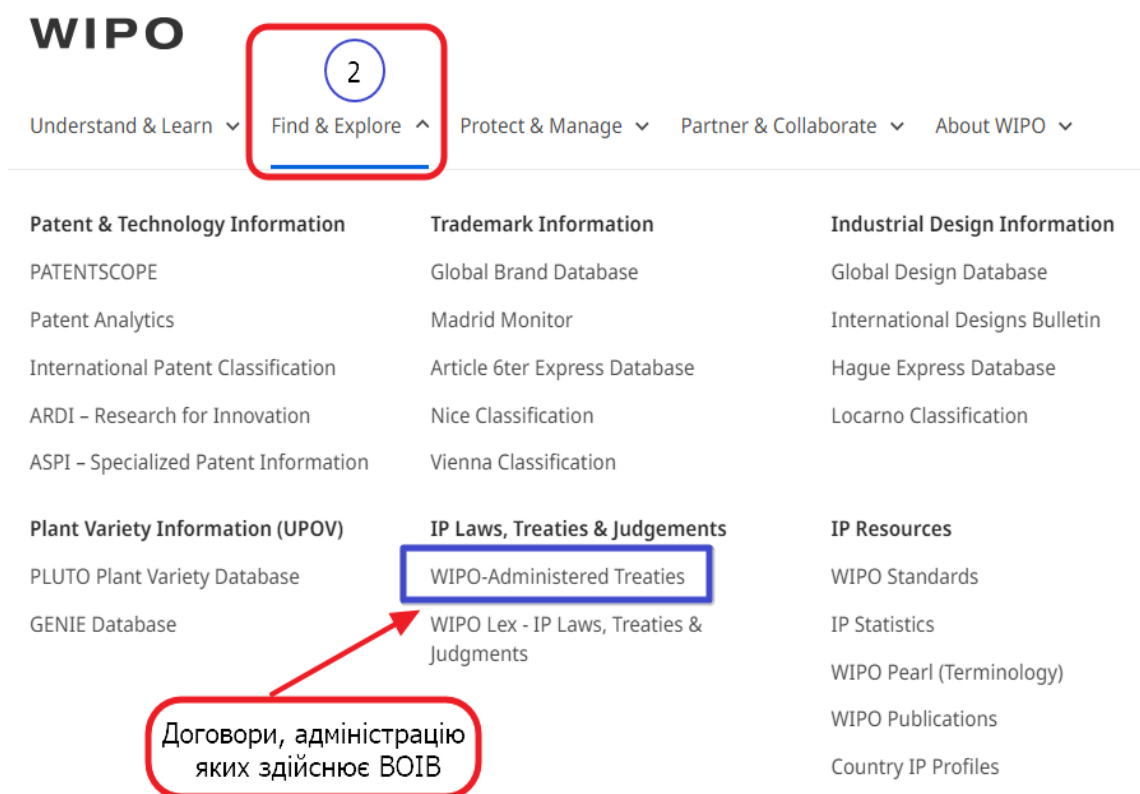
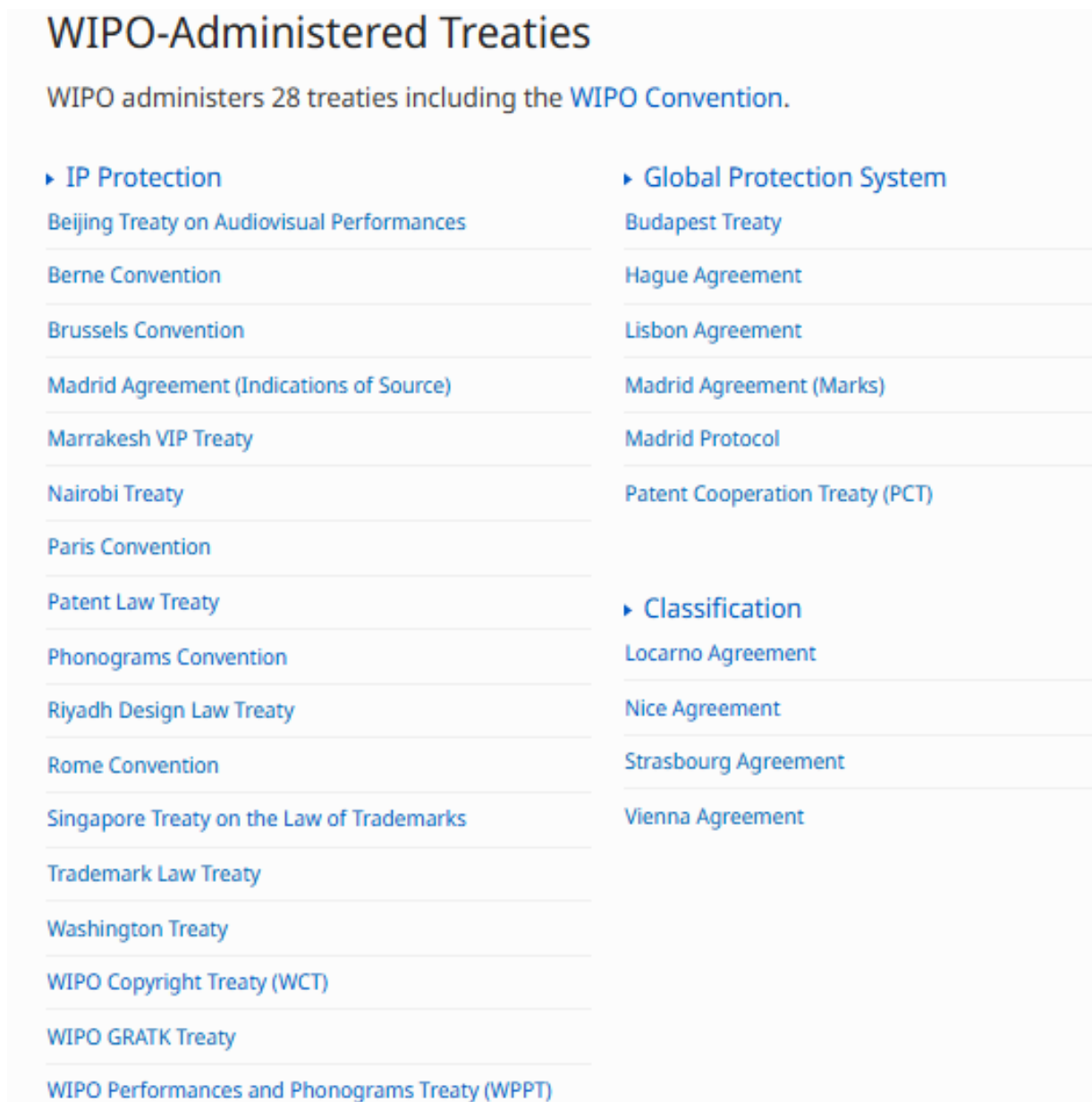

Рисунок 4.4 – Меню вкладки «Find & Explore» із переходом до договорів

Після переходу до розділу «WIPO–Administered Treaties» користувач отримує доступ до інтерфейсу вкладки (рис. 4.5), у якій представлено

28 міжнародних договорів, що адмініструються ВОІВ. Угоди згруповані у три основні категорії:

- *IP Protection* / охорона прав інтелектуальної власності;
- *Global Protection System* / глобальні системи реєстрації та захисту;
- *Classification* / договори у сфері класифікації об'єктів ІВ.

The diagram is titled "WIPO-Administered Treaties" and states "WIPO administers 28 treaties including the WIPO Convention." It is organized into three main categories, each with a blue arrow icon:

- IP Protection**
 - Beijing Treaty on Audiovisual Performances
 - Berne Convention
 - Brussels Convention
 - Madrid Agreement (Indications of Source)
 - Marrakesh VIP Treaty
 - Nairobi Treaty
 - Paris Convention
 - Patent Law Treaty
 - Phonograms Convention
 - Riyadh Design Law Treaty
 - Rome Convention
 - Singapore Treaty on the Law of Trademarks
 - Trademark Law Treaty
 - Washington Treaty
 - WIPO Copyright Treaty (WCT)
 - WIPO GRATK Treaty
 - WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)
- Global Protection System**
 - Budapest Treaty
 - Hague Agreement
 - Lisbon Agreement
 - Madrid Agreement (Marks)
 - Madrid Protocol
 - Patent Cooperation Treaty (PCT)
- Classification**
 - Locarno Agreement
 - Nice Agreement
 - Strasbourg Agreement
 - Vienna Agreement

Рисунок 4.5 – Структуроване представлення міжнародних договорів WIPO у вкладці «*WIPO-Administered Treaties*»

Кожна позиція є інтерактивним посиланням, що дозволяє перейти до окремого інформаційного вікна з нормативною характеристикою договору, переліком держав-учасниць, датами набуття чинності, мовними версіями тексту та додатковими юридичними ресурсами.

Для прикладу, після натискання на інтерактивне посилання «Paris Convention» («Паризька конвенція») відкривається відповідна вкладка (рис. 4.6), у якій подано розгорнуту інформацію про цю міжнародну угоду.

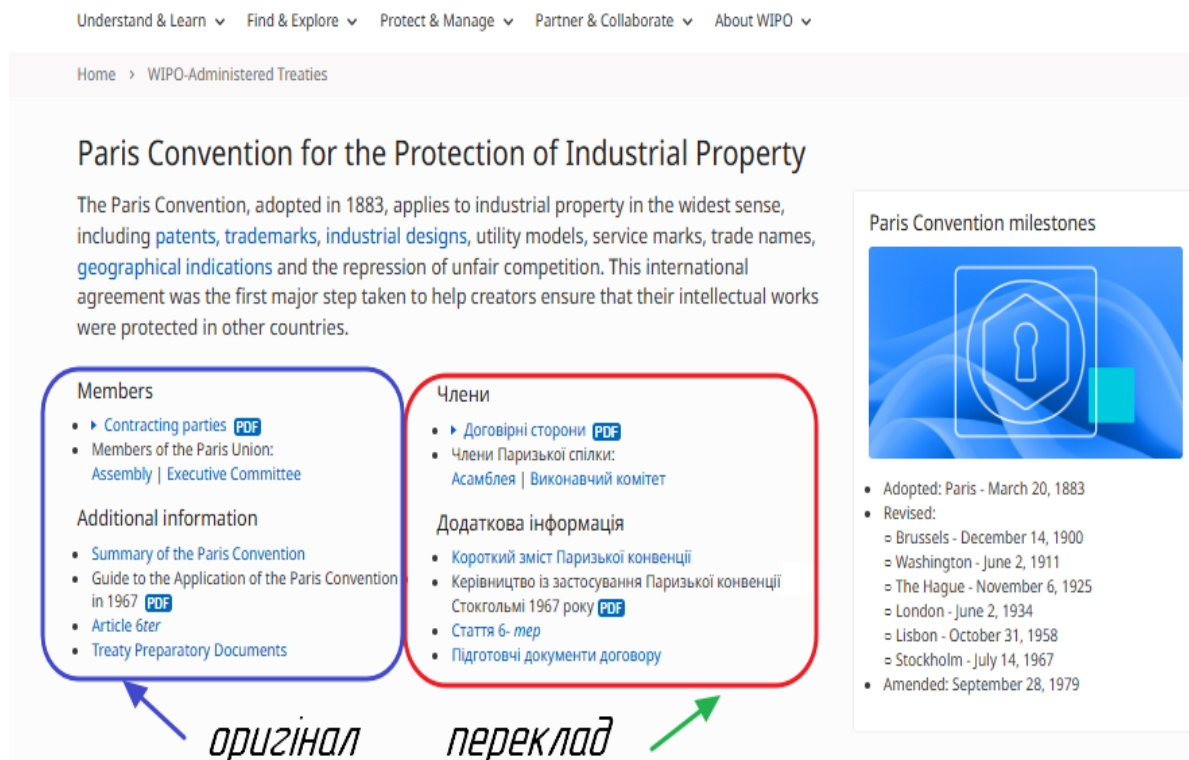

Рисунок 4.6 – Інформаційне вікно Паризької конвенції про охорону промислової власності

Центральна частина інтерфейсу містить узагальнений опис змісту та призначення Паризької конвенції. Праворуч розміщено інформаційний блок, що демонструє її ключові етапи розвитку, а саме прийняття, перегляди та внесення змін. Ліворуч під загальним текстовим описом знаходяться структуровані поля, що містять дані про держави-учасниці та текст самої Конвенції, які супроводжуються інтерактивними посиланнями для завантаження. Матеріали подані англійською мовою за замовчуванням.

Серед завдань до виконання практичної роботи передбачено визначення переліку міжнародних угод, ратифікованих Україною, із вказанням конкретної дати: число, місяць, рік. Як приклад продемонстровано пошук інформації щодо Паризької конвенції про охорону промислової власності.

На рисунку 4.7 показано фрагмент таблиці з переліком держав-учасниць Конвенції, де зазначено, що Україна ратифікувала відповідну угоду 25 грудня 1991 року.

2. Paris Convention for the Protection of Industrial Property

Paris Convention (1883), revised at Brussels (1900), at Washington (1911), at The Hague (1925), at London (1934), at Lisbon (1958) and at Stockholm (1967), and amended in 1979 (Paris Union)

State	Date on which State became party to the Convention	Latest Act ¹ of the Convention to which State is party and date on which State became party to that Act
Suriname	November 25, 1975	Stockholm: November 25, 1975
Sweden	July 1, 1885	Stockholm: Articles 1 to 12: October 9, 1970 Stockholm: Articles 13 to 30: April 26, 1970
Switzerland	July 7, 1884	Stockholm: Articles 1 to 12: April 26 or May 19, 1970 ³ Stockholm: Articles 13 to 30: April 26, 1970
Syrian Arab Republic	September 1, 1924	Stockholm: December 13, 2002 ²
Tajikistan	December 25, 1991	Stockholm: December 25, 1991 ²
Thailand	August 2, 2008	Stockholm: August 2, 2008 ²
Togo	September 10, 1967	Stockholm: April 30, 1975
Tonga	June 14, 2001	Stockholm: June 14, 2001
Trinidad and Tobago	August 1, 1964	Stockholm: August 16, 1988
Tunisia	July 7, 1884	Stockholm: April 12, 1976 ²
Türkiye	October 10, 1925	Stockholm: Articles 1 to 12: February 1, 1995 Stockholm: Articles 13 to 30: May 16, 1976
Turkmenistan	December 25, 1991	Stockholm: December 25, 1991 ²
Uganda	June 14, 1965	Stockholm: October 20, 1973
<u>Ukraine</u>	<u>December 25, 1991</u>	<u>Stockholm: December 25, 1991²</u>
United Arab Emirates	September 19, 1996	Stockholm: September 19, 1996
United Kingdom	July 7, 1884	Stockholm: Articles 1 to 12: April 26 or May 19, 1970 ³ Stockholm: Articles 13 to 30: April 26, 1970 ^{13, 14, 15}
United Republic of Tanzania	June 16, 1963	Lisbon: June 16, 1963 Stockholm: Articles 13 to 30: December 30, 1983

Рисунок 4.7 – Перелік держав-учасниць Паризької конвенції з датами ратифікації

У ході виконання роботи студенти здійснюють пошук інформації про інші міжнародні договори, розміщені на офіційному сайті Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІС). Загалом необхідно представити дані щодо 28 міжнародних угод. У кожному випадку має бути зазначено, чи є Україна стороною відповідного договору, а також точну дату ратифікації. Якщо Україна не ратифікувала угоду або не приєдналася до неї, це слід обов'язково зафіксувати в звіті.

4.6. Формування звіту про участь України в міжнародних угодах з ІВ: структура, дати, адміністрування

Практичну роботу виконують відповідно до поставленої мети. Вона охоплює два основні етапи: перший здійснюють в межах навчальних занять, а другий провадять у процесі самостійної підготовки. Цей етап може бути реалізованим в бібліотеці, аудиторії або вдома в позаурочний час.

На початковому етапі студент опрацьовує базові положення міжнародного договірною регулювання у сфері ІВ. Після ознайомлення з сутністю таких договорів необхідно провести пошукову роботу з метою встановлення, які з них були ратифіковані Україною. Для кожної угоди слід визначити дату ратифікації у форматі: число, місяць, рік. У процесі збору даних рекомендовано використовувати онлайн-ресурси, зокрема офіційний веб-сайт ВОІВ, а також інші відкриті джерела правової інформації.

Після завершення аналітичного етапу всі результати дослідження оформляють у вигляді звіту, який студент має надіслати на перевірку через скриньку завдань дистанційного навчального курсу.

Фінальний етап роботи полягає у самостійному опрацюванні зібраної інформації, її структуруванні та критичному осмисленні. Здобуті знання слугують основою для підготовки до проходження модульного контролю з навчальної дисципліни.

Участь держави в міжнародних угодах, адміністрованих ВОІВ, є ключовим показником інтеграції національної системи інтелектуальної власності у глобальні механізми правового захисту.

Наведена нижче таблиця (див. табл. 4.2 відображає поточний статус залучення [Назва країни] до міжнародних договорів ВОІВ, із зазначенням способу приєднання (ратифікації або вступу), дат відповідних актів та пояснень щодо характеру участі чи її відсутності.

Таблиця 4.2 – Статус участі [Назва країни] в міжнародних угодах

№	Назва міжнародної угоди	Статус участі	Дата ратифікації / приєднання	Примітка
1	Паризька конвенція про охорону промислової власності	Ратифікована	[дата]	–
2	Угода ТРІПС	Ратифікована	[дата]	Через членство у СОТ
3	Лісабонська угода	Не ратифікована	–	Країна не є стороною
4	Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків	Ратифікована	[дата]	–
6	Гаазька угода (Женевський акт)	Ратифікована / Не ратифікована	[дата] / –	Залежить від акту
...
30	Договір про патентну кооперацію (РСТ)	Ратифікована	[дата]	–

№ (номер). Ця графа заповнюється простим порядковим числом, яке визначає позицію міжнародної угоди у загальному переліку. Нумерація є послідовною – наприклад, від 1 до 30.

Назва міжнародної угоди. У таблиці слід зазначати повну офіційну назву відповідної міжнародної угоди згідно з міжнародними стандартами. Це можуть бути такі документи, як Паризька конвенція про охорону промислової власності, Угода TRIPS, Договір про патентну кооперацію (РСТ), Договір про авторське право (WCT) або Лісабонська угода про найменування місця походження товарів тощо.

Статус участі. Цей розділ вказує на правовий статус участі країни в кожній із угод. Може зазначатися «ратифікована», «приєднана», або, якщо країна не є учасником – «не ратифікована» чи «не приєднана».

Дата ратифікації / приєднання. Потрібно вказати точну дату у форматі «день місяць рік», коли країна офіційно приєдналася до угоди або ратифікувала її. Якщо країна не є стороною, замість дати проставляється прочерк або відповідне уточнення.

Примітка. Цей блок призначений для додаткових пояснень. Тут можна зазначити особливості участі (наприклад, через членство в іншій організації), вид акту (Женевський, Стокгольмський...), причини відсутності участі або інші релевантні деталі, які пояснюють контекст участі чи неучасті країни в конкретному договорі.

Розділ 5. Класифікаційні системи

5.1. Класифікація як засіб формалізованого опису інформації

Класифікація – це складна інтелектуально-логічна модель впорядкування об'єктів, понять чи явищ на основі виявлення спільних, суттєвих або системоутворювальних ознак. Вона виконує інтегруючу функцію: забезпечує структурування інформаційних масивів, сприяє порівнянню та ідентифікації елементів множини, а також формує підґрунтя для їх інтеграції у нормативно-правові та техніко-інформаційні системи. У цьому контексті класифікація постає як базовий засіб формалізації, що трансформує множинність у впорядковану, логічно-структуровану модель, котра відображає внутрішні закономірності та взаємозв'язки між елементами.

Ефективність класифікаційної системи визначають як сукупність методологічних параметрів, зокрема: повнотою охоплення предметної множини; взаємовиключністю класифікаційних груп на одному рівні; чіткістю, стабільністю та однозначністю класифікаційних ознак; здатністю системи до масштабування без порушення її логічної цілісності; послідовністю й внутрішньою узгодженістю структури на всіх рівнях класифікаційного поділу.

Терміни, які застосовують для позначення класифікаційних одиниць, мають контекстуальну специфіку: *клас, група, підгрупа* (характерні для технічних і патентних класифікацій); *тип, категорія, вид* (типові для міждисциплінарних або описових систем); *секція* (переважно вживається у бібліотечних, освітніх та інформаційних класифікаціях). Їх вибір зумовлений логікою побудови моделі, глибиною деталізації та особливостями застосування у відповідному фаховому середовищі.

Ознака класифікації є визначальним критерієм групування, який обумовлює належність об'єкта до відповідної класифікаційної одиниці. Залежно від характеру інформації класифікаційні ознаки поділяють на *кількісні* – виражені числовими параметрами (наприклад, строк дії прав, вік особи, кількість

відвідувань, середній бал) і *якісні* – пов’язані з типом об’єкта, сферою діяльності, функціональним призначенням або галузевою належністю (наприклад, форма зайнятості, категорія публікації, тип навчального ресурсу).

Кількість можливих значень класифікаційної ознаки визначає обсяг класифікаційного поділу – тобто кількість груп, що можуть бути утворені в процесі систематизації. У випадках застосування декількох ознак одночасно формується багатовимірна класифікаційна модель, здатна репрезентувати складну структуру предметної області – від бібліотечних фондів, статистичних масивів і навчального контенту до елементів правової системи або споживчих баз даних. Такий підхід забезпечує гнучкість, масштабованість і дозволяє адаптувати класифікаційну структуру до специфіки конкретного середовища застосування.

Метод класифікації – це логіко-структурний підхід, який визначає правила формування класифікаційних груп, характер взаємозв’язків між ними та принципи упорядкування множини об’єктів. У системах управління знаннями та інформаційними ресурсами застосовують три основні підходи: ієрархічний, фасетний та змішаний. Кожен із них має свої переваги, обмеження і сфери доцільного використання.

Ієрархічний метод передбачає багаторівневу побудову класифікаційної структури, де кожна група нижчого рівня є логічно підпорядкованою вищій. Така система забезпечує послідовність, концептуальну цілісність і чіткий розподіл без дублювання. Такий підхід є критично важливим у формалізованих класифікаційних реєстрах, зокрема у Міжнародній патентній класифікації або у класифікаціях статистичних показників. До недоліків слід віднести обмежену гнучкість, зокрема у випадках, коли об’єкт одночасно має ознаки кількох категорій.

Фасетний метод класифікації ґрунтується на незалежному поділі множини за різними ознаками, кожна з яких утворює окремий вимір – фасет. Такий підхід дозволяє об’єкту одночасно належати до кількох класифікаційних груп, сформованих за різними критеріями: типом функціонального призначення,

галуззю застосування, формою власності, принципом взаємодії тощо. Модель фасетної класифікації відзначається високою гнучкістю структури, зручністю її оновлення та можливістю швидкої адаптації до змін. Водночас вона потребує складнішої логіки обробки та ретельного контролю для уникнення семантичних дублювань і перетинів між фасетами.

Змішаний метод поєднує послідовність ієрархічної побудови з гнучкістю фасетного поділу, що дозволяє формувати багаторівневі класифікаційні структури із паралельним використанням незалежних ознак. Такий підхід забезпечує баланс між логічною впорядкованістю та адаптивністю, що особливо актуально для систем, які функціонують у швидкозмінному інформаційному середовищі, зокрема в галузях освітніх технологій, нормативних баз даних, цифрових ресурсів та міждисциплінарних контентних платформ.

Вибір методу класифікації визначений специфікою предметної галузі, функціональним призначенням систематизації та вимогами до структурування інформації. У випадках, коли пріоритетом є чітка ієрархія, взаємовиключність класифікаційних груп і формалізована структура, доцільно застосувати ієрархічний підхід. Якщо ж необхідне багатовимірне представлення з урахуванням незалежних ознак, то краще надати перевагу фасетній моделі, яка забезпечує гнучке поєднання характеристик та широку варіативність опису.

Змішаний метод поєднує переваги обох підходів, забезпечуючи водночас логічну послідовність і адаптивність класифікаційної структури. Такий підхід виявився найбільш ефективним у ситуаціях, коли інформаційна система повинна задовольняти запити на різних рівнях, від загального огляду до глибокої аналітичної деталізації.

У галузях правознавства, технічного нормування, освітньої аналітики, а також при управлінні інформаційними потоками, вибір класифікаційної моделі має ґрунтуватися на попередньому аналізі цілей класифікації, обсягу й типологічної різноманітності даних, а також на прогнозованих сценаріях використання класифікаційної системи.

5.2. Ідентифікаційно-класифікаційні системи в контексті авторського права

У сфері функціонування інформаційно-бібліотечних систем, а також у практиках обліку й систематизації об'єктів авторського права, вагоме значення мають ідентифікаційно-класифікаційні інструменти. Вони забезпечують опис, структуроване збереження та цілеспрямований пошук матеріалів, зокрема публікацій, монографій, наукових текстів і періодичних видань.

Одним із найпоширеніших засобів такої систематизації виступає *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* – міжнародний ієрархічний класифікаційний стандарт, що охоплює повний спектр галузей знань. УДК широко використовують у бібліотеках, електронних ресурсах, архівах і довідкових системах з метою індексування фондів, упорядкування каталогів та забезпечення доступу до тематично згрупованих документів.

Система УДК була створена протягом 1895–1905 років під егідою Міжнародного бібліографічного інституту на основі адаптації «Десяткової класифікації» Мелвілла Дьюї, розробленої у США.

На національному рівні її застосування в Україні регулюється, зокрема, положеннями ДСТУ 4861:2007 «Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості». Відповідно до цього стандарту, кожне українське видання повинне містити шифр зберігання, який включає індекс УДК та авторський знак. Цей шифр призначають всьому накладу видання і традиційно розміщують у верхньому лівому куті звороту титульної сторінки [1].

У контексті авторсько-правового регулювання застосування УДК виконує низку ключових функцій:

- документно-структурну (забезпечує впорядкування творів за тематикою, змістом і типом вираження незалежно від їхнього правового статусу);
- пошукову (сприяє ефективному доступу до конкретних об'єктів авторського права в інформаційних масивах);

- ідентифікаційну (фіксує галузеву належність і тип твору у системах обліку);
- мета-інформаційну (інтегрує видання до глобальних інформаційних каталогів завдяки стандартизованому опису).

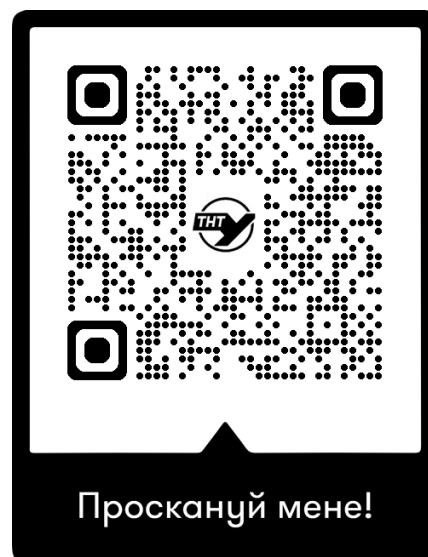
На рис. 5.1 наведено приклад оформлення вихідних даних навчального видання відповідно до вимог ДСТУ 4861:2007. У верхній частині сторінки розміщено шифр зберігання, що складається з класифікаційних індексів УДК, ББК та авторського знаку. Такий формат маркування застосовують до навчальних, наукових, методичних, публіцистичних та інших видань, котрі підлягають обліку в бібліотечних системах. Він сприяє їх систематизації, каталогізації та пошуку в електронних і друківаних інформаційних ресурсах.

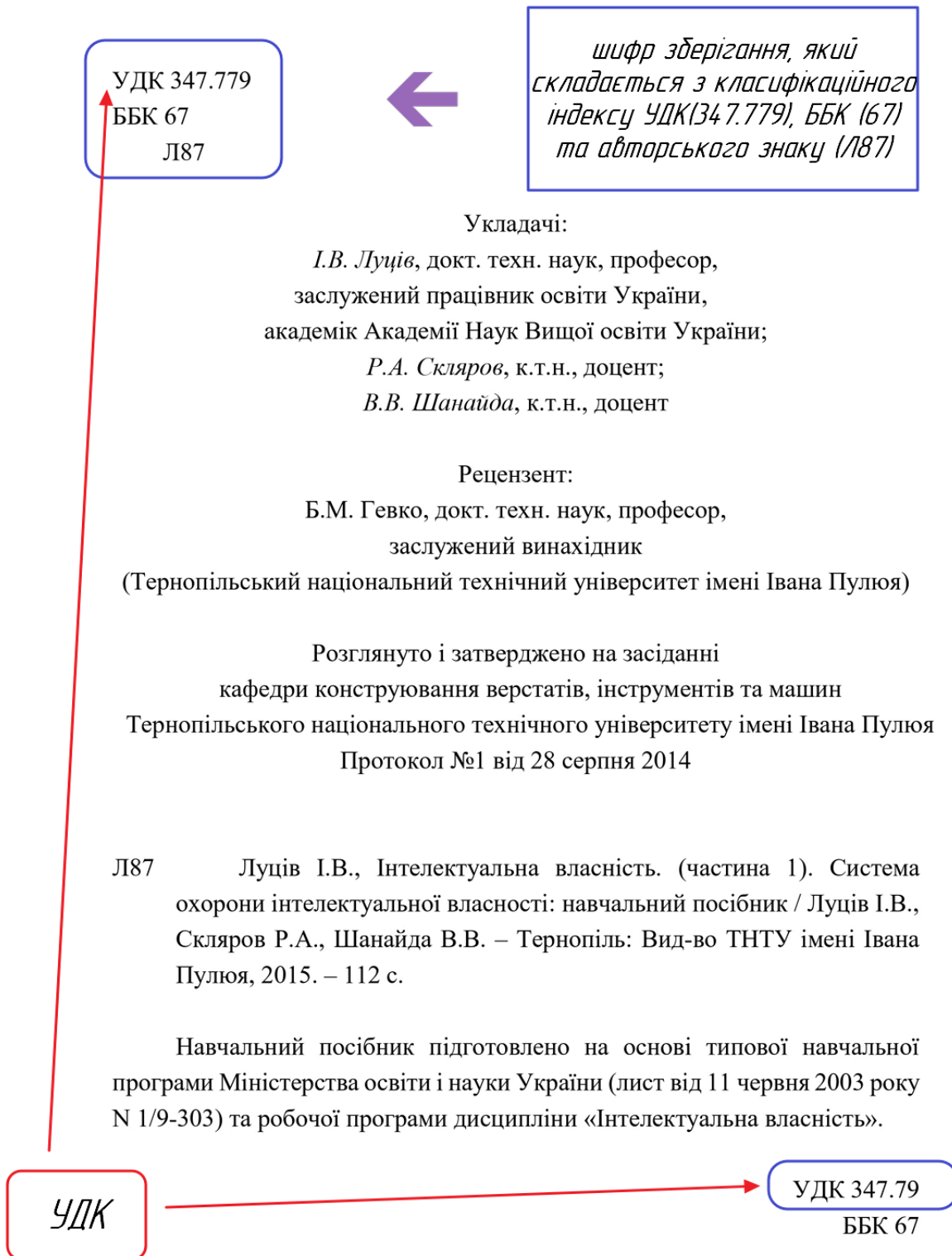
Починаючи з 2017 року, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 22 березня 2017 року № 177 [2], було офіційно припинено використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК) як національної системи класифікації документів в установах та організаціях. Замість неї впроваджено УДК, яка забезпечує уніфіковану предметну класифікацію видань, узгоджену зі світовими бібліотечними та видавничими стандартами. Її застосування стало обов'язковим для документів, що підлягають бібліотечному обліку, реєстрації та каталогізації.

З метою оперативного доступу до україномовної версії УДК, пропонованої ресурсом UDC Summary, доцільно використати наведене посилання:

<https://udcsummary.info/php/index.php?lang=uk&pr=Y>.

або поданий QR-код:

© І.В. Луців, Р.А. Склярів, В.В. Шанайда, 2015
© Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015

Рисунок 5.1 – Розміщення УДК на звороті титульного аркуша видання

В освітньому процесі особливо важливо володіти навиками самостійного визначення індексу УДК, оскільки це є невід'ємною частиною оформлення кваліфікаційних робіт, проєктів, наукових статей, тез доповідей, методичних матеріалів та інших публікацій, які подають до навчального закладу або фахового видання. Коректне присвоєння класифікаційного коду забезпечує точну систематизацію роботи в бібліотечному та інформаційному середовищі, полегшує її пошук, цитування й архівування, а також підтверджує тематичну відповідність змісту документу обраній галузі знань.

ISBN (International Standard Book Number) – це міжнародна система обліку книжкових видань, що забезпечує їх ідентифікацію, систематизацію та поширення в інформаційному, авторсько-правовому і торговельному середовищах [3]. Кожен ISBN-код є унікальним цифровим маркером, який дозволяє позиціонувати конкретне видання у національних і міжнародних бібліографічних реєстрах.

Система ISBN бере початок з 1966 року. Вона розроблена на основі 9-значної моделі, створеної Гордоном Фостером у Великобританії. Починаючи з 1970 року набула статусу міжнародного стандарту ISO 2108. З 2007 року ISBN прийняла 13-значний формат, повністю інтегрований із глобальною системою товарної ідентифікації EAN-13.

Структура міжнародного стандартного номера книги (ISBN) включає п'ять обов'язкових складових елементів, що забезпечують однозначну ідентифікацію книжкового видання:

- **Префікс** (978 або 979) – визначає належність об'єкта до глобального книжкового сектору;
- **Код країни або мовної зони** – позначає лінгво-географічну прив'язку видання;
- **Код видавництва** – виступає у ролі ідентифікатора суб'єкта випуску, присвоюється національним ISBN-агентством;
- **Номер публікації** – внутрішній код окремого видання, що дає змогу розрізняти формати, накладу та редакції;

• **Контрольна цифра** – обчислюється за алгоритмом модуля 10 та виконує функцію верифікації цілості ISBN-коду.

Докладна візуалізація структури наведена на рис. 5.2, що відображає компоненти коду ISBN відповідно до міжнародного стандарту ISO 2108 та пояснює їхнє функціональне значення у системі книжкової ідентифікації.

Рисунок 5.2 – Структура коду ISBN

ISBN зазвичай подають у буквенно-цифровій формі (наприклад: ISBN 978–3–16–148410–0), а також у вигляді штрих-коду (див. рис. 5.3), призначеного для сканування у бібліотечних та комерційних інформаційних системах.

Рисунок 5.3 – Візуалізація структури ISBN зі штрих-кодом

ISBN є обов'язковим атрибутом при реєстрації книги в Книжковій палаті України, формуванні облікових записів у бібліотечних та довідкових базах, а

також при розміщенні видання на платформах видавничого і дистрибуційного обігу. Окрім того, присвоєння ISBN підтверджує відповідність видання авторсько-правовим критеріям у системах управління інтелектуальною власністю.

ISSN (International Standard Serial Number) є міжнародним ідентифікатором, призначеним для однозначної класифікації періодичних та продовжуваних видань незалежно від країни походження, мови публікації чи типу носія [4]. Він слугує засобом системного обліку, пошуку та каталогізації періодичних і продовжуваних видань у глобальних бібліографічних реєстрах.

ISSN має фіксовану цифрову структуру: вісім арабських цифр, поділених на дві групи по чотири знаки (наприклад: ISSN 1234-5679). Останній знак є контрольною цифрою, що обчислюється за спеціальним алгоритмом і забезпечує перевірку коректності введення.

На рисунку 5.4 наведено модель стандартного ISSN-коду у форматі штрихового маркування, яка, крім самого номера, охоплює штрих-код типу EAN-13 із префіксом «977», ідентифікаційний код ресурсу у міжнародному реєстрі (центр ISSN, м. Париж), порядковий номер випуску в межах календарного періоду, індикатор року або іншого часового відрізка публікації, а також контрольну цифру, що підтверджує коректність коду відповідно до встановленого алгоритму.

Рисунок 5.4 – Структура коду ISSN

Ідентифікатор ISSN виконує низку ключових функцій: забезпечує коректну обробку періодичних та продовжуваних видань у бібліотечних і науково-інформаційних системах; є необхідною умовою для включення публікації до міжнародних бібліографічних та реферативних баз даних, зокрема *Scopus*, *WorldCat*, *DOAJ*, *Ulrich's Periodicals Directory*; використовується як основа для формування штрих-коду, який забезпечує автоматизований облік і поширення видання в дистрибуційних та торговельних системах.

ISSN застосовують до періодичних і продовжуваних видань незалежно від формату носія, мови чи географії поширення. Ідентифікатор присвоюють друкованим виданням, а саме журналам, газетам, бюлетеням, щорічникам; серіям наукових або професійних збірників, котрі не мають заздалегідь визначеної кількості випусків; а також електронним публікаціям, які мають періодичну або серійну природу (включно з онлайн-журналами, CD/DVD-виданнями та серійними веб-ресурсами).

Номер ISSN присвоюють через Національні центри ISSN, які функціонують під егідою Міжнародного центру ISSN. В Україні ці повноваження реалізує Національне агентство ISSN при Книжковій палаті України імені Івана Федорова, яке забезпечує координацію процесу надання номера відповідно до міжнародних стандартів.

ISRC (International Standard Recording Code) є міжнародною системою унікальної ідентифікації фонограм і музичних відеозаписів. Вона забезпечує точне відстеження музичних творів (незалежно від формату носія, території поширення чи засобів дистрибуції) протягом усього життєвого циклу. Ідентифікатор широко застосовують у сфері авторського права, ліцензування, бібліотечного обліку та цифрової комерції [5].

Розподіл кодів ISRC здійснюється національними агентствами, що функціонують під егідою **Міжнародної федерації фонографічної індустрії (International Federation of the Phonographic Industry, IFPI)**. В Україні відповідні повноваження реалізує Українська музична агенція (УМА), яка є офіційним

представником системи ISRC. Процедура присвоєння коду є безкоштовною та передбачає подання письмової заяви від правовласника або уповноваженої особи.

Структура ISRC включає 12 алфавітно-цифрових символів, поділених на чотири логічні складові: код країни походження (дві літери згідно з ISO 3166), код реєстранта (три символи, визначені національним агентством), рік реєстрації (дві останні цифри року) та порядковий номер запису (п'ятизначне числове позначення), що формує унікальний ідентифікатор аудіо- чи відео-твору.

Наприклад, код *ISRC FR-Z03-97-00212* складається з чотирьох елементів: FR позначає країну походження (Франція), Z03 є унікальним ідентифікатором реєстранта (Mercury France), 97 вказує на рік реєстрації запису, а 00212 є порядковим номером твору, що був офіційно зареєстрований у 1997 році.

Ідентифікатор ISRC вказують як у друкованому вигляді на фізичних носіях, зокрема CD/DVD (див. рис. 5.5), так і в метаданих цифрових аудіо- та відеофайлів. У друкованому форматі код подають у вигляді текстового маркування з чітким розмежуванням його складових: коду країни, реєстранта, року реєстрації та порядкового номера. Така структурованість дозволяє забезпечити узгодженість стандарту та його придатність для системного обліку аудіовізуального контенту.

Рисунок 5.5 – Ілюстрація структури ISRC-коду на диску

У цифровому середовищі ISRC забезпечує системну ідентифікацію аудіо- та відеозаписів у межах процесів обліку, ліцензування та монетизації.

Ідентифікатор інтегрують у метадані мультимедійних файлів: зокрема, у форматі MP3 його записують у полі TSRC тегу ID3v2, а в аудіо- та відеофайлах на основі формату MPEG-4 (.mp4, .m4a) зберігають у спеціальному інформаційному сегменті (атомі), структурно позначеному як *isrc*. У таких метаданих, крім самого ISRC-коду, зазначають назву твору, ім'я виконавця, альбом, жанр і рік випуску, що дає змогу однозначно ідентифікувати запис у межах цифрового обігу.

У цифровому обігу ISRC-код використовують для включення записів до міжнародних музичних реєстрів, ідентифікації творів на платформах потокового мовлення та інтеграції у системи колективного управління правами. Його наявність дозволяє здійснювати коректне розпізнавання об'єкта, облік використання та нарахування роялті через сервіси Apple Music, Spotify, Deezer, YouTube Music тощо. Цифрові дистриб'ютори, зокрема TuneCore, CD Baby, DistroKid, забезпечують присвоєння ISRC-кодів під час публікації контенту, що сприяє належному оформленню правового статусу аудіо- та відеозаписів.

5.3. Міжнародна класифікація промислових зразків

Міжнародна класифікація промислових зразків (МКПЗ), відома як *Класифікація Локарно (Locarno Classification)*, є уніфікованим системним інструментом, призначеним для впорядкування об'єктів дизайну за функціональними, стилістичними та естетичними характеристиками. Її застосування є обов'язковим при реєстрації промислових зразків у національних відомствах інтелектуальної власності, а також у межах міжнародних процедур, зокрема за Гаазькою угодою про міжнародну реєстрацію промислових зразків, що адмініструється Всесвітньою організацією інтелектуальної власності.

Діюча, на сьогодні, 15-та редакція класифікації, яка набрала чинності 1 січня 2025 року, містить 32 основні класи та 245 підкласів, кожен з яких супроводжується пояснювальними примітками, що уточнюють межі застосування. Вона враховує оновлені категорії, зокрема об'єкти цифрового

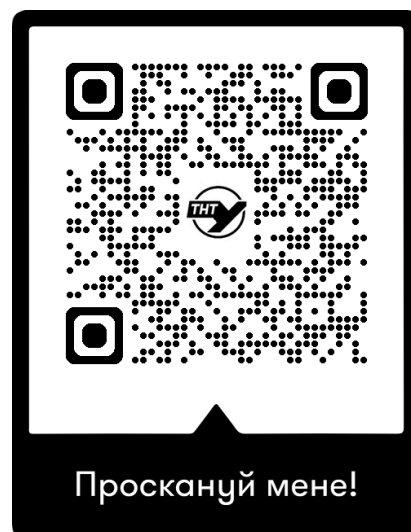
дизайну, графічні інтерфейси, засоби доповненої та віртуальної реальності, косметичні прилади, інтелектуальні пакувальні рішення, що узгоджене з еволюцією дизайнерських практик і технологічних концепцій.

В актуальній редакції МКПЗ передбачено два допоміжні алфавітні списки, які використовують як орієнтири під час подання та експертизи заявок. Один із них охоплює понад 5000 найменувань виробів, упорядкованих незалежно від належності до окремих класів, інший – систематизує назви об'єктів відповідно до підкласів. Таке структурування сприяє термінологічній узгодженості, забезпечує точне позиціонування виробів у класифікаційному полі та підтримує інтеграцію національних практик до міжнародного реєстраційного середовища.

Приклади включених найменувань охоплюють як традиційні матеріальні об'єкти (меблі, посуд, елементи освітлення, обладнання), так і сучасні нематеріальні візуальні рішення – графічні інтерфейси, піктограми, електронні дисплеї, анімаційні елементи. Унаслідок цього МКПЗ 15 демонструє гнучкість у класифікації об'єктів змішаного типу, що особливо актуально для виробів, пов'язаних із цифровим середовищем.

В українській системі правової охорони промислових зразків Класифікацію Локарно застосовують на нормативно визначеній основі. Вона є складовою частиною процесу подання заявки та аналітичної оцінки об'єкта під час формальної та кваліфікаційної експертизи.

Офіційне джерело з повним переліком класифікаційних позицій і супровідними матеріалами 15-ї редакції доступне на вебпорталі Національного органу інтелектуальної власності України [6], до нього можна перейти за посиланням: <https://base.nipo.gov.ua/locarno/> або скористатись qr-кодом.

5.4. Міжнародна класифікація товарів послуг для реєстрації знаків

Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків, відома як Ніццька класифікація, відіграє ключову роль у впорядкуванні об'єктів правової охорони, які включені до заявок на реєстрацію торговельних марок. Її застосування забезпечує уніфікованість практики класифікації як у межах національних відомств інтелектуальної власності, так і в міжнародних організаціях, котрі адмініструють глобальні реєстри прав.

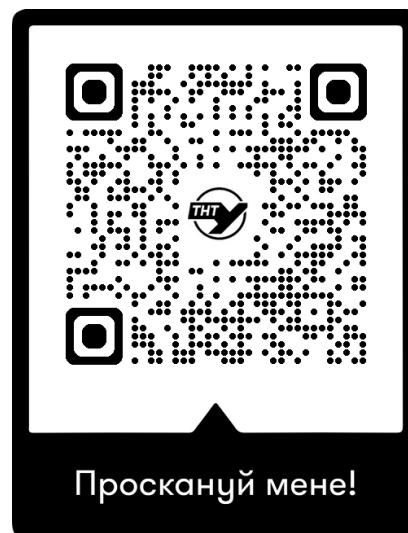
Система класифікації сформована на засадах Ніццької угоди, укладеної 15 червня 1957 року. Адміністрування класифікації здійснює ВОІВ, яка регулярно оновлює її структуру з урахуванням змін у товарній номенклатурі, появи нових послуг, трансформації галузей та актуалізації правозастосовної практики.

Україна приєдналася до Ніццької угоди 4 січня 2000 року, що закріплено у Законі України «Про приєднання України до Ніццької угоди про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків» від 4 листопада 1999 року № 1229-XIV. З цього часу класифікація впроваджена у практику національної системи інтелектуальної власності та застосовується у процедурі подання і експертизи заявок на знаки для товарів і послуг. У межах міжнародної реєстрації, що здійснюється відповідно до Мадридського протоколу (учасником якого Україна стала також у 2000 році), класифікація є складовою частиною формальної документації, що забезпечує узгодженість правових підходів та уніфікацію міждержавного реєстру.

Станом на 2025 рік в Україні використовують дванадцять видань класифікації, чинне з 1 січня 2023 року [7]. Воно містить 45 класів: 34 – для товарів та 11 – для послуг. До кожного класу входять заголовки, пояснювальна примітка та систематизований перелік термінів, які конкретизують об'єкти правової охорони. Загальна кількість термінів у класифікації перевищує 10 000 позицій, охоплюючи актуальні сфери економіки – від традиційного виробництва до цифрових послуг і віртуальних активів.

Належність товару або послуги до конкретного класу має істотне значення для формування меж правової охорони, визначення складу заявки, здійснення пошуку на тотожність і подібність, а також для оцінки можливого порушення прав інших суб'єктів. Правильне застосування класифікації сприяє підвищенню точності експертизи та забезпеченню правової визначеності.

Офіційне джерело з повним переліком класифікаційних позицій і супровідними матеріалами актуального видання Ніццької класифікації доступне на вебпорталі Національного органу інтелектуальної власності України: <https://nice.nipo.gov.ua/>
або за QR–кодом

5.5. Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків

Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків, більш відома як Віденська класифікація, є спеціалізованою системою систематизації графічних складових торговельних марок, зокрема у випадках, коли знак не має словесного компонента або містить комбіновану структуру з візуальними елементами. Її впровадження покликане забезпечити єдність підходів до аналізу, ідентифікації та порівняння зображувальних ознак в межах експертизи заявок на реєстрацію та під час пошукової діяльності на тотожність або подібність у реєстрах знаків [8].

Основу класифікації закладено Віденською угодою, укладеною 12 червня 1973 року, а її адміністрування здійснює ВОІВ, яка забезпечує регулярне оновлення структури класифікації відповідно до змін у характері зображувальних елементів, дизайнерських підходах і технологічних засобах їх графічного відтворення.

У межах чинного дев'ятого видання Віденської класифікації зображувальних елементів знаків (2021–2025) структура системи побудована за трирівневою

ієрархією: категорії, підкатегорії та секції, кожна з яких має унікальний тризначний код, що включає номер категорії, номер підкатегорії в її межах та номер секції, що деталізує зображення в межах відповідної групи. Така структура забезпечує точну систематизацію графічних елементів і покращує ефективність пошуку тотожних чи схожих знаків у відповідних реєстрах. Загальна кількість категорій становить 29, і кожна охоплює окремий тематичний напрям – від людських фігур і тварин до геометричних форм, архітектурних об'єктів та умовних символів.

В межах кожної категорії класифікація передбачає 145 підкатегорій, які деталізують графічні ознаки відповідно до їх зовнішнього вигляду, стилізації, пози або дії. Найнижчий рівень класифікації «секція» включає 1 781 позицію, з яких 844 є основними та ще 937 допоміжними, позначених літерою «А».

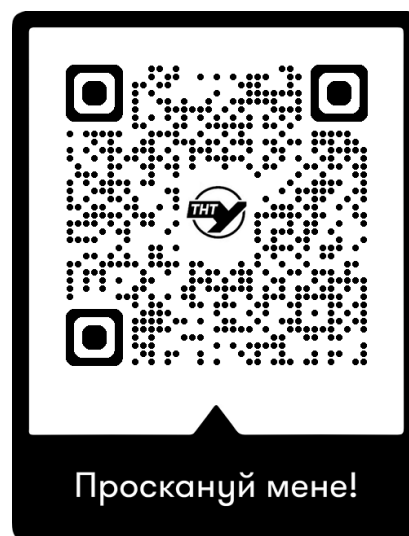
Допоміжні секції використовують для уточнення характеристик складних або багатокомпонентних зображувальних елементів, особливо коли необхідно конкретизувати контекст, динаміку чи взаємодію візуальних складових. Кожен елемент отримує унікальний тризначний код, що дозволяє точно ідентифікувати його в межах системи та забезпечує ефективність пошуку в національних і міжнародних реєстрах.

Розглянемо в якості прикладу рослинний елемент як частину знаку. Знак, що включає стилізоване зображення листя дуба, класифікується відповідно до категорії 5 – «Рослини». Підкатегорія 3 – «Листя» передбачає поділ за типом рослинних елементів, з урахуванням їх природного походження або декоративної стилізації. У межах цієї групи секція 7 позначає конкретно «листя дуба». Такий підхід дозволяє класифікувати зображення не лише за формою, але й за видом рослини, що має значення при аналізі схожості знаків у відповідних класах товарів і послуг.

Для України, як учасника міжнародних угод у сфері охорони торговельних марок, застосування Віденської класифікації є обов'язковою складовою формальної процедури реєстрації. Це закріплено у Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-ХІІ, прийнятому 15 грудня 1993 року. У межах

Мадридської системи міжнародної реєстрації, яка охоплює понад 100 країн, використання класифікаційного коду Віденської класифікації забезпечує уніфікований підхід до аналізу візуальних елементів знаків.

Офіційний текст чинної редакції Віденської класифікації оприлюднено на вебпорталі Національного органу інтелектуальної власності України за адресою: <https://base.nipo.gov.ua/vienna/> або за QR-кодом

5.6. Особливості національних патентних класифікацій

Національні патентні класифікації відіграють істотну роль у впорядкуванні та ідентифікації об'єктів промислової власності в межах конкретної правової системи. Незважаючи на широке застосування уніфікованих міжнародних моделей, зокрема Міжнародної патентної класифікації (МПК), низка держав розробляє та підтримує власні класифікаційні системи, адаптовані до особливостей національного технічного прогресу, галузевої структури економіки, мовної специфіки та нормативно-правової традиції.

Національна патентна класифікація (НПК) – це система індексації патентної інформації, створена на рівні окремої держави або регіону, що забезпечує структуроване впорядкування технічних рішень відповідно до локальних інноваційних потреб.

Такі системи застосовували або продовжують застосовувати в сучасній практиці окремих країн, в основному для оптимізації пошукових стратегій, внутрішньої експертизи заявок, формування тематичних фондів у національних патентних відомствах та аналізу динаміки технологічного розвитку. Їх побудова

може включати розширені рубрики, локальну термінологію або додаткові індекси, що не охоплені міжнародними класифікаціями.

Хоча глобальна практика дедалі більше орієнтується на МПК і **Кооперативну патентну класифікацію** (*Cooperative Patent Classification (CPC)*), низка країн продовжують застосовувати національні модифікації або паралельні системи – зокрема, у США, Японії, Великій Британії, Китаї, а також в архівному аспекті – в Австралії, Канаді, Нідерландах.

Кооперативна патентна класифікація (CPC) – це деталізована міжнародна система класифікації патентних документів, сформована у результаті спільної ініціативи Європейського патентного відомства (ЕРО) та Патентного відомства США (USPTO). Її впровадження розпочалося з 1 січня 2013 року з метою гармонізації класифікаційних практик, синхронізації пошукових інструментів і забезпечення високої ефективності обробки патентної інформації в трансатлантичному та глобальному вимірі. CPC базується на структурі Міжнародної патентної класифікації (МПК), але включає розширені рубрики, уточнені індекси та понад 260 000 технічних позицій. Такий підхід дозволяє здійснювати поглиблений аналіз винаходів, уніфікувати експертизу та покращити точність патентного пошуку.

У межах порівняльного аналізу доцільно виокремити структурні, методологічні та функціональні особливості найвпливовіших національних класифікацій, а саме німецька, американська, британська, японська та китайська.

Німецька патентна класифікація (*Deutsche Patentklassifikation, DPK*), була започаткована у 1877 році та вперше повністю опублікована в 1906-му, ґрунтувалась на предметно-тематичному принципі організації системи, мала чотирирівневу ієрархію (клас, підклас, група, підгрупа), охоплювала 89 класів і близько 20 000 рубрик та широко застосовувалась у країнах Центральної та Східної Європи до впровадження Міжнародної патентної класифікації.

Американська патентна класифікація (*United States Patent Classification, USPC*), започаткована у 1830 році, була побудована на функціонально-галузевому принципі та мала трирівневу структуру (клас, підклас, група). Система охоплювала близько 400 класів і понад 120 000 рубрик, не передбачала

логічної послідовності їх розміщення та активно застосовувалася у патентній практиці США до впровадження **Кооперативної патентної класифікації** (*Cooperative Patent Classification, CPC*).

Британська патентна класифікація (UK Classification Key), запроваджена у 1852–1855 роках, ґрунтувалась на фасетному принципі та мала трирівневу структуру (секція, клас, підклас), у межах якої ієрархія рубрик визначалась переважно способом візуального розміщення (відступами) у класифікаційному реєстрі. Такий інтуїтивно зрозумілий підхід не передбачав використання формалізованих індексів для фіксації підпорядкованості, що, своєю чергою, ускладнювало цифрову систематизацію та автоматизовану обробку даних. Класифікація активно застосовувалась у Великій Британії та ряді її колоній, де її логіку було адаптовано для формування локальних патентних фондів.

Японська патентна класифікація (FI / F-term) була сформована у 1973 році як національна система технічної класифікації, що поєднувала дві складові – *FI* та *F-term*. **Система FI (File Index)** була деталізованою адаптацією Міжнародної патентної класифікації (МПК), яка включала додаткові підкласи, рубрики та індекси, специфічні для потреб Японського патентного відомства. Натомість ***F-term*** функціонувала як незалежна аспектна класифікація, що забезпечувала багатовимірне групування об'єктів за функціональними, конструктивними, матеріальними та цільовими ознаками.

FI-класифікація охоплювала 174 класи, 1092 підкласи та понад 23 000 рубрик. У системі також застосовували спеціальні індекси для новітніх технічних напрямів (наприклад, 13(7)). На відміну від МПК, *F-term* не мала формалізованої ієрархії, проте забезпечувала гнучкий пошук у секторах, де традиційна класифікація виявилась недостатньо ефективною. Обидві системи не замінювали МПК, але істотно її деталізували для внутрішнього використання в Японському патентному відомстві та залишаються чинними в сучасній практиці.

Китайська патентна класифікація (CNPC / FI-розширення) була сформована на основі Міжнародної патентної класифікації (МПК) як адаптована система класифікації технічних рішень, що враховувала галузеву структуру

економіки, термінологічні особливості та технологічні пріоритети КНР. Її структура повторювала базові рівні МПК (клас, підклас, група, підгрупа), але була доповнена національною індексацією за типом об'єкта (винахід, корисна модель, промисловий зразок), яка дозволяла чітко розмежування правових режимів охорони.

З 2020 року система була доповнена елементами *F-термінології* – внутрішнього механізму багатовимірного пошуку, що забезпечував класифікацію об'єктів за аспектами функції, конструкції, матеріалу, способу виготовлення або призначення. Цей підхід, подібний до японської *F-term*, не мав формалізованої ієрархії, але дозволяв гнучке групування технічного змісту, особливо ефективно у сферах з високою варіативністю рішень (зокрема електроніка, фармацевтика, машинобудування).

Китайська національна патентна класифікація (*Chinese National Patent Classification, CNPC*) активно застосовується у межах *Національного управління інтелектуальної власності Китаю* (*China National Intellectual Property Administration, CNIPA*) як внутрішній інструмент експертизи, патентного пошуку та технологічного аналізу. Система узгоджена з актуальними версіями Міжнародної патентної класифікації (МПК) і зберігає статус чинної та функціонально релевантної класифікаційної моделі.

Такі класифікаційні моделі, попри поступове зближення з міжнародними стандартами, залишаються важливим інструментом аналітичного, історичного та прикладного опрацювання патентної інформації. Їх адаптивність, гнучкість та відповідність національному контексту формують багаторівневу класифікаційну культуру, що зберігає свою значущість в умовах уніфікації світового патентного простору.

5.7. Міжнародна патентна класифікація

Міжнародна патентна класифікація (МПК) – це систематизована модель глобального впорядкування технічних рішень, яку застосовують для стандартизованої ідентифікації об'єктів промислової власності в патентних

документах. Її формування стало результатом поступової гармонізації національних класифікаційних систем, що уможливило створення єдиного класифікаційного простору в межах міжнародних механізмів охорони прав [9].

Сучасна редакція МПК запроваджена відповідно до положень Страсбурзької угоди про Міжнародну патентну класифікацію, підписаної 24 березня 1971 року (набрала чинності 7 жовтня 1975 р.), яка надала класифікації міжнародний нормативний статус. Перша редакція була підготовлена ще у 1968 році, а надалі – актуалізується із періодичністю, визначеною Комітетом експертів Спеціального союзу МПК при ВОІВ. У процесі перегляду змінюють структуру рубрик, підпорядкованість класів, формулювання технічних описів, що забезпечує її відповідність новітнім тенденціям розвитку технологій.

Структурна модель МПК має ієрархічний характер і включає п'ять рівнів: розділ (А–Н), клас, підклас, групу та підгрупу. Кожна позиція класифікації позначається символічно-цифровим кодом, що відображає технічні ознаки рішення (наприклад, А61К 31/00 – органічні сполуки, придатні як лікарські засоби).

Класифікація забезпечує систематизоване опрацювання технічної інформації незалежно від мови викладення чи формату документа, сприяє здійсненню ретроспективного пошуку та аналітичного оцінювання динаміки розвитку технологій, а також уможливлює гармонізацію експертних процедур між різними юрисдикціями у сфері патентної охорони.

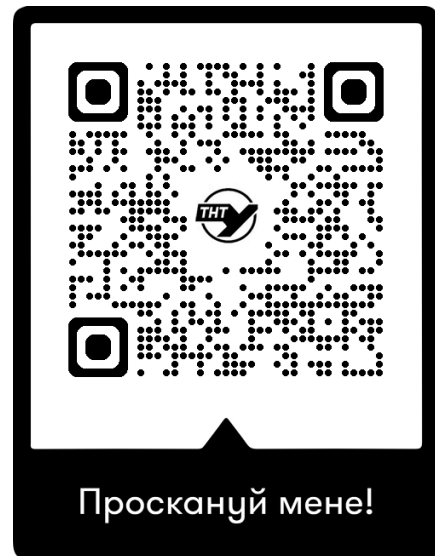
Реформовану систему МПК застосовують з 2006 року, коли було запроваджено базовий і поглиблений рівень класифікації та об'єднання у єдину редакційну модель із позначенням МПК–УУУУ.ММ (зокрема МПК–2025.01). До оновлень включають нові рубрики, пов'язані з біотехнологіями, цифровими рішеннями, нанотехнологіями, штучним інтелектом тощо.

В Україні МПК введено в дію згідно із Законом України «Про приєднання України до Страсбурзької угоди про Міжнародну патентну класифікацію» від 17 грудня 2008 р. № 683-VI. Індокси МПК є обов'язковим елементом описів до патентів на винаходи та корисні моделі, а їх офіційну публікацію і супровід здійснює Український інститут інтелектуальної власності (Укрпатент).

Чинна редакція МПК-2025.01 вступила в дію з 1 січня 2025 року, її текст та переклад українською мовою оприлюднено на вебпорталі Національного органу інтелектуальної власності України за адресою:

<https://base.nipo.gov.ua/mpk2009/index.html?level=c&version=2>

або за QR-кодом:

Запитання для самоконтролю

1. Яке призначення класифікації у контексті систематизації об'єктів промислової власності?
2. У чому полягає різниця між ієрархічним та фасетним принципом побудови класифікацій?
3. Яку структуру мала Британська патентна класифікація, і як візуальне розміщення рубрик впливало на логіку пошуку?
4. Які функціональні особливості характеризують класифікацію USPTO до переходу на CPC?
5. Які структурні компоненти включає японська система FI / F-term, і яку роль відіграє аспектна класифікація у внутрішньому пошуку?
6. Як реалізовано адаптацію Міжнародної патентної класифікації у китайській системі CNPC, зокрема з урахуванням F-термінології?
7. Якими були передумови створення Міжнародної патентної класифікації, та які етапи її впровадження позначені відповідними міжнародними угодами?
8. Якою є ієрархічна модель МПК, і як технічні рішення кодуються в межах її структури?
9. Які редакційні зміни були запроваджені в МПК після 2006 року, та як позначаються актуальні версії класифікації?

10. Які переваги має МПК для здійснення патентного пошуку, технічного аналізу та гармонізації експертизи?

11. Як і ким здійснюється перегляд МПК на міжнародному рівні?

12. Яким нормативним актом регламентується застосування МПК в Україні?

13. Яка установа відповідальна за адаптацію, переклад та публікацію МПК в українському правовому просторі?

14. Де оприлюднено чинну редакцію МПК–2025.01, та які ресурси забезпечують відкритий доступ до її українського варіанту?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. ДСТУ 4861:2007. Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості.. URL: https://www.ksv.biz.ua/GOST/DSTY_ALL/DSTY_1/dsty_4861-2007.pdf.
2. Кабінет Міністрів України. Про припинення використання Бібліотечно–бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації : постанова від 22 березня 2017 р. № 177.
3. International ISBN Agency. International Standard Book Number (ISBN). URL: <https://www.isbn-international.org/>.
4. ISSN International Centre. International Standard Serial Number (ISSN). URL: <https://portal.issn.org/>.
5. International Federation of the Phonographic Industry (IFPI). International Standard Recording Code (ISRC). URL: <https://isrc.ifpi.org/en/>.
6. Національний орган інтелектуальної власності України. Міжнародна класифікація промислових зразків (Класифікація Локарно). URL: <https://base.nipo.gov.ua/locarno/>.
7. Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніццька класифікація). Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://nice.nipo.gov.ua/>.

8. Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація). Національний орган інтелектуальної власності України. URL: <https://base.nipo.gov.ua/vienna/>.
9. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. Міжнародна патентна класифікація (МПК-2025.01). Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://base.nipo.gov.ua/mpk2009/index.html?level=c&version=2>.
10. Кузнєцов Ю. М. Патентознавство та авторське право : підручник. К. : ТОВ «Кондор», 2005. 426 с.

Розділ 6. Комерційне (фірмове) найменування

6.1. Поняття і правова природа комерційного (фірмового) найменування

Комерційне (фірмове) найменування є індивідуальним позначенням, під яким суб'єкт господарювання, тобто юридична особа або фізична особа-підприємець, здійснює підприємницьку діяльність, укладає цивільно-правові договори, веде бухгалтерський облік, несе юридичну відповідальність і бере участь у правовідносинах. Це позначення виконує функцію ідентифікації учасника економічного обороту, забезпечуючи його розпізнавання серед інших суб'єктів.

Правова природа комерційного найменування полягає в його статусі нематеріального активу, що виконує функцію індивідуалізації суб'єкта господарювання в межах правового та економічного обороту. Відповідно до статті 489 Цивільного кодексу України, комерційне найменування визнається об'єктом права інтелектуальної власності, який підлягає охороні від неправомірного використання. Така охорона охоплює випадки копіювання, імітації або недобросовісного використання, здатного ввести споживача в оману.

Термін «фірмове найменування» має вужче значення і застосовується переважно до юридичних осіб, зокрема комерційних компаній, які функціонують у формі товариств, підприємств або корпорацій. Натомість поняття «комерційне найменування» є ширшим і охоплює також фізичних осіб-підприємців, які мають право здійснювати господарську діяльність під власним прізвищем, ім'ям або спеціально обраним позначенням, що відповідає вимогам законодавства і не порушує прав інших осіб.

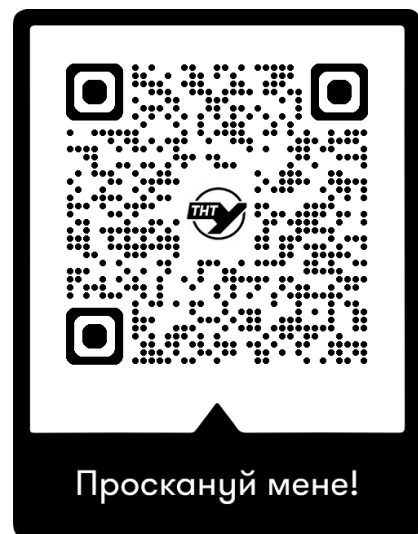
Законодавство України не передбачає обов'язкової реєстрації комерційного найменування як окремого об'єкта інтелектуальної власності. Водночас таке найменування визнається охоронюваним з моменту фактичного використання у господарській діяльності. Це означає, що правовий захист може бути реалізований через судові механізми, зокрема у випадках недобросовісної конкуренції або порушення прав на індивідуалізацію.

6.2. Законодавче регулювання в Україні

Правове регулювання інституту комерційного найменування в Україні здійснюється комплексом нормативно-правових актів, що формують міждисциплінарне поле взаємодії приватного права, господарського законодавства та адміністративно-реєстраційних процедур.

Цивільний кодекс України [1] у статті 90 закріплює фундаментальні положення щодо найменування юридичної особи. Зокрема, юридична особа зобов'язана мати найменування, яке включає її організаційно-правову форму, а для установ – також характер діяльності. Закон допускає наявність комерційного (фірмового) найменування, яке може бути зареєстроване відповідно до спеціального порядку. Встановлено імперативну норму щодо заборони використання найменування іншої юридичної особи, що забезпечує базовий рівень охорони від недобросовісної конкуренції та правового конфлікту ідентифікації.

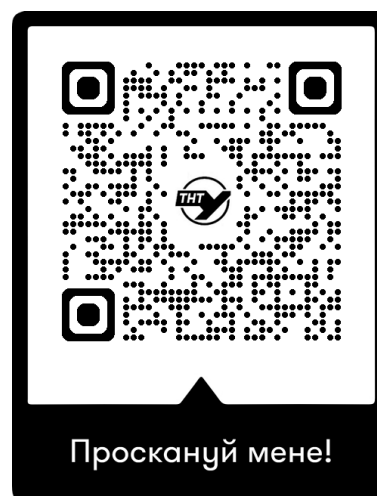
Офіційний текст *Цивільного кодексу України* оприлюднено на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text> або за QR-кодом:

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [2] встановлює процедурні та змістовні вимоги до формування найменування. Стаття 16 визначає вимоги до найменування юридичної особи, зокрема його унікальність та заборону використання слів, що вводять в оману щодо організаційно-правової форми або виду діяльності. Статті 7–13 регламентують функціонування Єдиного державного реєстру (ЄДР), який виконує роль офіційного джерела публічної

інформації про суб'єктів господарювання, включно з їх найменуваннями. Стаття 25 встановлює порядок проведення державної реєстрації, включаючи перевірку унікальності найменування та відповідність законодавчим вимогам.

Офіційний текст *Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»* оприлюднено на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> або за QR-кодом:

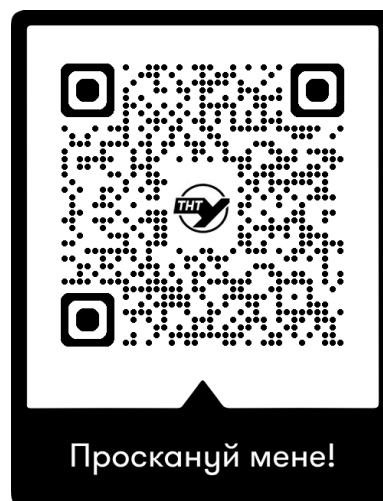
Ця нормативна база формує цілісну систему правового регулювання, де комерційне найменування виступає не лише засобом ідентифікації, а й об'єктом правової охорони, що має значення для захисту ділової репутації, брендингу та конкурентної позиції суб'єкта господарювання.

6.3. Міжнародна охорона фірмового (комерційного найменування) у відповідності до норм Паризької конвенції

Паризька конвенція про охорону промислової власності [1] (стаття 8) встановлює, що фірмові найменування підлягають охороні на території всіх держав-учасниць незалежно від їх реєстрації та незалежно від того, чи є вони складовою частиною торговельної марки. Це положення має декларативний характер і не містить конкретних процедур реалізації, що залишає питання правозастосування на розсуд національного законодавства кожної країни.

Таким чином, Конвенція формує базовий міжнародний стандарт охорони фірмового найменування, який є обов'язковим для імплементації у внутрішньому правопорядку країн-учасниць, включно з Україною. На практиці це означає, що навіть без формальної реєстрації суб'єкт господарювання може претендувати на захист свого фірмового найменування, якщо воно використовується у господарському обігу та має розпізнавальну функцію.

Офіційний текст чинної редакції Паризької конвенції про охорону промислової власності оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/index> або за QR-кодом:

Водночас національні правові системи можуть передбачати додаткові механізми охорони, зокрема можливість реєстрації фірмового найменування як торговельної марки, що може здійснюватися окремо або як частина комплексного позначення. Така реєстрація не лише посилює правовий захист, а також розширює можливості правозастосування, включаючи судовий захист, укладення ліцензійних договорів і комерціалізацію відповідного нематеріального активу.

У контексті глобалізації та транснаціонального ведення бізнесу міжнародна охорона фірмового найменування набуває особливої актуальності, оскільки забезпечує правову визначеність і стабільність ідентифікації суб'єкта господарювання на різних юрисдикційних рівнях.

6.4. Функції, принципи формування та практичне значення комерційного (фірмового) найменування

Комерційне найменування є важливим елементом правового статусу суб'єкта господарювання, що виконує низку функцій у межах цивільного та господарського обігу.

Його *ідентифікаційна функція* забезпечує чітке розрізнення суб'єктів, сприяє прозорості ринкових процесів і запобігає правовій плутанині.

Юридична функція закріплює джерело зобов'язань, визначає правосуб'єктність у правовідносинах і слугує основою для укладення договорів та ведення судових справ.

Маркетингова функція сприяє формуванню бренду, накопиченню ділової репутації та підвищенню ринкової привабливості підприємства.

Інформаційна функція передає базові відомості про правову форму, сферу діяльності та статус суб'єкта, що є важливим для контрагентів, інвесторів і регуляторних органів.

Захисна функція відіграє роль бар'єра проти недобросовісної конкуренції, унеможлиблює імітацію, підробку або паразитування на репутації підприємства.

Ефективне виконання зазначених функцій можливе лише за умови дотримання низки принципів, що забезпечують правову коректність, ринкову унікальність і стабільність комерційного найменування.

Принцип істинності передбачає достовірне відображення організаційно-правової форми суб'єкта без створення оманливих уявлень щодо масштабу діяльності, виду відповідальності чи правового статусу.

Принцип винятковості вимагає унікальності найменування, недопущення його тотожності або схожості з уже зареєстрованими позначеннями, що дозволяє уникнути змішування учасників ринку та правових конфліктів.

Принцип стабільності передбачає збереження найменування протягом усього періоду діяльності підприємства, що сприяє накопиченню ділової репутації та впізнаваності.

Принцип реєстрації закріплює момент виникнення правового ефекту використання найменування з моменту державної реєстрації юридичної особи, де воно фіксується в установчих документах.

У сучасному правовому полі комерційне найменування дедалі частіше розглядається як елемент нематеріального активу, що має економічну цінність. Його правомірне використання може слугувати основою для ліцензування, передачі прав у межах франшизної моделі, а також бути об'єктом оцінки при капіталізації нематеріальних активів. Зокрема, реєстрація фірмового найменування як торговельної марки окремо або як складової частини дозволяє суттєво посилити правовий захист і розширити інструментарій правозастосування, включаючи судовий захист, укладення ліцензійних договорів та комерціалізацію.

6.5. Охорона і захист прав на комерційне (фірмове) найменування

Комерційне найменування як об'єкт інтелектуальної власності підлягає правовій охороні відповідно до норм національного та міжнародного законодавства. Його охорона може здійснюватися на підставі фактичного використання в господарському обороті, що визнається джерелом прав навіть без формальної реєстрації. Водночас державна реєстрація юридичної особи або підприємця в *Єдиному державному реєстрі (ЄДР)* створює офіційне підтвердження прав на найменування, яке закріплюється в установчих документах.

Додатковий рівень охорони може бути забезпечений шляхом реєстрації комерційного найменування як елементу торговельної марки, що дозволяє застосовувати механізми захисту, передбачені законодавством про знаки для товарів і послуг. Міжнародно-правову основу охорони становлять положення Паризької конвенції про охорону промислової власності, яка визнає фірмове найменування об'єктом охорони незалежно від реєстрації. Крім того, у випадках недобросовісного використання найменування можуть застосовуватися норми законодавства про захист від недобросовісної конкуренції.

Захист прав на комерційне найменування може здійснюватися в різних формах, залежно від характеру порушення та правового контексту. Адміністративний захист реалізується через Антимонопольний комітет України, зокрема у випадках недобросовісної конкуренції, що пов'язана з використанням схожих або імітованих найменувань. Цивільно-правовий захист передбачає можливість припинення порушень, стягнення збитків та компенсацію моральної шкоди.

Судовий захист охоплює визнання прав на найменування, заборону його неправомірного використання, а також присудження компенсації за порушення. Реєстраційна форма захисту включає внесення змін до Єдиного державного реєстру, реєстрацію торговельної марки, а також інші дії, спрямовані на закріплення правового статусу найменування.

6.6. Особливості реєстрації комерційного (фірмового) найменування в Єдиному державному реєстрі

В Україні комерційне (фірмове) найменування не визнається окремим об'єктом права інтелектуальної власності в межах чинного законодавства. Водночас його правове закріплення здійснюється через процедуру державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, що фіксується у складі ЄДР. Такий підхід формує основу для подальшої правової охорони найменування як засобу індивідуалізації підприємства.

Правове підґрунтя реєстрації комерційного найменування закріплене в низці нормативно-правових актів, зокрема у статті 90 Цивільного кодексу України [1] та в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [2]. Ці акти визначають загальні засади реєстрації, зміни та використання найменування в господарському обігу.

Процедура реєстрації передбачає обов'язкове зазначення повного найменування юридичної особи, яке включає організаційно-правову форму. Наприклад, у реєстраційних документах фіксується назва на кшталт «Товариство з обмеженою відповідальністю «Галичина Плюс». За бажанням заявника, може бути додатково зареєстроване скорочене найменування, що використовується в діловому обігу, наприклад «ТОВ «ГП».

Фізичні особи-підприємці реєструються під власним прізвищем, ім'ям та по батькові, однак мають право заявити комерційне найменування, яке відображає специфіку їхньої підприємницької діяльності. Наприклад, ФОП Іваненко може використовувати позначення «ФОП Іваненко – Пекарня № 1», що дозволяє формувати ринкову ідентичність і підвищувати впізнаваність.

Важливою складовою процесу є перевірка унікальності найменування. Перед поданням документів до реєстратора доцільно здійснити попередній пошук у базі ЄДР, щоб уникнути дублювання або використання схожого позначення, яке вже зареєстроване іншим суб'єктом. Виявлення тотожності або схожості може стати підставою для відмови в реєстрації або предметом правового спору.

У разі зміни комерційного найменування юридична особа зобов'язана внести відповідні корективи до установчих документів, пройти процедуру державної реєстрації змін у ЄДР, опублікувати повідомлення про зміну в офіційному друкованому виданні, а також поінформувати всіх контрагентів про оновлену інформацію. Така процедура забезпечує безперервність правового статусу суб'єкта та збереження його ділової репутації.

6.7. Договір комерційної концесії як механізм передачі права на комерційне найменування

Цивільний кодекс України передбачає договір комерційної концесії як засіб правового оформлення передачі права на використання комерційного (фірмового) найменування. Згідно зі статтею 1115 ЦКУ одна зі сторін договору, тобто правоволоділець, зобов'язується надати іншій стороні, користувачеві, за плату право користування комплексом належних йому майнових і немайнових прав. Така передача здійснюється з метою виробництва, збуту товарів або надання послуг відповідно до стандартів, встановлених правоволодільцем.

Предметом договору комерційної концесії виступає, передусім, право на використання об'єктів інтелектуальної власності, що формують комерційну ідентичність та функціональну основу бізнесу. Центральним елементом цього комплексу є комерційне найменування – засіб індивідуалізації суб'єкта господарювання, який забезпечує його впізнаваність на ринку та асоціюється з діловою репутацією. Право на комерційне найменування виникає з моменту фактичного використання і не потребує реєстрації, що відрізняє його від інших об'єктів інтелектуальної власності.

У межах концесійного договору можуть передаватися й інші об'єкти інтелектуальної власності, які мають функціональний зв'язок із комерційним найменуванням. Торговельна марка, зареєстрована відповідно до законодавства, може дублювати або включати комерційне найменування, забезпечуючи додатковий рівень правової охорони. Патенти охоплюють технічні рішення, що реалізуються під відповідним брендом, і дозволяють користувачеві застосовувати захищені

технології, які є складовою бізнес–моделі правоволодільця. Авторські права охоплюють рекламні матеріали, дизайн, програмне забезпечення, навчальні курси тощо – тобто творчі елементи, що підтримують імідж бренду та забезпечують його ринкову привабливість. Інші засоби індивідуалізації, зокрема комерційна таємниця, географічні зазначення, доменні імена, фірмовий стиль, доповнюють систему прав, що передаються за договором, і забезпечують цілісність комерційної ідентичності.

Окрім того, договір може включати право на використання комерційного досвіду (ноу-хау) та ділової репутації, які становлять нематеріальні активи, важливі для ефективної підприємницької діяльності. Комерційний досвід охоплює стандарти ведення бізнесу, внутрішні процедури, маркетингові стратегії, методики навчання персоналу, бухгалтерські моделі тощо. Ділова репутація, як соціальний капітал бренду, передається через асоціацію з фірмовим найменуванням і є важливим чинником довіри з боку споживачів та партнерів.

Особливістю договору є можливість встановлення територіальних меж використання предмета концесії, що дозволяє сторонам гнучко регулювати обсяг прав і розподіляти комерційні ризики. Такий підхід сприяє оптимізації ринкової присутності користувача та захисту інтересів правоволодільця.

Для забезпечення юридичної сили та прозорості правовідносин, законодавство вимагає обов'язкову письмову форму договору та його державну реєстрацію в органі, що зареєстрував правоволодільця. Недотримання цих вимог тягне за собою нікчемність договору.

Правоволоділець зобов'язаний передати користувачеві всю необхідну технічну, комерційну та методологічну документацію, а також забезпечити належне інформування персоналу щодо специфіки використання предмета концесії. Це включає інструкції щодо оформлення приміщення, уніформи, стандартів обслуговування, маркетингових кампаній тощо.

Таким чином, договір комерційної концесії є комплексним правовим інструментом, що поєднує елементи інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації, забезпечуючи баланс інтересів сторін у межах чітко визначених юридичних і економічних параметрів.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке комерційне (фірмове) найменування і яку функцію воно виконує в господарському обігу?
2. Яка правова природа комерційного найменування згідно з Цивільним кодексом України?
3. Чим відрізняється поняття «фірмове найменування» від «комерційного найменування»?
4. Які положення статті 489 Цивільного кодексу України стосуються охорони комерційного найменування?
5. Які особливості правового регулювання комерційного найменування містить стаття 90 Цивільного кодексу України?
6. Які вимоги до формування найменування встановлює Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб...»?
7. Яке значення має Єдиний державний реєстр (ЄДР) для правового статусу комерційного найменування?
8. Які функції виконує комерційне найменування в межах правового та економічного обороту?
9. Які принципи формування комерційного найменування забезпечують його правову коректність?
10. У чому полягає міжнародна охорона фірмового найменування згідно з Паризькою конвенцією?
11. Які механізми охорони комерційного найменування передбачені національним законодавством?
12. Які форми захисту прав на комерційне найменування передбачає українське законодавство?
13. Які особливості має реєстрація комерційного найменування в ЄДР для юридичних осіб і ФОП?
14. Яке значення має перевірка унікальності найменування перед його реєстрацією?
15. Які дії необхідно здійснити у разі зміни комерційного найменування?

16. Яке місце займає комерційне найменування в договорі комерційної концесії?

17. Які об'єкти інтелектуальної власності можуть передаватися разом із комерційним найменуванням?

18. Які нематеріальні активи доповнюють систему прав у межах договору комерційної концесії?

19. Які вимоги законодавства щодо форми та реєстрації договору комерційної концесії?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січ. 2003 р. № 435–IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text>
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755–IV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
3. World Intellectual Property Organization. Paris Convention for the Protection of Industrial Property. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/index>.

Розділ 7. Торговельна марка (знак для товарів і послуг)

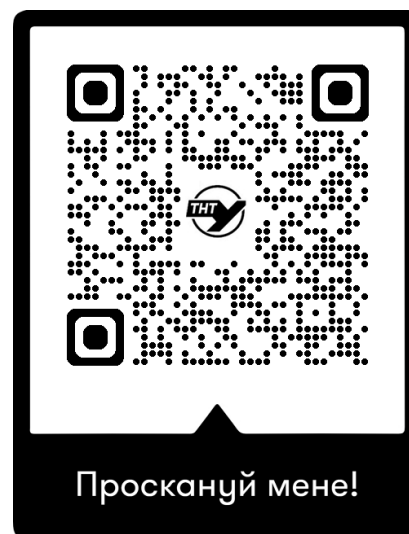
7.1. Поняття торговельної марки згідно із законодавством України

У сучасній науково-правовій та практичній сфері широко застосовують такі терміни, як «товарний знак», «торгова (торговельна) марка», «логотип» та «бренд». Попри це, у правовому полі України ключовим є саме поняття «знак для товарів і послуг», яке офіційно закріплено у законодавстві, зокрема в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689-VI [1].

Офіційний текст Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» оприлюднено на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

або за QR-кодом:

Загальносвітовим є термін «*торговельна марка*» (англ. *trade mark*), який в українському законодавстві введений із прийняттям нового Цивільного кодексу України. Відповідно до положень статей 420 та 492 ЦКУ [**Error! Reference source not found.**], а також статті 1 згаданого Закону, терміни «торговельна марка» і «знак для товарів і послуг» за своєю сутністю є ідентичними.

Законодавство України визначає торговельну марку як будь-яке словесне, графічне, об'ємне або інше позначення, що може бути відтворене у вигляді графіки і слугує для індивідуалізації продукції, робіт або послуг одного суб'єкта господарювання серед аналогічних товарів і послуг інших суб'єктів. Важливо, що така індивідуалізація є передумовою для отримання юридичного захисту за умови державної реєстрації відповідного позначення.

Незважаючи на те, що Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не містить чітких критеріїв визначення торговельної марки, він

встановлює детальний перелік позначень, які не підлягають реєстрації. Серед них – загальноживані слова, описи товарів і послуг, символи, що можуть вводити в оману, та знаки, які тотожні або надто схожі на вже зареєстровані. Ці обмеження спрямовані на запобігання недобросовісній конкуренції і захист прав власників раніше зареєстрованих знаків.

Функціональне призначення торговельної марки виходить за межі простої ідентифікації. Вона використовується безпосередньо на товарі, упаковці, рекламі, вивісках, фірмовій документації тощо, що створює її цілісний образ і сприяє формуванню впізнаваності на ринку. Юридичний захист товарних знаків у нашій країні уніфікований і поширюється як на традиційні товарні знаки, так і на знаки обслуговування.

Захисна роль торговельної марки полягає у гарантуванні унікальності продукції певного виробника або надавача послуг, запобігаючи незаконному використанню його інтелектуальної власності конкурентами. Це є важливим чинником підтримки здорової конкуренції та стимулювання якості продукції.

Торговельна марка виконує низку ключових функцій, що визначають її значення як інструмента правової охорони, комерційної ідентифікації та маркетингового просування. Серед основних функціональних ознак, які мають практичне і нормативне значення, виділяють: відмітна, рекламна, гарантійна та охоронна.

Відмітна (індивідуалізаційна) функція полягає у здатності торговельної марки чітко ідентифікувати товари або послуги певного суб'єкта господарювання серед аналогічних продуктів чи сервісів інших учасників ринку. Вона забезпечує комерційну унікальність, формує основу для споживчого вибору та слугує засобом розпізнавання у межах конкурентного середовища.

Рекламну функцію реалізують через використання торговельної марки як засобу маркетингової комунікації, що сприяє підвищенню впізнаваності товару або послуги, формуванню позитивного уявлення про їхні характеристики та залученню уваги цільової аудиторії. Торговельна марка може виступати візуальним і вербальним маркером, який активує асоціативні зв'язки, які

використовують у рекламних стратегіях. У випадках, коли марка набуває додаткової символічної та емоційної наповненості, вона може трансформуватися в елемент бренду, але така трансформація не є автоматичною і потребує цілеспрямованої комунікаційної політики.

Гарантійна функція полягає в асоціації зі стабільністю якості товару або послуги, що позначені торговельною маркою. Вона формує очікування споживача щодо відповідності стандартам, безпеки, надійності та функціональних характеристик. Торговельна марка виступає індикатором довіри, що накопичується через досвід використання та репутацію виробника.

Охоронна (захисна) функція забезпечує правовий захист торговельної марки як об'єкта інтелектуальної власності. Вона запобігає неправомірному копіюванню, імітації чи використанню схожих позначень, здатних ввести споживача в оману, порушити права правовласника або створити ризик змішування. Ця функція є основою для реалізації механізмів захисту від недобросовісної конкуренції, охорони комерційної репутації та збереження економічної цінності маркування.

Новизна торговельної марки є базовою умовою для її реєстрації та охорони. Позначення не повинно бути ідентичним чи подібним до раніше зареєстрованих знаків для подібних товарів або послуг, щоб уникнути плутанини серед споживачів. Також враховується взаємодія з комерційними найменуваннями, географічними зазначеннями та іншими охоронюваними об'єктами інтелектуальної власності.

В сучасних умовах торговельна марка – це стратегічний актив підприємства, який має значну економічну цінність і потребує належного правового захисту.

За міжнародними статистичними даними, у світі існує близько 20 мільйонів зареєстрованих торговельних марок. Найбільша їх концентрація спостерігається у країнах із розвинутими ринковими економіками, таких як США, Японія, країни Європейського Союзу. Щорічно реєструють сотні тисяч нових знаків, що свідчить про їхню стратегічну важливість у бізнесі.

В Україні тенденції вказують на зростання кількості реєстрацій торговельних марок, що зумовлено посиленням конкуренції, а також активізацією як вітчизняних, так і іноземних підприємств на національному ринку. Успішна реєстрація торговельної марки забезпечує її власнику виключне право на використання, що сприяє стабільності бізнесу і розвитку інновацій.

7.2. Види торговельних марок

З огляду на здатність торговельної марки виконувати відмітну функцію, правозастосовна практика сформувала умовну класифікацію її форм вираження. Хоча законодавство прямо не поділяє торговельні марки на види, експертне середовище та реєстраційна практика оперують низкою типових категорій, які відображають різноманіття позначень, допустимих до правової охорони. Така класифікація базується на візуальній, семантичній та конструктивній природі маркувальних елементів.

Словесні торговельні марки становлять найбільш поширену категорію позначень, які використовують для індивідуалізації товарів і послуг. Вони охоплюють слова, словосполучення, абрєвіатури, літери, цифри та їх комбінації, які можуть бути представлені як у стандартному шрифті, так і в стилізованому графічному оформленні. Правова охорона поширюється не на значення слів, а на конкретне поєднання знаків у межах їх комерційного застосування.

До словесних марок належать позначення, котрі базуються на загальноновживаних або асоціативно навантажених словах, які апелюють до культурних, емоційних чи функціональних характеристик товару. Прикладами можуть слугувати назви «Калина», «Laska», «Ford», що викликає стійкі образи або споживчі очікування.

Окрему групу становлять неологізми – штучно створені слова, які не мають попереднього семантичного навантаження, але вирізняються оригінальним звучанням і високою розпізнаваністю. Такі позначення, як «Velcro», «Stinol», «Kodak», формують спеціально для комерційного використання і часто стають унікальними маркерами продукції.

До словесних марок також належать рекламні гасла, які виконують функцію прямої комунікації зі споживачем. Якщо слоган є лаконічним, виразним і здатен асоціюватися з конкретним товаром чи послугою, він може бути зареєстрований як окрема марка. Прикладом є фраза «*Just do it*», яка стала ідентифікатором певного виробника спортивного одягу.

Українська практика демонструє активне використання слоганів як елементів брендингу. Наприклад, слоган «*Смачно як вдома*» (Рошен) апелює до емоцій затишку та довіри, формуючи позитивний образ продукту. Слоган «*Змінюй світ разом з нами*» (*SoftServe*) виконує роль соціального заклику до участі в інноваційних процесах, а фраза «*Намбер ван по домашнім гаджетам*» (*Comfy*) поєднує елементи гумору та позиціонування лідера ринку.

Такі гасла виконують не лише ідентифікаційну функцію, але й формують емоційний зв'язок зі споживачем, що підвищує їхню комерційну цінність і правову значущість.

У сучасній практиці словесні марки дедалі частіше поєднують елементи іншомовності, стилістичної гри, подвійного значення або семантичних відсилань до національних образів, історичних символів чи популярних культурних контекстів. Такі прийоми підвищують комунікативну ефективність позначення, сприяють формуванню емоційного зв'язку зі споживачем і забезпечують вищу ступінь правової унікальності.

Наприклад, використання назви «*Мамай*» для бренду кави або одягу апелює до образу козацької свободи, а слоган «*Смак, як у бабусі*» – до традиційної кулінарної спадщини, викликаючи ностальгійні асоціації, стилістичної гри або подвійного значення – наприклад, «*RedBull*» як поєднання кольору та образу сили. Такі словесні марки не лише виконують ідентифікаційну функцію, а й стають носіями культурно значущих смислів, що посилює їхню впізнаваність і правову захищеність у процесі реєстрації.

Зображувальні торговельні марки охоплюють графічні позначення, які не містять букв чи цифр, але мають візуальну форму – зображення, символи,

фігури, орнаменти, емблеми. Вони можуть бути як абстрактними (геометричні фігури, стилізовані візерунки), так і фігуративними (зображення тварин, предметів, архітектурних елементів).

Такі позначення широко використовують для формування візуальної ідентичності бренду, особливо у сферах, де естетика та емоційне сприйняття мають вирішальне значення – мода, косметика, харчова промисловість, дизайн інтер'єру. Вони здатні передавати цінності бренду без слів, активуючи асоціативне мислення та візуальну пам'ять споживача.

Серед класичних прикладів – стилізоване зображення яблука, що асоціюється з брендом *Apple*; орел у логотипі автомобільного виробника, який символізує силу та динаміку; геометричний орнамент, що апелює до національних мотивів.

У вітчизняній практиці також застосовують оригінальні графічні рішення. Наприклад, силует тризуба, стилізований у формі полум'я, використовують в логотипах ІТ-компаній як символ енергії та національної стійкості. Стилiзована гілка калини – популярний елемент у брендуванні косметичних засобів, що апелює до природності та автентичності. Піктограма у вигляді вулика символізує сталість і натуральність у маркуванні еко-продуктів. Зображення кам'яної арки часто використовують туристичні компанії, які спеціалізуються на культурній спадщині. Абстрактна хвиля або спіраль – характерні для брендів, пов'язаних із творчістю, дизайном та інноваціями.

У процесі реєстрації зображувальних марок важливо забезпечити їх достатню відмінність від уже зареєстрованих позначень, а також враховувати естетичні, семантичні та культурні аспекти, що можуть впливати на сприйняття знаку в різних юрисдикціях.

Комбіновані торговельні марки поєднують словесні та зображувальні елементи, створюючи цілісний візуальний образ, що виконує як ідентифікаційну, так і комунікативну функцію. Такі позначення можуть включати назву підприємства, графічний символ, кольорову гаму, стилізоване оформлення шрифту або декоративні елементи.

Класичними прикладами є логотипи типу «*Nestlé*» (назва + зображення пташки), «*Shell*» (слово + стилізована мушля), «*Рошен*» (шрифтове оформлення + декоративна рамка). Вітчизняна практика демонструє широкий спектр оригінальних рішень. Наприклад, логотип «*Нова пошта*» поєднує геометричний символ стрілок із назвою, що підкреслює динаміку та напрямок. Бренд «*Сільпо*» використовує стилізоване написання назви з характерною кольоровою палітрою, що формує впізнаваний образ мережі. У логотипі «*Укрзалізниця*» поєднано аббревіатуру «*УЗ*» із графічним елементом, що нагадує рейки, – це створює асоціацію з транспортною інфраструктурою.

Комбіновані марки особливо ефективні у випадках, коли словесний елемент сам по собі не має достатньої розпізнаваності, а зображувальний компонент посилює асоціативне сприйняття. Водночас важливо, щоб усі складові елементи утворювали єдину композицію, не суперечили одне одному за змістом і не створювали ризику змішування з іншими зареєстрованими позначеннями.

У процесі реєстрації комбінованої марки слід окремо оцінювати охороноздатність кожного її елемента, а також враховувати, чи є вони самостійно розпізнаваними або лише в межах цілісного графічного рішення.

Об'ємні торговельні марки охоплюють тривимірні форми товару або його упаковки, які мають відмітну здатність і сприймаються як маркувальний елемент. Правова охорона надається не функціональній формі, а естетичному, унікальному дизайну, що виконує ідентифікаційну функцію у комерційному середовищі.

Класичними прикладами є фірмова форма пляшки *Coca-Cola*, фігурний шоколад *Toblerone*, нестандартна упаковка парфумів, що нагадує скульптурну композицію. Усі ці форми стали настільки впізнаваними, що виконують роль візуального знаку, незалежно від наявності словесного чи графічного компонента.

У вітчизняній практиці також трапляються приклади об'ємних марок. Наприклад, упаковку у вигляді стилізованої писанки застосовують для сезонних солодощів, зокрема у великодній лінійці компанії *АВК*. У сфері екотоварів

тривимірною формою корпусу побутового фільтра, що нагадує краплю води, використовує бренд *Ecosoft*, який спеціалізується на системах очищення води. Декоративна форма банки з медом, стилізована під вулик, стала характерним елементом продукції локального виробництва, зокрема у брендів *Знатний Мед* та *Мед Карпат*.

Об'ємна марка повинна бути впізнаваною саме як комерційне позначення, а не як конструктивна особливість виробу. Це означає, що форма не повинна бути зумовлена виключно технічними або функціональними потребами. У процесі реєстрації об'ємної марки особливу увагу приділяють її здатності виконувати розпізнавальну функцію, а також відсутності конфлікту з чинними патентами на промислові зразки.

Нетрадиційні торговельні марки охоплюють позначення, що виходять за межі класичних словесних, графічних або комбінованих форм, але допускаються до реєстрації за умови їх придатності до графічного відтворення. Ця вимога закріплена у частині першій статті 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», де зазначено, що торговельною маркою може бути будь-яке позначення або комбінація позначень, здатне відрізнити товари чи послуги одного суб'єкта від інших і бути графічно відтвореним.

Звукові позначення включають мелодії, джінгли, аудіо-сигнали, що мають стійку асоціативну прив'язку до товару чи послуги. Прикладом є *звук відкриття банки Pepsi* або *мелодія Nokia*, які можуть бути представлені у вигляді нотного запису або спектрограми.

Колірні позначення охоплюють один колір або поєднання кольорів, що набули розпізнавальної здатності, як-от фіолетовий для *Cadbury* чи *Tiffany Blue*. Для реєстрації необхідне точне описання кольору (наприклад, за системою *Pantone*) та доведення його вторинної значущості.

Запахові позначення стосуються запахів, що асоціюються з товаром, наприклад, запах м'яти для канцелярських виробів. Їх реєстрація ускладнена через труднощі об'єктивного графічного опису, що є обов'язковою умовою згідно із законом.

Голографічні позначення охоплюють візуальні ефекти, що змінюються залежно від кута зору. Такі позначення можуть бути представлені у вигляді серії графічних зображень або опису ефекту і часто застосовуються для захисту продукції від підробок.

Тактильні та смакові позначення є надзвичайно рідкісними, але теоретично можливими, якщо мають стабільну ідентифікаційну здатність і можуть бути описані графічно. Прикладом може слугувати специфічна текстура упаковки або унікальний смак жувальної гумки.

Усі ці форми, за умови відповідності критеріям графічної відтворюваності та здатності виконувати функцію комерційного позначення, можуть претендувати на правову охорону як торговельні марки.

7.3. Технологічні аспекти маркування і захисту торговельних марок

Ефективність торговельної марки як засобу ідентифікації та інструмента правової охорони визначається не лише її семантичним наповненням і графічною формою, а також технологічною реалізацією. Йдеться про спосіб нанесення, адаптацію до матеріалів-носіїв, стабільність відтворення у різних середовищах експлуатації. Саме технологічні параметри забезпечують сталість візуального образу, збереження маркувальних ознак і інтеграцію знаку у виробничі, логістичні та комунікаційні процеси.

У процесі проектування торговельної марки доцільно враховувати не лише естетичні та правові аспекти, а також фізико-хімічні властивості матеріалів, умови експлуатації, масштабність нанесення, відповідність галузевим стандартам маркування.

Серед основних технологій маркування вирізняються такі:

Поліграфічний друк є універсальним методом відтворення знаків на упаковці, етикетках та рекламних носіях. До його основних різновидів належить високий друк, при якому фарба передається з рельєфної форми, а також глибокий друк, котрий передбачає заповнення гравійованих зон. Поширеним є плоский друк, зокрема офсетний, який базується на хімічному контрасті гідрофільних і

гідрофобних ділянок. Крім того, застосовують трафаретний друк, ефективний для текстурованих і нерівних поверхонь. Усі ці технології забезпечують високу точність кольоропередачі, гнучкість дизайнерських рішень і масштабованість маркування.

Спеціалізовані технології текстильного друку. До них належать прямий друк, витравний друк і резервний друк. Їх застосовують у легкій промисловості для нанесення знаків на тканини. Ці технології дозволяють зберігати маркувальні елементи навіть після багаторазового прання.

Декалькоманія. Це метод перенесення зображення з основи на виріб шляхом нагрівання або розмочування. Його використовують для нанесення знаків на порцеляну, дерево, метал. Декалькоманія забезпечує тонке, чітке і довговічне зображення.

Тиснення. Безбарвне, кольорове або фольговане тиснення створює рельєфне або заглиблене зображення на шкірі, картоні, металі. Фольговане тиснення дозволяє досягти ефекту металевого блиску, зокрема золота, срібла або голограми.

Металізація. Це нанесення металевої плівки, наприклад алюмінію, міді або хрому, за допомогою електролітичного, хімічного або плазмового осадження. Метод використовують для підвищення естетичності та антикорозійних властивостей маркування.

Травлення. Хімічне або електрохімічне травлення застосовують для формування знаків на твердих поверхнях, таких як скло, метал, дерево. Електрохімічне травлення забезпечує високу точність і зносостійкість.

Вишивка. Традиційний та ефективний спосіб нанесення знаків на текстиль, повсть, шкіру. Застосовують у фірмовому одязі, сувенірній продукції, корпоративних аксесуарах. Вишитий знак має високу декоративну цінність і довговічність.

У відповідь на зростаючі вимоги до автентичності та захисту брендів активно впроваджуються технологічні інновації:

Лазерне гравіювання. Це безконтактне створення зображень з високою точністю, яке дозволяє маркувати складні поверхні без механічного впливу.

Голографічні наклейки. Забезпечують багаторівневий захист від підробок, змінюють вигляд залежно від кута зору. Особливо актуальні у фармацевтиці, електроніці та документації.

QR- та NFC-мітки. Інтегрують цифрові дані у маркувальний елемент, дозволяють відстежувати походження товару, забезпечувати автентифікацію та взаємодію зі споживачем.

RFID-мітки. Забезпечують радіочастотну ідентифікацію, ефективне маркування у логістичних, складських і роздрібних системах.

Технологічна реалізація торговельної марки є не лише інструментом візуалізації, але й критичним чинником її правового захисту, комерційної життєздатності та функціональної інтеграції у бізнес-процеси.

7.4. Загальновідомі торговельні марки, поняття про бренд і брендинг

У сучасній економіці загальновідомі торговельні марки набувають статусу стратегічних нематеріальних активів. Вони поєднують правову охороноздатність із високою ринковою капіталізацією, ідентифікують походження товару, формують довіру, емоційний зв'язок і репутаційний капітал виробника.

Всесвітня організація інтелектуальної власності рекомендує застосовувати комплекс критеріїв для визначення статусу торговельної марки як загальновідомої. Серед них рівень впізнаваності серед споживачів, інтенсивність рекламної активності, масштаб виробництва і обсяг реалізації, тривалість використання, транснаціональний характер поширення, асоціативний зв'язок із стабільною якістю, а також наявність наміру власника забезпечити правову охорону.

Відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності [1], положення щодо захисту загальновідомих торговельних марок містяться у статті «ббіс». Саме ця стаття зобов'язує держави-учасниці відмовляти у реєстрації та забороняти використання знаків, що є імітацією або перекладом загальновідомої марки, якщо така подібність може ввести споживача в оману щодо походження товару. Це положення є ключовим для міжнародної охорони брендів, які набули

широкої впізнаваності, і застосовується незалежно від того, чи зареєстрована така марка в конкретній країні.

У контексті глобалізації захист загальновідомих марок набуває особливої актуальності. Часті випадки імітації, як-от спроби зареєструвати *Coca-Cola* для текстилю, *Kodak* для побутових товарів або *Apple* у сфері харчування, свідчать про прагнення недобросовісних суб'єктів капіталізувати чужу репутацію. У 2019 році в Індії було зафіксовано спробу реєстрації «*Nikee*» для спортивного взуття, що викликало судову реакцію з боку правовласника.

Заслуговує уваги конфлікт між Майклом Джорданом і китайським брендом *Qiaodan*, який полягав у неправомірному використанні його імені 乔丹 та асоціативних елементів (номер 23, силует баскетболіста), що вводило споживачів в оману щодо зв'язку з легендарним спортсменом. В 2020 році Верховний суд Китаю частково задовольнив позов Джордана, заборонивши використання китайських ієрогліфів його імені, але дозволивши зберегти латинське написання *Qiaodan*, що підкреслює складність захисту персоніфікованих брендів у міжнародному правовому полі.

Окрему загрозу становить паралельний імпорту, або сірий ринок, коли оригінальні товари ввозяться без дозволу правовласника. Це нівелює контроль за якістю, сервісом і відповідністю стандартам. Наприклад, продукція *Sony* або *Samsung*, реалізована поза офіційними каналами, може не відповідати локальним технічним вимогам, що створює ризики для споживача і репутації бренду.

Поняття бренду виникає як еволюційне розширення функцій торговельної марки. Якщо торговельна марка є юридично захищеним позначенням, то бренд – це багатовимірна конструкція споживчого сприйняття, яка поєднує візуальні, емоційні, функціональні та культурні характеристики. Бренд є результатом тривалого процесу комунікації, довіри та асоціативного закріплення.

Бренд, як у випадку з *Google*, *Mercedes-Benz* або *LEGO*, здобуває високу впізнаваність, викликає сталі позитивні асоціації, має емоційне забарвлення і

слугує маркером якості, стилю та цінностей. Не кожна марка є брендом, але кожен бренд базується на марці, котра пройшла шлях комунікаційного та репутаційного становлення.

Брендинг – це стратегічна діяльність, спрямована на створення, розвиток і підтримку бренду. Він охоплює позиціонування бренду, розробку бренд-стратегії, формування ідеї бренду, вибір імені та слогану, тестування і адаптацію комунікаційної моделі.

Успішний бренд характеризується впізнаваністю, стійкою репутацією, емоційним зв'язком зі споживачем і здатністю підтримувати довіру в умовах конкуренції. Назва бренду має бути лаконічною, легко запам'ятовуватись, викликати позитивні асоціації та відповідати загальному іміджу товару або послуги.

Брендинг приносить вигоди як виробникові, так і споживачеві. Для компанії це засіб диференціації, підвищення вартості бізнесу та економія на маркетингових витратах завдяки сформованій лояльності. Для споживача це спрощення вибору, зниження ризиків і гарантія якості.

Таким чином, бренд виконує функцію нематеріального активу з високою стратегічною вагою, що впливає на конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість і довгострокову стійкість бізнесу.

7.5. Правова охорона торговельних марок: нормативна основа та межі охороноздатності

Торговельна марка, або знак для товарів і послуг, є засобом індивідуалізації продукції, що дозволяє споживачеві розпізнавати її походження та відрізнити від аналогічної продукції інших виробників. Відповідно до положень статті 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [1], об'єктом знака може бути будь-яке позначення або комбінація позначень, здатне виконувати розпізнавальну функцію. До таких позначень належать словесні елементи, включаючи власні імена, літери, цифри, графічні

символи, кольори та їх поєднання, тривимірні форми, а також звукові, світлові чи інші сенсорні елементи, за умови їх графічного відтворення.

Правова охорона надається лише тим позначенням, які мають розрізняльну здатність, не суперечать публічному порядку, принципам гуманності та моралі, а також не підпадають під обмеження, визначені статтею 6 зазначеного Закону [1]. Законодавство прямо забороняє реєстрацію позначень, що зображують або імітують державні герби, прапори, офіційні назви держав, емблеми міжнародних організацій, офіційні печатки, пробірні клейма, нагороди та інші відзнаки. Такі елементи можуть бути включені до знака виключно як неохоронювані складові, за умови отримання письмової згоди відповідного компетентного органу або правовласника.

Особливий порядок передбачено для використання офіційної назви держави «Україна» або міжнародного коду «UA» у складі знака. Це питання врегульоване спеціальними правилами, затвердженими УКРНОІВІ. Для включення назви держави до знака необхідно отримати погодження Комісії з розгляду питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави, до знака для товарів і послуг. Комісія оцінює не лише правомірність використання назви, а й репутацію заявника, тривалість його діяльності, географію поширення продукції, естетичну якість позначення та відповідність державним інтересам. Заявник має бути юридичною особою, а клопотання подається після отримання повідомлення від УКРНОІВІ про необхідність погодження. Строк розгляду становить три місяці з можливістю продовження, а рішення може бути позитивним, негативним або супроводжуватися запитом додаткових матеріалів.

Закон також визначає низку позначень, що не можуть бути зареєстровані як торговельні марки. До них належать позначення, які не мають розрізняльної здатності або не набули її внаслідок використання, є загальноповживаними як позначення товарів певного виду, мають описовий характер щодо виду, якості, складу, кількості, призначення чи місця походження товару, є оманливими або такими, що можуть ввести споживача в оману, складаються з загальноповживаних

символів і термінів, або відображають форму, обумовлену природою товару чи необхідністю досягнення технічного результату. Всі ці положення узгоджуються зі статтею 6 Закону [1] та практикою УКРНОІВІ.

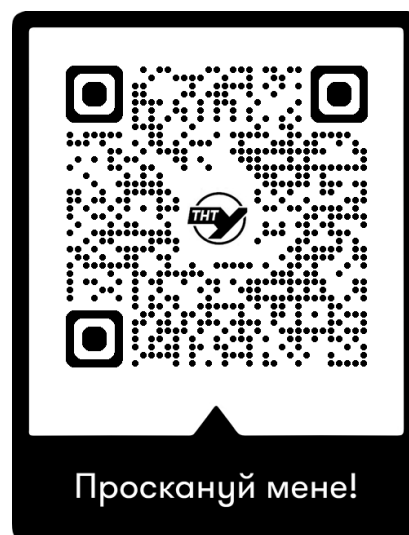
Окрему категорію становлять позначення, які конфліктують із раніше зареєстрованими правами. Не підлягають реєстрації знаки, тотожні або схожі настільки, що їх можна сплутати з раніше зареєстрованими або заявленими знаками, комерційними найменуваннями, географічними зазначеннями, сертифікаційними знаками, а також добре відомими знаками, що охороняються відповідно до статті «б^{bis}» Паризької конвенції [1]. Також не допускається реєстрація позначень, які відтворюють промислові зразки, твори мистецтва, цитати, персонажі, імена або портрети відомих осіб без їх письмової згоди.

У цьому контексті важливим інструментом для перевірки тотожності або схожості знаків на міжнародному рівні є *Global Brand Database* [4], що адмініструється WIPO та охоплює широкий масив зареєстрованих торговельних марок, доступний для пошуку за назвою, власником, класифікацією Ніцци та товарами чи послугами.

Ознайомитись із системою *Global Brand Database*, яка містить зареєстровані торговельні марки, можна за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/global-brand-database>

або за QR-кодом:

7.6. Порядок набуття прав на торговельну марку, строк дії, продовження, припинення та втрата чинності

Право на торговельну марку в Україні виникає на підставі державної реєстрації, яка здійснюється УКРНОІВІ за результатами експертизи заявки.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [1], заявником може бути будь-яка фізична або юридична особа, об'єднання осіб чи їх правонаступники. Заявка подається до УКРНОІВІ і повинна містити зображення знака, перелік товарів і послуг згідно з Міжнародною класифікацією, а також дані про заявника.

Після проведення формальної та кваліфікаційної експертизи, за умови відповідності позначення критеріям охороноздатності, приймається рішення про реєстрацію знака. Право власності на знак засвідчується свідоцтвом, яке видається УКРНОІВІ. Згідно зі статтею 18 Закону [1], свідоцтво діє протягом десяти років від дати подання заявки. Власник має право продовжити строк дії свідоцтва щоразу на десять років, подавши відповідне клопотання та сплативши встановлений збір. Клопотання про продовження слід подавати не пізніше останнього дня чинності свідоцтва, а у разі пропуску строку – протягом шести місяців із дня його закінчення за умови сплати додаткового збору.

Припинення чинності свідоцтва може відбутися у випадках, передбачених статтею 20 Закону [1]. Серед таких випадків розглядають ситуації: якщо власник не подав клопотання про продовження строку дії; якщо свідоцтво визнано недійсним у судовому порядку; якщо власник відмовився від прав на знак. Крім того, чинність свідоцтва може бути припинена у разі несплати збору за підтримання чинності або у зв'язку з ліквідацією юридичної особи-власника без правонаступництва.

Втрата чинності прав на торговельну марку також можлива внаслідок анулювання реєстрації за рішенням суду, якщо буде встановлено, що знак не використовувався без поважних причин протягом трьох років, або якщо він став загальноновживаним позначенням для відповідного виду товарів чи послуг. Такі положення узгоджуються з міжнародною практикою та нормами Паризької конвенції, зокрема щодо недопущення збереження прав на знаки, які втратили розрізняльну здатність.

Право на торговельну марку є виключним і охороняється протягом усього строку дії свідоцтва, за умови його підтримання. Обсяг правової охорони

визначається зображенням знака та переліком товарів і послуг, внесених до Державного реєстру, і підтверджується свідоцтвом, що містить відповідні дані.

7.7. Права та обов'язки, що впливають зі свідоцтва

Свідоцтво на знак для товарів і послуг є офіційним підтвердженням виключного права його власника на використання відповідного позначення у господарській діяльності. Це право охоплює не лише можливість маркування продукції, реклами чи документації, а й забезпечує правовий механізм захисту від неправомірного використання тотожних або схожих позначень іншими суб'єктами.

Власник свідоцтва має право самостійно використовувати торговельну марку, передавати права на неї іншим особам шляхом укладення договору про передачу прав, а також надавати дозвіл на її використання за ліцензійним договором. Усі такі правочини підлягають державній реєстрації в УКРНОІВІ, що забезпечує їх юридичну чинність та прозорість.

Крім того, власник має право звертатися до суду або інших компетентних органів з метою припинення порушень, вимагати відшкодування збитків, а також ініціювати визнання недійсними реєстрацій, що суперечать його правам. У межах правового режиму охорони торговельної марки власник може також заперечувати проти реєстрації схожих позначень, якщо вони можуть спричинити невизначеність серед споживачів.

Однак володіння свідоцтвом передбачає не лише права, а й низку обов'язків. Власник зобов'язаний забезпечити реальне використання марки протягом трьох років з моменту реєстрації або з дати останнього використання, інакше реєстрація може бути анульована за позовом заінтересованої особи. Також він має своєчасно сплачувати збори за продовження строку дії свідоцтва, дотримуватися вимог законодавства щодо добросовісного використання позначення, не допускати його застосування у спосіб, що вводить споживача в оману або суперечить суспільним інтересам.

У випадку передачі прав або надання ліцензії, власник повинен забезпечити належне оформлення та реєстрацію відповідних договорів, а також

контролювати дотримання умов використання марки ліцензіатом. Недотримання цих вимог може призвести до втрати чинності свідоцтва або до судових спорів.

7.8. Особливості ліцензійного договору на торговельну марку

У сучасному господарському середовищі, де конкуренція базується не лише на функціональних характеристиках продукції, а й на її символічному капіталі, торговельна марка виконує роль ключового елемента комерційної ідентичності. Одним із найбільш ефективних способів її використання в економічному обороті є укладення ліцензійного договору, який дозволяє власнику марки передавати право на її використання іншому суб'єкту без втрати правоволодіння.

Згідно з положеннями статті 495 Цивільного кодексу України [**Error! Reference source not found.**], майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку включають право на її використання, право дозволяти або забороняти використання іншими особами, а також інші права, передбачені законом. Ці права виникають з дати, наступної за датою подання заявки на реєстрацію знака, що узгоджується зі статтею 496 Цивільного кодексу та частиною другою статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [1].

Ліцензійний договір є правочином, за яким власник свідоцтва (ліцензіар) надає іншій особі (ліцензіату) дозвіл на використання торговельної марки в межах визначеної сфери. Відповідно до частини третьої статті 1108 Цивільного кодексу України, ліцензія може бути виключною, одиничною, невиключною або іншого виду, якщо це не суперечить закону. Виключна ліцензія передбачає, що ліцензіат отримує право використовувати марку у визначеній сфері без конкуренції з боку ліцензіара, а також може, за окремою домовленістю, надавати субліцензії.

Право на видачу ліцензії належить виключно власнику свідоцтва. Якщо знак зареєстрований на ім'я кількох осіб, то дозвіл на його використання може бути наданий лише за спільною згодою всіх співвласників. У разі відсутності

такої угоди кожен із них має право використовувати знак самостійно, але не може передавати права третім особам.

Ліцензійний договір повинен бути укладений у письмовій формі та підписаний сторонами договору. Його дійсність залежить від реєстрації у Національному органі інтелектуальної власності. Обов'язковою умовою договору є положення про те, що якість товарів і послуг, які виготовляються або надаються ліцензіатом, не повинна бути нижчою за якість продукції ліцензіара. Власник марки зобов'язується здійснювати контроль за дотриманням цієї умови, що є важливим для збереження репутації знака.

Сторони договору мають право оприлюднити факт передачі прав або видачі ліцензії шляхом публікації відповідних відомостей в офіційному бюлетені. Такі дані вносяться до Державного реєстру, що забезпечує прозорість правового статусу знака. У разі передачі прав лише щодо частини товарів і послуг, зазначених у свідоцтві, новому власнику видається окреме свідоцтво після сплати державного мита.

Ліцензійний договір може містити додаткові гарантії, зокрема зобов'язання ліцензіара підтримувати чинність свідоцтва, своєчасно реагувати на порушення прав, ініціювати судові процеси у випадку неправомірного використання марки третіми особами. Такі положення мають особливе значення для ліцензіата, який інвестує у виробництво, просування та комерціалізацію продукції під чужим брендом.

Власник марки має право встановлювати обмеження щодо способу використання знака, території, категорій продукції, каналів збуту, а також вимагати дотримання стандартів якості, етичних норм і комунікаційної відповідності. Це дозволяє зберігати цілісність бренду, уникати репутаційних ризиків і забезпечувати стабільність споживчого сприйняття.

Окрему увагу слід приділити праву попереднього користувача, яке передбачене статтею 17 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [1]. Особа, яка до дати подання заявки добросовісно використовувала торговельну марку або здійснила значну підготовку до її використання, має право

на безоплатне продовження такого використання. Це право може бути передане лише разом із підприємством або відповідною частиною ділової практики.

Таким чином, ліцензійний договір на торговельну марку є складним правовим інструментом, що поєднує елементи договірної, інтелектуального та конкурентного права. Його ефективність залежить від точності формулювання умов, правової прозорості та дотримання балансу інтересів сторін.

Запитання для самоконтролю

1. Вкажіть основні функції торговельної марки.
2. У чому полягає розрізняльна функція торговельної марки?
3. У чому полягає гарантійна функція торговельної марки?
4. Які основні види торговельних марок за формою вираження Вам відомі (словесні, зображувальні, комбіновані)?
5. Які торговельні марки представлені у вигляді слів природної мови?
6. Які торговельні марки представлені у вигляді штучно створених слів (фантазійні назви)?
7. Які існують основні способи створення назви для торговельної марки (неймінг)?
8. Дайте визначення поняттю «бренд» та поясніть його ментальну складову.
9. Які позначення або їх комбінації можуть використовуватись як торговельні марки згідно із законодавством України?
10. Які позначення мають абсолютні підстави для відмови в реєстрації (наприклад, державна символіка)?
11. Які елементи входять до психологічної та візуальної структури бренду?
12. У чому полягає ключова відмінність між юридичним терміном «торговельна марка» та маркетинговим терміном «бренд»?
13. Які правові механізми захисту торговельної марки передбачені Цивільним кодексом України?
14. Опишіть основні етапи реєстрації торговельної марки в Україні (від

подання заявки до видачі свідоцтва).

15. Які переваги надає Мадридська система міжнародної реєстрації марок?

16. Які переваги отримує власник після офіційної реєстрації торговельної марки?

17. У чому полягає процес комерціалізації торговельної марки (ліцензійні договори, франчайзинг)?

18. Які ризики (юридичні та фінансові) виникають при використанні незареєстрованого позначення?

19. Які критерії визначають успішність брендингу на сучасному ринку?

20. Як саме торговельна марка впливає на формування лояльності споживачів?

21. Що таке «добре відома торговельна марка» та які особливості її правового статусу?

22. У чому полягає роль Міжнародної класифікації товарів і послуг (МКТП) при реєстрації марки?

23. Який орган в Україні виконує функції Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ) та здійснює експертизу заявок?

24. Який термін дії свідоцтва на торговельну марку в Україні та як його продовжити?

25. Що таке «колективна торговельна марка» та хто може бути її власником?

26. Які особливості охорони торговельних марок у країнах-учасницях Африканської організації інтелектуальної власності (АОІВ/ОАПІ)?

27. У чому полягає сутність Бангійської угоди як інструменту регіональної уніфікації захисту марок?

28. Які існують підстави для дострокового припинення дії свідоцтва на торговельну марку (наприклад, невикористання)?

29. Чим відрізняється «попередження про реєстрацію» (символи ® або ™) від самої реєстрації?

30. Яку роль відіграє торговельна марка у боротьбі з недобросовісною конкуренцією?

31. Що таке «ребрендинг» і в яких випадках компанії вдаються до цієї процедури?

32. Як торговельна марка стає нематеріальним активом підприємства та як вона впливає на його капіталізацію?

33. У чому полягає сутність експертизи «на тотожність і схожість» при реєстрації марки?

34. Які особливості реєстрації нетрадиційних торговельних марок (звукових, нюхових, голографічних)?

35. Як цифровізація та розвиток e-commerce впливають на способи захисту торговельних марок в інтернеті?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689–XII. Верховна Рада України : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
2. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січ. 2003 р. № 435–IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text>.
3. World Intellectual Property Organization. Paris Convention for the Protection of Industrial Property. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/index>.
4. World Intellectual Property Organization. Global Brand Database. URL: <https://www.wipo.int/en/web/global-brand-database>

Розділ 8. Практична реалізація знань: торговельна марка її реєстрація, правова охорона та пошук у цифрових базах

Мета роботи: Сформувати практичні навички з розробки оригінального позначення (логотипу) для торговельної марки, визначення класів товарів і послуг відповідно до Міжнародної класифікації (МКТП), підбору категорій зображувальних елементів, а також оформлення заявки на торговельну марку та складання прикладної ліцензійної угоди про передачу прав.

Цілі практичної роботи:

- **змістовна:** усвідомити значення торговельної марки як засобу ідентифікації товарів і послуг, її роль у формуванні бренду та забезпеченні правової охорони на ринку;
- **методологічна:** навчитися користуватись Міжнародною класифікацією товарів і послуг для реєстрації знаків, що прийнята згідно з Ніццькою угодою, та Віденською класифікацією зображувальних елементів для точного визначення сфери охорони торговельної марки;
- **аналітична:** освоїти навички пошуку та аналізу інформації про торговельні марки в *Національній базі даних Укрпатенту* та *Global Brand Database* Всесвітньої організації інтелектуальної власності, з метою оцінки охороноздатності позначень;
- **прикладна:** розробити оригінальний логотип, оформити заявку на торговельну марку та скласти умовну ліцензійну угоду про передачу прав з урахуванням основних вимог до таких документів.

Завдання до практичної роботи:

1) ознайомитись із законодавчими актами, що регулюють правову охорону торговельних марок в Україні та на міжнародному рівні (Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Цивільний кодекс України, Паризька конвенція), зокрема опрацювати пункти 7.1, 7.2, 7.5, 7.6 та 7.8 розділу 7 цього посібника;

2) запропонувати найменування та розробити оригінальний логотип для умовної торговельної марки з врахуванням її функціонального призначення, цільової аудиторії та охороноздатності;

3) визначити відповідні класи товарів і послуг згідно з МКТП, яка прийнята згідно з Ніщською угодою, у контексті розробленого логотипу та передбачуваного комерційного застосування марки;

4) визначити графічні елементи відповідно до МКЗЕЗ, що відповідають візуальній концепції логотипу;

5) здійснити пошук на подібність створеного логотипу до вже зареєстрованих торговельних марок за допомогою інформаційної системи УКРНОІВІ (пошук слід проводити за ключовими словами та графічними елементами, визначеними на попередніх етапах, з метою перевірки унікальності позначення та запобігання правовим конфліктам);

б) провести міжнародний пошук на подібність логотипу через Глобальну базу даних по брендах WIPO (дозволяє перевірити, чи не існує аналогічних або схожих торговельних марок, зареєстрованих у інших країнах, що особливо важливо для брендів із потенційною міжнародною комерціалізацією);

7) ознайомитися з основними етапами реєстрації торговельної марки в Україні;

8) заповнити навчальну заявку на реєстрацію торговельної марки, зазначивши назву, тип позначення, класи товарів і послуг та вказавши дані умовного заявника – студента, який виконує практичну роботу;

9) скласти умовну ліцензійну угоду про передачу прав на торговельну марку, визначивши сторони договору, обсяг прав, строк дії та цільове призначення використання.

Матеріальне забезпечення:

- комп'ютер або ноутбук з доступом до інтернету;
- посилання на інформаційний портал Верховної Ради України:
<https://www.rada.gov.ua/>;
- посилання на офіційний сайт WIPO: <https://www.wipo.int/>;

- посилання на Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій: <https://unipo.gov.ua>;
- Міжнародна класифікація товарів і послуг (МКТП): <https://nice.nipo.gov.ua/>;
- Віденська класифікація зображувальних елементів знаків (МКЗЕЗ): <https://base.nipo.gov.ua/vienna/>;
- Глобальна база даних брендів WIPO: <https://branddb.wipo.int/>;

Порядок виконання роботи:

1. Прослухати інструктаж викладача перед початком практичної роботи.
2. Отримати індивідуальне завдання, зокрема визначити галузь, до якої належить умовна торговельна марка.
3. Проаналізувати зміст завдання, уточнити аспекти щодо його виконання.
4. Виконати поставлене завдання відповідно до методичних рекомендацій.
5. Здійснити пошук і аналіз схожих торговельних марок у Глобальній базі даних брендів WIPO або інтерактивних базах УКРНОІВІ.
6. Підготувати звіт про виконання індивідуального завдання.
7. Представити результати викладачу та захистити висновки в межах аудиторного обговорення.

8.1. Ознайомлення із законодавчими актами, що регулюють правову охорону торговельних марок в Україні та на міжнародному рівні

Перед початком виконання практичної роботи студент повинен ознайомитись із законодавчими актами, що регулюють правову охорону торговельних марок в Україні та на міжнародному рівні. До таких актів належать Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Цивільний кодекс України (статті 420, 492, 495–496), а також Паризька конвенція про охорону промислової власності (стаття «бbis»).

Студенти опановують поняття торговельної марки, її функції, види та критерії охороноздатності, включаючи здатність до графічного відтворення,

розрізняльну здатність і відповідність публічному порядку. Необхідно ознайомитись із процедурою реєстрації торговельної марки, строками дії свідоцтва, підставами для припинення прав, а також механізмами передачі прав через ліцензійні договори.

Важливо проаналізувати межі правової охорони, зокрема обмеження щодо використання державних символів, географічних зазначень, загальноживаних термінів, а також конфлікти з раніше зареєстрованими знаками. Студенти ознайомлюються із міжнародними підходами до захисту загальновідомих марок, принципом національного режиму та інструментами пошуку аналогів, зокрема *Global Brand Database* ВОІВ.

8.2. Вибір найменування та розробка логотипу умовної торговельної марки

Перед початком виконання цього етапу студент повинен створити умовну торговельну марку, яка включає словесну та зображувальну частину. Назва має бути унікальною, розрізняльною, відповідати функціональному призначенню товару або послуги, орієнтуватися на цільову аудиторію та відповідати критеріям охороноздатності. Вона повинна бути придатною до реєстрації, не дублювати вже існуючі позначення та не містити описових або загальноживаних термінів.

Графічна частина торговельної марки має бути стилістично узгодженою з назвою, відображати ідентичність бренду, мати естетичну привабливість і бути придатною до графічного відтворення. Для створення логотипу рекомендовано скористатися безкоштовним онлайн-ресурсом *Online Logo Maker* (<https://www.onlinelogomaker.com>), який має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, підтримку української мови та дозволяє швидко створити візуально якісне позначення. На головній сторінці платформи (див. рис. 8.1) здобувач може обрати мову інтерфейсу, ознайомитися з перевагами сервісу та розпочати створення логотипу за допомогою кнопки «Start Logo Maker».

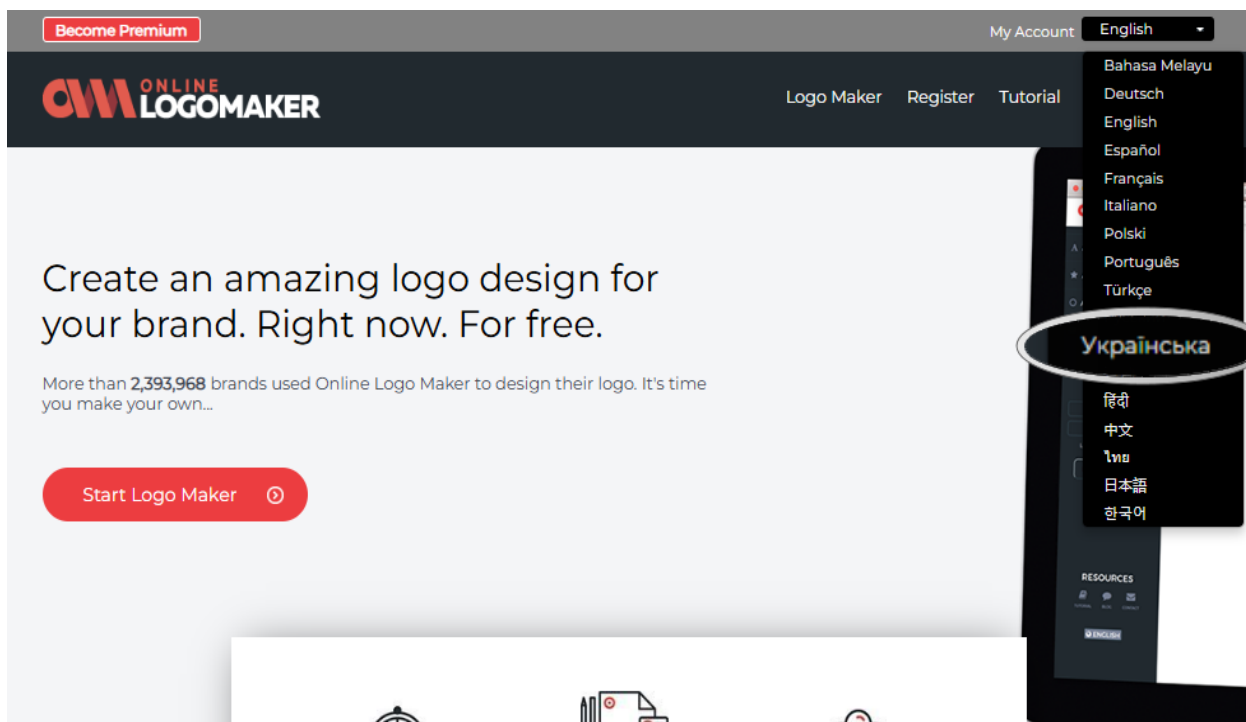

Рисунок 8.1 – Вітальне вікно ресурсу «Online Logo Maker»

Платформа містить розділ «Керівництво» (див. рис. 8.2), де покроково описано процес створення логотипу, вибору шрифтів, кольорів, графічних елементів, а також експорту готового зображення.

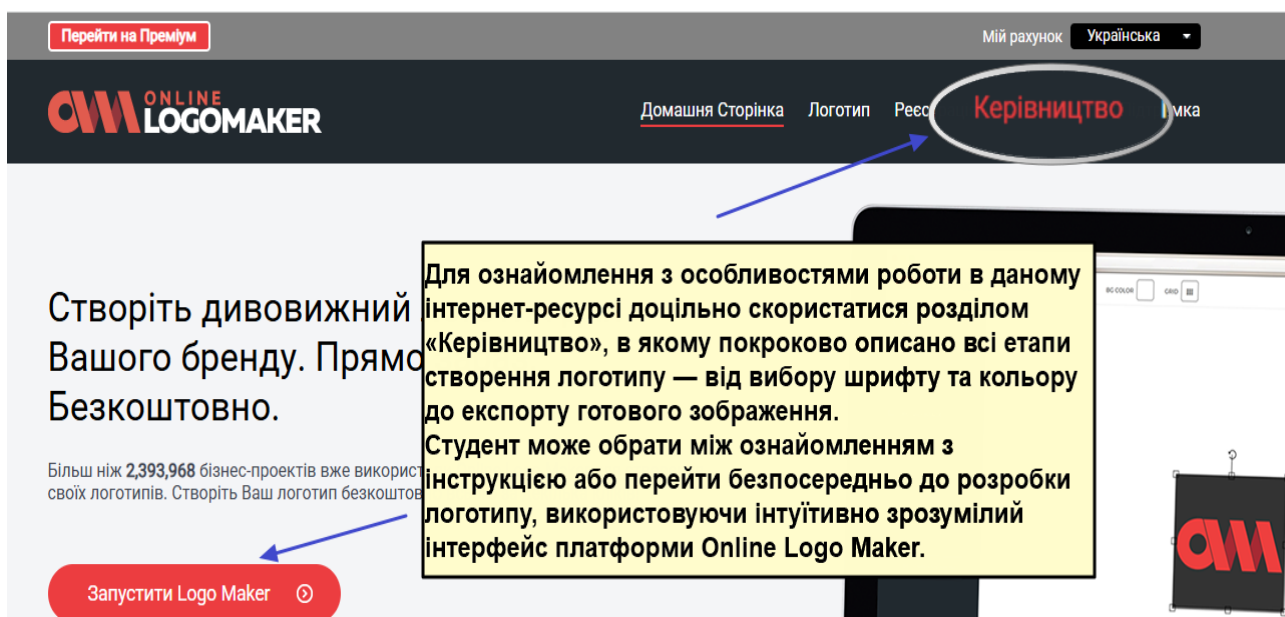

Рисунок 8.2 – Запуск «Керівництва» для ознайомлення з основами роботи в програмі

Приклад створеного логотипу торговельної марки: умовний логотип навчального центру з тематики інтелектуальної власності поєднує текстову частину («Навчальний центр», «Інтелектуальна власність») та графічні елементи – стилізоване зображення атома та книги з клавіатурою. Така композиція демонструє відповідність вимогам охороноздатності, функціональності та візуальної ідентичності.

У результаті роботи студент має представити власний логотип торговельної марки розміром 8×8 см, який містить текстову та графічну складову. Логотип повинен бути придатним до подальшої реєстрації, відповідати вимогам розрізняльної здатності та не суперечити чинному законодавству щодо охороноздатності позначень. Як приклад (див. рис. 8.3), приведено логотип «Навчальний центр Інтелектуальна власність»

Рисунок 8.3 – Приклад створеного логотипу

Цей етап формує навички креативного брендингу, правового аналізу охороноздатності та практичного застосування цифрових інструментів для створення об'єктів інтелектуальної власності.

8.3. Встановити відповідність заявлених товарів і послуг класифікаційним рубрикам МКТП для умовної торговельної марки

Перед початком заповнення заявки на реєстрацію торговельної марки студент повинен визначити, до якого класу товарів або послуг належить розроблене позначення. Для цього використовують МКТП [7], прийняту згідно з Ніццькою угодою, яка містить 45 класів: 1–34 охоплюють товари, а 35–45 – послуги.

Для зручного пошуку класифікаційних заголовків та уточнення видів діяльності рекомендовано скористатися інформаційно-довідковою системою (ІДС), розміщеною на сайті УКРНОІВІ за адресою: <https://ukrpatent.org/uk/articles/bases2>.

На рис. 8.4 показано фрагмент вікна цієї системи, яка дозволяє ознайомитися з міжнародними класифікаціями, що стосуються знаків для товарів і послуг.

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВІ СИСТЕМИ (ІДС)

ВИНАХОДИ ТА КОРИСНІ МОДЕЛІ

ІДС "Стан діловодства за заявками на винаходи і корисні моделі"

ІДС "Відомості про патенти України на винаходи (корисні моделі), які визнані недійсними, та патенти, які втратили чинність"

ІДС "Міжнародна патентна класифікація"

ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

ІДС "Відомості про стан діловодства за заявками на знаки для товарів і послуг"

ІДС "Відомості про свідоцтва України на знаки для товарів і послуг, дія яких припинена, або які визнано недійсними"

ІДС "Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніццька класифікація)"

ІДС "Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація)"

Рисунок 8.4 – Фрагмент вікна інформаційно-довідковій системі (ІДС), що стосуються знаків для товарів і послуг

При переході за посиланням (див. рис. 8.5), ми перейдемо у вітальне вікно «Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків».

ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

ІДС "Відомості про стан діловодства за заявками на знаки для товарів і послуг"

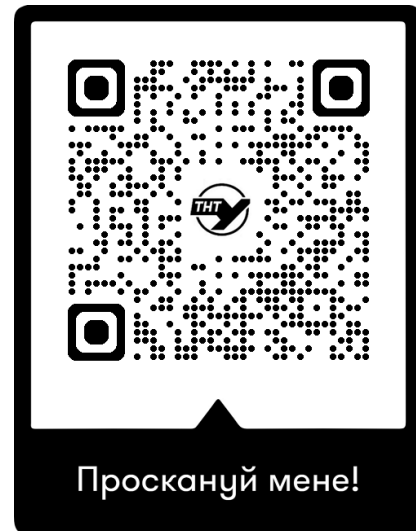
ІДС "Відомості про свідоцтва України на знаки для товарів і послуг, дія яких припинена, або які визнано недійсними"

ІДС "Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніццька класифікація)"

ІДС "Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація)"

Рисунок 8.5 – Перехід в ІДС «Міжнародна класифікація товарів послуг для реєстрації знаків»

Також можна відразу перейти до Ніццької класифікації, для цього слід скористатися прямим посиланням на вебпортал УКРНОІВІ:
<https://nice.nipo.gov.ua/>
або за QR-кодом

В обидвох випадках буде здійснено перехід у вітальне вікно «Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків», в якому для подальшого пошуку обираємо «Заголовки класів» (див. рис. 8.6).

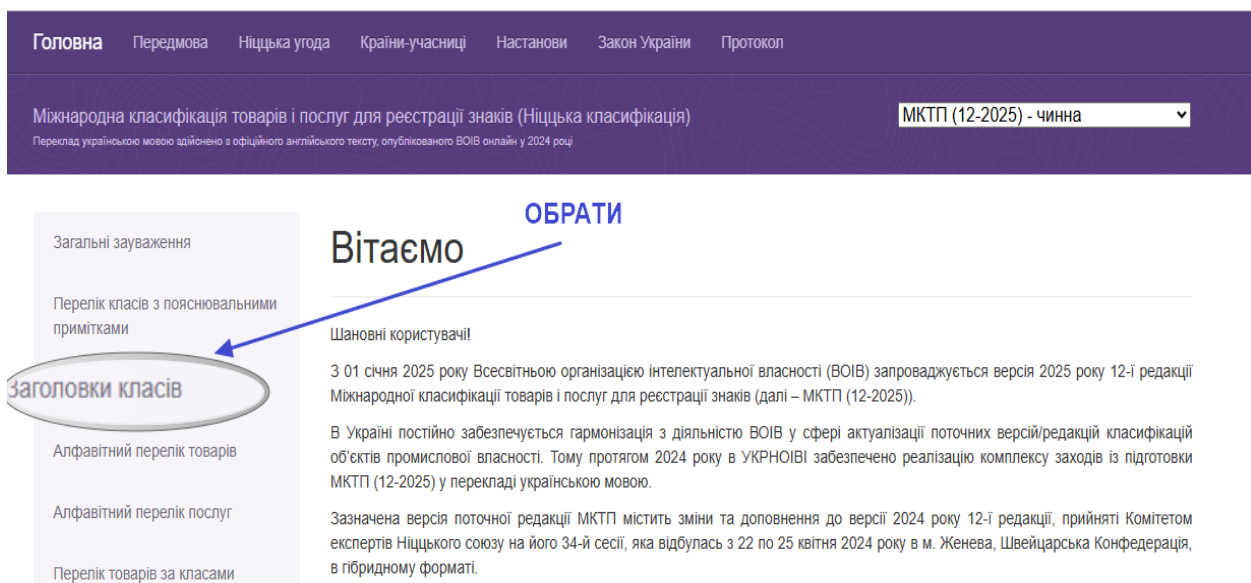

Рисунок 8.6 – Вітальне вікно «Міжнародної класифікації товарів послуг для реєстрації знаків», вибір переліку Заголовків класів

Якщо логотип торговельної марки стосується освітніх послуг, як у прикладі з навчальним центром (див. рис. 8.3), то відповідним буде **41 клас**, який охоплює послуги з навчання, підвищення кваліфікації, проведення семінарів, тренінгів тощо (див. рис. 8.7).

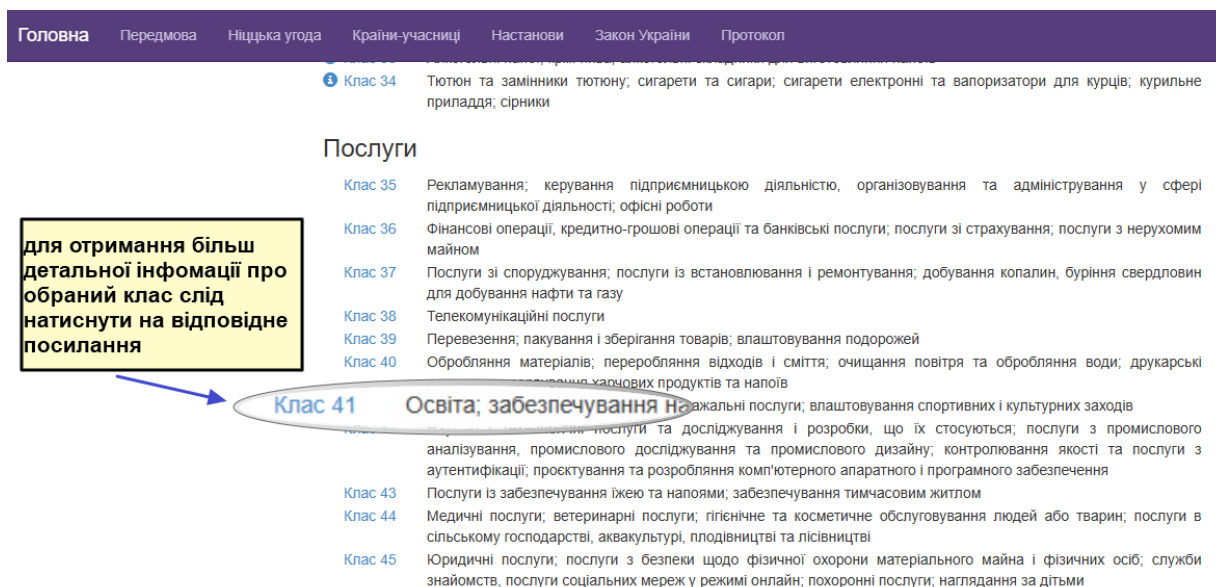

Рисунок 8.7 – Вибір класу послуг для обраного виду діяльності

Ретельне вивчення змісту класів дозволяє уточнити вид діяльності (див. рис. 8.8), зокрема ті, що стосуються навчальних центрів. Ці дані необхідні для заповнення бланку заявки на реєстрацію торговельної марки, оскільки саме перелік товарів і послуг визначає обсяг правової охорони.

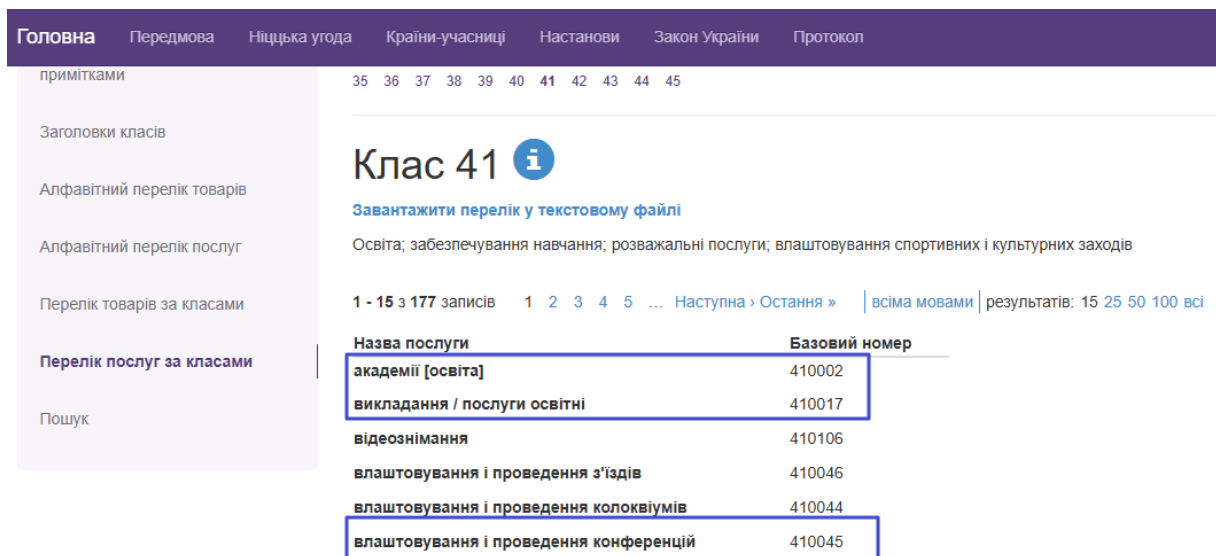

Рисунок 8.8 – Уточнення видів діяльності щодо навчального центру

Ці дані необхідні для заповнення бланку заявки на реєстрацію торговельної марки, оскільки саме перелік товарів і послуг визначає обсяг правової охорони. Етап класифікації формує навички правового аналізу, точного позиціонування торговельної марки та підготовки до її реєстрації як об'єкта інтелектуальної власності.

8.4. Ідентифікація графічних елементів розробленого логотипу згідно з МКЗЕЗ

На цьому етапі здійснюють ідентифікацію категорій графічних елементів, які входять до складу логотипу торговельної марки, відповідно до МКЗЕЗ (Віденської класифікації) [8]. Скористаємось ІДС «Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків» (Віденська класифікація) (див. рис. 8.9), яка розміщена на сайті УКРНОІВІ за адресою: <https://ukrpatent.org/uk/articles/bases2>.

ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВІ СИСТЕМИ (ІДС)

ВИНАХОДИ ТА КОРИСНІ МОДЕЛІ

ІДС "Стан діловодства за заявками на винаходи і корисні моделі"

ІДС "Відомості про патенти України на винаходи (корисні моделі), які визнані недійсними, та патенти, які втратили чинність"

ІДС "Міжнародна патентна класифікація"

ЗНАКИ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

ІДС "Відомості про стан діловодства за заявками на знаки для товарів і послуг"

ІДС "Відомості про свідоцтва України на знаки для товарів і послуг, дія яких припинена, або які визнано недійсними"

ІДС "Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніццька класифікація)"

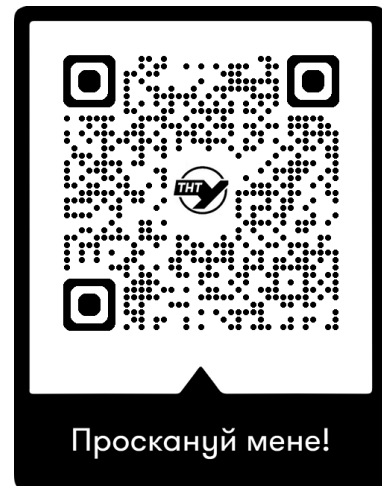
ІДС "Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація)"

Рисунок 8.9 – Фрагмент вікна ІДС, що стосуються знаків для товарів і послуг (Віденська класифікація)

Також можна відразу перейти до Віденської класифікації, яку оприлюднено на вебпорталі УКРНОІВІ за адресою:

<https://base.nipo.gov.ua/vienna/>

або за QR-кодом

При цьому ми переходимо у вітальне вікно «Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків», в якому для подальшого пошуку обираємо «Перелік категорій» (див. рис. 8.10).

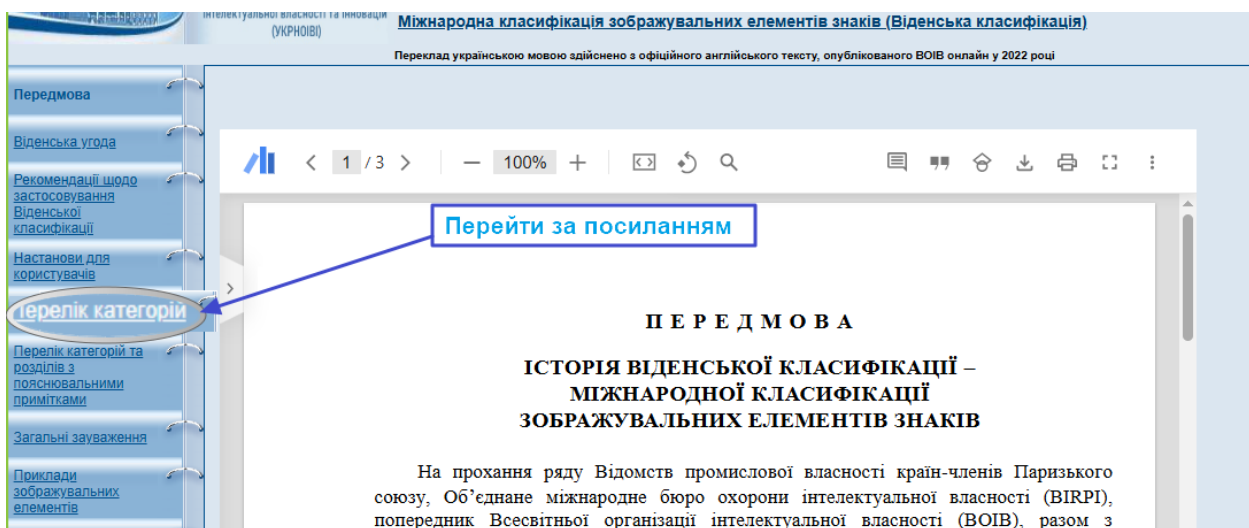

Рисунок 8.10 – Вітальна сторінка «Віденської класифікації»

У процесі аналізу логотипу (див. рис. 8.11) навчального центру, було визначено такі графічні елементи як атомна орбіта, книжка та клавіатура.

Як показав аналіз «атомна орбіта» відноситься до Категорії 01.13.10 «Небесні тіла, природні явища, географічні карти» (див. рис. 8.12), для «книжки», це Категорія 20.07 «Письмові, канцелярські або малярські матеріали, канцелярське приладдя та книжкові товари» (див. рис. 8.13), а «клавіатури» – Категорія 16.01.08 «Далекий зв'язок, записування або відтворювання звуку, комп'ютери, фотографія, кінематографія, оптика» (див. рис. 8.14).

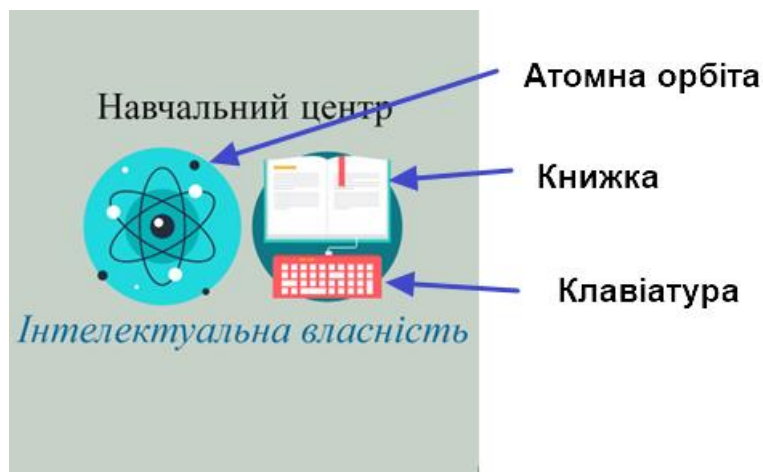

Рисунок 8.11 – Аналіз логотипу на елементи графічних зображень

🇺🇦	1.13	АРМІЛЯРНІ СФЕРИ, ПЛАНЕТАРІЇ, КОСМІЧНІ ОРБІТИ, АТОМНІ МОДЕЛІ, МОЛЕКУЛЯРНІ МОДЕЛІ
🇺🇦 *	1.13.1	Армілярні сфери, планетарії, космічні орбіти, атомні моделі, молекулярні моделі
Допоміжні підгрупи групи 1.13 Допоміжні підгрупи, об'єднані з головною підгрупою 1.13.1		
🇺🇦 A	1.13.2	Армілярні сфери, планетарії
🇺🇦 A	1.13.5	Космічні орбіти
🇺🇦 A	1.13.10	Атомні орбіти
🇺🇦 A	1.13.15	Атомні моделі, молекулярні моделі, зображення людських, тваринних чи рослинних клітин

Рисунок 8.12 – Результат пошуку категорій зображень, де зустрічаються «атомні орбіти»

КАТЕГОРІЯ 20	ПИСЬМОВІ, КРЕСЛЯРСЬКІ АБО МАЛЯРСЬКІ МАТЕРІАЛИ, КАНЦЕЛЯРСЬКЕ ПРИЛАДДЯ ТА КНИЖКОВІ ТОВАРИ
20.1.	ПИСЬМОВІ, КРЕСЛЯРСЬКІ АБО МАЛЯРСЬКІ МАТЕРІАЛИ, ДРІБНЕ КАНЦЕЛЯРСЬКЕ ПРИЛАДДЯ
20.5.	ПАПЕРИ, ДОКУМЕНТИ
20.7.	КНИЖКИ, КНИЖКОВІ ОПРАВИ, ГАЗЕТИ

Рисунок 8.13 – Результат пошуку категорій зображень, де зустрічаються «книжки»

🇺🇦 A	16.1.6	Комп'ютери, текстові процесори
🇺🇦 A	16.1.7	Комп'ютерні миші
🇺🇦 A	16.1.8	Комп'ютерні клавіатури, числові клавіатури, одна або декілька клавіш
🇺🇦 A	16.1.11	Телефонні трубки [слухавки]

Рисунок 8.14 – Результат пошуку категорій зображень, де зустрічаються «клавіатури»

Визначення відповідних категорій зображувальних елементів є необхідним для належного оформлення заявки на реєстрацію торговельної марки, забезпечення точності її опису та ефективного пошуку тотожних або схожих позначень у національних і міжнародних базах даних. Заявник зобов'язаний самостійно здійснити попередню перевірку унікальності логотипу, використовуючи відкриті бази даних, зокрема БД «Зареєстровані в Україні знаки для товарів і послуг». Такий пошук дозволяє уникнути правових ризиків, пов'язаних із можливим конфліктом прав, підвищити охороноздатність позначення та забезпечити відповідність міжнародним стандартам у сфері інтелектуальної власності.

8.5. Пошук зареєстрованих торговельних марок через Спеціальну інформаційну систему УКРПАТЕНТУ

З метою перевірки подібності до розробленого логотипу доцільно провести пошук вже зареєстрованих торговельних марок. Для цього слід використати розширену версію пошуку у Спеціальній інформаційній системі УКРНОІВІ: <https://sis.ukrpatent.org/uk/search/advanced/>.

Пошук проводять за ключовими словами, які присутні на логотипі наприклад: «Навчальний центр», «Інтелектуальна власність» (відповідні ілюстрації наведені на рис. 8.15 та 8.16).

Додатково здійснюють пошук за графічними елементами, класифікованими відповідно до Віденської класифікації (зокрема: 01.13.10 – атомні орбіти; 20.07 – книжки; 16.01.08 – клавіатури та клавіші), що представлено на рис. 8.17.

Результати пошуку фіксують у вигляді скріншотів та аналізують на предмет наявності тотожних або схожих позначень. Це дозволяє оцінити охороноздатність логотипу, підтвердити його унікальність та уникнути потенційних правових конфліктів при поданні заявки на реєстрацію.

критерії пошуку

ВСЬОГО РЕЗУЛЬТАТІВ: 1

Сортувати за: Релевантністю

Відобразити на сторінці: 100

Експорт результатів: [.xlsx](#) [.docx](#)

1. smart_центр, навчальний, навчальний центр

Свідоцтво України на торговельну марку

Заявник(и): Дяуба Мар'яна Євгенівна [UA]	Заявка: m202112434 25.05.2021	Свідоцтво: 332664 10.05.2023	Власник(и): Дяуба Мар'яна Євгенівна [UA]	МКТП: 41	Свідоцтво діє
--	-------------------------------------	------------------------------------	--	-------------	---------------

детальніше...

2. центр, навчальний, навчальний центр, інтелектуал

Свідоцтво України на торговельну марку

Заявник(и): Стефанович Мирослава Миколаївна [UA] Дмитровська Ольга Ярославівна [UA]	Заявка: m202320993 08.11.2023	Свідоцтво: 364304 28.05.2025	Власник(и): Стефанович Мирослава Миколаївна [UA] Дмитровська Ольга Ярославівна [UA]	МКТП: 41	Свідоцтво діє
---	-------------------------------------	------------------------------------	---	-------------	---------------

Рисунок 8.15 – Результат пошуку за терміном «навчальний центр»

критерії пошуку

ВСЬОГО РЕЗУЛЬТАТІВ: 1

Сортувати за: Релевантністю

Відобразити на сторінці: 100

Експорт результатів: [.xlsx](#) [.docx](#)

1. інтелектуальна власність, інтелектуальна, власність

Свідоцтво України на торговельну марку

Заявник(и): Товариство з обмеженою відповідальністю «АСПЕКТ 2003» [UA]	Заявка: m200504683 27.04.2005	Свідоцтво: 71150 15.01.2007	Власник(и): Товариство з обмеженою відповідальністю «АСПЕКТ 2003» [UA]	МКТП: 16, 35, 42	Свідоцтво не діє
---	-------------------------------------	-----------------------------------	---	---------------------	------------------

детальніше...

2. к, ік, к, ік, інтелектуальна власність, інтелектуальна, власність, інформація, інновації

Свідоцтво України на торговельну марку

Заявник(и): Калюжний Валерій Вілінович [UA]	Заявка: m200601259 31.01.2006	Свідоцтво: 83031 10.10.2007	Власник(и): Калюжний Валерій Вілінович [UA]	МКТП: 42	Свідоцтво не діє
--	-------------------------------------	-----------------------------------	--	-------------	------------------

Рисунок 8.16 – Результат пошуку за терміном «інтелектуальна власність»

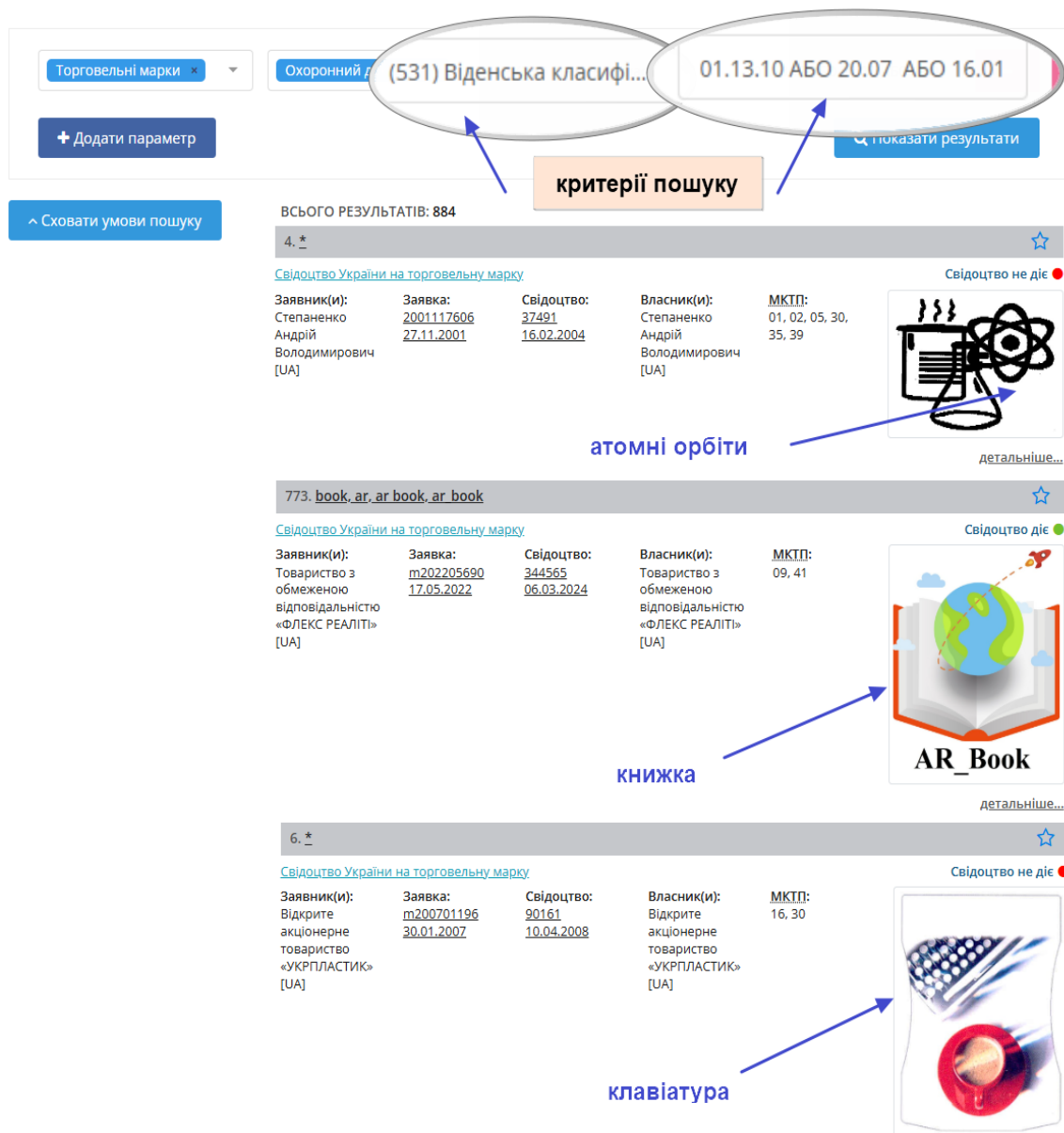

Рисунок 8.17 – Результат пошуку за пошук за графічними елементами

8.6. Пошук зареєстрованих торговельних марок через Глобальну базу даних по брендах на сайті WIPO

Для міжнародної перевірки унікальності розробленого логотипу студент використовує Глобальну базу даних по брендах WIPO, доступну за посиланням <https://www.wipo.int/web/global-brand-database/> (рис. 8.18). Перед виконанням основного пошуку рекомендовано ознайомитися з англійською інструкцією на <https://branddb.wipo.int/en/help>.

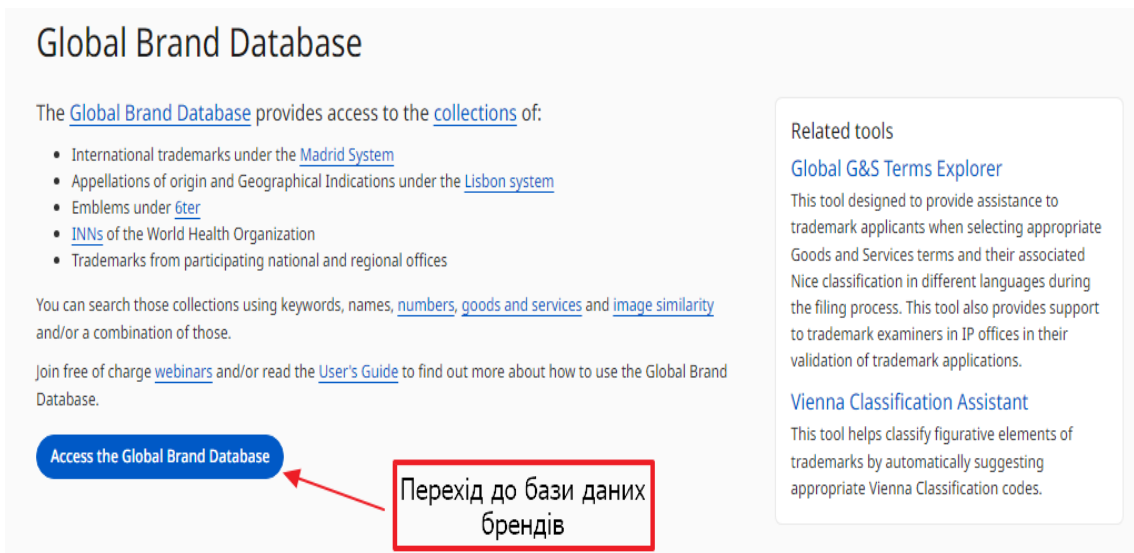

Рисунок 8.18 – Фрагмент вікна для переходу до бази даних

Базове дослідження проводять у вкладці BRAND NAME, де в поля «Назва бренду», «Ім'я власника», «Офіс ІВ», «Код за Ніццькою класифікацією» та інші вносять відповідні дані (див. рис. 8.19). Для виявлення графічних аналогів слід перейти до вкладки BRAND LOGO, завантажити файл логотипу (рис. 8.20), обрати стратегію пошуку (рис. 8.21) і натиснути «Search» для отримання результатів (рис. 8.22).

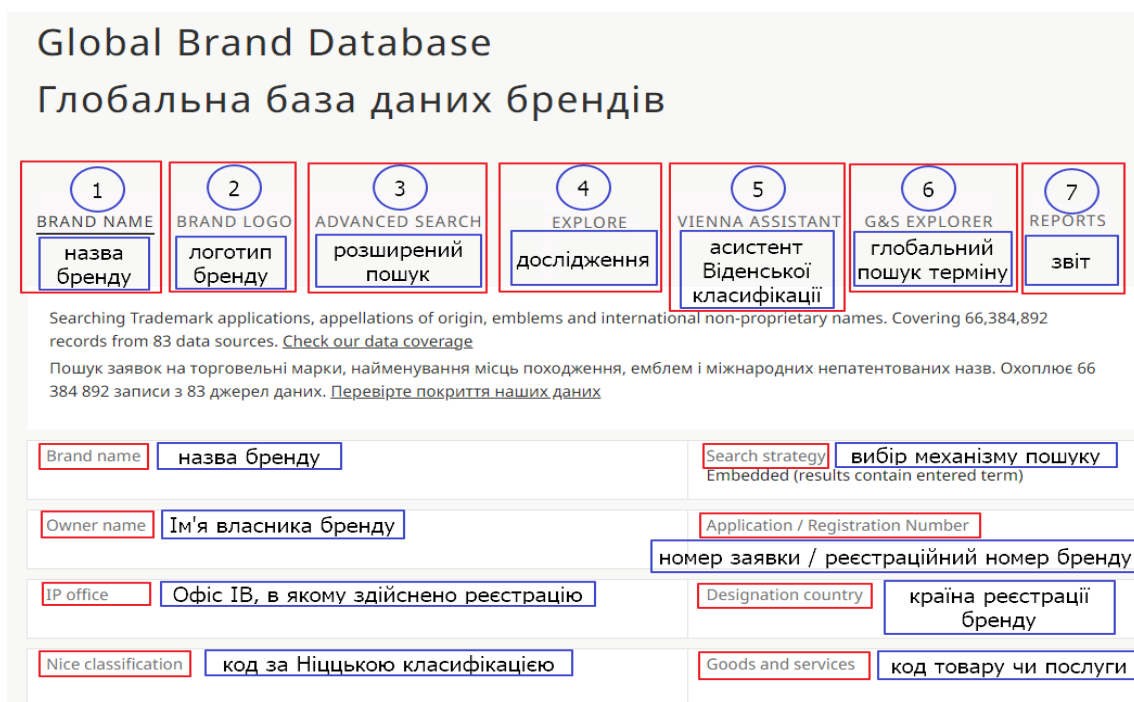

Рисунок 8.19 – Поля та вкладки при базовому пошуку бренда

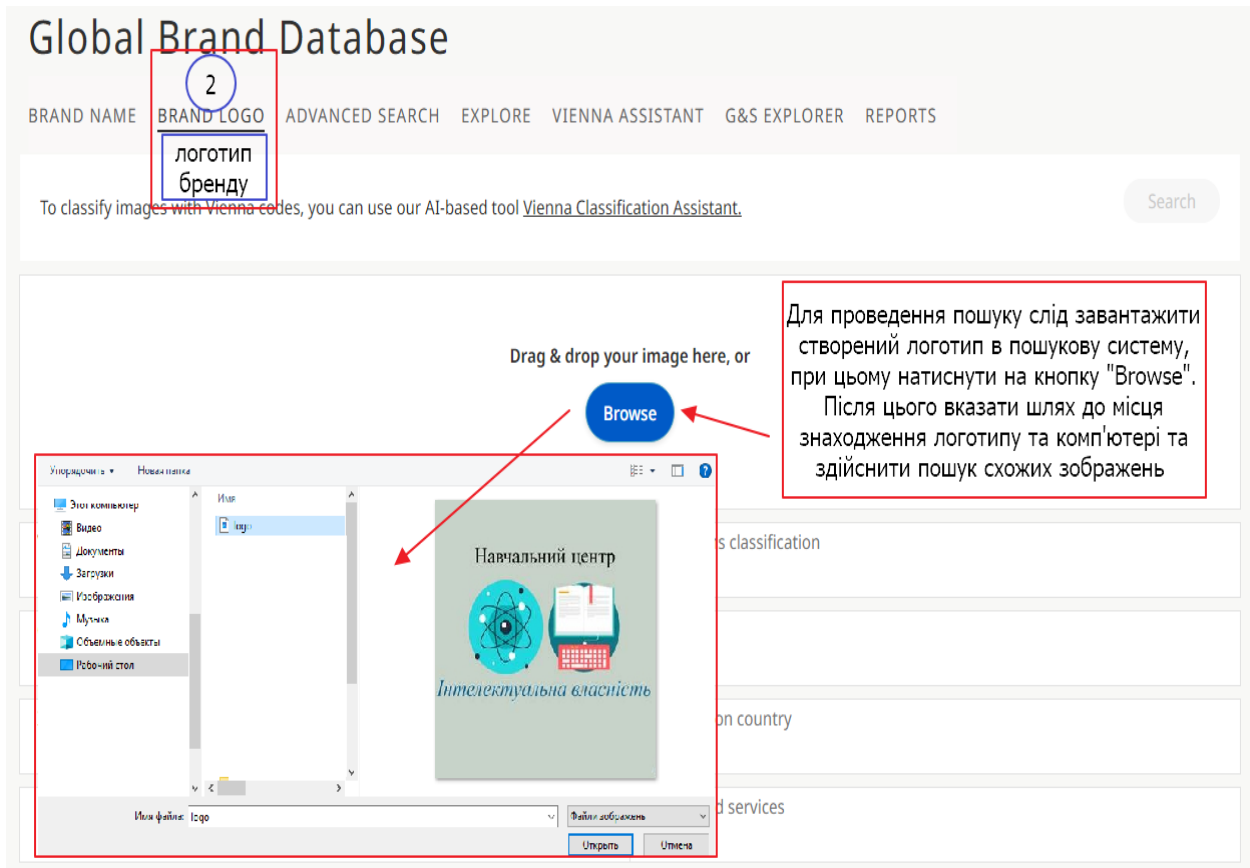

Рисунок 8.20 – Пошуку схожого логотипу торговельної марки

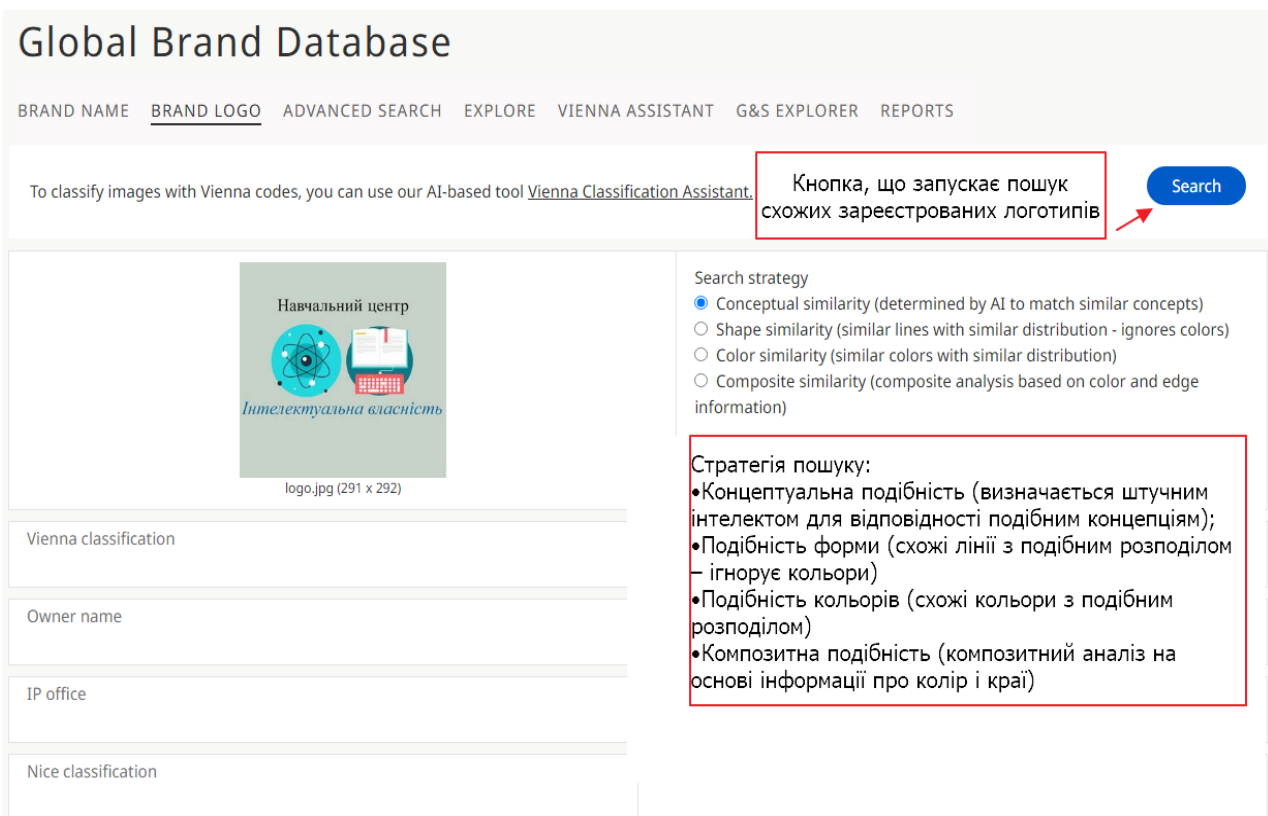

Рисунок 8.21 – Вибір стратегії пошуку

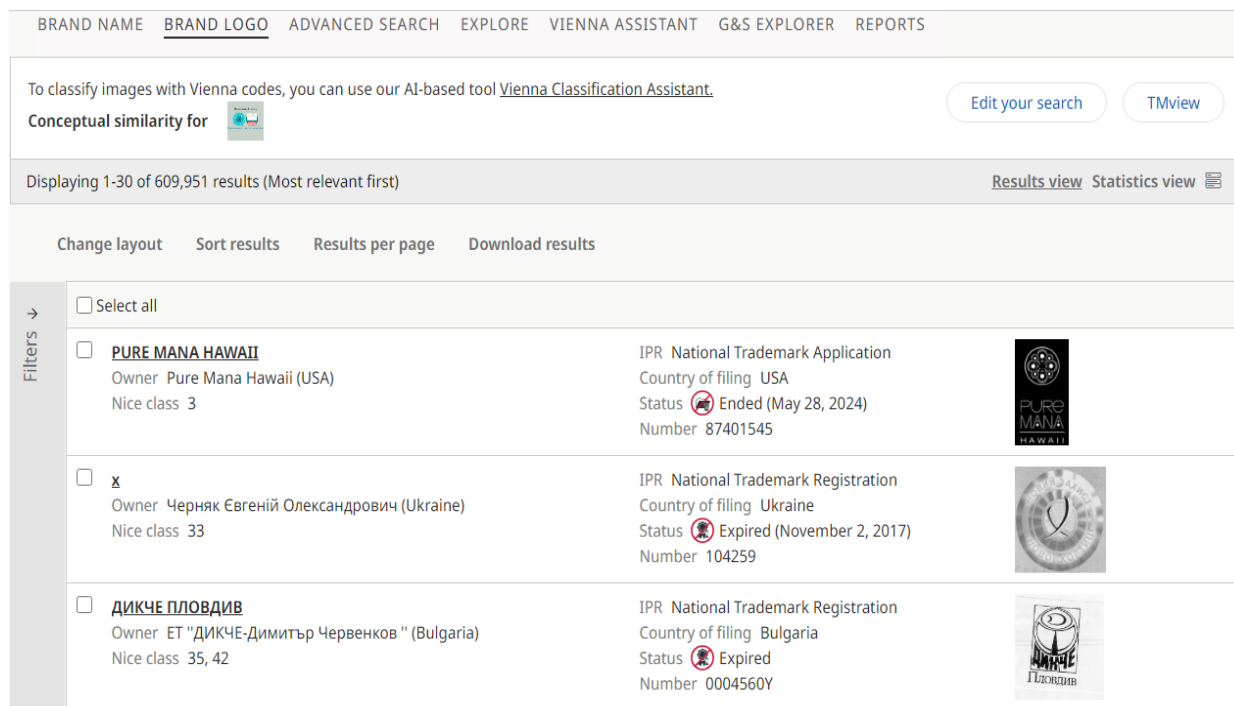

Рисунок 8.22 – Результат пошуку в «Глобальній базі даних по брендах»

Опція *Advanced Search* («*Explore*») дає змогу застосувати понад двадцять критеріїв відбору та переглянути розподіл зареєстрованих брендів на карті світу (рис. 8.23).

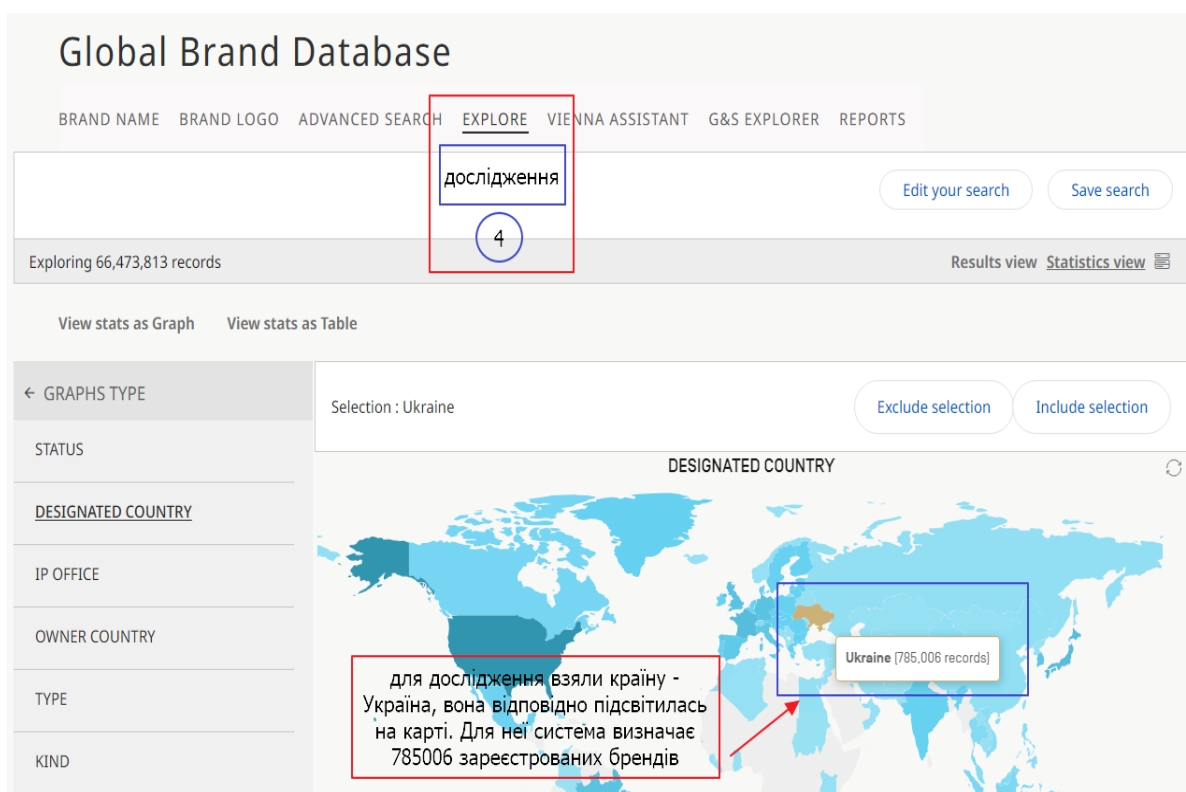

Рисунок 8.23 – Огляд вкладки «Explore» («Дослідження»)

Інструмент *Vienna Assistant* автоматично класифікує зображувальні елементи логотипу за Віденською класифікацією (рис. 8.24), а *Global G&S Terms Explorer* допомагає оцінити поширеність і репутацію ключових термінів у назвах брендів (рис. 8.25).

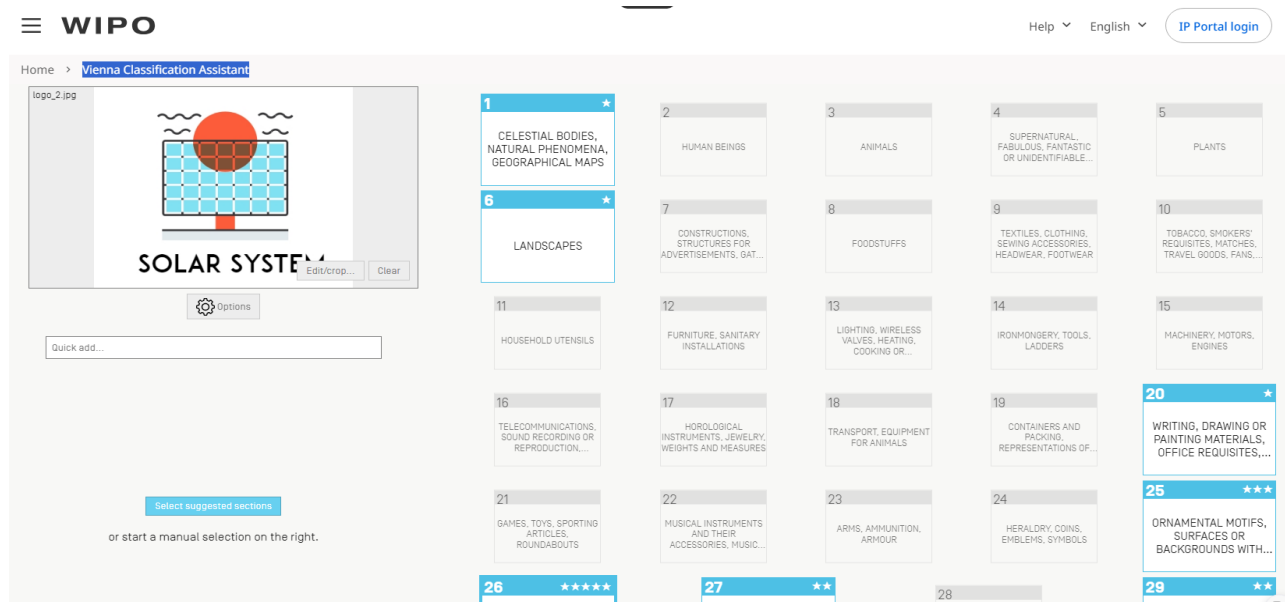

Рисунок 8.24 – Огляд вкладки «Vienna Assistant» («Асистент Віденської класифікації»)

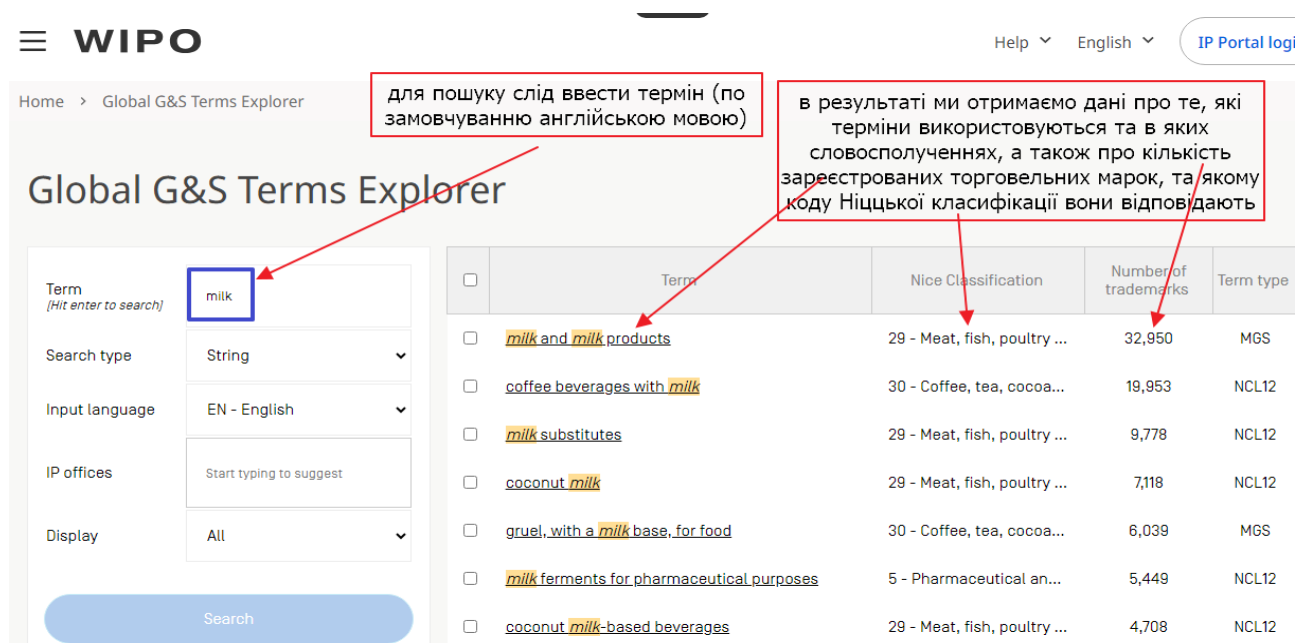

Рисунок 8.25 – Огляд вкладки «Global G&S Terms Explorer»

Усі скріншоти екранів фіксують результати пошуку та можуть бути використаними у звітній частині практичної роботи для підтвердження відсутності тотожних чи схожих торговельних марок на міжнародному рівні.

8.7. Основні етапи реєстрації торговельної марки в Україні

Схема реєстрації торговельної марки в Україні передбачає послідовне проходження восьми обов'язкових етапів, котрі забезпечують набуття чинності правової охорони позначення та його належний правовий захист.

На першому етапі здійснюють попередній внутрішній аналіз позначення, який включає пошук за ключовими словами та класифікованими графічними елементами у базах даних УКРНОІВІ. Метою цього етапу є виявлення можливих аналогів і визначення остаточного переліку товарів і послуг згідно з МКТП.

Другий етап передбачає підготовку повного пакету документів: заповненої форми заявки на реєстрацію, опису позначення та переліку товарів/послуг, зображення логотипу розміром не менше ніж 8×8 см, за потреби – довіреності на представника, а також підтверджень сплати встановлених зборів.

Третім етапом є подання заявки до УКРНОІВІ в один із дозволених способів: через електронний кабінет із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, особисто до центрального чи регіонального офісу, або рекомендованим листом із повідомленням про вручення. Датою подання вважається дата реєстрації вхідної кореспонденції або електронної відмітки системи.

Четвертий етап – формальна експертиза, під час якої перевіряють правильність оформлення документів, їх комплектність, відповідність формальним вимогам та наявність підтвердження сплати зборів.

П'ятий етап – експертиза по суті, яка включає перевірку позначення на відповідність критеріям охороноздатності, виявлення конфліктів із раніше зареєстрованими торговельними марками та оцінку відповідності переліку товарів і послуг міжнародній класифікації.

Шостим етапом є публікація відомостей про заявку в офіційному бюлетені УКРНОІВІ та відкриття тримісячного строку для подання заперечень третіми особами.

Сьомий етап охоплює прийняття остаточного рішення за результатами експертизи та публікацію інформації про видачу свідоцтва у офіційному бюлетені.

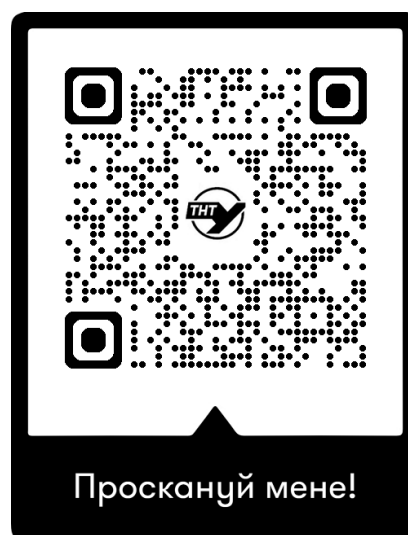
Восьмий етап полягає у видачі свідоцтва на торговельну марку та здійсненні заходів щодо підтримання чинності прав: моніторингу можливих порушень, своєчасної сплати зборів за продовження строку дії та, за потреби, поновлення свідоцтва.

8.8. Складання заявки на торговельну марку та вимоги до її оформлення

Заявка на реєстрацію торговельної марки подають українською мовою за встановленою формою, яка повинна відповідати вимогам визначеним у розділі «Правилами складання, подання заявки на торговельну марку...» у нормативному документі міністерства економіки України "Про затвердження Правил складання, подання заявки" [3].

На сайті ВРУ розміщено офіційний текст «Правил складання, подання заявки на торговельну марку...», з яким можна ознайомитись за посиланням:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1263-24#Text> або за QR-кодом:

Згідно з Правилами, заявником може бути фізична або юридична особа. У випадку колективного знака – об'єднання осіб, які здійснюють виробництво товарів або надають послуги зі спільними характерними ознаками. Допускається подання заявки на словесні, зображувальні, об'ємні або комбіновані позначення

у чорно-білому чи кольоровому виконанні. Для кожного кольору або комбінації кольорів подається окрема заявка відповідно до вимоги єдності.

Заявка складається із заповненої форми, яка містить відомості про заявника, представника (за наявності), заявлений пріоритет, зображення знака, перелік товарів і/або послуг, додаткові відомості та підписи. До заявки додають зображення торговельної марки розміром 8×8 см, перелік товарів і послуг, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг із зазначенням номерів класів, документ про сплату збору за подання заявки та проведення експертизи, довіреність на ім'я представника та документи, що підтверджують пріоритет, якщо він заявлений. За необхідності додають опис торговельної марки та інші документи, передбачені Правилами.

Заповнення форми здійснюється з дотриманням встановленої структури. Розділи 1–3 містять ідентифікаційні дані заявника, адресу та засоби зв'язку. Розділ 4 призначений для відомостей про представника у справах інтелектуальної власності або іншу довірену особу. У разі відсутності представника він не заповнюється. Розділ 5 заповнюють при поданні заявки у паперовій формі. Розділ 6 призначений для зазначення підстав пріоритету із поданням відповідних реквізитів та документів.

У розділі 7 заявки зазначають відомості, котрі безпосередньо характеризують заявлену на реєстрацію торговельну марку. У пункті 7.1 (поле 540) розміщують зображення позначення у форматі, передбаченому Правилами, розміром 8×8 см. У пункті 7.2 обов'язково фіксують інформацію щодо кольорового виконання торговельної марки; роблять позначку про заявлений колір або поєднання кольорів. Пункти 7.3–7.16 заповнюють лише у випадку, коли обрана для реєстрації торгова марка має відповідні специфічні ознаки чи відповідає зазначеним у формі умовам, котрі вимагають внесення додаткових характеристик позначення.

Розділ 8 використовують для подання переліку товарів і послуг. За потреби, його оформлюють окремим аркушем із відповідною відміткою. У розділі 9 наводять відомості про додані документи. Розділ 10 «Підписи» є

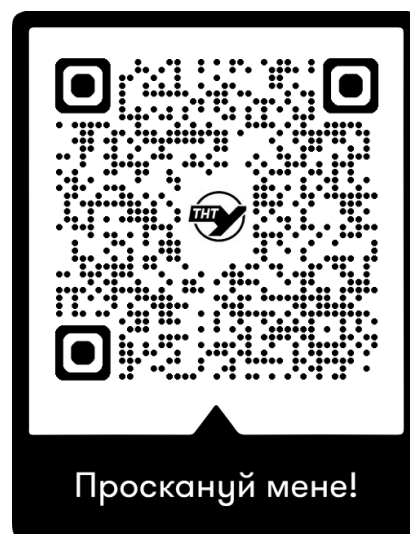
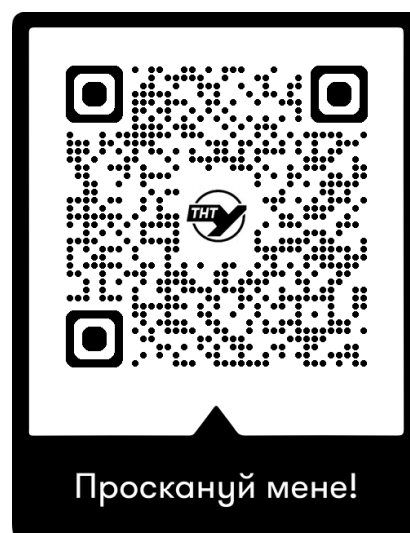
Розділ 8. Практична реалізація знань: ТМ її реєстрація, правова охорона та пошук у цифрових базах обов'язковим для заповнення. Його засвідчують підписом заявника або представника із зазначенням дати, розшифровки підпису, посади та печатки (для юридичних осіб).

На окремому аркуші може бути подано опис торговельної марки. Про це роблять відповідну відмітку в пункті 9.11. Цей опис є складовим елементом заявки на реєстрацію знака для товарів і послуг, особливо у випадках складних або комбінованих позначень.

У межах навчального завдання студент може ознайомитися з процедурою подання заявки на державну реєстрацію торговельної марки відповідно до чинного законодавства України. Для цього слід опрацювати два нормативно значущі документи: бланк заяви та приклад її заповнення.

Бланк заяви про державну реєстрацію торговельної марки – офіційний формуляр, затверджений УКРНОІВІ, доступний для завантаження на сайті: <https://nipo.gov.ua/formy-zaiavok-opv/>. або за QR-кодом

Приклад заповнення заяви з коментарями – містить зразок правильно заповненої заявки з поясненнями до кожного розділу, рекомендований для використання як методичний орієнтир: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/pryklad_zaiavka_reiestratsi_a_TM-01102024-web.pdf чи QR-кодом:

Зазначені матеріали забезпечують ознайомлення з нормативною структурою заявки, дозволяють зрозуміти логіку заповнення кожного поля, сформулювати власну заявку відповідно до вимог законодавства та практики УКРНОІВІ. Рекомендовано використовувати приклад заповнення як еталон при самостійному оформленні заявки, а також для перевірки її відповідності формальним критеріям прийняття.

Приклад учбової заявки на торговельну марку приведено в *Додатку А*.

У разі подання реальної заявки на реєстрацію торговельної марки заявник має забезпечити її надходження до УКРНОІВІ одним із передбачених способів: особисто, поштовим відправленням із повідомленням про вручення або в електронній формі через офіційний онлайн-сервіс із використанням кваліфікованого електронного підпису. Датою подання вважається дата фактичного отримання заявки за умови наявності мінімально необхідного комплекту документів.

Зображення торговельної марки повинно бути чітким, контрастним і не містити сторонніх елементів. Для кольорових позначень подають зображення у кольоровому та, за потреби, у чорно-білому варіанті. У разі подання заявки на колективний знак додають статут колективної марки. Якщо заявляється пріоритет, необхідно додати документи, що підтверджують підстави його набуття. Опис марки, якщо він надається, має містити характеристику зображення, значення символів, транскрипцію та переклад іноземних слів і виразів.

8.9 Приклад заповнення договору на торговельну марку

У навчальному прикладі договору використано три кольори, кожен із яких має чітке функціональне призначення. Жовтий позначає поля, що потребують самостійного заповнення: тип ліцензії, строк, територія, ціль використання. Це змінні елементи, які визначають індивідуально на основі аналізу умов завдання.

Бірюзовий колір використано для альтернативних формулювань. Студент має обрати один варіант, решту вилучити, щоб забезпечити логічну узгодженість і стилістичну цілісність тексту.

Червоним виділено коментарі та пояснення, які мають методичний характер, не є юридично значимими та не включаються до остаточної редакції договору.

Приклад заповненого договору з коментарями приведено в *Додатку Б*.

8.10. Структурований звіт за результатами виконаної роботи

1. Тема роботи: Реєстрація, правова охорона та пошук торговельної марки в цифрових базах.

2. Мета роботи: Сформувати практичні навички з розробки оригінального позначення (логотипу) для торговельної марки, визначення класів товарів і послуг відповідно до МКТП, підбору категорій зображувальних елементів згідно МКЗЕЗ, оформлення заявки на торговельну марку та складання прикладної ліцензійної угоди про передачу прав.

3. Об'єкт дослідження: Умовна торговельна марка навчального центру з тематики інтелектуальної власності.

4. Аналіз об'єкта: Проведено аналіз функціонального призначення торговельної марки, визначено її цільову аудиторію, охороноздатність та візуальну ідентичність. Розроблено логотип, що поєднує текстову частину (Навчальний центр «Інтелектуальна власність») та графічні елементи (атомна орбіта, книжка, клавіатура). Визначено відповідність критеріям розрізняльної здатності, графічного відтворення та правової охорони.

5. Проблемна ситуація: Необхідність забезпечення унікальності позначення та відповідності міжнародним стандартам охороноздатності.

6. Застосовані інструменти аналізу та інформаційного пошуку:

Інструмент	Функціональне призначення	Результат
Міжнародна класифікація товарів і послуг (МКТП)	Визначення класу послуг відповідно до Ніщської угоди	41 клас – освітні послуги
Віденська класифікація зображувальних елементів	Ідентифікація графічних компонентів логотипу	Категорії 01.13.10, 20.07, 16.01.08
Спеціальна інформаційна система Укрпатенту	Перевірка унікальності позначення на національному рівні	Відсутність тотожних знаків
Global Brand Database WIPO	Перевірка глобальної унікальності логотипу	Відсутність аналогів

7. Оформлення заявки: Заповнено навчальну форму заявки відповідно до вимог «Правил складання, подання заявки на торговельну марку...». Вказано назву, тип позначення, класи товарів і послуг, дані умовного заявника. Додано зображення логотипу розміром 8×8 см, опис позначення, перелік товарів і послуг, документ про сплату збору.

8. Складання ліцензійної угоди: Сформовано умовний договір про передачу прав на торговельну марку. Визначено сторони, тип ліцензії (виключна/невиключна/одинична), строк дії, територію використання, цільове призначення.

9. Оцінка охороноздатності та патентного потенціалу: Відсутність тотожних позначень у національних і міжнародних реєстрах. Відповідність критеріям розрізняльної здатності. Візуальна та функціональна унікальність логотипу. Потенціал для реєстрації та комерційного використання.

10. Висновки: У процесі виконання роботи сформовано комплексні навички з розробки, класифікації та правового аналізу торговельної марки. Застосовано міжнародні класифікації, здійснено пошук на подібність, оформлено заявку та ліцензійну угоду. Результати роботи демонструють здатність до міждисциплінарного застосування знань у сфері інтелектуальної власності та відповідають вимогам охороноздатності.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Міжнародна класифікація товарів і послуг для реєстрації знаків (Ніццька класифікація). Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://nice.nipo.gov.ua/>.
2. Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Віденська класифікація). Національний орган інтелектуальної власності України. URL: <https://base.nipo.gov.ua/vienna/>.
3. Міністерство економіки України. Про затвердження Правил складання, подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію торговельної марки та проведення експертизи заявки на торговельну марку, міжнародної реєстрації торговельної марки з поширенням на Україну: наказ від 06 серпня 2024 р. № 19889. Київ : Міністерство економіки України, 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1420-16>.

Додаток А

Національний орган інтелектуальної
власності
Державна організація “Український
національний офіс інтелектуальної
власності та інновацій”
вул. Дмитра Годзенка, 1, м. Київ-42,
01601

Заявка на державну реєстрацію торговельної марки

(Під час заповнення відповідна клітинка “□” відмічається позначкою “x”)

1. Вхідні реквізити заявки

Номер заявки, визначений заявником:

(641) Ця заявка є пов’язаною у правовому відношенні з заявкою: _____

(646) Ця заявка є пов’язаною у правовому відношенні з реєстрацією: _____

2. Заява про реєстрацію торговельної марки

Прошу (просимо) здійснити державну реєстрацію торговельної марки, зазначеної в цій заявці.

3. (731) Відомості про заявника/заявників

3.1. Для фізичної особи

Прізвище Петренко

Ім’я Петро

По батькові* Петрович

Число, місяць, рік народження 11.11.2000

Реквізити документа, що посвідчує особу паспорт серія МС № 111111

найменування органу, що видав, Тернопільський МВ УМВС України

дата видачі 16.12.2018

Реєстраційний номер облікової картки платника податків*

1231123123

Унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі*

Задеклароване/зареєстроване місце проживання (перебування)

м. Тернопіль, вул. Зелена 16/3

Адреса для листування м. Тернопіль, вул. Зелена 16/3

Номер телефону +380(97)123-23-46

Адреса електронної пошти Petrenko_petro2000@gmail.com

Код держави UA

3.2. Для юридичної особи

Повне найменування _____
Код згідно з ЄДРПОУ _____
Реєстраційний номер в іноземній державі (для нерезидентів)* _____
Місцезнаходження _____
Адреса для листування _____
Номер телефону _____
Адреса електронної пошти _____
Код держави _____

У зв'язку з відсутністю вільного місця відомості цього розділу додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.4 розділу 9.

4. (740) Відомості про представника

Прізвище, ім'я, по батькові*/повне найменування представника

Реєстраційний номер свідоцтва
представника у справах
інтелектуальної власності (патентного
повіреного)* _____
Адреса для листування _____
Номер телефону _____
Адреса електронної пошти _____

5. (750) Адреса для листування**

Прізвище, ім'я, по батькові*/повне найменування адресата Поштова адреса

Петренко Петро Петрович, м. Тернопіль, вул. Зелена 16/3

Адреса електронної пошти Petrenko_petro2000@gmail.com

6. Заява про пріоритет

Прошу (просимо) встановити пріоритет за датою:

(300) подання заявки в державі – учасниці Паризької конвенції чи Угоди СОТ:

(310) номер заявки _____

(320) дата подання _____

(330) код держави _____

(230) показу експоната, у якому використано або представлено торговельну марку, на офіційній або офіційно визнаній міжнародній виставці

дата показу експоната _____

код держави _____

У зв'язку з відсутністю вільного місця відомості цього розділу додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.4 розділу 9.

7. Торговельна марка

7.1. (540) Зображення торговельної марки (8 × 8 см).

7.2. (591) Колір чи комбінація кольорів, охорону яких просить заявник: кольорова

Основні частини торговельної марки, виконані в цьому кольорі чи комбінації кольорів: _____

7.3. (551) Торговельна марка є колективною.

Перелік осіб, які мають право використовувати торговельну марку: _____

7.4. (554) Торговельна марка є тривимірною, її зображення додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.1 розділу 9.

7.5. (556) Торговельна марка є звуковою.

7.6. (558) Торговельна марка є кольором чи комбінацією кольорів як таких.

Назва кольору (кольорів): _____

7.7. (552) Торговельна марка є позиційною.

7.8. (552) Торговельна марка є орнаментною.

7.9. (555) Торговельна марка є голографічною, її зображення додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.1 розділу 9.

7.10. (553) Торговельна марка є руховою, її зображення додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.1 розділу 9.

7.11. (553) Торговельна марка є мультимедійною, її зображення додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.1 розділу 9.

7.12. (561) Транслітерація торговельної марки чи її частин _____

7.13. (566) Переклад торговельної марки чи її частин _____

Торговельна марка не має смислового значення, тому переклад відсутній.

7.14. (390) Торговельну марку зареєстровано в країні походження.

7.15. Інші відомості про торговельну марку _____

7.16. Заявник бажає дискламувати наступні елементи торговельної марки на підставі абзацу 11 пункту 2 статті 6 Закону України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”: _____

8. (511) Перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати торговельну марку

Класи	Назви товарів і послуг, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг для реєстрації знаків
41	академії [освіта] 410002 викладання / освітні послуги 410017 влаштування і проведення конференцій 410045 влаштування і проведення навчальних форумів з особистою присутністю 410203 влаштування і проведення практичних занять [навчання] 410076 влаштування і проведення семінарів 410070 влаштування і проведення симпозіумів 410072 досліджування у сфері освіти 410240 заочні курси 410011 навчання з передавання ділових знань та ноу-хау 410238 навчання з передавання ноу-хау 410218 послуги інструкторів [навчання] 410189 професійна перепідготовка 410195 професійне орієнтування [поради щодо освіти або навчання] 410102 публікування електронних книжок та журналів у режимі онлайн 410091 публікування книжок 410024 публікування текстів, крім рекламних 410016

У зв'язку з відсутністю вільного місця відомості цього розділу додаються до заявки, про що зроблено відмітку в пункті 9.4 розділу 9.

9. Перелік документів, що додаються до заявки

9.1. Зображення торговельної марки на арк.*

9.2. Розрахунковий документ про сплату збору за подання заявки.*

9.3. Документ, що підтверджує повноваження представника (якщо заявка подається за участю представника заявника)

довіреність на арк.

інший документ, що підтверджує повноваження представника, на арк.

копія довіреності/іншого документа на арк.***

- 9.4. Відомості розділу (розділів) □ 3, □ 6, □ 8 на арк.*
9.5. Копія (кожної) попередньої заявки на арк.*
9.6. Переклад попередньої заявки (заявок) українською мовою на арк.*
9.7. Документ, що підтверджує показ експоната з торговельною маркою на міжнародній виставці, на арк.*
9.8. Переклад документа, що підтверджує показ експоната з торговельною маркою на міжнародній виставці, українською мовою на арк.*
9.9. Документ, що підтверджує реєстрацію торговельної марки в країні походження на арк.*
9.10. Статут колективної торговельної марки на арк.*
9.11. Опис торговельної марки на ...**1**... арк.*
9.12. Звукозапис звукової торговельної марки.*
9.13. Відеозапис голографічної, рухової, мультимедійної торговельної марки.*
9.14. Інше*: _____

10. Я, який нижче підписався, підтверджую достатність і достовірність відомостей, зазначених у матеріалах заявки.

Підпис заявника (уповноваженої особи заявника або представника)

(підпис Петренка) (Петро ПЕТРЕНКО)

Дата підпису 20.08.2025

М. П.*

* Зазначаються документи (відомості) за наявності.
** Зазначається у разі, якщо заявка подана в паперовій формі.
*** Якщо заявка подається через представника заявника і документ, що підтверджує його повноваження, міститься в УКРНОІВІ в матеріалах іншої заявки або свідоцтва. _____

Опис торговельної марки

В квадраті сивого кольору зображено знак з атомною орбітою, а також відкриту книгу та клавіатуру. Знак атомної орбіти символізує «високі наукові технології», відкрита книга – авторські права, а клавіатура – інтелектуальну власність в області ІТ-технологій. Підпис «Навчальний центр «Інтелектуальна власність»» вказує сферу діяльності установи.

1.7. Виключна ліцензія - надання дозволу на використання Торговельної марки в обсягах і на території, визначеній Ліцензійним договором. При цьому виключається можливість використання Ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

1.8. Невиключна ліцензія - надання дозволу на використання Торговельної марки із збереженням за Ліцензіаром права на використання цієї Торговельної марки у сфері, що обмежена цією ліцензією, включаючи право на видачу ліцензії іншим особам у цій сфері.

1.9. Класи товарів і послуг - Міжнародна класифікація товарів і послуг, що діє на підставі Ніщської угоди, відповідно до якої Торговельна марка реєструється за кожним обраним класом товарів і послуг.

2. Предмет Договору

Ліцензіар надає Ліцензіату за винагороду на термін дії цього Договору виключну ліцензію (виключні права) на використання Торговельної марки щодо усіх товарів і послуг, зазначених у Свідоцтві за класами МКТП.

При цьому Ліцензіату надається право на:

- використання Торговельної марки на території (аналогічно обраного по п.1.5.);
- видачу невиключних ліцензій (субліцензій) на використання Торговельної марки на території України третім особам.

звернути увагу

3. Права і обов'язки Ліцензіара

3.1. Ліцензіар має право здійснювати контроль за використанням Торговельної марки, виробляти концепцію, встановлювати обов'язки та давати вказівки Ліцензіату щодо використання Торговельної марки.

4. Права і обов'язки Ліцензіата

4.1. Ліцензіат зобов'язаний використовувати Торговельну марку відповідно до положень цього Договору й отриманої від Ліцензіара документації.

самостійно заповнити дане поле

4.2. Ліцензіат зобов'язаний в строк, що не перевищує **XX** днів з дня підписання Сторонами цього Договору, направити його у Відомство для належної реєстрації в порядку, встановленому законодавством України.

4.3. Ліцензіат має право застосовувати Торговельну марку спільно з торговельною маркою, власником якої він є.

4.4. Ліцензіат має право використовувати Торговельну марку за умови, що якість товарів і послуг, які позначаються цією маркою, не буде нижчою за якість товарів і послуг, які виготовляються і надаються Ліцензіаром під тією ж маркою.

4.5. Ліцензіат має право ухвалювати рішення, ґрунтуючись на власних знаннях й досвіді, самостійно визначаючи тактику і стратегію використання Торговельної марки, керуючись положеннями цього Договору.

5. Перевірка якості

5.1. Ліцензіар здійснює перевірку якості товарів і послуг Ліцензіата в порядку, визначеному окремим протоколом.

5.2. Витрати, пов'язані з перевіркою якості товарів і послуг, несе Ліцензіар.

6. Відповідальність Сторін

6.1. Сторона зобов'язана відшкодувати іншій Стороні збитки, заподіяні невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань за цим Договором.

6.2. Розмір збитків обмежений сумами, що сплачені за цим Договором.

7. Документація

7.1. Вся документація, необхідна і достатня для використання Торговельної марки, передається Ліцензіаром уповноваженому представнику Ліцензіата російською або українською мовами в 1 (одному) примірнику протягом **XX** днів з дня підписання цього Договору.

7.2. Передача документації підтверджується актом приймання-передачі за підписами уповноважених представників обох Сторін.

самостійно заповнити дані поля

8. Платежі

8.1. За надання права на використання Торговельної марки Ліцензіат сплачує Ліцензіару винагороду у розмірі, порядку і строки, визначені Додатком N 2 до цього Договору.

8.2. Після припинення дії цього Договору його положення застосовуватимуться доти, доки не будуть остаточно врегульовані платежі, зобов'язання за якими виникли в період його дії.

8.3. Ліцензіар **(обрати самостійно)** статус платника податку на прибуток підприємств на загальних умовах.
(має, не має)

9. Інформація і звітність

9.1. Ліцензіат протягом п'ятнадцяти днів, наступних за звітним періодом, надає Ліцензіару зведені бухгалтерські дані у вигляді звіту за обсягами виробництва й реалізації товарів і послуг з використанням Торговельної марки за цей звітний період. Звіт повинен бути підписаний керівником підприємства і головним бухгалтером.

9.2. Звіт направляється Ліцензіару разом з документом, що підтверджує сплату винагороди за звітний період (копія платіжного доручення, завірена банківською установою).

9.3. Ліцензіар має право проводити перевірку даних, що відносяться до обсягів виробництва й реалізації товарів і послуг під Торговельною маркою на підприємствах Ліцензіата за зведеними бухгалтерськими даними. Ліцензіат зобов'язаний забезпечити можливість такої перевірки.

9.4. При встановленні факту надання Ліцензіатом недостовірної звітності або недоплати винагороди за використання Торговельної марки Ліцензіар має право розірвати цей Договір в односторонньому порядку, попередивши про це Ліцензіата. При цьому Ліцензіат зобов'язаний відшкодувати Ліцензіару заподіяні збитки.

10. Забезпечення конфіденційності

10.1. Сторони беруть на себе зобов'язання з дотримання конфіденційності. Сторони вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб запобігти повному або частковому розголошенню інформації, що стала відомою Сторонам у зв'язку з підписанням та виконанням цього Договору, а також запобігатимуть ознайомленню з нею третіх осіб без взаємної домовленості.

10.2. У випадку розголошення Ліцензіатом інформації, вказаної вище, Ліцензіат відшкодує Ліцензіару понесені в зв'язку з цим збитки. Таку саму відповідальність за розголошення вищезазначеної інформації несе й Ліцензіар.

11. Захист прав, що передаються

11.1. Протягом всього терміну дії цього Договору Ліцензіат не буде оскаржувати Свідоцтво Ліцензіара або сприяти цьому.

11.2. Про випадки протиправного використання третіми особами Торговельної марки, яка охороняється Свідоцтвом на Території, що стали відомі Ліцензіату, Ліцензіат негайно повідомляє Ліцензіара.

У випадку, якщо до Ліцензіата будуть пред'явлені претензії або позови з приводу порушення ним прав третіх осіб у зв'язку з використанням Торговельної марки за цією угодою, Ліцензіат сповістить про це Ліцензіара.

В обох випадках Ліцензіар зобов'язаний врегулювати такі претензії або вчинити інші дії, що виключать виникнення втрат і збитків для Ліцензіата.

11.3. У випадку, якщо Ліцензіат прийде до висновку про доцільність експорту товарів і послуг під Торговельною маркою, він повідомить про це Ліцензіара.

Розмір винагороди (роялті) на користь Ліцензіара в цьому випадку буде погоджено Сторонами додатково.

12. Реклама

12.1. Ліцензіат має право вказувати у відповідних рекламних матеріалах, а також на товарах і послугах, що реалізуються або надаються під Торговельною маркою, відомості про те, що Торговельна марка використовується за Ліцензійним договором.

13. Вирішення спорів

13.1. У разі виникнення спорів між Ліцензіаром і Ліцензіатом з питань, передбачених цим Договором, Сторони вживуть усіх заходів до їх вирішення шляхом переговорів між собою.

13.2. У разі неможливості вирішення зазначених спорів шляхом переговорів вони повинні бути передані для розгляду в суд згідно з чинним законодавством України.

14. Термін дії Договору

14.1. Цей Договір укладений терміном **(обрати самостійно)** і набуває чинності з дати його підписання Сторонами.

14.2. Дію цього Договору може бути подовжено, припинено або змінено за взаємною згодою Сторін. Умови визначаються Сторонами за **(обрати самостійно)** місяців до здійснення відповідної дії.

14.3. У випадку невиконання однією із Сторін будь-яких умов цього Договору інша Сторона має право достроково розірвати цей Договір, про що письмово повідомляє іншу Сторону. Стороні, що не виконала будь-яких умов цього Договору, буде надано **(обрати самостійно)** днів з дня отримання письмового повідомлення для усунення порушення.

самостійно заповнити дані поля

14.4. Цей Договір вважається розірваним, якщо Сторона, що отримала письмове повідомлення про розірвання Договору, протягом **(обрати самостійно)** днів з дня його отримання не вжила заходів щодо врегулювання питань, які стали підставою для його розірвання.

14.5. Якщо цей Договір буде достроково розірваний, то Ліцензіат позбавляється права використовувати Торговельну марку у будь-якій формі, і зобов'язаний повернути Ліцензіару всю документацію, отриману за цим Договором.

14.6. У разі визнання Свідчення недійсним повністю або частково або при достроковому припиненні його дії до закінчення терміну дії цього Договору Сторони врегулюють свої відносини шляхом переговорів з урахуванням положень цього Договору.

15. Інші умови

15.1. Всі зміни і доповнення до цього Договору повинні бути вчинені у письмовій формі і підписані уповноваженими на це особами.

15.2. У всьому іншому, що не було передбачено цим Договором, застосовуватимуться норми матеріального права України.

15.3. Сторони звільняються від відповідальності за повне або часткове невиконання своїх зобов'язань за цим Договором при виникненні форс-мажорних обставин, підтверджених відповідно до законодавства України.

15.4. Зазначені в цьому Договорі Додатки N 1 і 2 складають його невід'ємну частину.

15.5. Цей Договір складено українською мовою у трьох примірниках, які мають однакову юридичну силу, по одному для кожної із Сторін і один для Відомства.

Місцезнаходження і реквізити Сторін

Ліцензіар

вписати адресу юридичної особи чи вписати П.І.Б. фізичної особи (власника торговельної марки)

Підпис _____
М. П. _____

Ліцензіат

вписати адресу юридичної особи чи вписати П.І.Б. фізичної особи (покупця торговельної марки)

Підпис _____
М. П. _____

Розділ 9. Зазначення походження товару як об'єкт правової охорони

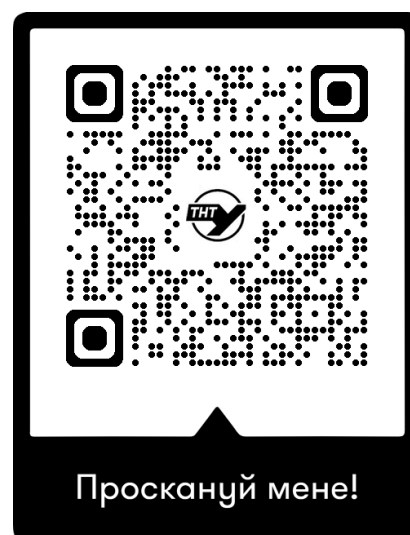
9.1. Теоретико-правова характеристика зазначення походження товару

Нормативно-правове регулювання охорони географічних зазначень, в Україні, здійснюють на основі спеціального законодавства, яке визначає правовий статус, умови набуття прав, процедури реєстрації, використання та захисту таких об'єктів інтелектуальної власності. Основним актом, що встановлює відповідні положення, є Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» № 752-XIV від 16 червня 1999 року (в редакції Закону № 123-IX від 20 вересня 2019 року) [1].

Офіційний текст *Закону України «Про правову охорону географічних зазначень»* оприлюднено на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/752-14#Text>

або за QR-кодом:

У межах цього закону *географічне зазначення* трактують як найменування місця, котре дозволяє ідентифікувати товар, який походить з певного географічного місця та має специфічні якості, репутацію або інші характеристики, що зумовлені, головним чином, географічним походженням. Виробництво, переробка або приготування такого товару повинні здійснюватися на визначеній території.

Географічне місце розглядають як будь-який географічний об'єкт з офіційно встановленими межами, включаючи країни, регіони, населені пункти та місцевості.

Окрему категорію становить *назва місця походження товару* – вид географічного зазначення, що застосовується до товарів, всі етапи виробництва

яких здійснюються в межах конкретного географічного середовища, яке формує їхні унікальні властивості завдяки природним і людським чинникам.

Закон також містить визначення *назви, що стала видовою* – це географічна назва, яка втратила зв'язок із конкретним місцем походження товару і перетворилася на загальноживану назву певного виду продукції в Україні, незалежно від її фактичного географічного походження.

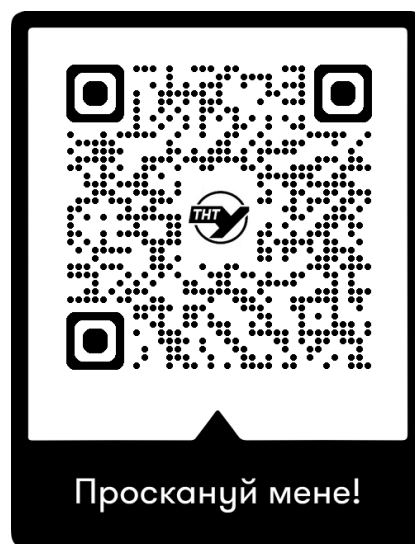
Охорона географічних зазначень передбачає подання заявки, складання специфікації товару, проходження експертизи, реєстрацію в Державному реєстрі України географічних зазначень, а також здійснення контролю за дотриманням умов використання. Повноваження щодо реалізації цих процедур покладено на УКРНОІВІ, який діє в межах державної системи охорони інтелектуальної власності.

Заслугує уваги міжнародне визначення найменування місця походження товарів, яке міститься у Лісабонській угоді про охорону найменувань місць походження та їх міжнародну реєстрацію 1958 року [16], яка діє в межах Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 року.

Офіційний текст чинної редакції Лісабонської угоди про міжнародну охорону найменувань походження та географічних зазначень оприлюднено на вебпорталі ВОІВ за адресою:

<https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/lisbon/index>

або за QR-кодом:

Відповідно до статті 2 цієї Угоди, найменуванням місця походження товарів визнається географічна назва країни, району або місцевості, яка використовується для позначення виробу з цієї місцевості, якість та властивості якого визначаються в основному географічним середовищем, включаючи природні та етнографічні фактори. Це визначення акцентує увагу на чотирьох

ключових ознаках: локалізованості географічної назви, впливі природних і людських чинників, наявності специфічних властивостей товару, а також їх залежності від географічного середовища.

9.2. Функції географічних зазначень

У сучасному правовому та економічному середовищі географічне зазначення є багатофункціональним інструментом, що виконує низку взаємопов'язаних функцій. Його еволюція від простого інформативного позначення до об'єкта інтелектуальної власності зумовила формування цілісної системи функцій, які охоплюють правову, економічну, соціокультурну та інформаційну площини.

Розпізнавальна функція полягає у здатності географічного зазначення вирізнити товар, котрий має специфічні властивості, з-поміж однорідної продукції. Ці властивості формуються під впливом географічного середовища, включаючи природні умови та людський фактор, і мають бути стабільними та підтвердженими компетентними органами. Саме ця функція забезпечує унікальність товару та його елітарність у межах відповідної категорії.

Інформативна функція полягає в тому, що географічне зазначення містить достовірні дані про місце виробництва, виробника, специфікацію товару та його якісні характеристики. Вона тісно пов'язана з розпізнавальною функцією, формуючи довіру споживача до товару та його походження. Закон визначає географічне зазначення як найменування місця, що ідентифікує товар, який має особливу якість, репутацію або інші характеристики, зумовлені головним чином географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого здійснюється на визначеній території.

Рекламна функція реалізована через здатність географічного зазначення просувати товар на ринку, особливо у зовнішній торгівлі. Його ефективність залежить від асоціативного зв'язку з місцевістю, тривалості використання, репутації та впізнаваності серед споживачів. Добре відоме географічне зазначення сприяє успішному збуту продукції, формуючи позитивний імідж регіону.

Охоронна функція забезпечує правовий захист товару від підробок і недобросовісної конкуренції. Лише законний користувач має право використовувати зареєстроване географічне зазначення. Законодавство України передбачає адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність за порушення прав на географічні зазначення, зокрема відповідно до статті 20 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3].

Якісна функція проявлена в тому, що наявність географічного зазначення на товарі засвідчує його відповідність специфічним властивостям, зумовленим географічним походженням. Виробник, використовуючи географічне зазначення, бере на себе відповідальність за стабільну якість продукції, що є умовою її правової охорони.

Психологічна функція полягає у формуванні у споживача впевненості в якості та автентичності товару. Відоме географічне зазначення викликає позитивні асоціації, що впливають на рішення про купівлю. Приклади таких позначень включають сир рокфор, вино кіндзмараулі, пиво пільз, які завдяки своїм особливим властивостям формують довіру до продукції.

Стимулююча функція мотивує виробника підтримувати високу якість продукції, оскільки репутація географічного зазначення прямо впливає на попит і прибуток. Втрата специфічних властивостей товару веде до зниження його ринкової вартості, що стимулює постійне вдосконалення виробничих процесів.

Культурно-виховна функція сприяє збереженню нематеріальної культурної спадщини, традицій виробництва, ремесел і технологій, що історично пов'язані з певною місцевістю. Географічне зазначення виконує роль маркера культурної ідентичності, формуючи естетичну цінність товару.

Сукупність зазначених функцій формує основу для реалізації економічного потенціалу географічного зазначення як об'єкта інтелектуальної власності, що вирізняється серед інших нематеріальних активів своєю багатовимірністю та глибоким зв'язком із територіальною ідентичністю.

9.3. Правова охорона та особливості реєстрації географічних зазначень в Україні

Правова охорона географічних зазначень в Україні ґрунтується на положеннях спеціального Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» [1], який визначає поняття, умови надання охорони та порядок реалізації прав на ці об'єкти інтелектуальної власності. Норми цього закону взаємодіють із рядом суміжних нормативно-правових актів, зокрема із законами «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [1], «Про захист прав споживачів» [5], а також «Про рекламу» [6].

Правову охорону географічного зазначення надають виключно за результатами державної реєстрації, яку здійснює УКРНОІВІ. Реєстрація є обов'язковою умовою набуття правової охорони, яку провадять у межах адміністративної процедури, врегульованої також Законом України «Про адміністративну процедуру» [7].

Процедура реєстрації передбачає подання заявником комплексу документів, до якого входять: специфікація товару із зазначенням його особливих властивостей, опис меж географічної території, обґрунтування зв'язку між властивостями продукції та місцем її походження, а також інші матеріали, визначені законодавством. Зокрема, до них можуть входити докази сталості виробничої традиції, картографічні матеріали, історико-культурні обґрунтування тощо.

Розгляд заявки здійснюють з врахуванням принципів об'єктивності, прозорості та правової визначеності. У разі позитивного рішення, географічне зазначення вносять до відповідного реєстру, що підтверджує набуття правової охорони.

Підставами для відмови в наданні охорони є невідповідність зазначення вимогам закону, суперечність публічному порядку, принципам гуманності або моралі, видовий характер назви товару, створення хибного уявлення про

походження продукції, а також збіг із назвою сорту рослини чи породи тварини, що може ввести в оману. Особливу увагу приділено омонімічним географічним зазначенням, які можуть бути допущеними до реєстрації лише за умови забезпечення чіткої відмінності між ними.

Географічні зазначення, котрі походять з іноземних держав, підлягають охороні в Україні лише за наявності міжнародного договору про взаємне визнання або за умови, що вони вже під охороною у відповідній державі.

Наявність зареєстрованого знака для товарів і послуг, який повністю складається з географічного зазначення або включає його елемент, не є автоматичною підставою для відмови у реєстрації географічного зазначення, якщо таке зазначення відповідає вимогам закону.

9.4. Правові наслідки реєстрації географічного зазначення

Реєстрація географічного зазначення як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні спричиняє низку правових наслідків. Суб'єкт набуває право на використання зазначення відповідно до затвердженої специфікації, а також зобов'язується дотримуватися нормативних вимог, що стосуються походження, якості та автентичності продукції. Такий правовий статус поєднує захисну функцію, яка полягає в охороні економічних інтересів виробника, з відповідальністю за дотримання якісних і географічних ознак, що визначають автентичність товару.

Право на використання географічного зазначення надають лише тим суб'єктам, які здійснюють виробництво продукції в межах визначеної території та дотримуються затверджених параметрів. Це право не є абсолютним, оскільки не підлягає передачі, ліцензуванню чи відчуженню. Його природа має колективний характер, що зумовлює специфічний режим правового регулювання.

Суб'єкт, який отримав охорону географічного зазначення, має право маркувати продукцію відповідним позначенням, захищати його від неправомірного використання іншими особами та звертатися до компетентних

органів у разі порушення. Водночас він зобов'язаний забезпечувати відповідність продукції встановленим характеристикам, підтримувати репутацію зазначення та не допускати його застосування для товарів, що не мають заявлених властивостей або не походять із визначеної території.

Правова охорона географічного зазначення в Україні є безстроковою за умови постійного дотримання вимог, визначених у специфікації, та збереження зв'язку між якісними характеристиками продукції і географічним походженням. Такий режим охорони не залежить від волі окремого суб'єкта, а базується на фактичному існуванні умов, які обґрунтовують правову охорону.

Юридична відповідальність за порушення умов використання географічного зазначення може мати адміністративний або цивільно–правовий характер. Вона включає втрату права на застосування зазначення, компенсацію завданої шкоди та інші санкції, передбачені чинним законодавством.

Охорона може бути припинена у випадках, передбачених законом. До таких випадків належать: втрата продукцією властивостей, які зумовлені географічним походженням; припинення виробництва на відповідній території; добровільна відмова суб'єкта від прав на зазначення; виявлення порушень, які свідчать про невідповідність продукції затвердженим умовам, а також визнання реєстрації недійсною за рішенням суду або компетентного органу. У разі припинення охорони запис про географічне зазначення анулюються в Державному реєстрі, а суб'єкт втрачає право на його використання.

Таким чином, реєстрація географічного зазначення виконує функцію правового захисту та нормативного контролю, узгоджуючи інтереси виробничої спільноти і споживчого ринку, забезпечуючи достовірність, якість і культурну ідентичність продукції.

9.5. Зв'язок торговельної марки з географічним зазначенням

У системі прав інтелектуальної власності торговельна марка та географічне зазначення є самостійними об'єктами, проте між ними існує

концептуальний і функціональний зв'язок. Обидва інструменти слугують засобами індивідуалізації товарів, забезпечують їх розпізнавання на ринку та виконують комунікативну функцію у взаємодії зі споживачем. Водночас їх правова природа, умови набуття охорони та обсяг прав суттєво відрізняються.

Торговельна марка є засобом індивідуалізації продукції конкретного суб'єкта господарювання, котра набуває охорони через реєстрацію за заявкою, яка містить позначення, здатне відрізнити товари або послуги. Географічне зазначення, навпаки, охоплює колективний інтерес виробників, пов'язаний із певною територією, і засвідчує зв'язок між якістю продукції та її географічним походженням.

Застосування торговельної марки, що містить елемент географічного зазначення, можливе лише за умови дотримання вимог законодавства щодо правомірного використання такого позначення. Неправомірне включення географічного зазначення до торговельної марки може призвести до відмови в реєстрації або визнання марки недійсною, якщо вона вводить споживача в оману щодо походження товару.

Географічне зазначення може слугувати основою бренду, що поєднує традиційні характеристики продукції з сучасними маркетинговими підходами. У таких випадках торговельна марка виконує роль комерційного інструмента, який підсилює впізнаваність географічного зазначення без порушення його нормативної сутності. Правова охорона торговельної марки не повинна суперечити охороні географічного зазначення. Законодавство України передбачає механізми узгодження цих об'єктів, зокрема через експертизу заявок на предмет конфлікту з уже зареєстрованими географічними зазначеннями. Такий підхід сприяє гармонізації системи інтелектуальної власності та запобігає недобросовісному використанню позначень із географічною прив'язкою.

9.6. Українські попереджувальні маркування щодо захищених географічних зазначень

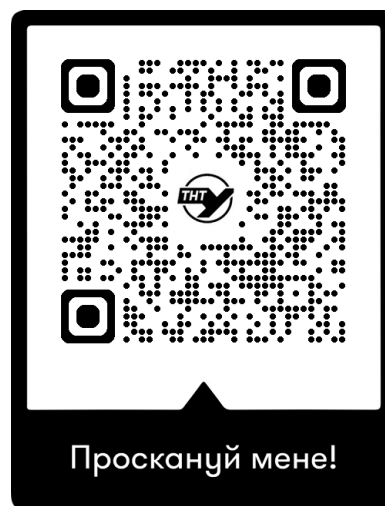
У системі правової охорони географічних зазначень в Україні важливу роль відіграють попереджувальні маркування, які слугують засобом інформування

споживачів про правовий статус продукції та підтверджують її відповідність зареєстрованим характеристикам. Вони мають не лише інформаційне, а й правозахисне значення, оскільки сприяють запобіганню неправомірному використанню географічних назв та забезпечують прозорість походження товару [8].

Для попереджувального маркування назви місця походження товару застосовують графічне позначення у вигляді абрєвіатури «НМП» в овалі. Альтернативно або разом із ним може використовуватися текст «Зареєстрована в Україні назва місця походження товару». Для попереджувального маркування географічного зазначення використовують абрєвіатуру «ГЗ» в овалі, яка може супроводжуватися текстом «Зареєстроване в Україні географічне зазначення».

Ці маркування можна розміщувати на етикетці, упаковці або в супровідній документації. Їх використання є правом суб'єкта, який отримав охорону, але водночас передбачає обов'язок дотримання умов, визначених у специфікації. Вони виконують функцію правового попередження, підтверджують офіційний статус продукції та допомагають споживачеві ідентифікувати товар як такий, що має захищене походження.

Актуальний *перелік зареєстрованих назв місць походження товарів і географічних зазначень*, а також дані про суб'єктів, які мають право на їх використання, оприлюднено на офіційному сайті Укрпатенту за адресою:
<https://ukrpatent.org/uk/articles/kzpt-uk>
або за QR-кодом:

Неправомірне використання попереджувального маркування, зокрема у випадках, коли продукція не відповідає зареєстрованим характеристикам або не походить із визначеної території, може розглядатися як порушення прав інтелектуальної власності. Такі дії підлягають юридичній відповідальності відповідно до положень Цивільного кодексу України, Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» та інших нормативних актів.

Таким чином, українські попереджувальні маркування щодо захищених географічних зазначень є важливим елементом правового механізму, який забезпечує прозорість, достовірність і захист продукції, яка має географічне походження, та сприяє формуванню довіри споживачів до її якості та автентичності.

9.7. Системи маркування продукції гарантованої якості в Європейському Союзі

У межах правового регулювання Європейського Союзу функціонує комплексна система сертифікації агропродовольчої продукції, котра базується на принципах географічного походження, традиційності виробництва та екологічної відповідності. Вона спрямована на захист інтересів виробників, забезпечення прозорості для споживачів і збереження культурної спадщини регіонів.

Захищене позначення походження (Protected designations of origin, PDO) присвоюють продукції, яка повністю створена в межах чітко визначеної географічної зони. Саме ця територія формує унікальні властивості товару, які зумовлені поєднанням природних умов і локальних виробничих традицій. Будь-яке відхилення від локалізації, навіть тимчасове, позбавляє продукт права на відповідне маркування. Візуальне маркування цієї категорії представлено на рис. 9.1.

Рисунок 9.1 – Офіційний знак ЄС для позначення статусу Protected Designation of Origin (PDO)

Захищене географічне зазначення передбачає більш гнучкий зв'язок із територією. Достатньо, щоб хоча б один із етапів виробництва був здійснений у визначеному регіоні. Якість або репутація продукції мають бути обумовлені її походженням, але не вимагається повна локалізація процесу. Відповідне маркування також наведено на рисунку 9.2.

Рисунок 9.2 – Офіційний знак ЄС для позначення статусу Protected Geographic Indication (PGI)

Гарантована традиційна особливість засвідчує дотримання традиційних методів виробництва незалежно від географічного місця. Основною умовою є автентичність рецептури та технології, що мають історично усталену репутацію. Приклади такого маркування наведено на рисунку 9.3.

Рисунок 9.3 – Офіційний знак ЄС для позначення статусу Traditional Speciality Guaranteed (TSG)

Органічне землеробство маркують єдиним логотипом ЄС, який підтверджує відповідність продукції стандартам органічного виробництва згідно з Регламентом (ЄС) № 834/2007. Етикетка містить код сертифікаційного органу та країну походження сировини. Візуальне представлення цього маркування наведено на рисунку 9.4.

Рисунок 9.4 – Офіційний знак ЄС для позначення продукції органічного землеробства (Organic Farming)

У межах європейської політики якості сільськогосподарської продукції окреме місце займає схема, яка стосується найбільш віддалених регіонів держав-членів ЄС. Її застосування передбачає обов'язкову умову походження продукції з територій, які характеризують географічною ізольованістю, значною віддаленістю від материкової частини, а також специфічними кліматичними умовами. До таких регіонів належать заморські території Франції (Гваделупа, Французька Гвіана, Реюньйон, Мартініка), архіпелаги Азорських островів і Мадейри (Португалія), а також Канарські острови (Іспанія).

З метою підвищення впізнаваності продукції, що походить із зазначених регіонів, а також для стимулювання її споживання в межах внутрішнього ринку ЄС, у 2006 році було запроваджено спеціальний знак маркування. Він виконує функцію візуального ідентифікатора,

який засвідчує автентичність походження та сприяє просуванню локального виробництва. Візуальне представлення цього маркування наведено на рисунку 9.5.

Рисунок 9.5 – Логотип продукції з найбільш віддалених регіонів ЄС

Раніше інформація про географічні зазначення в Європейському Союзі була представлена в трьох окремих базах даних: *DOOR*, *E–Vaccus* та *E–Spirit–Drinks*. Така фрагментована структура ускладнювала доступ до повної інформації, створювала труднощі для правового аналізу, порівняння статусів продуктів та здійснення моніторингу.

База *DOOR* охоплювала продовольчі товари, зареєстровані як захищені географічні зазначення (PGI) або захищені позначення походження (PDO). *E–Vaccus* містила дані про вина, що мають відповідний правовий статус, а *E–Spirit–Drinks* – про спиртні напої з географічними зазначеннями. Кожна з них мала власну структуру, критерії пошуку та формат подання інформації.

З метою забезпечення прозорості, доступності та централізації інформації про зареєстровані географічні зазначення, Європейська Комісія у 2019 році запровадила єдиний публічний реєстр – *eAmbrosia* [9]. Він надає

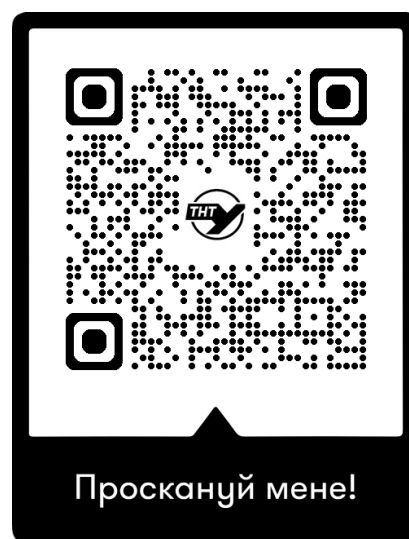
централізований доступ до актуальної інформації про всі зареєстровані географічні зазначення (ГЗ) в ЄС, включаючи статуси, країни походження, дати реєстрації та супровідні документи. Це значно спрощує пошук, правовий аналіз і підтвердження автентичності продукції як для споживачів, так і для виробників та правовласників.

Наразі *eAmbrosia* є основним джерелом для правників, виробників та споживачів, які прагнуть перевірити статус продукції з географічним зазначенням у межах Європейського Союзу.

Ознайомитись із системою *eAmbrosia*, яка містить зареєстровані географічні зазначення в Європейському Союзі, можна за адресою:

<https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/>

або за QR-кодом:

Станом на сьогодні в рамках схем захищеного позначення походження, захищеного географічного зазначення та гарантованої традиційної особливості зареєстровано понад 1200 найменувань продукції. Це підтверджує ефективність європейської моделі захисту географічних зазначень як інструменту сталого розвитку, збереження культурної спадщини та просування гастрономічного туризму.

В таблиці 9.1 подано приклади автентичного найменування товарів, які отримали правову охорону в межах категорій захищеного позначення походження, захищеного географічного зазначення, гарантованої традиційної особливості, а також у спеціалізованих реєстрах вин, спиртних напоїв і ремісничих виробів. Ці приклади засвідчують географічне розмаїття, культурну глибину та економічну значущість системи географічних зазначень у Європейському Союзі.

Таблиця 9.1 – Приклади продукції з географічним зазначенням у ЄС

Категорія ГЗ	Назва продукту	Країна походження	Тип продукції
PDO	Parmigiano Reggiano	Італія	Сир
	Roquefort	Франція	Сир
	Prosciutto di Parma	Італія	М'ясо
	Kalamata Olive	Греція	Оливки
PGI	Nürnberger Rostbratwurst	Німеччина	Ковбаса
	Scotch Beef	Велика Британія	Яловичина
	Melton Mowbray Pork Pie	Велика Британія	Пиріг
	Tarta de Santiago	Іспанія	Випічка
TSG	Mozzarella	Італія	Сир
	Jamón Serrano	Іспанія	М'ясо
	Pizza Napoletana	Італія	Випічка
	Falukorv	Швеція	Ковбаса
Вина та спиртні напої	Champagne	Франція	Ігристе вино
	Cognac	Франція	Бренді
	Tokaji	Угорщина	Десертне вино
	Scotch Whisky	Велика Британія	Віскі

9.8. Міжнародні інформаційні ресурси WIPO щодо географічних зазначень

У межах міжнародної системи охорони географічних зазначень, що адмініструється Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, функціонують спеціалізовані інформаційні ресурси, які забезпечують доступ до зареєстрованих найменувань місця походження та географічних зазначень, охоплених Лісабонською угодою 1958 року та Женевським актом 2015 року. Ці ресурси є частиною Міжнародного реєстру, що ведеться WIPO, і слугують інструментами правового моніторингу, аналітики та підтвердження охоронного статусу об'єктів інтелектуальної власності.

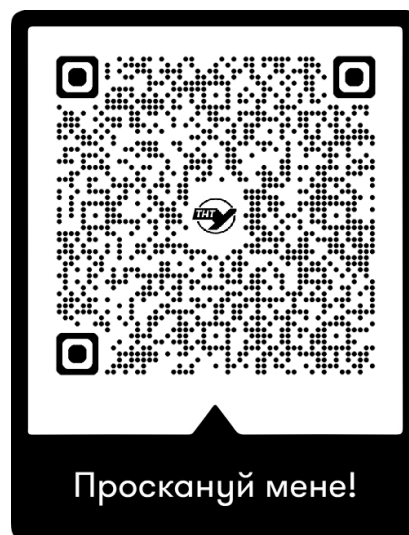
Одним із ключових інструментів є *Global Brand Database – Lisbon Appellations of Origin*, що містить понад 1400 найменувань місця походження,

zareestrovanih cherez *IP Office Lisbon* [10]. Інтерфейс бази дозволяє здійснювати пошук за назвою, власником, номером заявки або реєстрації, класифікацією Ніцци, а також за товарами та послугами. Це забезпечує гнучкий доступ до інформації про об'єкти, що охороняються в рамках міжнародної системи GI, зокрема для правників, експертів з ІВ та виробників, які прагнуть захистити свої продукти на глобальному рівні.

Ознайомитись із системою *Global Brand Database*, яка містить зареєстровані найменування місця походження, можна за адресою:

<https://branddb.wipo.int/en/IPO-LISBON/similarname>

або за QR-кодом:

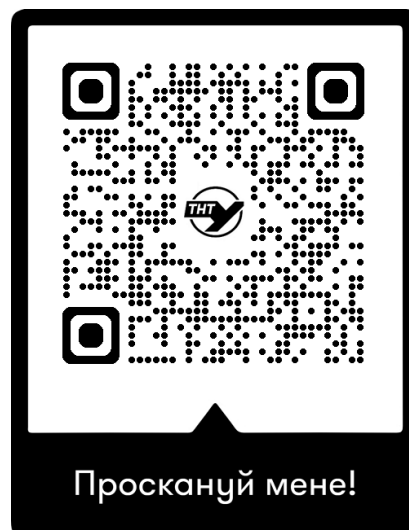

Доповненням до цієї бази є *Lisbon Express – Structured Search* [11], яка надає доступ до структурованого пошуку по Міжнародному реєстру географічних зазначень та найменувань місця походження. Завдяки можливості фільтрації за країною походження, статусом охорони, датою реєстрації, категорією товару, географічною зоною та бенефіціарами, цей ресурс є незамінним для глибокого аналізу міжнародної GI-практики, порівняння національних систем охорони, а також для виявлення правових колізій у сфері географічних зазначень.

Ознайомитись із системою *Lisbon Express – Structured Search*, яка забезпечує доступ до Міжнародного реєстру географічних зазначень, можна за адресою:

<https://lisbon-express.wipo.int/struct-search>

або за QR-кодом:

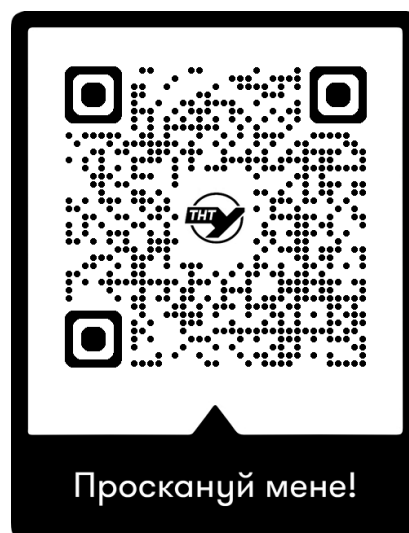
У цьому контексті варто також звернути увагу на незалежну платформу *oriGIn* – *Organization for an International Geographical Indications Network*, яка функціонує як глобальна база даних географічних зазначень [12]. Вона об'єднує понад 600 асоціацій виробників, правників та інституцій, які працюють у сфері GI, з більш ніж 40 країн світу.

Платформа надає доступ до структурованої інформації про географічні зазначення за країною походження, категорією продукції, типом правового захисту та регіонами охорони, що дозволяє здійснювати гнучкий пошук і порівняння.

База *oriGIn* виконує функції правового моніторингу, аналітичного узагальнення та експертного забезпечення правозастосування, сприяючи розвитку географічних зазначень як інструменту сталого господарювання, підтримки місцевих виробників та транскордонного захисту прав. Вона також бере участь у міжнародних проєктах, адвокаційних кампаніях і освітніх ініціативах, спрямованих на посилення ролі GI у глобальній економіці.

Інтеграція таких ресурсів у правозастосовну практику дозволяє не лише здійснювати правовий моніторинг, а й ефективно реалізовувати стратегії захисту географічних зазначень у транскордонному контексті. Це набуває особливої актуальності в умовах глобалізації ринку, зростання попиту на автентичну продукцію та необхідності збереження культурної ідентичності регіонів.

Ознайомитися з платформою *oriGIn*, яка надає доступ до глобальної копії географічних зазначень та дозволяє здійснювати різні види пошуку, можна за адресою:
https://www.origin-gi.com/worldwide-gi-compilation/?or-global_search
або за QR-кодом:

Запитання для самоконтролю

1. Вкажіть основні функції географічного зазначення.
2. У чому полягає розпізнавальна функція географічного зазначення?
3. Які особливості інформативної функції географічного зазначення?
4. Як реалізується рекламна функція географічного зазначення?
5. У чому полягає охоронна функція географічного зазначення?
6. Яким чином географічне зазначення підтверджує якість продукції?
7. Як географічне зазначення впливає на психологію споживача?
8. Яким чином географічне зазначення стимулює виробника?
9. У чому полягає культурно–виховна функція географічного зазначення?
10. Які етапи передбачає процедура реєстрації географічного зазначення в Україні?
11. Які документи необхідно подати для реєстрації географічного зазначення?
12. Які підстави для відмови в реєстрації географічного зазначення?
13. Які правові наслідки має реєстрація географічного зазначення?
14. У чому полягає колективний характер права на географічне зазначення?
15. Які умови припинення правової охорони географічного зазначення?
16. У чому полягає зв'язок між торговельною маркою та географічним зазначенням?
17. Які ризики виникають при неправомірному використанні географічного зазначення в торговельній марці?
18. Які попереджувальні маркування щодо географічних зазначень застосовуються в Україні?
19. Які категорії маркування продукції гарантованої якості існують у Європейському Союзі?
20. Які функції виконує реєстр eAmbrosia?
21. Які міжнародні інформаційні ресурси WIPO використовуються для моніторингу географічних зазначень?
22. Які функції виконує платформа oriGIn?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Закон України про правову охорону географічних зазначень : Закон України від 20 черв. 2019 р. № 230–IX. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 32. Ст. 231. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/752-14#Text>
2. World Intellectual Property Organization. Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/lisbon/index>.
3. Закон України про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 черв. 2001 р. № 236/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 22. Ст. 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96–вр#Text>.
4. Закон України про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689–XII // Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689–12#Text>
5. Закон України про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023–XII. Верховна Рада України : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023–12#Text>.
6. Закон України про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96–ВР. *Верховна Рада України* : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96–вр#Text>.
7. Закон України про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073–IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 32. Ст. 307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073–20#Text>.
8. Реєстрація географічного зазначення в Україні. URL: <https://gi-ua.com/pro-gz/re%D1%94stracziya-gz-v-ukra%D1%97ni/>.
9. eAmbrosia | European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/eambrosia_en.
10. World Intellectual Property Organization. Global Brand Database – Lisbon Appellations of Origin. URL: <https://branddb.wipo.int/en/IPO-LISBON/similarname>.

11. World Intellectual Property Organization. Lisbon Express – Structured Search.

URL: <https://www.wipo.int/ipdl/en/search/lisbon/search-struct.jsp>.

12. oriGIn | Organization for an International Geographical Indications Network.

URL: https://www.origin-gi.com/worldwide-gi-compilation/?or-global_search=&or-countries_of_origin%5B%5D=UA&or-world_region=&or-legal_protection=&or-product_tags=&or-third_countries_of_protection=&orderby=name-asc&numberpage=20&filters-submit=Filter#gi-table.

Розділ 10. Правові аспекти захисту підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції

10.1. Історико-правовий розвиток інституту недобросовісної конкуренції

Ідея правового регулювання недобросовісної конкуренції виникла як відповідь на потребу захисту підприємницької етики та стабільності ринкових відносин. Ще у XIX столітті, в умовах індустріалізації та зростання міжнародної торгівлі, стало очевидним, що конкуренція може набувати форм, які порушують не лише економічні інтереси окремих суб'єктів, а й загальні принципи доброчесності.

Першим міжнародним актом, який закріпив поняття недобросовісної конкуренції, стала Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 року [1]. У статті 10bis цього документа було визначено, що країни-учасниці повинні забезпечити ефективний захист від дій, які суперечать чесним звичаям у промислових і торговельних справах. До таких дій віднесено змішування товарів, дискредитацію конкурента та введення споживачів в оману щодо характеристик продукції. Це положення стало основою для формування міжнародних стандартів у сфері конкурентного права.

Мадридська система міжнародної реєстрації знаків [2], котра функціонує під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності, забезпечила уніфікований механізм охорони торговельних марок у понад 130 країнах, що значно спростило боротьбу з неправомірним використанням засобів індивідуалізації на міжнародному рівні.

Паралельно з розвитком національних правових систем, міжнародне регулювання інтелектуальної власності також набувало системного характеру. Важливу роль у цьому процесі відіграла Угода TRIPS (1994) [31], укладена в межах Світової організації торгівлі, яка встановила мінімальні стандарти охорони прав інтелектуальної власності, зокрема географічних зазначень і комерційної таємниці, та закріпила вимоги до правозастосування у випадках недобросовісної конкуренції.

У ХХ столітті розвиток антимонопольного та конкурентного законодавства в США, Німеччині, Франції та інших країнах сприяв деталізації та систематизації форм недобросовісної конкуренції, зокрема у сфері використання чужої ділової репутації, імітації товарів та введення споживачів в оману. У другій половині століття у правових системах і судовій практиці закріпилися поняття, близькі до сучасного «паразиткування на репутації» (*Rufausbeutung, parasitisme économique*) [4; 5].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, під впливом розвитку цифрової економіки, з'явилися нові форми неправомірної поведінки, такі як «патентний тролінг» та «кіберсквотинг». Останній був відображений у спеціальному законодавстві США – *Anticybersquatting Consumer Protection Act* (1999), який спрямований на захист прав на торговельні марки в доменних іменах [6]. Натомість явище патентного тролінгу, котре пов'язане зі зловживанням правами на патенти або промислові зразки, стало предметом окремих реформ. Зокрема в Україні у 2020 році було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» [7].

У законодавстві України перші кроки до нормативного врегулювання недобросовісної конкуренції були зроблені у 1992 році із прийняттям Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності». У 1996 році було ухвалено спеціальний Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який систематизував основні форми порушень, визначив механізми захисту та встановив відповідальність [8].

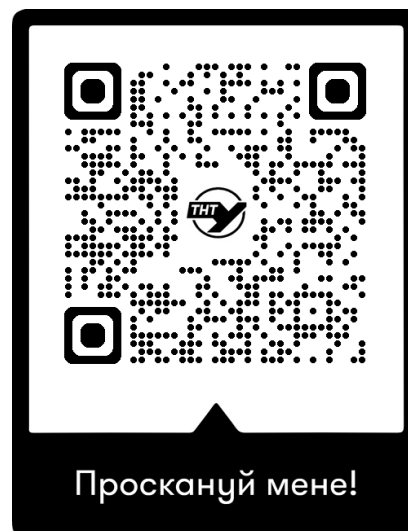
В подальшому законодавство України щодо захисту від недобросовісної конкуренції та охорони прав інтелектуальної власності було суттєво доповнене нормами Цивільного кодексу. Цивільний кодекс України [1], у статтях 489–500, встановлює правові засади охорони комерційних найменувань, торговельних марок, географічних зазначень та інших об'єктів інтелектуальної власності,

Розділ 10. Правові аспекти захисту підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції забезпечуючи баланс між приватними інтересами правовласників і публічними інтересами споживачів та конкурентів.

Офіційний текст *Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»* оприлюднено на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>

або за QR-кодом:

Сучасна практика свідчить про постійне оновлення форм недобросовісної конкуренції, що зумовлює потребу в адаптації законодавства до нових викликів. Актуальними стають питання захисту комерційної таємниці, боротьби з недобросовісною рекламою, регулювання цифрових платформ та захисту прав інтелектуальної власності в умовах глобалізації.

10.2. Недобросовісна конкуренція та її основні форми

10.2.1. Загальне поняття недобросовісної конкуренції

Недобросовісна конкуренція в сучасному правовому дискурсі постає як сукупність дій суб'єктів господарювання, що суперечать ustalеним нормам чесної підприємницької практики, порушують етичні стандарти ринкової поведінки та здатні спричинити шкоду інтересам інших учасників економічного обігу або споживачам. Недобросовісну конкуренцію, в сучасному правовому дискурсі, розглядають як явище, котре поєднує правові, економічні та етичні аспекти, спрямовані на забезпечення рівноваги між свободою підприємницької діяльності та вимогами добросовісної ринкової поведінки.

В українському законодавстві визначення недобросовісної конкуренції закріплено у статті 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [8],

де зазначено, що недобросовісною є будь-яка конкуренція, яка суперечить правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Особливої актуальності набуває проблема недобросовісної конкуренції у сфері засобів індивідуалізації, де порушення проявляються у формах, які мають потенціал до введення споживачів в оману, дискредитації ділової репутації конкурента або здобуття неправомірних конкурентних переваг. Такі дії суперечать не лише нормам добросовісної практики, а й підривають основи функціонування ринкової економіки як системи, котра передбачає рівність доступу та прозорість умов.

Об'єкти, які потребують особливого захисту в контексті недобросовісної конкуренції, включають торговельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення, промислові зразки та інші засоби індивідуалізації, передбачені чинним законодавством. Їх правовий режим має комплексний характер, інтегруючи норми національного та міжнародного права (зокрема, положення Паризької конвенції, Угоди ТРІПС, Мадридської системи), адміністративні та судові механізми захисту, а також враховуючи галузеву специфіку кожного об'єкта.

10.2.2. Класифікація форм недобросовісної конкуренції

Форми недобросовісної конкуренції класифікують за характером неправомірних дій, їх спрямованістю та об'єктами посягання. Така класифікація дозволяє систематизувати порушення, котрі виникають у процесі господарської діяльності, та забезпечити ефективне правозастосування. У національному законодавстві відповідні положення закріплені у статтях 4-19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [8].

Однією з найбільш поширених форм є **неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання**. Йдеться про використання без дозволу імені, фірмового найменування, торговельної марки, рекламних матеріалів, оформлення упаковки або інших позначень, які вже застосовує інший суб'єкт у господарській діяльності. Такі дії можуть призвести до змішування з діяльністю правовласника, створити хибне уявлення про походження товару або послуги, що приведе до порушення права на засоби індивідуалізації.

Іншою формою є **неправомірне використання товару іншого виробника**, яке полягає у введенні в обіг продукції під власним позначенням шляхом зняття або заміни маркування без згоди уповноваженої особи. До цієї ж групи належить копіювання зовнішнього вигляду виробу без чіткого зазначення виробника, що може спричинити змішування з діяльністю іншого суб'єкта. Законодавство передбачає винятки для випадків, коли копіювання обумовлене виключно функціональним призначенням виробу або коли йдеться про об'єкти, які охороняють як результати інтелектуальної творчості.

Окрему категорію становлять **дії, спрямовані на дискредитацію конкурента**. Це поширення неправдивих, неточних або неповних відомостей про особу, діяльність чи продукцію іншого суб'єкта господарювання, що завдає або може завдати шкоди його діловій репутації. До цієї групи також належать дії, пов'язані зі схиленням до бойкоту, дискримінації або порушення договірних зв'язків, а також підкуп працівників чи посадових осіб з метою отримання неправомірних переваг у конкуренції.

Одна із форм недобросовісної конкуренції, яка набуває особливої актуальності в умовах цифрової економіки, це **поширення інформації, котра вводить в оману**. Йдеться про повідомлення неповних, неточних або неправдивих даних щодо товару, послуги, виробника, умов договору чи фінансового стану суб'єкта господарювання, які можуть вплинути на рішення споживачів або партнерів. Такі дії часто реалізують через рекламу, публічні заяви або цифрові платформи.

Останню групу становлять **порушення, пов'язані з неправомірним поводженням з комерційною таємницею**. Законодавство передбачає відповідальність за незаконне збирання, розголошення, схилення до розголошення та використання конфіденційної інформації без дозволу правовласника. Ці дії порушують принципи добросовісності та справедливості, а також підривають конкурентну рівновагу на ринку.

Форми недобросовісної конкуренції класифікують за критерієм способу досягнення неправомірної переваги. Вони охоплюють порушення у сфері інтелектуальної власності, інформаційної безпеки, етики реклами та договірних

відносин. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема положенням Паризької конвенції [1] та Директиви ЄС 2005/29/ЄС [10], що забезпечує гармонізацію правового регулювання у сфері захисту добросовісної конкуренції.

Деталізовану класифікацію форм недобросовісної конкуренції, їх сутність та нормативне закріплення наведено в таблиці 10.1.

Таблиця 10.1 – Класифікація форм недобросовісної конкуренції

Форма порушення	Суть неправомірної дії	Нормативне закріплення
1	2	3
Неправомірне використання позначень	Використання імені, фірмового найменування, торговельної марки без дозволу	Ст. 4 ЗУ
Неправомірне використання товару	Введення в обіг товару іншого виробника під власним позначенням	Ст. 5 ЗУ
Копіювання зовнішнього вигляду виробу	Відтворення дизайну без зазначення виробника, що спричиняє змішування	Ст. 6 ЗУ
Порівняльна реклама	Порівняння з конкурентом, що може вводити в оману або дискредитувати	Ст. 7 ЗУ
Дискредитація суб'єкта господарювання	Поширення неправдивих або неточних відомостей, що шкодять репутації	Ст. 8 ЗУ
Схилення до бойкоту або дискримінації	Спонування до розірвання договірних зв'язків чи застосування невігідних умов	Ст. 10–11 ЗУ
Підкуп працівників або посадових осіб	Надання вигод за неналежне виконання службових обов'язків	Ст. 13–14 ЗУ
Досягнення неправомірних переваг у конкуренції	Отримання переваг шляхом порушення законодавства	Ст. 15 ЗУ
Поширення інформації, що вводить в оману	Неправдиві або неповні дані про товар, послугу, умови договору	Ст. 15–1 ЗУ
Порушення комерційної таємниці	Незаконне збирання, розголошення або використання конфіденційної інформації	Ст. 16–19 ЗУ

10.2.3. Правові механізми захисту від недобросовісної конкуренції

Забезпечення ефективного захисту від недобросовісної конкуренції є ключовим елементом правового регулювання господарської діяльності, яке спрямоване на підтримання балансу між свободою підприємництва та дотриманням етичних стандартів ринкової поведінки. У цьому контексті правові механізми відіграють не лише компенсаторну, а й превентивну функцію, формуючи інституційні гарантії добросовісності економічного обігу.

Національна модель захисту базується на поєднанні адміністративних, судових та спеціальних процедур, котрі дозволяють оперативно реагувати на порушення та забезпечувати відновлення порушених прав. Центральне місце у системі адміністративного реагування займає Антимонопольний комітет України, який відповідно до статті 7 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [8] уповноважений розглядати справи про порушення, приймати рішення про їх припинення та застосовувати санкції. Практика АМКУ свідчить про зростання кількості справ, пов'язаних із неправомірним використанням позначень, дискредитацією конкурентів та введенням споживачів в оману, що підтверджує актуальність адміністративного механізму як першої лінії захисту.

Судовий захист реалізується переважно в межах цивільного процесу, де суб'єкти господарювання мають право звертатися з позовами про припинення порушень, відшкодування збитків, вилучення контрафактної продукції та заборону на використання об'єктів, які вводять в оману. Особливу увагу слід приділити формуванню доказової бази, котра включає експертні висновки, маркетингові дослідження, свідчення споживачів, а також документи, які підтверджують правочасність на відповідні об'єкти. Судова практика демонструє поступове формування стабільних підходів до кваліфікації порушень, зокрема у справах про копіювання зовнішнього вигляду виробу або поширення недостовірної інформації.

У випадках, коли порушення набувають ознак кримінального правопорушення, наприклад у формі підкупу посадових осіб або незаконного використання комерційної таємниці, застосовують положення Кримінального

кодексу України. Такі дії кваліфікуються як зловживання службовим становищем, шахрайство або порушення недоторканності приватної інформації. Відповідальність за них передбачає застосування санкцій у вигляді штрафів, обмеження волі або позбавлення права займати певні посади.

Окрему категорію становлять спеціальні механізми, передбачені законодавством про інтелектуальну власність. Зокрема, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [11] та Закон «Про охорону прав на промислові зразки» [12] містять положення щодо анулювання реєстрацій, визнання недійсності охоронних документів, а також процедури досудового оскарження в Апеляційній палаті. Важливим нововведенням у цьому контексті стало впровадження механізму *post grant opposition* – адміністративного способу анулювання свідоцтв на промислові зразки, що дозволяє ефективно боротися з явищем патентного тролінгу.

Міжнародний аспект захисту реалізовано через застосування положень Паризької конвенції, Угоди TRIPS та Мадридської системи, котрі забезпечують можливість транскордонного реагування на порушення, а також звернення до міжнародних арбітражних інституцій. Такий підхід особливо актуальний для суб'єктів, котрі здійснюють діяльність на зовнішніх ринках або стикаються з недобросовісною конкуренцією у сфері транснаціонального використання торговельних марок.

У межах превентивної стратегії важливим є впровадження внутрішніх політик захисту інтелектуальної власності, реєстрація об'єктів, моніторинг ринку, аудит контрагентів та навчання персоналу. Комплексне застосування правових і організаційних заходів дозволяє не лише реагувати на порушення, а й формувати культуру добросовісної конкуренції як елементу сталого економічного розвитку.

10.3 Приклади порушень, які вважають недобросовісною конкуренцією

У сучасній правозастосовній практиці недобросовісна конкуренція охоплює широкий спектр дій, які суперечать принципам чесної підприємницької поведінки. Вони включають як класичні форми порушень, так і новітні

Розділ 10. Правові аспекти захисту підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції зловживання, пов'язані з цифровізацією, брендингом, географічним маркуванням, маніпуляцією сертифікаційними ознаками та репутаційними атаками. Наведені нижче кейси демонструють межі правової допустимості у підприємницькій діяльності та слугують ілюстрацією до положень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Візуальна імітація упаковки та стилістики бренду. У справі, що розглядалася Європейським судом з прав людини, українська кондитерська корпорація захищала заявку на етикетку із зображенням ромашки від заперечення російського конкурента. Суд визнав, що схожість елементів не є достатньою для виникнення ризику змішування, підтвердивши правомірність використання. В іншому випадку Антимонопольний комітет України кваліфікував використання позначення «ЗЕЛЕНИЙ ЗМІЙ» як неправомірне, оскільки воно вводило споживачів в оману через схожість із раніше застосовуваним «МІЦНИЙ ЗМІЙ». Було накладено штраф у розмірі 2 млн грн.

Маніпуляція географічним походженням продукції. Підприємство позиціонувало молочну продукцію як таку, що походить «з чистих Карпат», хоча лише частина сировини була отримана у Львівській області, а решта, з регіонів поза межами Карпатського регіону. Така практика була визнана введенням в оману щодо географічного походження товару.

Фальсифікація сертифікаційних посилань. ПрАТ «Чумак» розмістило на упаковці майонезу напис «Схвалено МОЗ України», хоча жодного офіційного дозволу не надавалося. АМКУ кваліфікував це як неправомірне використання авторитету державного органу, що створює хибне уявлення про якість продукції.

Поширення недостовірної інформації про товар. У справі щодо лікеру «O'DAILYS Original» було встановлено, що продукт позиціонувався як «ірландський», хоча не мав жодного зв'язку з Ірландією. Крім того, на етикетках були позначення «Chocolate», «Hazelnut» і «Coffee», попри відсутність відповідних інгредієнтів. АМКУ наклав штраф у розмірі 3,35 млн грн, визнавши дії такими, що порушують вимоги достовірності комерційної інформації.

Імітація іноземного походження алкогольної продукції. ТОВ «СП «АКВАВІНТЕКС»» маркувало українське вино як «ALAZANI VALLEY SHEREULI», супроводжуючи етикетку грузинськими написами, прапором Грузії та позначенням «Georgian Collection». Незважаючи на наявність зареєстрованих торговельних марок, АМКУ визнав це введенням в оману щодо країни походження продукції.

Технологічна маніпуляція в рекламі. Один із мобільних операторів анонсував запуск формату «4,5G», який не існує в міжнародній класифікації стандартів зв'язку. Такі дії були кваліфіковані як поширення неправдивих технічних характеристик послуги, що порушує принципи достовірності рекламної інформації.

Спекуляція на екологічному маркуванні. Виробники все частіше використовують позначення «organic», «еко», «екологічний» без проходження відповідної сертифікації. АМКУ неодноразово наголошував, що такі дії вводять споживача в оману щодо властивостей продукції, порушуючи вимоги добросовісної конкуренції та екологічного маркування.

Поширення недостовірних комерційних тверджень у тендерній системі. У системі Prozorro було зафіксовано випадок, коли один із учасників тендеру поширив інформацію про нібито сумнівне походження продукції конкурента. АМКУ кваліфікував це як дискредитацію, що порушує принципи добросовісної конкуренції у сфері публічних закупівель.

Імітація бренду через використання схожих позначень. У справі щодо логотипів «NIKI kids» і «NIKI junior» було встановлено, що вони є візуально та фонетично схожими до брендів «NICK» та «NICKELODEON», що належать Viacom. Дії були визнані такими, що створюють ризик змішування та паразитування на репутації міжнародного бренду.

Репутаційна атака з використанням патріотичних наративів. У публічному просторі одна з українських компаній звинуватила конкурента у «поширенні ворожої культури», що призвело до бойкоту з боку споживачів.

Хоча юридично порушення не було доведено, наслідки для бізнесу були істотними, що свідчить про нові форми недобросовісної конкуренції в умовах війни.

Зазначені приклади не лише ілюструють порушення, але й демонструють необхідність системного підходу до правового регулювання комерційної етики, захисту споживача та забезпечення прозорості ринкових практик. Їх аналіз дозволяє сформувати критичне розуміння меж правомірної підприємницької поведінки та ролі держави у забезпеченні конкурентного балансу.

10.4. Патентний тролінг та кіберсквотинг як прояви недобросовісної конкуренції

Глобалізація економічних процесів, зростання інтенсивності транснаціональних господарських зв'язків та нормативна фрагментарність у сфері охорони інтелектуальної власності створили сприятливе середовище для поширення нових форм недобросовісної конкуренції. Однією з таких форм є патентний тролінг, явище, яке поєднує юридичну легітимність із економічною маніпулятивністю.

Патентний тролінг не є інноваційною діяльністю у класичному розумінні. Його суб'єкти – фізичні або юридичні особи, які не здійснюють виробництва чи розробки, але акумулюють патентні права з метою отримання фінансової вигоди. Основна мета полягає не в захисті об'єкта інтелектуальної власності, а в максимізації прибутку через юридичний тиск на добросовісних виробників. У США такі суб'єкти класифікуються як *NPE (non-practising entities)*, а термін «патентний троль» був запроваджений юристом компанії Intel Пітером Деткіним у 1999 році.

Механізм дії патентного троля в українських реаліях має специфічну конфігурацію. Заявник, отримавши патент, часто на корисну модель без експертизи на новизну, звертається до митних органів із вимогою внести його об'єкт до митного реєстру. Після цього митниця зобов'язана перевіряти

імпортовані товари на предмет порушення патентних прав. У разі виявлення потенційного порушення оформлення призупиняється, а патентовласник отримує можливість звернутися до імпортера з вимогою сплати компенсації або викупу патенту. Такий підхід створює ситуацію економічного шантажу, де підприємці змушені обирати між фінансовими втратами та судовими витратами.

Проблема ускладнюється тим, що судовий захист таких патентів часто є малоефективним, тому тролі уникають прямого судового розгляду, натомість використовують адміністративні важелі впливу. Внаслідок цього імпортер опиняється у ситуації, коли зупинка товару на митниці може призвести до значних економічних втрат, а «відступні», хоч і незначні порівняно з судовими витратами, стають вимушеним компромісом.

У відповідь на ці виклики в Україні було запроваджено механізм постреєстраційного оскарження патентів відповідно до Закону № 815-IX від 2020 року [7]. Однак ефективність цього механізму залишається обмеженою через відсутність усталеної практики його застосування та недостатню обізнаність суб'єктів господарювання.

У міжнародному контексті боротьба з патентним тролінгом має різні форми. У США прийняття *Leahy-Smith America Invents Act* [13] у 2013 році ускладнило процедуру патентування та посилило контроль за добросовісністю заявників. У Європейському Союзі створення Європейського патентного суду відкриває нові можливості для одночасного оскарження патентів у кількох юрисдикціях. У Китаї, навпаки, спостерігається тенденція до посилення позицій локальних NPE, що створює додаткові ризики для міжнародних компаній.

Поряд із патентним тролінгом, у цифровому середовищі дедалі більшого поширення набуває кіберсквотинг – практика реєстрації доменних імен, тотожних або схожих до високого ступеня змішування з відомими торговельними марками, фірмовими найменуваннями чи іменами публічних осіб, з метою їх подальшого перепродажу або використання для введення

Розділ 10. Правові аспекти захисту підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції споживачів в оману. Така діяльність не має на меті створення інформаційного чи комерційного продукту, а слугує інструментом спекуляції на репутаційній складовій бренду. У багатьох випадках кіберсквотери пропонують правовласникам викупити домен за завищеною ціною, що створює ситуацію економічного тиску, аналогічну до механізмів патентного тролінгу.

В Україні кіберсквотинг не має окремого законодавчого визначення, однак може кваліфікуватися як порушення прав на торговельну марку або недобросовісна конкуренція. Захист прав здійснюють переважно в судовому порядку, хоча міжнародна практика пропонує ефективніші механізми, зокрема процедуру *UDRP* [14], адміністровану Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Відсутність спеціалізованої позасудової процедури в Україні ускладнює захист прав суб'єктів господарювання, особливо в умовах швидкоплинності цифрових комунікацій.

Глобалізація не лише розширює економічні горизонти, але й загострює виклики, пов'язані з недобросовісною конкуренцією. Патентний тролінг і кіберсквотинг – це прояви системного зловживання правовими інструментами, котрі вимагають вдосконалення процедур експертизи, гармонізації міжнародних стандартів та посилення захисту прав добросовісних учасників ринку.

10.5 Стратегічне значення захисту від недобросовісної конкуренції

У сучасному глобалізованому економічному середовищі захист від недобросовісної конкуренції набуває не лише правового, а й стратегічного значення. Йдеться не просто про реагування на окремі порушення, а про формування системної інфраструктури, яка забезпечує стабільність, прозорість і передбачуваність ринкових процесів.

Ефективна протидія недобросовісним практикам, таким як введення в оману, паразитування на репутації, патентний тролінг чи кіберсквотинг, є передумовою для створення ринку, де переваги визначаються якістю, інноваційністю та ефективністю, а не маніпулятивними юридичними інструментами. Це сприяє зростанню довіри між учасниками ринку, зменшенню транзакційних витрат і формуванню культури правової відповідальності.

Недобросовісна конкуренція демотивує інноваційні компанії, які ризикують втратити результати своєї діяльності через правовий опортунізм. Натомість наявність ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності та добросовісної конкуренції стимулює інвесторів вкладати кошти у розробки, стартапи та технологічні рішення. Це особливо актуально для країн, які прагнуть інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості.

Недобросовісна конкуренція часто спрямована не лише проти конкурентів, а й проти споживачів через фальсифікацію товарів, використання схожих позначень, маніпуляції з доменними іменами тощо. Захист прав інтелектуальної власності та боротьба з недобросовісними практиками є запорукою того, що споживач отримує автентичний продукт, а бренд зберігає свою репутацію. Це, своєю чергою, стабілізує ринок і знижує ризики для всіх його учасників.

У підсумку, захист від недобросовісної конкуренції слід розглядати як інструмент стратегічного управління економічним розвитком, що впливає на інновації, інвестиції, споживчу довіру та міжнародну конкурентоспроможність.

Запитання для самоконтролю

1. Які історичні передумови формування інституту недобросовісної конкуренції?
2. Як Паризька конвенція 1883 року вплинула на міжнародне регулювання недобросовісної конкуренції?
3. Яку роль відіграє Мадридська система у захисті засобів індивідуалізації?
4. Як еволюціонувало законодавство України щодо недобросовісної конкуренції?
5. Які основні форми недобросовісної конкуренції виділяються в українському законодавстві?
6. У чому полягає неправомірне використання ділової репутації?
7. Які дії кваліфікуються як дискредитація конкурента?
8. Як цифрова економіка вплинула на появу нових форм недобросовісної конкуренції?
9. Які правові механізми захисту передбачені для боротьби з недобросовісною конкуренцією?
10. Яку роль відіграє Антимонопольний комітет України у захисті від недобросовісної конкуренції?
11. Які особливості судового захисту у справах про недобросовісну конкуренцію?
12. Які приклади порушень недобросовісної конкуренції наведено в сучасній практиці?
13. У чому полягає суть патентного тролінгу та як він реалізується в Україні?
14. Які міжнародні механізми протидії патентному тролінгу існують?
15. Що таке кіберсквотинг і як він впливає на права інтелектуальної власності?
16. Які стратегії захисту від недобросовісної конкуренції є найбільш ефективними?
17. Чому захист від недобросовісної конкуренції має стратегічне значення для економіки?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. World Intellectual Property Organization. Paris Convention for the Protection of Industrial Property. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/index>.
2. World Intellectual Property Organization. Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks. URL: <https://www.wipo.int/en/web/treaties/registration/madrid/index>.
3. World Trade Organization. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm.
4. Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (UWG) vom 3. Juli 2004. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/uwg_2004/BJNR141400004.html.
5. Parasitisme économique. LIVV – Legal Insight for Venture and Value. URL: <https://livv.eu/decisions/parasitisme-economique>.
6. Anticybersquatting Consumer Protection Act, 1999. Public Law 106–113, enacted November 29, 1999. UAIPIT – International Portal of the University of Alicante on Intellectual Property & Information Society. URL: https://www.uaipit.com/uploads/legislacion/files/0000005045_Anticybersquatting_Consumer_Protection_Act_1999_11_29.pdf.
7. Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями : Закон України від 21 лип. 2020 р. № 815–ІХ. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815–20#Text>.
8. Закон України про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 черв. 1996 р. № 236/96–ВР. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96–вр#Text>.

9. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січ. 2003 р. № 435–IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text>
10. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market (Unfair Commercial Practices Directive). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1478268188986&uri=CELEX:32005L0029>.
11. Закон України про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689–XII. Верховна Рада України : офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
12. Закон України про охорону прав на промислові зразки : № 3688–XII від 15.12.1993. Офіційний вісник України. 1994. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.
13. Leahy–Smith America Invents Act : Public Law 112–29. United States Congress, 16 Sept. 2011. URL: https://www.uspto.gov/sites/default/files/aia_implementation/20110916-pub-1112-29.pdf.
14. WIPO Guide to the Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy (UDRP). WIPO Arbitration and Mediation Center. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/domains/guide/>.

Склярів Р. А., Шанайда В. В.

Інтелектуальна власність
Частина 1. Правові засади, класифікація
та засоби індивідуалізації
Навчальний посібник

Комп'ютерне макетування, верстка – Н. Б. Коваль

Формат 60x90/16. Обл. вид. арк. 1,46. Тираж 20 прим. Зам. № 3860.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя.

46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4226 від 08.12.11.